

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00023

DI VERK FUN YITSHAK
LEYBUSH PERETS

Isaac Leib Peretz

Permanent preservation of this book was made possible by

Barbara Rabkin

in honor of

her husband, Morton Rabkin, on the occasion of his becoming a "senior citizen"

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די ווערק פון יצחק לייבוש פריץ. צוועלף בענד.
צוזאמענגעשטעלט אונטער דער רעדאקציע פון
דוד פינסקי

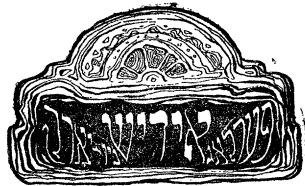
צוועלפטער באנד

ארויסגעגעבן פון פארלאג „אידיש“, ניו-יארק.

תר"פ — 1920

י. ל. פרץ

ארטיקלען און פערעמאָנען

ארויסגעגעבען פון פארלאג „אידיש“, ניו-יארק.

Copyright 1920 by
JEWISH BOOK AGENCY

ארטיקלען און פערליעטאָנען

בילדונג.

(פארווארט צום ערשטען באנד „אידישע ביבליאטעק“)

א.

אונזער פראגראם איז — בילדונג; מיר ווילען בילדען דאס פאלק, מאכען אויס נארען — קלוגע, אויס פאנאטיקער — געבילד־דעמע מענשען; אויס לעדיגגעהער און לופט־שלינגער — ארביי־טער; נוצליכע, אָרענטליכע מענשען, וואָס ארבייטען פאר זיך, און דעם כלל קומט דערפון א טובה אַרויס.

אונזערע שונאים זאָגען, אז דער כלל אידען, איז בלוט־איגעל (פֿיאַווקעס), קאַטאַרוזשניקעס, בליב־ניקעס... אונזערע שפּעטער זאָגען, אז דער אידישער מח איז א פאַרפּוילטע הושענא, דאָס האַרץ — א קיזעל־שטיין, די הויט — פאַרוואַרלעסיגט, און אלע אברים — קרום און לאָס.

אונזערע שאַוויניסטען זאָגען: אז ישראל'יק איז גאַטס בוך יחיד'ל — זיין וויג איז אמונה, זיין קאַפּעז־קישעלע — בטחון, זיינע ווינדעלעך — יריעות פון מקדש, זיין פליניאק — א פרוכת, זיין וויקעל־שנור — משה רבינו'ס גארטעל, זיין האַרץ — מלאכים־לעבער, זיין מח — דער אַרון מיט די כרובים, זיינע ציעמיעניעס אויפ'ן קאַפּ — הייליג לבנון־גראַז.

מיר זאָגען איינפאך: מיר אידען זענען מענשען, ווי אלע מענשען! מיר האָבען מעלות, מיר האָבען חסרונות. מיר זענען נישט קיין געטער, נישט קיין טייוולאָנים, נאָר מענשען. און מענשען זען דאַרפען זיך בילדען, שטענדיג לערנען, מיט יעדען טאַג ווערען קליגער, בעסער און פיינער.

בטבע זענען מיר גלייך, ווי אלע מענשען, און דאָך איז אונזער פאלק נישט גלייך צו אַנדערע פעלקער, ווייל אונזער לעבען איז אַנדערש, אונזער געשיכטע איז אַנדערש, אונזער רבי איז — דער גלות...
דעם גלות האָבען מיר צו פאַרדאַנקען אסך. אסך מעלות,

נאָר אַסד חסרונות אויך. אין דעם טויוענטייעהריגען לעבענס-
 שטרייט, כפרט פאַרצייטען, ווען אלע פעלקער האָבען כח געזאָר-
 מעלט און באַנוצט אויף מאַרד, ברענען און צווינגען, האָבען מיר
 כחות געזאָמעלט און באַנוצט אויף סבלנות, אויף אויסהאַלטען,
 אויסדולדען, איבערליידען די שלעכטע צייט. י ע נ ע קראַפט
 וואַקסט אזוי לאַנג, ביז זי טרעפט אויף אַ גרעסערע און פלאַצט,
 ווי אַ זייפּענ-בלאָז, א ו נ ז ע ר קראַפט וועט שוין אויף קיין
 גרעסערע נישט טרעפען. דעריבער זענען אַסד פעלקער אונטער-
 געגאַנגען און מיר לעבען און ווילען לעבען אייביג...

צייט מיר זענען אין גלות, האָבען מיר אויף אונזער געוויסען,
 אויף אונזער „יהדות“ קיין איינציגען טראַפען פרעמד בלוט; דער
 פעלקער-פאַנאַטיזם האָט אונזער פּאהן מיט בלאַטע באַשפּריצט,
 מיר האָבען איהם מיט אייגענעם בלוט געוואַשען.

און ווייל מיר זענען אין גלות, ווייל מיר עסען שמענדיג ביי
 אַ פרעמדען טיש, ווייל מיר זענען אייביגע אומגליקליכע אורחים
 אויף דער וועלט, דעריבער האַפען מיר צו דער מענשהייט, דעריבער
 איז מענשליכקייט אונזער הייליגסטער אירעאל, דעריבער איז אונז
 זער ע ג א י ז ם (אייגענליעבע) די ריינסטע מענשען-ליעבע!
 ווייל מיר פיהלען, און בל-זמן די מענשען-ליעבע וועט נישט גובר
 זיין, בל-זמן עס וועט זיין קנאה-שנאה, תחרות און מלחמות, וועט
 אונז נישט גוט זיין, דעריבער בעטען מיר שמענדיג אויף שלום,
 דעריבער זענען אונזערע הערצער, ווי אַ שוואַם פאַר אַלע נייעסטע
 אידעען, דעריבער האָבען מיר האַרץ, געפיהל און מיטלייד מיט
 אַלע אומגליקליכע, מיט אַלע פאַרטריבענע, מיט אַלע געיאָגטע...
 דעריבער זענען מיר „רחמנים בני רחמנים“...

און ווייל קיינער וויל פאַר אונז נישט זאָרגען, ווייל מיר האָב
 בען שמענדיג געמוזט זיך אין זינען האָבען אליין, ווייל מיר האָב
 בען שמענדיג צווישען שונאים געלעבט, ווייל אונזער מאַרגען איז
 קיינמאָל נישט זיכער געוועזען, ווייל אונזערע מחיות זענען שמענ-
 דיג באַרגענעצט, האָבען מיר זיך מיט דער צייט צוגעוועהנט צום
 זאָרגען, צום דענקען, צום איינשפּאַרען; צו האַלטען שמענדיג
 קאַפּ, צו באַהאַלטען אויף אַ שלעכטען טאַג, צו וואַקסען אויף סקאַ-
 לעס אַהן רעגען, אַהן טוי...

און ווייל מיר האָבען נאָר מיט אונזער גייסט געשטריטען,

ווייל די הענט האָבען מיר געמוזט האַלטען ביי זיך. זענען מיר גייסטיגער און עדעלער געוואָרען...

די רעשט האָבען מיר צו פאַרדאַנקען אונזער תורה, אונזערע נביאים און אונזערע בעלי התלמוד.

די איינהייט גאַטעס (אחדות הבורא), וואָס איז היינט אלס „די איינהייט דער קרעפטע“ באַוווּזען; דער: „ואהבת לרעך כמוך*), וואָס אַלע פעלקער זאָגען אונז נאָך, כאַטש פון צונג צום האַרץ איז ווייט און צו דער האנט — נאָך ווייטער; דער „חקה אחת לכם ולגר הגר בתוככם**), וואָס דער ניינצעהנטער יאהרהונדערט קאָן איהם נאָך נישט פאַרדייען; די בריק, וואָס די תורה האָט געוואָר פֿען איבער דעם תהום צווישען רייך און אַרעם מיט „לקט, שכחה ופאה***), דער אסור פון פראַצענט****), דאָס באַגרענעצען פון נעמען משכנות, דער צער בעלי־החיים, וואָס איז פול אין אונזערע חקים, שלמה המלך'ס געבעט ביי חנוכת־הבית, די נביאות, וואָס ווייזען אונז די מענשהייט אלס דאָס גרעסטע גליק און אידעאל; און — די זעלבע מאַמרים דערגענצט און דערלייטערט אין תלמוד בבלי וירושלמי, דאָס אַלץ איז אונזער אייביגער שטאַלץ.

דאָס איז די קווינט־עסענץ פון אונזער „אתה בחרתנו“! נאָך דעם ערשטען גלות (מצרים) האָבען מיר דער וועלט א תורה געגען בען, אינ'ם צווייטען און דריטען גלות זענען מיר א לעבעדיגער פראַטעסט געגען קנאה, שנאה, געגען פיזישער קראַפט, געגען „כל דאלים גבר“!

דאָס איז אבער נאָר דער אַרלער פון רענדעל, דאָס רענדעל האָט אבער א „רעשקע“ אויך; אין קעלער פוילט די בעסטע פרוכט און וואַקסט איבער; מיר ליגען שוין טויוזענטער יאָהרען אין פינס־טערען קעלער!

(* האָב ליעב דעם צווייטען, ווי זיך אַליוין.

** איין רעכט פאַר אייך און פאַר פרעמדע, וואָס וועלען וואוינען צווישען אייך.

*** לויט דעם געזעץ געהער צום אַרעמאָן: דאָס, וואָס ער קלייבט אויף, וואָס דער בעלי־הבית פאַרגעסט אויפ'ן פעלד, און די עקען פונ'ם פעלד.

**** את כספך לא תתן בנשך.

אַרום דער „אחדות הבורא“ זענען געוואַקסען: כּשוף פון כּשרים, מלאכים פון בבל, סגולות פון אפּריקע, פּאַנאַטישע זאַבאַ- באַנעס פון אייראָפּעאישען מיטעלאַלטער, נאַכגעמאַכטע פּאַקטויר רים צווישען נאַט און מענשען — גוטע-אידען!

אויף דעם אָרט, וואָס די ריינע רעליגיעזן זאָל אונז פאַראיי- ניגען, שפּאַלטען אונז פאַרשידענע פּאַנאַטיזמען אויף דייטשען, מתנגדים און הונדערטער פאַרטייען חסידים; ווייל אמת איז נאָר איינע, שקרים — אַסך! און יעדער שקר וויל זיינע בתי-מדרשים, זיינע רבנים, שמשים, שוחטים, זיינע שול-קלאַפּער, זיינע פּאַ- נאַטיקער... און איהר ווייסט, ווי טייער עס קאָסט אונז דאָס שפּיל... וויפּיעל ממון און רמים עס ווערט פאַרגאַסען...

און — אויף דעם אָרט פון איין רעליגיעזן פאַראייניגט אונז איין חלול-השם! מיר צופאַלען אויף מאסען קופּקעלעך. יעדער פּאַנאַטיקער וויל פון זיין גאַרטעל מאכען אן אהל איבער כל ישראל, מען זאָל די וועלט פאַר זיך נישט זעהן, נאָר באַגניגען זיך מיט זיין נשמה-ליכטעל, וואָס רויכערט און לייכט נישט...

זאָל זיך אונזער ציוויליזאַציאָן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען מיט רחמנות, מיט ליעבע, מיט מענשליכקייט, מיט חכמה — ענ- דיגען מיט צדיקים, צו וועלכע דער רבּונו של עולם איז בבחינת עבר, מיט געשלענג, מיט רדיפות, מיט מענשענהאַס, מיט פּאַנאַ- טיזם? זאָל זיך די גאַלדענע קייט ענדיגען מיט בליי?

מיר ווילען קיין רעפּאַרמען!... ווער עס רוקט אָפּ די סטאַ- ווידלעס פון דעם אָרט, וואו די פּאַליעס שלאָגען, אויף דעם אָרט, וואו דער טייך איז רוהיג — טוט נישט דעם טייך, נאָר די סטאַ- ווידלעס א טובה!... מיר ווילען נאָר בילדען דאָס פּאַלק! מיר וויר- לען אויפווייזען, וואָס עס איז א ו נ ז ע ר און וואָס עס איז פ ר ע מ ד; וואָס עס איז קערן (זיארנע) און וואָס עס איז פּלעווע און שטרוי; אויך אומפלוט, וואָס האָט זיך צו אונז צוגעטשעפּעט אויף פאַרשידענע גלוח-בעטען!... מיר ווילען נאָר ליכטיג מאכען איז אונזערע מחות, אז די גוטע אמת'ע אידעען, וואָס וואוינען דאָרט, זאָלען דערזעהן, ווער זייערע שכנים זענען, מיט וועמען זיי חבּר'ען זיך!

נאָר נישט דאָס איינע האָבען מיר דעם גלוח צו פאַרדאַנקען: ווייל מיר האָבען נאָר מיט סבּלנות געשטריטען, זענען מיר פייג'

לינגע געוואָרען; עס איז אויף אונז מקוים געוואָרען די קללה, אז מיר וועלען ציטערען פאר א גערויש פון א פוילען בלעטעל, און צעהן טויזענטער אנטלויפען, נאָך איידער מען יאָגט זיי; מיר האָבען אמאל די האַרפען צובראַכען און די פינגער זיך אָפגעשניטען אום ציון־לייער אין פרעמדען לאַנד נישט צו זינגען, און שפעטער האָבען מיר פאר א דרייער דעם ערשטען בעסטען שכור „מה יפית“ געזונגען; מיר זענען הינטערליסטיגע שמייכלער געוואָרען, אונזער געפיהל און שמאַלץ פארלוירען... און — ווייל מיר האָבען צופיעל געבאַטענע און אומגעבאַטענע תעניתים געהאט, שמענדיג פון דער וואַנט פֿרנסה געצויגען, האָבען מיר פארבויגען אביסעל דעם ישר...

מיר האָבען מיט סבלנות געשמריטען, און דעריבער — א שטיק ליים געוואָרען, אין וועלכען, אין יעדער צייט, אויף יעדען אָרט שמעקט יעדער פושער אריין די הענט און מאַכט פון אונז וואָס ער וויל. מיר לעבען נישט מיט א ו נ ז ע ר לעבען... מיר זענען געוואָרען, ווי א גולם, און ווער עס וויל, בלאַזט אריין פון זיין אַטעם... שטרעקט א פאַלץ צו אונז אויס א מינדסטען פינגער פון דער לינקער האַנט, פאַלען מיר איהם צו די פיס און קושען די קנעכעל; שרייט א שונא: „נרפים אתם נרפים“, איהר מאַכט נאָר פיראַמידען און ווילט אליין קיין שמרוי נישט קלייבען... ווערט א געשריי: „שמרוי קלייבען איז די עהרליכסטע פֿרנסה!“ שרייט א המן: „ודתיהם שונות מכל עם ועם“, ווערט א געשריי אויף דער גאַנצער ליניע: שערט אונטער די ארזי הלכנון, זיי זאַלען נישט העכער זיין, ווי געוועהנליך גראָז! וויל עמיץ פון אונז פויערען מאַכען, ווערט אין דער מאַדע די סאַכע!

איין טאָג שמעלען מיר סדום'ס בעטעל פאַר אונז אַליין. ווער עס איז לענגער, שניידט מען אונטער; ווער — קירצער, ציהט מען איהם אויס, אז די ביינער קנאַקען און מיר גלויבען, אז די מענש־הייט איז א צעד, ציוויליזאַציאָנען זענען קנעפ און מעהר, ווי זעקס־אַכט מינים השכלות, טאַרען נישט זיין. אמאל ווילען מיר זיין, ווי די נידערינסטע ברואים אין דער נאַטור, מיר ווילען קיין אייגענע קאַליר נישט האָבען... נאָר —

שארע — אויף דער ערד, ברוין — אויפ'ן שטאם, גריז — אויף דעם צווייג, אבי מען זאל אונז נישט דערקענען! און מאַרגען, דאָכט זיך אונז, אז דער צלם אלקים שטעקט אין שטריימעל מיט פאות! מיר זענען די ערשטע צום געמאָ, די ערשטע צו וואָלאַפיק!

און וועניג נאָד, וואָס מיר זענען געוואָרען כחומר ביד היוצר, א שטיק ליים צום קנעטען, מיינען מיר נאָד, אז די צורה, וואָס דער פרעמדער האָט אין אונז אויסגעקנעטען, איז טאָקע דאָס אמת'ע אידישע פנים.

בילדונג דארפען מיר, בילדונג, ליכט! מיר ווילען מאַכען רע-וויווע אין אונזער אוצר, זעהן, וואָס א י נ ז ע ר איז, וואָס פרעמדס! און דער עיקר — וואָס גוט איז, און וואָס שלעכט.

און נישט א י י נ ע ר זאל זעהן און די רעשט זאל גלויב-בען אויפ'ן וואָרט; דאָס פאָלק א י נ ג א נ צ ע ן ווילען מיר בילדען, מענער, ווייבער און קינדער. יעדערער זאל זעהן, יעדער-רער זאל פיהלען, יעדערער זאל פארשטעהן.

אונזער נאָט איז נאָהנט צו אלעם; אונזער תורה איז שוין נישט אין הימעל, מען זאל זי דארפען ערשט פון דאָרט אראָפברענגען. א ל י ז זאל זיין יעדען נאָהנט און פאר יעדען אָפען!

ב.

מיר ווילען בילדען דאָס פאָלק, און שרייבען זשאַרגאָן, ווייל מיר האָבען אן ערד פון דריי מיליאָן נפשות, וואָס פארשטעהען נאָר זשאַרגאָן. נאָר מיר האַלטען נישט דעם זשאַרגאָן פאר היי-ליג. מיר סימפאטיזירען גאנץ אָפען מיט די, וואָס ווילען דעם זשאַרגאָן אויף א לעבעדיגער לאַנדעס-שפראַך פארטוישען.

מיר ווילען נישט זיך אליין גוטווייליג פארשליסען אין געמאָ. ביי דער ג ר ע ס ט ע ר עמיגראַציע, מיט די ג ר ע ס ט ע מיטעל, וועלען דאָך אייניגע מיליאָן אידען מוזען בלייבען וואוינען צווישען פעלקער, און מוזען האָבען מיט זיי מען ומשא ומשא מתן. די אייניגע מיליאָן אידען מוזען זיין בירגער אין די לענדער, וואו זיי פארבלייבען, זיי מוזען אן אנטויל געמען אין דעם לעבען פון פאָלק, מיט וועלכען זיי וואוינען צוזאַמען.

נאָר שטאַרקער סימפאטיזירען מיר מיט די אנהענגער פון

„שפה-ברורה“, ווי ווייט זיי שמעלען זיך אלס צוועק, צו פארבריי-
טערען די העברעאישע ליטעראטור, צו שטיצען די שריפטשמעלער,
וכדומה.

מיר ווילען דאָס פאלק אינגאנצען זאל קענען העברעאיש, כדי
עס זאל נישט דאָס תנ"ך'ל פאָרגעסען... דאָס תנ"ך'ל איז דער אוצר
פון אונזער אמונה, פון אונזער נאציאנאליטעט, פון אונזער עטיק
(מוסר)! מען דארף זעהן, עס זאל זיין ביי יעדען איד, נישט נאר
אין שראַנק, נאר אויך אין האַנט, אין האַרץ, און אין מח... מיר וויר
לען אייביג לעבען, און אייביג איז נישט צו באַרעכענען. עס טויר
שען זיך די צייטען, עס טוישען זיך מעג און נעכט... מאַרגען קאָ-
נען מיר ווייטער קומען צו גרויסע נסיונות, דאמאָלט קאָן אונז נאָר
דאָס תנ"ך'ל מוט געבען און כח.

און עס איז וועניג, אז אונזער עטיק שמעהט העכער שוין טויר-
זענטער יאהרען, מען דארף, אז יעדער פון אונז זאל פיהלען און
וויסען, פ א ר וואָס און מ י ט וואָס זי שמעהט העכער! עס
איז וועניג פאר אונז, אז מיר בלייבען אידען, ווייל מיר זענען גע-
בוירען אזוי, ווייל מיר זענען געוועהנט דערצו, ווייל אונזערע רבנים
און גוטע אידען זאָגען, אז מיר זענען אידען און פאָרויכערען, אז
עס איז גוט אזוי; מיר ווילען, אז יעדערער זאל האַנדלען לויט
פעסטער איבערצייגונג! זאל דער אסימיליאַנט נישט מיינען, אז ער
שיצט נאר די דולדזאמקייט, דאָס סבלנות; זאלען פרויען נישט
מיינען, אז זיי ליידען דורך די יולדת-קוויטלעך, וואָס הענגען אויף
די ווענט; זאל דער מתנגד נישט מיינען, אז מיר דערהאלטען זיך
ביי אירידיקייט צוליעב דעם תקון שבועות, און דער חסיד — צו-
ליעב צרופין מיט השבעות — אלע זאלען וויסען, אז מיר זענען זיך
מוסר נפש פאר אונזערע הויכע אידעאלען, אונזער מענשהייט, אונ-
זער מוסר.

באזונדער האָט לשון-הקודש פאר אונז אַן אנדער ווערט.
א יחיד איז קיין פרייער איינציגער פונקט אויף דער וועלט;
ער איז אן אויג אין דער נעץ, וואָס פאַרשפרייט זיך אויף א גע-
וויסען פלאץ אויף דער ערד; די נעץ איז זיין דור. אַ מענש איז
אינאיינזעם א רינגעלע פון דער אומגעהייעריגקייט, וואָס ציהט
זיך פון אברהם אבינו עד סוף כל הדורות.
ו ו ע ר קאָן אויף זיך זאָגען, אז ער געהערט צו א פאלק?

דער, וואס האָט פאַרבינדונג מיט אלע אויגען פון דער נעץ, פון דער פאַרשפּרייטער אויף דער גאַנצער וועלט, און קען גוט די קייט, וואָס ציהט זיך פון אברהם אבינו ביז דעם היינטיגען טאָג.

די העברעאישע שפּראַך, וואָס אלע אידען פאַרשטעהען אין אלע לענדער, איז דער רימען, וואָס האַלט צוזאַמען די רעדלעך, זיי זאָלען זיך נישט פונאַנדערלויפּען; דער איינציגער קליי, וואָס האַלט אונזערע צושיטע ביינער צוזאַמען.

די העברעאישע שפּראַך האַלט אויך צוזאַמען די רינגען אין דער צייט. זי פאַראייניגט אונז מיט משה רבינו, מיט די נביאים, מיט דער משנה, מיט דער גמרא, מיט אלע אונזערע גרויסע שמערען, וואָס האַבען אמאָל אויף אונזער הימעל געלויכטען!

די העברעאישע שפּראַך בינדט אונז צוזאַמען מיט די, וואָס האַבען פיראַמידען געבויט; מיט די, וואָס האַבען זייער בלוט אויף ירושלים'ס מויערען פאַרגאַסען, ווי אויך מיט די, וואָס האַבען אויף דעם ברענענדיגען פייער „שמע ישראל!“ געשרייען.

פאַרגעסען די העברעאישע שפּראַך הייסט: פאַרגעסען די תורה, די נביאים, פאַרגעסען די געשיכטע, אָפּרייסען זיך, ווי א צווייג פון בוים, פוילען א קורצע צייט און — פאַרשוואונדען ווערען!

נאָר מיט העברעאיש אליין קאָנען מיר דערווייל נאָך נישט דורכקומען.

עס זענען דאָ צווישען אונז שאַוויניסטען פאַנאַטיקער, וואָס מיינען, אז איבער נאכט קאָן מען א שפּראַך לעבעדיג מאכען; אז עס איז גענוג פיערציג־פּופּציג בטלנים זאָלען מאכען ביכלעך און פאַרשרייבען אלע נייע ווערטער, וואָס זיי וועלען טרעפּען אָדער אויסקלערען, און דערנאָך מאכען דערפון א פאַלקאַמען ווערטער־בוך; עס זענען דאָ בטלנים, וואָס ווערען דערפּרעהט, אז זיי זעהען א העברעאישע ראַמאַז; וואָס קריגען קעלכערנע התלהבות פון א העברעאישע וואַנט־קאַלענדאַר; עס זענען דאָ אַזעלכע, וואָס ווילען שוין די קינדער אויף העברעאיש ערציהען! זיי ווייסען נישט, אז די שפּראַכע איז נאָר די פּאַרמ, דער תּוֹרָה מוֹדֵי זֵינֵן די אִידֵע, זיי האַבען קיין באַגריף נישט דערפון, אז ווערטער זענען נאָר סמנים פון באַגריפּען, אז ווער עס וויל זיין אִיִיִגֵעֵנֵע שפּראַך — מוז פּריהער זיין אייגענע בִּיִלְדֵוֹגֵג האַבען.

„ואם הייתי הליכה לאיש“ — מען זאל היינט ביינאכט שוין אַזוי הויבען רעדען העברעאיש, מיט געוואלד שאפען באגריפען, „הלהו תשברנה?“ קאנט איהר דאס גאנצע פאלק לאזען שמעהן און ווארן טען? וואס זאל דערווייל דאס ארעמע פאלק טון? דערקוויקען זיך מיט שמ"ר'ס ראמאנען?

זאל שוין אפילו דאס גאנצע פאלק רעדען העברעאיש, וועלען מיר דערפון האבען א ציוויליזאציע? נאך דער פאנאטישער שאר-ווייניגן קאן אויף דעם רעכענען.

שמעל איד פאר, אז עס איז אייך געראמען, אז אונז האט זיך געטראפען א פארקערטער נס, ווי יוסף הצדיק: איהם האט א מלאך אויסגעלערענט אין דער תפיסה אין איין נאכט אלע שבעים לשונות, און צו אונז איז געקומען אין דער תפיסה אריין דער מלאך של שכהה, א שנעל געגעבען אונטער דער נאז, און מיר האבען אלע לשונות פארגעסען, (אויסער אביסעל ווערטער, אבי מען זאל קאנען קויפען ביים פויער א קערצעל תבואה); צינד לאמיר מאכען א רעכענונג, וואס אונז איז געבליבען אין אונזער פארמעגען!

עס וועט זיך באלד אויסווייזען, אז מיט די שפראכען האבען מיר אלע אידעען פארגעסען: ערשמענס, האבען מיר פארלוירען אלע דאקטוירים, אלע אדוואקאטען, אלע טעכניקער אלע וויסענ-שאפטליכע מענשען בכלל; מיר האבען אין העברעאישען קיין איינציגע וויסענשאפט!

בין דעם היינטיגען טאג איז די ניייהעברעאישע ליטעראטור זעהר ארעם. צווישען גאנצע פודען ביבליע, פארדרוקטע מיט שרפות, מעשות פון געהאנגענע, פון מחלוקת'ן איז קליינע שמעדר-לער, באשרייבונגען פון נייע בענק אין אז אלטער באך, אין אז „עיר ואם בישראל“ האציפלאץ, קינות אויף א געשטארבענעם גביר צו א דין — צווישען גאנצע פודען שמאמעס, קאנט איהר היינט געפיר-נען, כאטש זעלטען, א קליינעם ארענטליכען ארטיקעל! ... א טראג-פען געזונטען פארשטאנד אין א ים פון דומהייטען!

נאך דער טראפען איז אויך נישט געבליבען... ער איז אויך געוועזען פון יענער זייט גרענעץ... קוקט אייך צו בעסער, וועט איהר זעהן, ווי דאס קליידעל ליגט אויף דער מיוחסת טאקע, ווי א גע-בארנטם!

אמת, אונזער מלמד'ישער שאוויניזם פיהרט אונז אלע מאל אויפ'ן הימעל ארויף נייע שטערען, וואס לייכטען אין פינסטערען גלות... נאר וועמען נארען מיר דערמיט? וועמען נארען מיר, אז מיר נעמען א פוריסירב און מאכען איהם פאר א פאלקסדיכטער, א ברוח מיט גראַבע ווערטלעך — און לעגען איהם אויף דעם גראַד בען פארשוויצטען שטערן א לאַרבער-קראַנץ א לאַ מילטאָן? וואָס פאַרדינען מיר דערמיט, אז מיר מאכען פון שמאַטע-פליקער — אַר-כעאַלאָגען, פון שלעכטע איבערזעצער, וואָס טראָגען איבער א פרעמד ווערק פון דער באַבע יאכנעס צייטען מיט אלע דרוק-פעה-לעך — אז מיר מאכען פון זיי דענקער און פילאָזאָפֿען?

די שאַראַוואַרעס מאכען נישט דעם קאַזאַק, דאָס שטריימעל — פון בערער קיין רב, און אז איין בעטלער רופט דעם צווייטען „גביר“, האַבען זיי ביידע דערפון קיין קאַפּיקע!

אונזערע גרויסע לייט זענען, ווי די בערג אויפ'ן וועג; פון דערווייטענס, מכלומר/שט, סיני'ס, אררט'ס; קומסט דו נעהנטער, שלאַפען אויף זיי ארויף די פערד און פאַרגעסען זיך אפילו אַפּצור-שטעלען!

דער שאוויניזם איז געפעהרליך!

העברעאיש מוזען מיר קענען אלס אידען, נאָר — אלס גע-בילדעטע מענשען, אלס לעבעדיגע מענשען, מוזען מיר קענען די לאַנד-שפּראַך. אין לשון הקודש שטעקט אונזער רעליגיאָן, אונז זער נאַציאָנאַליטעט, אין דער לאַנד-שפּראַך — אונזער בילדונג, אונזער געוועהנליך לעבען.

האנדלען אויף העברעאיש און לערנען די ביבעל אויף דער לאַנד-שפּראַך, זענען צוויי גאר גלייכע דומהייטען. צו ו ו י י שפּראַכען מוזען מיר קענען, אויף דעם זענען מיר אין גלות! אויף דעם זענען מיר צושפּרייט און צווייחט צווישען פעלקער! וואָס דאַרפען מיר-נאָר דעם זשאַרגאָן? נאָר ווער פרעגט אונז אן עצה? עס עקזיסטירט א דייטע שפּראַך, דריי מיליאָן נפשות פיהרען זי, און אויב מיר ווילען די דריי מיליאָן נפשות בילדען, קאַנען מיר נישט וואַרטען ביז זיי וועלען זיך אנדערע שפּראַכען אויסלערנען! גוטע עלטערען רעדען פריהער נאָר דעם קינד, איידער דאָס קינד לערענט זיך אויס רעדען, ווי די עלטערען; קיין שפּראַך איז אַן אַוּט-פאַר-זיך נישט הייליג, נישט גוט, נישט שלעכט. די שפּראַך

איז נאָר אַ מיטעל, איינער זאָל דעם אנדרען פארשטעהען און געבילדעטע מענשען זאָלען אויף די אומגעבילדעטע ווירקען. עם וואָלט בעסער געווען מיר זאָלען נאָר דארפֿען א י י שפראך קענען, על כל פנים נאָר צוויי, מיר מ ו ז ע ז אָבער קענען אלע ד ר י י !

עס טרעפֿען זיך צווישען אונז נדיבים, וואָס האָבען אַ ברייט האַרץ און אַ פֿרייע האַנט על חשבון הגביר, אויף הקב"ה'ס רעכע־נונג; דער דאָקטאָר ק. מאַכט אַ חשבון, אז יודענטום איז נאָר ער מיט אַ מנין בטלנים, וואָס דאוונען מנחה ומעריב; די רעשט שטרייכט ער אויס! ווער עס קען קיין העברעאיש, איז נישט בכלל ישראל... אַז אנדערער דאָקטאָר וויל איבערפיהרען נאָר אין האַלב מיליאָן אידען קיין ארץ ישראל, דאָרט וועט זיין דאָס גאַנצע יודענ־טום, די רעשט דארף ער נישט, די רעשט שענקט ער אוועק, ווי די בני משה, ווי די עשרת השבטים...

מיר זענען קיין גרויסע נדיבים, מיר האָבען נישט אַזאַ ברייט האַרץ, און נישט אַזאַ יד פתוחה; פאר אונז זענען אלע אידען — אידען; מיר ווילען פאר אלע אַרבייטען! און דער עיקר פאר דער מאַסע!...

זשאַרגאָן האָט קיין פֿרעטענזיע צו פֿארטרעטען די מוטער־שטעלע אין אַ אידישען הויז; דעם פֿלאַץ פֿארנעמט און דארף פֿאַר־נעמען לשון הקודש; זשאַרגאָן האָט קיין פֿרעטענזיע צו דער לעה־רער־שטעלע, דעם פֿלאַץ מוז לעת עתה פֿארנעמען אַ לאַנדי־שפראַך; זשאַרגאָן איז נאָר אַ ניאַנקע, זי וויל נאָר אויסלערנען געהן, זיצען, אַ נ ה ו י ב ע ז רעדען... דערנאָך — מעגט איהר די ניאַנקע ארויס וואַרפען, אָדער, אויס דאַנקבאַרקייט, איהר איבערלאָזען אַן אַרט ביים טיש!

נאָר — ווער עס וויל דאָס פֿאַלק קענען, און ווער עס וויל דאָס פֿאַלק לערנען — דער מוז קאָנען רעדען און שרייבען זשאַרגאָן.

ג.

מיר ווילען בילדונג, נאָר מיר מיינען נישט די בילדונג, פון וועלכער מען האָט אַ מ אַ ל גערעדט. נישט די בילדונג, וואָס אַנטוויקעלט נישט האַרץ און מוח, וואָס מאַכט דעם מענש נישט

קליינער, נישט בעסער, נישט פעהיגער, נאָר בלאַנזשירט איהם אָפּ דאָס פנים, לערענט איהם בוויגען זיך און בוקען, פּיין פאַרשפּיצען דאָס בערדעל און אַנרופען אַ הונט אויף עטליכע לשונות.
מיר מיינען די בילדונג, וואָס מאַכט פּאַבריקען, באַנען, שאַר סייען; בילדונג, וואָס לערענט אַרבייטען — זיך און דער וועלט צום נוצען, אויך די בילדונג, וואָס מאַכט דעם מענש עהרליך און גוט.

די, וואָס ווילען נישט די בילדונג אויך, האָבען אַ ברירה!
לאַזען זיי זיך פּריהער אַפּוואַגען פון אלע טובות, וואָס זיי האָבען פון דער בילדונג; זאָלען זיי נישט וואוינען אין הייזער, נאָר ווי ווילדע מענשען אין היילען פון ערד און שניי, אין לעכער פון פעל-זען ביים ים; זאָלען זיי נישט טראַגען קיין געוועבטע און קאַלירטע קליידער, נאָר טראַגען זיך, ווי אַדם און חוה אין ג'עדן, אַדער, ווי עד היום נאָר, די חיות אין וואַלד... לאַזען זיי זיך באַנגיגען מיט נים פון וואַלד, ווי אפּען (מאַלפעס). מיט רוי פלייש — באַ! „עם האַרץ אַסור לאַכול בשר!“ אַ גראַבער יונג טאָר קיין פלייש אויך נישט עסען... איהם קומט נאָר על פי דין די טרפה, די נבלה, וואָס מען געפינט אויף דעם פעלד, נאָר טויטע פּיש, וואָס דאָס וואַסער וואַרפט אַליין אַרויס! בפרט, ווי קומט צו איהם זעמעל און ברויט? וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער צו טראַגען קאַלאַשען, צו טרעטען אויף טראַט-טואַרען, צו פאַהרען אויף שאַסייען מיט פּאַסט, אויף באַנען? ער דאַרף נעמען אַ גרויסען שטעקען אין האַנט אַריין און געהן צרפּוס... קומט ער צו אַ וואַסער, דאַרף ער העכסטענס אַ בוים אויסרייסען און וואַרפען איבער דעם שטראָם — נאָר ווי קומט צו איהם בריי-קען, שיפען, דאַמפּף-מאַשינען?

די אַלע זאכען האָט די בילדונג געמאַכט! זי האָט אונז היי-זער געבויט, געלערענט פיה ציכטיגען, פּיש כאַפען, האַלטען און מאַכען פייער, זי האָט אונז געגעבען דעם פּלוג, די בראַנע, דרעש-מאַשינען און מיהלען; זי האָט געמאַכט אַלץ, אַלץ — אַהן וואָס אַ מענש קאָן זיך נישט באַגעהן.

צי לעבט אַ פּאַלק צווישען פעלקער צושפּרייט, צי נאָר אַליין פאַר זיך — אַהן דער בילדונג מוז עס אונטערנעהן!
די בילדונג מוזען האָבען די, וואָס רעכענען אויף בעסערע

צייטען, די, וואָס זוכען אין אמעריקא פּרנסס, און ב פ ר ט
ד י — וואָס ווילען אויפוועקען א טויטע שפּראַך, צוריק אויפֿ-
בויען א וויסט לאַנד...

מיט אומגעלומפערטע הענט, מיט א לעדיגען האַרץ, מיט אַ לע-
רען מח — קאָן מען דאָס אלץ נישט באווייזען...

קיינ איינציג לאַנד אויף דער וועלט, קיינ איינציג פּאָלק, ווי
געבילדעט עם זאָל נישט זיין, וויפיעל גראַד היץ עם זאָל נישט
ווייזען זיין טערמאָמעטער פון מענשען־ליעבע, וועט נישט גערן
אַריינלאַזען א מאַסע פּאָלק, וואָס פּאַרמאַנט נישט מעהר — נאָר
אַ הונגעריגען מאַגען!

ארץ ישראל שטעהט אויך נישט אזוי פריי פאַר אונז, דאָר-
טען איז אויך דאָ א פּאָלק און א רעגירונג, וואָס האָבען אויך א
דעה... אונזער רעכט אויף דעם לאַנד איז עלטער... נאָר אונזער
אַדוואַקאַט האָט נאָר א מויל צום רעדען, בשעת, ווען דאָרט איז
דאָ באַוואַפענטע קראַפּט... מיט וואָס געהען מיר? מיט אונזער
עשירות, וואָס איז קיינמאָל נישט געשטויגען, נישט געפלויען?
מיט'ן ספּריט צום האַנדעל? מיט וואָס וועלען מיר עמיגרירען?
עמיגרירט, מיט וואָס און פון וואָס וועלען מיר לעבען?

און דעריבער איז נאָר וויכטיגער די בילדונגס־פּראַגע אין
ארץ ישראל. דאָרט וועט שוין זיכער נישט זיין „זכה, מלאכתו
נעשית על ידי אחרים"... דאָרט וועט מען שוין מוזען לעבען אַן
אַ י י ג ע ן ל ע ב ע ן, מ ן ז ע ן האָבען אייגענע אַקער־בוין,
אייגענע וועגען, אייגענע פּאַבריקען, אייגענע באַנען...

נאָר, וואו די השגחה וועט איינעם נישט וואַרפען, וואו יעדען
פון אונז וועט אלץ אויסקומען צו לעבען און צו ווירקען — איז
בילדונג דער באַזיס, די איינציגע קוועל, פון וועלכער עם קאָנען
אונז בעסערע יאָהרען אַרויספליסען... און דעריבער דאַרפען מיר
בילדען דאָס פּאָלק!

מיר דאַרפען בילדען דאָס פּאָלק! מיר דאַרפען ליכטיג מאַכען
יעדען איד אין מח, וואַרעם אין האַרץ און געבען אין דער האַנט
אַרײַן א מיטעל צום לעבען, צו ם זעלבסטשטענדיגען לעבען!...
די בילדונג — האַט, אויסער נאַרען, קיין שונאים נישט.

ה.

די בילדונג איז אונזער פראגראם און מיר בעטען אלע אמת-געבילדעטע מענשען, זיי זאלען אונז מיטהעלפען בילדען דאס פאלק. מיינט נישט, איהר געבילדעטע מענשען, אז איהר זייט יוצא דערמיט, וואס איהר ארבייט פאר א גרעסערען כלל, מכלומר'שט פאר דער גאנצער מענשהייט.

עס איז נאך עד היום קיין מענשהייט נישטא. אויף דער וועלטס-ביהנע שפילען נאך איינצעלנע טרופען, איינצעלנע פעל-קער, פארשידענע ציוויליזאציאנען.

מיר גלויבען נישט אין וואלאפיק, נישט אין עספעראנטא; מיר האפען אויך אויף דער אלגעמיינער מענשהייט, נאך נישט אויף דעם וועג וועלען מיר קומען צו איהר. קיין איינציגע שפראך געהט שוין נישט פארלוירען, קיין איינציג פאלק דארף נישט פאר-ניכטעט ווערען, קיין איינציגע ציוויליזאציאן איבערגעהאקט. דאס אלגעמיינע נאך איז די שפראכען, אין די פעלקער-כאראקטערען, אין די ציוויליזאציאנען — וואקסט, און עס וועט וואקסען, ביז עס וועט ווערען איין ציוויליזאציאן, איין שפראך, איין מענשהייט.

די צוקונפט איז א טיגעל, אין וועלכען אלע מעטאלען וועלען זיך צושמעלצען און עס וועט ווערען א גאלדענע צייט. פון וועל-נישט די אומוויסענדע גאלדענע צייט פון ג'עדן-הקרמון, פון וועל-כער עס האט זיך אויך רוסאן גע'חלומ'ט, נאך די גאלדענע צייט, פון וועלכער ישעיה זאגט נביאות: „ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים... ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה וכו'“*).

נישט דערפאר האבען מיר טויזענטער יאהרען געליטען, מיר זאלען אונזער ציוויליזאציאן פארנעסען; מיר ווילען און דארפען זי ווייטער פיהרען, אום זיך מיט דער מענשהייט אויף גלייכע רעכט

(* און די גאנצע ערד וועט פארפולט זיין מיט קעניגן גאט, ווי דער ים איז מיט וואסער פארפולט. עס וועט איין פאלק קעגען דעם צווייטען נישט אויפהויבען קיין שווערט, מען וועט זיך שוין קיין קריג נישט לערנען א. ז. וו.)

צו פאראייניגען. מיר ווילען אויך האבען א חלק אין שותפות, מיר ווילען אויך זיין אין דער פירמא.

מיר האבען אונזערע אידעען, אונזערע באגריפען, אונזער ווייז, אונזער וועלט־אנשוואונג — העלפט אונז זיי צו אנטוויקלען. אין גלות זענען מיר א צייט פארגליווערט, פארשטארט, קריסי־טאליזירט געבליבען, מען דארף אונזערע ציוויליזאציען אויפטויען, אויפהויבען, לעבעדיג מאכען.

דורך אייך, וואס איהר האט ביז אהער נאך אין פרעמדע פעל־דער געארבייט, איז אונזער אקער פארווילדעט און פארדארנט גע־ווארען; דארט פעהלט נישט קיין הענט, ביי אונז — פעהלען זיי ליידער צופיעל! דורך דעם, וואס איהר האט ביז אהער אונטער פרעמדע נעמען געווירקט, דאכט זיך מאנכען, אז ער האט אין דער וועלטס־וויסענשאפט קיין חלק נישט. אונזער פאלק האט געמוזט גייסטיג באנקראטירען, ווייל פון אנדערע פעלקער האט קיי־נער פאר איהם נישט געארבייט, בשעת ווען אונזערע געבילדעטע האבען נאך פאר פרעמדע געווירקט.

איהר זענט אויף דער וועלט צו פריהע מענשהייטס־בלומען; איידער פאר אזעלכע בלומען וועט אויפשיינען די זון, וועט זיי דער פראסט אונטערשלאגען, דער שניי פארשימען, דער ווינט מיט דער ערד פארקערען!

נישט איינצעלנע מענשען דארפען און קאנען זיך פאראייני־גען, נאך — פעלקער!

קומט צוריק צום פאלק, זייט אן עמוד ענן בייטאג, זייט אן עמוד אש ביינאכט! פיהרט איהם, נאך לויפט נישט פאראויס און לאזט איהם נישט אין מדבר.

איהר לענט אן א פייער אונטער'ן אפענעם הימעל, בשעת ווען ביי אייך איז שטוב ווערט מען געפרוירען אדער דערשטיקט פאר רויך.

כל־זמן עס איז קיין אלגעמיינע בילדונג נישט דא, איז יעדער איינצעלנער מענש א פראדוקט פון זיין נאציען; נעמט איהם באלד פון דער כרוסט אוועק, איז זיין מה ליגען שוין איינגעוויקעלט פאָר־שלאפענע, גע'ירש'נטע פעהיגקייטען, וואס וועלען שפעטער ער־וואכען און אנטוויקעלט ווערען! „גורא עד עשרה דרא“!

רעדט וואס פאר א שפראך איהר ווילט, זאלען זיך אייך שר־

טען פערעל פון מויל, פארקינדעט, וואָס פאר אידעען איהר ווילט; אייער בארעדזאמקייט איז דער ר"ן אויף נדרים, אייער ווייז — א געבוירענער גלות-ווייז, אייער שאַרפזין שמעקט אומגעהויער נאָך „אדרבא—איפכא“, נאָך „מאי קא משמע לן“! „ואם תמצא לומר“! כל-נדרדי קאָן מאיר-בער'ן נישט אַרויס פון קאַפּ, ער בלאַנקעט זיך אין אַלע זיינע מעלאַדיען; היינע און בערנע זענען אידען אין יעדען וואָרט, אין יעדען ווייז, אין יעדען ערנסט!

איהר זייט אונזער, דארפט איהר ביי אונז אין וויינגאַרטען אַרבייטען.

די מענשהייט ליגט נאָך אין וויגעל; וואָס איהר רוימט איהר היינט אין אויער, וועט זי דערנאָך נישט געדענקען, זי וועט נאָך פיהרען דאמאָלט אן אַנדער שפראַך...

העלפט בילדען דאָס אַרעמע אומגליקליכע פּאָלק; לאַזט עס נישט איבער ביי פּאַנאַטיקער אין די הענט, זיי זאָלען דערפון דאָס רעשט ביסעל בלוט אויסזויגען, אויסנאַגען דאָס לעצטע ביסעל מאַרד פון די דאַרע ביינער.

לאַזט עס נישט ביי פּאַנטאַסטער אין די הענט, זיי זאָלען עס נישט אין אַלע וויסמע מדבריות פאַרפיהרען! לאַזט נישט אינגלעך און ישיבה-בחורים פיהרען דאָס רעדעל — עס איז אַ רחמנות אויף דעם פּאָלק! מען דאַרף עס נישט לאַזען פּאַלען! דאָס פּאָלק האָט אין זיך אַ מאַסע לעבענס-קראַפט, אן אוצר ענערגיע, דאָס פּאָלק איז אַ טרעגער פון אַ ציוויליזאַציע, וואָס די וועלט פאַרקענט, נישט צו איהר נוצען, פון אַזעלכע אידעען, וואָס וואַלטען איהר שטאַרק צונויף געקומען. דאָס פּאָלק איז אן אייביגע בלוט... בייטאַג, ווען די זון שיינט, ווען דער מענשען-גייסט אַנט-וויקעלט זיך, לעבט זי אויף, אַנטוויקעלט איהרע בלעטער; קוים אַבער קומט די פינסטערע נאַכט, מאַכט זי זיך צו, קאַרטשעט זיך איוו, פאַרשליסט זיך אין זיך אליין... דאמאָלט, דאַכט זיך, אַז עס איז אַ געווענהליכער לעדיגער דאַרען... און ווען עס שיינט צו די ריק אויף די זון, געדויערט לאַנג איידער די זון דערקענט די בלוט, אויך איידער די בלוט ווערט געוואָר, אַז די זון שיינט... אי-בער נאַכט ווערט זי פאַרשטויבט און באַשמוצט, און נישט גע-שווינד דרינגען דערנאָך די ליכטיגע שטראַלען דורך!

העלפט דעם פּאַלק, עס זאל זיך באַלד אין דער פּרייה מיט דער
זון דערקענען.

און דער עיקר דאַרף מען זעהן, ווי ווייט מעגליך איז, דאַם
פּאַלק זאל האַבען פּרנסה...

וואס הערט זיך?

פון אונזער לאגע א י ו ל אַנד, האָבען מיר וועניג וואָס צו רעדען; זי איז יעדען לעזער גאַנץ גוט באַקאַנט... מיר קאָנען נאָר פאַרצייכענען דעם פאַקט, אז אין דער לעצטער צייט, וואָס איז שלעכט פאַר דער גאַנצער וועלט, זענען די א י ד י ש ע פּרנסות אַזוי געפאַלען, אז אפילו אונזערע שונאים האָבען שוין נישט דאָס ה א ר י צ צו רעדען פון אונזער אַנגע-גולטער עשירות. זיי זענען שוין מודה, אז מיר זענען אַרעם, ז ע ה ר אַרעם, אַז, צוזאַמענגעדריקט אין שטערט, געניגט נאָר אונזער הכנסה אויף קוים א שטיקעל ברויט מיט א ציבעלע אָדער א ציינדעל קנאַבעל; נאָר דאָס, זאָגען אונזערע שונאים, קומט אונז אויך נישט. פאַר רחמנות וואָלטען זיי צוגעלאָזט צום מויל אַ פאַר ברויטלעך מיט עטליכע ציבעלעס און א צעהנדליג קנאַבעל, נאָר פיער מיליאָן ברויטלעך א טאָג, פיער מיליאָן ציבעלעס, א צוויי מיליאָן קנאַבעל יעדען טאָג — דאָס זאָגען אונזערע שונאים, קומט אונז נישט. זיי רעכענען אויס, וויפיעל עס קאָסט א יאָהר, א שמיטה, א יובל און שרייען געוואַלד. —

דער אַנטיסעמיטיזם אין אויסלאַנד שטעהט אויפ'ן אייגענעם אַרט; קיין נייעס איז ער נישט, אין אלע דורות זענען געוועזען אַנטיסעמיטען, נאָר איז גוטע צייטען, ליגען זיי פאַרשטעקט אין די

לעכער און מען הערט נישט זייער קול; קומען שלעכטע צייטען...
שטעהען זיי אויף בימה'ס און רש'נען.

אין עסטרייך און פרייסען האָבען זיך געמאכט געזעלשאַפטען
צו ווירקען געגען די אנטיסעמיטען. אין עסטרייך זענען צוגע-
שטאַנען דערצו פון אַדעל און גרויסע באַאָמטע; אין פרייסען נישט,
די סבה איז א פשוט'ע: אין פרייסען וויל די רעגירונג שטאַרקען
דעם נאַציאָנאַליזם, וויל ער האַלט גאַנץ דייטשלאַנד צוזאַמען, און
דעריבער קוקט זי אביסעל דורך די פינגער אויף די אנטיסעמיטען,
וואָס ווילען אויסרייניגען דייטשלאַנד, עס זאָל בלייבען נאָר פאַר
ריינע דייטשען; דעריבער האַלטען זיך די באַאָמטע און דער אַדעל
פון וויטענס; דאַגעגען אין עסטרייך, וואָס עס איז צוזאַמענגע-
שטעלט פון פאַרשידענע פעלקער — דייטשען, אונגאַרן, בעהמען,
פּאָליאַקען און אנדערע, איז דער אנטיסעמיטיזם — ווי ווייט ער
איז נאַציאָנאַל — פאַר דער רעגירונג געפּעהרליך, און דעריבער
האַבען זיך דער אַדעל און די באַאָמטע צוגעשלאָסען צו דער געגען-
פאַרטיי. — „מען יצא מתוק!“

וועניג וואָס האָבען מיר צו זאָגען וועגען דער עמיגראַציע. מעהר
וועניג איז יעדען באַקאַנט, אז קיין רעגירונג איז נישט צופרידען.
אז עס קומען צו איהר אַרעמע לייט מיט לעדיגע הענט. אין יעדען
לאַנד איז איראַפּא, און היינט שוין אפילו אין די פאַראייניגטע
שטאַטען איז אמעריקא, איז דאָ מעהר הענט צו דער אַרבייט, אַלס
מען ברויכט.

אַלע טאָג קומען אַרויס נייע מאַשינען, וואָס פאַרשפּאַרען מענ-
שען-אַרבייט. די אַרבייטער דערווייַל מעהרען זיך און האָבען פון
טאָג צו טאָג וועניגער אַרבייט און וועניגער נאָך פאַרדינסט, ווייל
דורך דער קאַנקורענץ פאַלט דער לויז פון דער אַרבייט. אין אַלע
איראָפּעאישע לענדער, ווי אויך אין די פאַראייניגטע שטאַטען
אַמעריקאס איז דער אַרבייטער-קלאַס אומרוהיג, די רעגירונגען האָ-
בען מורא פאַר מרידות, און ווילען על כל פנים נישט לאַזען פאַר-
גרעסערען די צאָהל פון פּראָלעטאַריאַט.

וועניגע האַפען אויף בעסערע צייטען פאַר אידען אין איר-
ראַפּא, און אפילו די, וואָס האַפען נאָך, רעכענען אויף אַ לאַנגע,

לאנגע צייט. דעריבער איז, על כל פנים דערווייל, די קאלאניאל ציע א לעבענס־פראגע פאר אידען.

די הויפט שטעלען זענען פאלעסטינא און ארגענטינא. פון ארגענטינא ווייסען מיר זעהר וועניג. דער באראן הירש האט געקויפט ערד, מן הסתם האט ער זיך נישט געלאזט נארען, די ערד איז אוראי גוט, דער קלימאט איז געזונט. עם פאלט אונז נישט איין שטארק מסופק צו זיין, צי אידען זענען פעהיג צו ערד־ארבייט, ווייל דער מוז איז דער בעסטער לעהרער, און א איד איז פון אייר ביג אן א גוטער תלמיד; עם קאן נאר זיין די פראגע, ווי לאנג עם וועט דויערען דאס אויסלערנען, און דאס לאזט זיך נישט איבער־רעכענען; דערווייל איז חשק ביים תלמיד דא גענוג, סבלנות האט ער, און א פאר דורות וועלען מו זען ליידען...

עם איז נאר געווענדט דערין, די רעגירונג זאל די עמיגראציע ציע ערלויבען. ווייל אן עמיגראציע, וואס איז נישט געמאכט פאר איינצעלנע מענשען, נאר פאר טויזענטער, דארף קיין מהומה נישט זיין. עם מוז זיין מיט א סדר. געהן דארפען נישט אלע, וואס ווילען, נאר די פון זיי, וואס זענען פעהיג צו ערד־ארבייט. כל התחלות קשות; דערנאך וועט אפשר קומען די צייט אויף דער רעשט. די ערשטע קאלאניסטען זענען דער פונדאמענט פונ'ם בנין, און צו א פונדאמענט דארף מען גוט, שטארק מאטעריאל און זיין באהוטזאם. יעדערער פאר זיך, ווען ער לויפט, איז ער אפשר גערעכט; דער דלות מרייכט! נאר דעם כלל טוט יעדער איינציגער, וואס לויפט פאר דער צייט, א גרויסע רעה.—

די קאלאניאל ציע פון פאלעסטינא איז עלטער, מיר האבען שוין דארטען אסך קאלאניעס, נאר, ליידער, ווייסען מיר פון דארט מען אויך זעהר וועניג, וואס אייך צו זאגען.

נאכפאלגען מענשען, וואס האבען פאלעסטינא פאר ד'אויגען נישט געזעהן, האבען מיר נישט דאס הארץ. ווער עם איז א הייר סער פאלעסטיניעז, האט רעכט אליין צו געהן אומבארעכענט, נאר יענעם הייסען, און דערנאך צו הערען א שאלה: „המבלתי אין קברים“, האט קיינער קיין רעכט נישט! יעדער מענש פאר זיך אליין מען זיך מוסר נפש זיין פאר אן אידען, אלע ארום איהם קאד

נען גיהם אפילו פאָרגעטערען דערפאר; נאָר פארלאַנגען פון גע-
וועהנליכע מענשען מסירת-נפש מיט ווייב און קינד איז נאָריש.

נאָר צי איז באמת דאָ דערביי מסירת-נפש? ווי שטעהען די
קאלאָניעס, וואָס מען האָט ביז אהער געמאכט? צי איז באמת פון
דעם „ארץ זבת חלב ודבש“ געוואָרען א „סדום-ועמורה“? עס איז
שווער צו גלויבען, עס לאָזט זיך נישט גלויבען, וויפיעל קללות עס
איז אויף אונז נישט געקומען, קאָנען מיר זיך דאָך נישט איינ-
שטעלען נאָר אויף דער קללה צו רעכענען!

פאָרוואָס דען שווייגען די חובבי ציון? פאָרוואָס הערט מען
זיי פון אלעמען רעדען, און שטארק און הייס רעדען, און פון דעם
מאכט מען א שווייג? פאָרוואָס האָבען מיר חשבונות פון הוצאה
והכנסה און קיין חשבון פון דעם, וואָס עס דאַרף שוין זיין אונזער
קיין, אונזער נחלה, אונזער אייגענטום?

די חובבי ציון זענען מענשען, און אלס מענשען האָבען זיי
אודאי גרויסע פעהלער געמאכט. ווער ווייסט, ווי אזוי מען האָט
זיי גענאָרט ביים ערד קויפען; ווער ווייסט, ווי אזוי און ווי ווייט
זיי האָבען זיך גענאָרט אין די ערשטע מענשען, וואָס זיי האָבען
אויף זייער קראַפט און געמריישאפט געהאַפּט...

אַט! דאָס בלייבט אונז נאָר צו קלערען... די חובבי ציון,
אלס גרויסע אידעאליסטען, זענען אודאי געוועזען זעהר נישט
פראַקטיש ביי פראַסטע זאכען, ווי ערד קויפען, פאָרזייען, פלאַנד
צען... און ווייל זיי האָבען מורא, מען זאָל נישט זייערע פעהלער
אַננעמען אלס פעהלער פון דער ערד — שווייגען זיי בעסער.

צי איז באמת א חלוק פון פאָרשווייגען דעם אמת און ליגען
זאָגען? אָדער — צי הייליגט ווירקליך דאָס ציל די מיטעל?
מיר וואָלטען געהאט אסך דעריבער צו רעדען, נאָר דערווייל
איז עס א „הלכתא למשיחא“, די טערקישע רעגירונג לאָזט נישט
אריין קיין אידען, און אויך — עס הערט זיך, אז פון היינט אַן זאָל
ווערען אנדערש.

די קאלאָניזאָציע זאָל איבערנעמען דער באַראַן הירש, עס
פאָהרט אראַפּ, זאָגט מען, א קאָמיטעט פון געלעהרטע באַקומען די
ערד... עס זאָל ווערען גאָר אינגאַנצען אנדערש!
דערווייל מוזען מיר וואַרטען און האַפען.

וועגען געשיכטע.

א באקאנטער איד זעצט זיך לעבען מיר אויף א באנק אין קראשינסקי'ס גארטען און פרעגט מיר, וואס איד בין אזוי טרויר עריג.

— גרעץ איז געשטארבען! — ענטפער איד איהם.
— ברוד'דיגאמת! — מאכט דער איד — א היגער?

די פראגע, וואס ניינציג פראצענט אידען וואלטען געפרעגט אויף זיין ארט, איז די מאס, ווי טיף עס איז דער תהום, אין וועלכען מיר זענען אריינגעפאלען? וועמען קען נישט דאס אידישע ווארשוי? ווער וואוינט נישט אין דער נאלעווקעס מח, ווער ליגט נישט אויף דער וואלאווער צונג? פון וועמען רעדט אלץ נישט דער אריסטאקראטישער גרוזשביאוו?

ווארשוי זאל קלינגען, דארף מען נישט דוקא פארשפילען ווייב און קינד אין דערדע, אדער ארויפקריכען אויפ'ן אויאודאווער קלאץ.. עס איז גענוג, א דראשקארסקע פערד צו זיין, און פאלען איבער די שינעס פון טראמוויי...

דאך איז וועניג א גרעץ צו זיין, די געשיכטע פון אידישען פאלק צו שרייבען!

און, אז מיין שכן ווערט פון מיר געוואר, וואס גרעץ האט געשריבען, מאכט ער ערשט:

— א! היסטאריע! און מיט אזא קול, גלייך ער וואלט בא-וואונדערט עמיצען, וואס האט אויפגעגעסען צוועלף הארטע אייער מיט אמאל.

און, אז איד שפרינג שיער פון דער הויט ארויס, פרעגט ער גאנץ נאאיוו:

און וואָס האָט מען פֿון דער היסטאָריע?

— איהר זענט א איד? — פרעג איד.
— דאָכט זיך! — שמייכלט ער, ווי איינער רעדט: אַביסעל
מעהר פֿאַר דיר!

— איהר האָט עפעס ליעב אידען?

— ווי דען! פיינט האָב איד?!

— איהר ווייסט, אז אלכסנדר מוקדון האָט געטראָפֿען אויף
זיין וועג פֿון סאַמע נצחונות א גאַנצע מדינה מיט סאַמע ווייבער?
— א שאלה דאָס איז! עס איז דאָך — דאָכט זיך — אז
עוֹרִיעֶקב, און אפשר האָט עס מיר דער רבי אין חדר דערצעהלט.
— איהר ווייסט, ווען מלכות בית־דוד און מלכות ישראל האָר
בען זיך צוטיילט? ווען פֿון איין אידישען פֿאַלק איז צוויי געוואָר
רען?...

— ווען? וואָס טויג מיר צו וויסען ווען? ... די מעשה שטעהט
אין פֿסק.

— און וואו איז אַהינגעקומען מלכות ישראל?

— מלכות ישראל — האָבען מיר א קיימאָלן — איז אויף
יענער זייט סמבטיון...

— און וואו זענען אַהין געקומען די אידען, וועלכע מען האָט
אַרויסגעטריבען פֿון הישפּאָניען?

— זיי זענען זיך צולאָפֿען...

— און די, וואָס מען האָט אַרויסגעטריבען צוויי מאָל פֿון
פֿראַנקרייך?

— וואו זאלען זיי זיין! אַביסעל איז אודאי ע ר ג ע י
אַוועק, און די רעשט האָט זיך צוריק אַרײַנגע'גנב'עט. א שאלה
דאָס איז!

— איהר ווייסט דאָך, וואָס אידען האָב ען געליטען, און
ליידען ביז היינט אין פֿרס, רומעניען...?

— אין פֿרס, ווייס איד נישט; וועגען רומעניען דערצעהלט
מען אַלע מאָל אין שול, פֿון הצפּירה אַרויס; האָר און נעגעל שטע-
לען זיך קאַפּויר!

— און פֿון „ק ר י י - צ י ג ע“ ווייסט איהר עפעס?

— פֿרענט מיר עפעס גרינגערס!

— איהר קענט נישט קיין דייטש?
 — דייטש איז עס? ! מילא, — פעהלט מיר א זאָרט!
 — און „נושאי-הצלב“?
 — וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון?
 — לשון-קדש! איהר ווייסט גאַרנישט, אַז דורך די נושאי-
 הצלב, אָדער קרייץ-ציגע, זענען טויזענטער אידען גע'הרנ'עט, גאַנ-
 צע קהלות חרוב ונהרב געוואָרען...
 — איהר מיינט אודאי שנת ת"ח, כמיעלניצקי'ס צייטען!
 — פון אידען אין מאַראַקא, ווייסט איהר עפעס?
 — אין מאַראַקא? ניי, נישט געהערט!
 — און געוואָלט וויסען וואָלט איהר?
 — כא! וויסען! און וואָס איז דאָרט! אַנדער-
 רעמאָדע צרות? עס געהט אויף אן אַנדערען אופן? גלויבט
 מיר, — אומעטום איינרוועלט... איר דאַנק גאָט, אַז
 כ'פאַרגעס דעראַן. (פּויוע, און גאָד אַ זיפּי:) — און זאָגט נאָר,
 איהר לייענט דאָר צייטונג, וואָס הערט זיך בעסער נייעס?

— ניין, — זאָג איר צו מיין שכן, — איהר האָט אידען נישט
 ליעב.

— א וואַרדאיה? איר גיב קיין געלט נישט? כ'האַב נישט!
 די דייטשען האָבען — גיבען זיי!
 — נישט דאָס מיין איר.

זעהט איהר, די טבע איז פון א בשר ודם, אַז ער וויל וויר-
 סען אלץ, וואָס ריהרט נאָר אַן זיינס אַ גוטען פריינד, א קרוב. אַז
 איהר טרעפט, למשל, א קרוב, וועלכען איהר האָט שוין עטליכע יאָהר
 נישט געזעהן, ווערט איהר נישט מיד אויסצופרעגען: ווי עס איז
 איהם איבער דער צייט געגאַנגען, וואָס ער האָט איבערגעלעבט:
 איהר פרעגט, וואָס זיין ווייב, זיינע קינדער מאַכען. איז עמיץ
 פון הויזגעזינט קראַנק געוועזען, ווילט איהר וויסען אויף וואָס, צי
 האָט ער גרויסע יסורים געהאַט, ווי לאַנג עס האָט געדויערט, וועל-
 כער דאָקטאָר, צי וועלכער זנאָכאַר עס האָט געהאַלפּען; אויב אַ
 דאָקטאָר — צי איז דאָס פלעשעלע געוועזען א רויטס אָדער א
 גרינס, און אפשר גאָר אַ ווייס... אויב אַ זנאָכאַר — צי האָט ער
 געזאָגט אָדער גאָר איינגעוויקעלט אין רויך... און נישט

דוקא ביי אזוינע ווי כטיגע זאכען... אז איהר דערזעהט אויף אייערס א באקאנטען א ניי מלבוש, ווילט איהר וויסען, ווי טויער ער האט געזאָהלט און אַרשיון, וויפיעל שניידער-געלט; איהר הויכט נאָר אויף די פּאַלע, צי מען האט איהם נישט גענאָרט אויפ'ן אונטערלאָג...

— אמת, — שמייכלט דער איד, — דאָס קאָן איד נישט לייקענען.

— יאָ, — פאַל איד אַרײַן אין נצחון: — און, און איהר האט ברידער, זאָג איד, אויף דער גאַנצער וועלט, ווילט איהר גאַרנישט וויסען, וואָס מיט זיי טוט זיך! און, און אייערע פרידער לידען שוין טויענטער יאָהרען, אינטערעסירט איד נישט צו וויסען, וואָס אין דער גאַנצער צייט איז מיט זיי געשעהען. — און פון דאָנען — זאָג איד ווייטער — איז געדרונגען, און „עם כל ישראל אחיהם“ פון ראש-חדש-בענשען, זאָגט איהר מיט דער אייגענער כונה, ווי „לשנה הבאה בירושלים“...

— און אז איד פיהל פאָרט, און איד האָב ליעב אידען!

— האט איהר א טעות.

— גלאַט געזאָגט...

— איד וועל אייד אויסווייזען, נאָר ענטפערט מיר עהרליך

אויף עמליכע שאלות.

— נו!

— איהר האט ליעב אייערע קרובים?

— נישט אלע.

— פארוואָס נישט אלע?

— ווייס איד, וואָס איהר פרענט! און אז מיינס א קרוב

מאכט זיך לעבען מיר א מסחר, פונקט אזוינעם, ווי איד האָב, גלייך

עם פעהלט מסחרים אויף דער וועלט, קריכט מיר אין וועג אַרײַן.

רייסט מיר אַרײַם דעם קונה פון געוועלכ, דעם ביסען פון מויל, —

זאָל איד איהם קיין שונא נישט זיין? ... אָדער, און איד האָב —

פון ווייבס-צד — א קרוב א שכור, אָדער א מחלל שבת בפרהסיא,

זאָל איד זיי ליעב האָבען?!

— און אַחוץ זיי?

— אַחוץ זיי — יאָ! אַלע קרובים, וועלכע איד קען!

— און די, וואָס איהר קענט נישט?
 — ווייס איר נישט! איר האָב, למשל, אַ לייבליך שוועס-
 טערקינד אין אמעריקא, איר האָב'ן קיינמאל פאַר די אויגען נישט
 געזעהן!...

— האָט איהר איהם טאַקע... לעג איר איהם אונטער.
 — פיינט נישט, גאָר ליעב אויך נישט, אז איר קען איהם
 גארנישט פאַרשטעלען! האָב ליעב אַ לאַך פון אַ בייגעל, אז איר
 קען איהם נישט!

— און אידען בכלל קענט איהר?
 מײן „איד“ האָט זיך דערפיהלט, ווי אַ מױז אין פאַל, ער
 וואַרפט זיך: אַט אַהין, אַט אַהער.
 — פאַרפאַלען, — זאָג איר — איהר האָט נישט ליעב דעם
 כלל אידען, ווייל פון כלל אידען האָט איהר גאָר קיין באַגריף נישט!
 אַ לאַך פון אַ בייגעל! (פויעז).

— מיט וואָס, — פרעג איר, — האַנדעלט אַ איר?
 — מיט שפייז, — ענטפערט ער פינסטערליך.
 — איהר לעבט שוין אויף דער וועלט אַ יאָהר פופציג?
 — פינף און פיערציג! — פאַרבסערט ער.
 — זאָל זיין פינף און פיערציג; אין אייער לעבען האָט איהר
 דערקענט אַביסעל געהנטער אַ צוויי הונדערט אידען... פון זיי
 וואַרפט איהר האַלב אין וואַסער אַרײן, — די, וואָס זענען נישט
 פרום, די, וואָס זאָגען הודו פאַר ברוד־שאַמר, אַדער פאַרקערט...
 ווער שמועסט די, וואָס דאַזנען גאַרנישט... אַפיקורסים! — איז
 פיער אַרײן... פון דער רעשט נעמט איהר נאָך אַ שפאַר ביסעל און
 וואַרפט אויף דער וואַנט: מיט איינעם האָט איהר אַ פראַצעס, דער
 צווייטער אַ קאַנקורענט — קריכט אין דער לעבער, דער דריטער
 האָט אויף איר אַ ווערטעל געזאָגט, דעם פיערטען זענט איהר
 געלט שולדיג, דעם פינפטענס ווייב האָט זיך מיט אייער פלונית'—
 טע געקריגט... די רעשט, וויפיעל עס בלייבט דאָרט, האָט איהר
 פיליכט ליעב...

ער פאַרטראַכט זיך, קלערט נאָך און איר שמיד דאָס אייזען
 אין דער היץ:

— ליעב האַבען, הייסט קענען! ליעב האַבען דעם כ ל ל
 ישׂראל, הייסט: זיין צוגעבונדען, נישט צו אַ צוואַנציג־דרייסיג איר

רען, נאָר צו דער גאַנצער לענג פון אלע דורות, און צום גאַנצען היינטיגען דור, וואָס איז צושפּרייט און צווייהט... אַ פּאַלק איז ווי אַ קאַנוס...

— וואָס איז דאָס ווייטער?

— זאָל זיין, ווי אַ היטעל-צוקער: אויבען — אברהם אבינו! וואָס אראָפּ געהט אַלץ ברייטער און ברייטער... אונזער היטעל-צוקער... איז אייגענטליך נישט קיין ריכטיגע קאַנוס: אינמיטען האַבען די מייז אויסגעביסען, וואָסער אויסגענעצט... וואָס נידע-ריגער, שפּאַלט זיך און צופּליישט זיך אַלץ מעהר די פיגור... צוויי שען אונזערע פאַרשידענע טיילען שווימען דורך וואַסערען, ציהען זיך סטעפען, פאַרשפּרייטען זיך לענדער... — ליעב האַבען אירען הייסט: ליעב האַבען די גאַנצע פאַרם! ליעב האַבען הייסט: אַלץ קענען, אַלץ וויסען, אַלץ האַבען אין האַרץ, אין געהירן, אין בלוט!

— מען קאָן נישט זאָגען, — מאַכט מייז שכן אַ פאַר מינוט

שפעטער, — אינטערעסאַנט איז עס!

— עס איז — זאָג איד איהם — מעהר אַלס אינטערעסאַנט,

עס איז אַ נויטיגע זאך. עס איז איינס פון די יסודות, וואָס דאָס גאַנצע יודענטום, דאָס גאַנצע „היטעל צוקער“ שמעהט דערויף... זעהט איהר, מיר זענען דאָך אַן אַלט פּאַלק, און דאָך זענען, אין דעם פאַר, אַנדערע פעלקער פיעל קליינער פאַר אונז. און נישט נאָר די אייראָפּעאישע פעלקער, וואָס שרייבען, לעזען און לערנען היס-טאָריע; נישט נאָר די רויטער, די גריכען, די אַלטע געבילדעטע פעלקער, וואָס האַבען געהיט זייער געשיכטע, ווי אַן אויג אין קאַפּ; נישט נאָר אפילו מצויים, פּרס-ומדי, וועלכע האַבען זייער היסטאָריע געקריצט אויף שטיינער, אויף ווענט, אויף פּיראַמידען, נאָר אפילו די אמת ווילדע, גאַנץ ווילדע פעלקער, האַבען אויך פאַר-שטאַנען, וואָס היסטאָריע איז.

די ווילדע שטאַמען אין אַפריקא און אמעריקא, געהען נאָך אַרום נאַקעט, ווי אדם וחוה אין גן-עדן; טראָגען, פאַר שעהנקייט וועגען, מעשענע רעדלעך אין דער נאָז, פּראַש-שיסעלעך אין די אוי-בערשטע אָדער אונטערשטע ליפּען, לעדערנע בראַסלעמען אויף די פּיס, הערנער אָדער געפּליגעל-פּעדערען אויף די קעפּ! זייער נאַקע-

טער לייב איז אויסטאמאירט מיט אלערליי פארבינדע פיגורען, באַ-
שמירטע מיט פעטס. און אפילו די ווילדע מענשען, ווייסען שוין
אויך, אז היסטאריע איז נויטיג! און, ווייל די מענער זענען אייביג
פארנומען מיט קריג, פישכאָפּען און יאָגד, מוזען די ווייבער געדענ-
קען אַליין, וואָס דער שטאַם האָט איבערגעלעבט און דערצעהלען
עס ביי יעדער געלעגענהייט —

— אפשר איז עס טאקע מנהג עכו"ם?

— און די תורה פון וואָס הויבט זיך אָן, נישט פון געשיכטע?

— אויף דעם שטעלט זיך טאקע רש"י! ...

— און צו וואָס דאַרף מען זי פאַרט די געשיכטע?

— איהר האָט עפעס קינדערלעך? — ענטפער איך מיט א

פראַגע.

— ווי גאָט האָט געבאָטען!

— ווער איז — איד בעט אייך — קליינער, א י ה ר אָרער

איינער קינד, וואָס געהט ערשט אויף דער וועלט אַרויס?

ער ווערט ערנסט.

— די אייער זאָגען שטענדיג, אז זיי זענען קליינער פאר די

הינער...

— אָבער די הינער וואָס זאָגען? — צי וועט איהר געטרויען

א אינגעל פון זעקס—זיבען יאָהר אייער פארמענען, אייערע גע-

שעפטען? ...

— אוראי נישט! משוגע בין איך?

— פאַרוואָס נישט?

— איד וואָלט מיר באַלד געדאַרפט א טאַרבע קויפען.

— וואָס איז, א זעקס יעהריג אינגעל קאָן קיין געשעפט

נישט פיהרען?

— מן-הסתם נישט! וואָס, פראַקטיקע האָט ער?

— און דעריבער אַפנים, גיט מען דעם פאַרפאַלק נישט אזוי

געשווינד און נישט אויף אמאָל אַרויס דעם נדון, ווייל צום האַנד-

לעז דאַרף מען האַבען פראַקטיקע און דער יונגערמאן איז ערשט

פון הינטער'ן אויווען אַפּוּן!

— אודאי אזוי!
 — מען זוכט פאר אזוינעם א יועז, אן עלטערען שותף.
 — מן ה ס ת ם ! איהר מיינט, אז ביי פראַסטע אידען איז שוין גאר קיין שכל נישט דאָ?
 — חס ושלום! איד מיין גארנישט. נאָר זאָגט מיר, איד בעט אייד, אַבער מיט דער צייט, ווערט פון קינדער לייט?
 — א ו ד א י ! אַז מען זעהט א וועלט, מען קריגט פראַקטי-
 קע, מען ווערט געוואָר, וואָס גוט און וואָס שלעכט איז, לערענט מען זיך אויס.
 — זעהט איהר, א פילאָזאָף האָט געזאָגט, אז דער נעכטיגער טאָג איז דעם היינטיגענס לעהרער.
 — אויף דעם דארף מען א פילאָזאָף? אַ חרר-אינגעל ווייס דאָס פון פראַקטיקע! — די וועלט (זיפצט ער אָפּ) איז א טייערער לעהרער!
 — צו פראַקטיקע, דאָכט זיך, דאַרף מען האַבען זכרון?
 — אודאי —
 — און ווען איינער, חסד-שלום, ווערט קראַנק, למשל, אויף א טיפּוס, און פ א ר ג ע ס ט אַלץ?
 — איז טאַקע שלעכט! מוז מען אָנהויבען פון אַלף-בית... דאָס אייגענע האָט דאָך ר' ששת'ן געטראָפּען.
 — און ווי איז, אז איינער, רחמנא-לצלן, האָט גאר קיין זכרון נישט, ער איז געבוירען געוואָרען אַהן זכרון?
 — עס טרעפט זיך דען?
 — למשל!
 — איז אודאי ביטער, ווי גאַל; אזוינער קען זיך גאר נישט אויסלערנען, קאָן קיינמאַל נישט קליגער ווערען... אפילו ביי משותל'ח'ס יאָהרען... אַהן זכרון איז אַהן פראַקטיקע.
 — און א אינגעל פון זעקס יאָהר מ י ט אַ זכרון, קאָן זיין קליגער פאר איהם?
 — אודאי!
 — זעהט איהר, איין זאָך אַבער מוזט איהר נאָך פארשטעהן, אַז נישט נאָר א מענש, נאָר אויך א פאַלק דאַרף האַבען א זכרון! און א פאַלקאָמער זכרון איז די היסטאָריע! אַהן היסטאָריע — ווי אַ מענש אַהן זכרון — קאָן קיין פאַלק נישט קליגער, נישט בעסער

ווערען. פון וואנען זאל דאָס פּאַלק נעמען „פּראַקטיקע“? אין דער
 שלעכטער צייט — עצות און בטחון. אז יעדער דורך מיט זיינע
 צרות און נחת, חסרונות און מעלות, ווערט — „אפגעשניטען
 און אוועקגעלעגט“, אז וואָס אַרײַן אין גרוב אין אַרויס פון קאַפּ!
 — ווירקליך, — זאָגט ער — אין אַ שלעכטער צייט פּאַרלירען
 מיר די קעפּ, עפעס ווערט פון אונז, ווי אַ סטאַדע שאַף; ווער עס
 וויל און „נעמט זיך הערנער“, ווערט דער טריק; דער שליח צבור!

— פּאַלנט מיר, קויפט אייד גרעץ...

— און געלט? —

— ביז איד געבליבען אַהז תשובה —

וואס ווילען מיר?

(פארווארט צום זאמעלבוך „ליטעראטור און לעבען“)

(פארווארט צום זאמעלבוך „ליטעראטור און לעבען“ 1894).
נאך צוויי יאהר שוויגען, נעמען מיר זיך ווידער צו דער
זשארגאנישער ליטעראטור.

ווער עס וויל טרעפען צו רייכע, אינטעליגענטע אדער בעלי-
כתי'שע הייזער, דער קאן אנדערע שפראכען באנוצען; ווער עס
וויל טרעפען צום הארץ און מוח פון פראסטען, איינפאכען פאלק,
צו די, וואס די העכערע קלאסען רופען מיט פאראכטונג „המוז
עם“, דער מוז שרייבען זשארגאן.

געשוויגען האבען מיר דורך דריי אורזאכען: עס האט גע-
פעהלט געלט. נאך א גרעסערער מאנגעל איז געוועזען אין מיט-
ארבייטער, און כמעט אוממעגליך איז געוועזען צו רעדען אן ערנסט
איינפאך ווארט מיט'ן פאלק, בשעת ווען פארברענטע אידעאלאגען
און דורכגעטריבענע שארלאטאנען האבען איהם צוגעזאגט א מא-
מענטאלע הילף, א ראדיקאל מיטעל אויף אלע קרענק און ווער-
טאגען... אין א צייט פון עטליכע יאהר וועט מען אויפבויען א אי-
דישע מלוכה אין ארץ ישראל, אדער פארלעגען א אידישע רעפוב-
ליק אין ארגענטינא....

דאס ארעמע דערשלאגענע פאלק האט געגלויבט, און עס הא-
בען אויפגעהערט אלע לעבענס-פראגען, אלע געמיינ-מענשליכע
אינטערעסען... דער עולם האט זיך געפאקט, היינט מארגען איז
וועג אריין, די אלטע אתהיבחרתנו'שע קעסעלפויק האט געדונערט,
ציוו'ס צימבעל — געקנאקט, און די אלטע רבני'שע פלעדער-מוז
האט אויסגעשפרייט די פליגעל איבער'ן פארטומעלטען קהל...

געהן דארף מען, געהן מוז מען, די פראגע איז נאך געוועזען,
ווער עס האט רעכט: דער באראז הירש אדער ווערמאנט? דער
הנדיב הידוע אדער יעדוואבניק?

היינט, דאכט זיך, איז שוין אביסל שטילער!
 דער פארברענטסטער חובב ציון לעגט שוין אָפּ: שמיטה, פרה אדומה, בן סורר ומורה און קרבנות אויף עטליכע דורות, די ליעבע צו ציון בלייבט דערווייל א פלאטאנישע — פון דערווייט טענס; דער שטארקסטער „אַרגענטיניעז“ פארשטעהט שוין, אז כאַטש דעם באַראַן הירש'ס נדבה פארבלענדט אונז, ווי די זון איז תמוז, כאַטש זי פארשעמט אַלע וואוילטעמיגקייטען, וואָס זענען גע- שעהען, זייט די היסטאָריע געדענקט, איז דאָך נאָך ווייט פון זיין ריווגען פלאַן ביז א פאַלקס-עמיגראַציע. על כל פנים קאָן דאָס נישט אַזוי געשווינד געשעהען...

לויט דעם קאַלטען חשבון (וואָס אונזערע אידעאָליסטען האָבען אַזוי פיינט) קאָן פאַלעסטינאַ (ווען דער טערק זאָל אפילו אריינגלאָזען) מיט אַרגענטינאַ (עס זאָל אפילו קיין היישרעק נישט זיין) צוזאַמען ביי אונז יאָהר-יעהרליך צונעמען העכסטענס אַזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען ביי אונז מעהר געבוירען אַלס געשטאַרבען; אַז פיער מיליאָן אידען מוזען דאָ בלייבען, אַז פאַר די פיער מיליאָן מוז מען ארבייטען אויפ'ן אַרט, און — אַז די אינטעליגענץ מוז דעריבער מאַכען זיך פאַר א הויפט-צוועק — צו בילדען דאָס פאַלק.

מיט מיטארבייטער איז אויך א שווערע זאַך געוועזען. ווען עמיץ זאָל וועלען ארויסגעבען נאָך אמאָל א „ספר הזכרון“ און רעניסטירען אַלע אונזערע שרייבער, וואָס „אַפּפערען צייט“ פאַר די „אַרעמע ברידער“, ארבייטען פאַר „כנסת ישראל“, זענען זיך „מוסר נפש פאַר'ן אידישען פאַלק“, וואָלט ער א גאַנץ דיק בוך אַרויסגעגעבען... עטליכע צעהנדליג משוררים, שרייבער אין הונדערטער, פובליציסטען אויך עטליכע טויז... און דאָך, דאָך איז נישט דאָ מיט וועמען צום טיש צו געהן... וואָרים — ווער איז ביי אונז קיין שרייבער נישט? ביי אונז איז יעדער בטלן גענוג קלוג צו געבען געדרוקטע עצות; אין זיין אייגענער שטאַדט „קאָן ער קיין קאץ קיין עק נישט צובינדען“ און פאַר דער וועלט דונערדען זיינע חכמות פון צייטונגען, אַדער פון א באַזונדערער קאָמעדע אַראַפּ, וואָס ער אליין אַדער א מוכר-ספרים האָט איהם געבויט! ביי אונז איז יעדער בדחן א משורר, יעדער פּראָזאַ-אַ פובליציסט, און חרד-אינגלעך — קאַרעספּאַנדענטען... אונזערע צייטונגן גען ווילען ארבייט אומזיסט, ארויסגעבער און מוכר-ספרים ווילען

נאָר טאַנדעט, נאָר ביליג... און דער עולם האָט פרייען פּלאַץ, ווייל די ווירקליכע אינטעליגענץ האַלט זיך אַלץ פון דערווייטענס... יעדערער פאַרשטעהט, אז שוסטעריי קאָן מען נישט אומגע- לערענט... קיינער וועט קיין אַרשין טוד נישט געטרויען אַזוינעם, וואָס האָט ביי א בעל־מלאכה קיין געוויסע צייט נישט געאַרבייט... אַ רייף שלאָגען אַרום אַ פּאַס מוז אַ ספּעציאַליסט אַ באַנדער... אָבער קינדער לערנען קאָן דער ערשטער בעסטער בטלון, און די קינדער, דעם בטלון'ס תלמידים, שרייבען אין צייטונגען, דרוקען ספרים און לערנען דאָס פּאַלק! די תּאווה געדרוקט צו ווערען איז אַ שעדליכע, אַנשטעקענדע קרענק, זי האָט שוין אפילו אַ גריכישען נאָמען: „גראַפּאַמאַניאַ“, און איין רפואה, איין ראַדיקאַל מיטעל קעגען איהר וואָלט געוועזען — אונזער אינטעליגענץ זאָל איבער- נעמען אונזער ליטעראַטור אין איהרע הענט.

עס איז שוין צייט, אז אונזער ווירקליכע אינטעליגענץ זאָל פאַרשטעהן, וואָס פאַר אַ פליכט, וואָס פאַר אַ התחייבות זי האָט פאַר'ן פּאַלק... אז אַרבייטען ביי זיך אין דער היים, פאַר אייגענע ברידער, הייסט נישט אַרויסלאָזען די אַלגעמיינדמענשליכע פּאַהן פון דער האַנט... היינט מוז אַרבייטען יעדערער ביי זיך, אַקערען און זייען זיין אַפּגעגערענעצט שטיקעל לאַנד, אָבנאַל, אַדער בעסער — ווייל מיר האַפּען, אז די צוקונפט וועט זיין דער אַלגעמיינער שפּיכלער, אין וועלכען עס וועלען אַריינקומען אלע יויצען, די גאַנצע תּבואה; אַ שפּיכלער, וואָס וועט שפּייען אלע גלייך, שפּייען יעדען אומגעפרעגט, ווער זיין זיידע איז געוועזען, און נישט געקוקט, פון וואָס פאַר אַ פאַרב זיין הויט איז...

אין דעם זין קאָן די נאַציאָנאַל־אידעע — דער מאַנטעל, מיט אַ וואַרעמען וואָל־שטאַף אַלס אונטערלאָג צום לייב, און אַ דאַרני- גער, שטאַכעל־שווייניגער הויט אַלס אויבערשלאַג פאַר פרעמדע — דעם אייגענעם נוצען ברענגען דער אַלגעמיינער בילדונג, ווי די קינסטליך געטוילטע וויסענשאַפטען — דער אַלגעמיינער וויסענ- שאַפט.

אויך איז שוין צייט די אינטעליגענץ זאָל אוועקלעגען אין אַלטען אַרכיוו אַריין די פּראַגען: צי איז זשאַרנאַן אַ שפּראַך? צי קאָן זיין אַ שפּראַך אַהן אַ (געדרוקטע) גראַמאַטיק? צי קאָן הייסען

א שפראד א צוזאמענפליקעכץ פון פארשידענע שפראכען פון פאר-
 שידענע ציימען? דאס איז אלץ די אלטע בטלנ'יש-פילאזאפישע
 מיסט, איז וועלכער עם וועלען אייביג פיקען אונזערע ליטערארישע
 עקרות-הינער; די אמת'ע אינטעליגענץ דארף פארשטעהן, אז זשאָר-
 גאז איז א פאקט, וואס איז געשעהן נישט מיט אונזער ווילען און
 וועט אויף אונזער פארלאנגען איבער נאכט נישט פארשוואונדען
 ווערען... אז שפראד הייסט יעדעס מיטעל, וואס מענשען באנוצען
 איינער מיט'ן אנדערען זיך צו פארשטענדיגען, אז פיער מיליאָן
 אידען, וואס רעדען און פארשטעהען נאָר זשאָרגאָן, זענען אויך
 מענשען, און אז ווער עם וויל זיי בילדען, מוז זייער שפראד אלס
 מיטעל באנוצען....

עס איז שוין צייט, אז די אינטעליגענץ זאל פארשטעהן, אז
 דעם הייס-געהאפטען מאַרגען וועט די „שפראד“ אזוי פיעל אינעם-
 רעסירען, וויפיעל דער יחוס פון עלטער-זיידען אָדער די פארב פון
 דער מענשליכער הויט...

און עם איז שוין די העכסטע צייט די אינטעליגענץ זאל
 ארויסטרעטען און ארויסנעמען די פאַלקס-בילדונג פון אומגעלומט-
 פערטע, גראבע הענט...

דאס פעלד איז שוין גענוג פון שלעכטע שרייבער און העכסט
 אינטערעסאנטע ראַמאַניסטען ג ע מ י ס ט י ג ט, עם איז שוין
 די העכסטע צייט צום פאַרוייהען!

מיר ווילען די אלגעמיינ-מענשליכע פאָהן נישט אַרויסלאָזען
 פון דער האנט און מיר ווילען נישט זייהען קיין שאַוויניסטיש ווילד-
 קרויט, קיין פאַנאַטישע דערנער און נישט דעם פערז פון בטלנ'יש-
 שער פילאזאפיע; דעם אומקרויט ווילען מיר אַרויסרייסען מיט די
 וואַרצעל, אויסהאַקען די דערנער, דעם פערז פאַרברענען און זייהען
 ריינע, מענשליכע אידעען, ריין-מענשליך געפיהל און וויסען.

מיר ווילען אַקערען, באאַרבייטען און פאַרוייהען אונזער שטיק
 פעלד, וויל מיר גלויבען פעסט, אז דער צוקונפטיגער אלגעמיינער
 שפייכלער וועט שפייזען אלע הונגעריגע צוגלייך! מיר גלויבען, אז
 געוויטער, שטורעם און רעגען מוזען פאַרבייגעהן, עם מוז קומען
 די צייט, און די ערד וועט אונז געבען איהר קראַפט, דער הימעל

— וואָרעם און ליכט... און מיר ווילען נישט, אז אין שניטער-צייט
זאל אונזער פּאָלק שטעהן פון ווייטענס, אין יום טוב באוויינען
פארלוירענע יאהרען און פארשעמט בעטלען פרעמד ברויט פון
פרעמדען בלוטיגען שווייס...

מיר ווילען אויך אריינפיהרען אביסעל קארן און ווייץ אין
שפייכלער אריון, מיר ווילען אויך בעלי-בתים זיין, אַרעמע בעלי-
בתים, נאָר נישט קיין בעטלער...

מיר ווילען, דער איד זאל זיך פיהלען אַלס מענש, ער זאל אַנ-
טייל נעמען אין אַלעם, וואָס מענשליך איז, מענשליך לעבען און
שטרעבען. און — — באַלִּיִּדִיִּגִּט, זאל ער זיך פיהלען בא-
ליידיגט אַלס מענש!

אַט דאָס איז אונזער צוועק, פאַר וועלכען מיר בעמען הייליך ביי
דער ווירקליכער אינטעליגענץ.

דער פּוּט

1.

איד האָב די עהרע מיך פאַרצושטעלען :

אני קטן, בין דער לץ פון דער רעדאקציע!

אַז עס וועלען מאוס ווערען די ה ע כ ס ט אינטערעסאנטע
ראמאנען, דערצעהלונגען און לעבענס־בילדער, וואָס זענען געדרוקט
אין בוד; אז עס וועלען אייך איבערדריסיג ווערען די ק ל ו ג ע
ארטיקלען איבער לופט, קינדער־דיעט וכדומה — גוטע זאכען; אַז
איהר וועט אייך איבערעסען מיט עצות: ווי אזוי א גוטער בעל־
מלאכה צו ווערען; אז אייער שוואַך קעפעל וועט זיך פאַרדרעהען,
בארוישט פון די זינגענדיגע, קלינגענדיגע גראמען, —

דאמאָלט, דארף איד, בדהן, אייך משמח זיין; טאַמער ווילט
איהר ערגעץ איינשלאָפּען, דארף איד אייך קיצלען!

און איד, לץ, בין דער פעפער און דאָס זאַלץ ביים „ש ל ח ז
ע ר ו ד“, וואָס דער רעדאַקטאָר האָט פאַר אייך געדעקט: איהר
האַט אלערליי מאכלים טובים, איהר האָט מעסער און גאַפּעל, (א
רובל מיט פּופּציג קאַפּיקעס), קאַנט איהר עסען און טרינקען, און
מיד באנוצען אַלס כריין, צום שאַרפען דעם אַפעטיט.
איד דארף אייך משמח זיין.

פאַרוואָס? כי לַכֹּד נוצרתי, דאָס הייסט, ווייל צו דעם האָט
מיד דער רעדאַקטאָר אויסגעוועהלט; ער האָט מיר צוגעזאַגט אַ
חלק פון זיין פאַרדינסט, וואָס איז אזויפיעל ווערט ווי זיין חלק
עולמ־הבא!

מיינט נאָר נישט, חלילה, אז איד בין א ספעציאליסט פון לאַ-
כען. נאָר פאַרקערט — וויינען קאָן איד בעסער! אפשר ווילט
איהר, נעם איד מיד אונטער א פאַרריאד! און זאַלען מיר אפילו

טרערען פארמעהלען, שאדט נישט, בעט איד מיין ווייב, באגיסט זי אייך מיט א מכול; שיק איד נאך מיינס א קינד, נאך וועלכעס איחר ווילט פון מיינע „צוועלף עשרת השבטים“, און בין דערמיט יוצא לכל הדעות! נאך, אז דער רעדאקטאר וויל, איד זאל ל אר כ ע ז, וועל איד מוזען און קאנען לאכען.

א איד איז א ספעציאליסט צו אלעמען. היינט איז ער פאכר ריקאנט, מארגען — שוסטער, איבער-מארגען ווערט ער א מלמד, אין א פאר וואכען ארום טראגט ער א צילינדער און שפילט אין אידישען מעאטער, דערנאך גיט ער ארויס א צייטונג!

א איד, איידער ער שטארבט, טוישט ער הונדערט מאָל זיין פרנסה, און זעלמען ער זאל זי האַכען!

פאר דאָס אבער, טוישענדיג די פרנסה שוין מויווענטער יאָהר רען, האָט ער זיך אויסגעלערענט מויגען צו אלץ, דאָס הייסט, צו נאָרנישט, און נעמט זיך צו אלץ אין דער וועלט.

און איד בין אויך א איד! היינט בין איד א לץ, מאָרגען וועל איד אפשר זיין קאלאָניסט אין ארץ-ישראל, א שוחט ובודק אין אמעריקע, א צושניידער אין מאַסקווע, א זיצער אין פעטערסבורג, און אפשר נאָר א גביר פון מאה אלף רוב, נאָר א באַנקראַט פון שי"ז אלף ר"ד!

א קשיא אויף א מעשה!

נאָר, ווי געזאָגט, דערווייל בין איד א לץ, א ברחו.

איד זעה נישט קיין גרויסע זאכען דערפון, נאָר — וואָס קאָן איד דאָ צולעגען? אלץ בעסער, ווי לעדיג גענאָנגען, לאָז מיין ווייב כאַטש מיינען, אז איד טו עפעס!

— אדוני הרעדאקטאר, — האָב איד געזאָגט צו מיין בעל-הבית, — דו הייסט ציגעל מאכען, גיב שמרוי!
דער אָדון הרעדאקטאר האָט מיר געוויזען מיט'ן גרויסען פינגער אונטער'ן טיש.

א לץ טאר קיין נאָר נישט זיין; איד האָב מיר באלד געשטוי-סען, וואָס ער מיינט: אונטער'ן טיש שטעהט א קויש, און אינ'ם קויש ליגט שמרוי פון מיינעטוועגען.

איד רוק אפיר דעם קויש און נעם מיד צו מיין מלאכה. רבנו של עולם! וואָס פאר אַן אוצרות דאָ ליגען! סאמע היימישע מחברים! יונג און אלטווארג, דאַמען אפילו; ווי איד בין א איד, דאַמען ליגען אין קויש!

איד דערקען זיי באלד, דאָס שפיציג־קינדישע כתב'5! איד דארף זיין א ליץ, און האָב דאָך באותו הרגע רחמנות, א ביטער רחמנות אויף מיין רעדאקטאָר! דער אומגליקליכער מענש האָט געמוזט דאָס אלץ איבערלעזען!

האַר און נעגעל שטעלען זיך קאפויר! שטעלט אייך פאַר, אַז איהר זענט א חודש דורכאַנאַנד אין דול־הויז און איהר הערט נאָר משוגעים רעדען. נאָך וועניג, איהר מוזט די משוגעים ענטפערען! איד קוק אויף דאַטען; נאָך איידער עס איז אַרויס דער פראַספעקט, איז שוין דאָ מ א ט ע ר י א ל פון אַ מאַסע קליינע שטעדטלעך, פון אַ מענגע ישיבה־בחורים, פון חתנים און פון כלות אויך!

און דאָס איז נישט נאָר אַ סכנה פאר'ן מוח, עס איז אויך אַ סכנה פאר די אויגען! אונזערע מחברים האָבען אַ פאַרליעבע צו טונקעל־קאלירטען פאַפיר, קליינע בויגעלעך, דראַבנע אותיות, ווי שפּילקע־קעפּלעך, און צו וואַסערדיגער טינט.

עס איז מיר אַ רחמנות אויפ'ן רעדאקטאָר, אויפ'ן זעצער, און דער עיקר אויף מיר, וואָרים איד בין די לינקע זייט פונ'ם רעד־דאקטאָר!

„אדוני הרעדאקטאָר — שרייבט איינער — למען השם, אזוי ווי דער שיר וועט געדרוקט ווערען, זאָלט איהר אַ ספר אריינשיי־קען מיין כלה, מרת חנה גרימפילגריץ פון מולבאָזשיץ, נאָר מיט'ן גאַלדענעם שניט, וועל איד דערמיט יוצא זיין פאר אַ כלה־מתנה — אַ סדור!“

דער צווייטער בעט: מען זאָל זיין נאָמען נישט אונטערשריי־בען, נאָר „פיוויש“, ווייל דער פאַטער זיינער איז פון די, וואָס „טרעמען הינטערוואַליכס“. ער האָט פיינט די השכלה, און וועט איהם די ביינער ברעכען; על כל פנים — נישט מיטנעמען אויפ'ן יריד, וואָס וועט זיין גיר און באלד אין לענטשנא! און פארוואס „פיוויש“? ווייל דער פאַטער איז שוין געוואָר געוואָרען, אז ער איז

עס געווען דער „לעקיש“ אינ'ם „פּאָלקסבלאט“. און אפשר, האלט ער זיך אן עצה, איז בעסער נימפעל? ענדליך — ווי איהר ווילט!

איינער פון אונזערע באריהמטע פושער, קאן זיך נישט אנדערש צוזאמען קומען מיט'ן רעדאקטאָר, נאָר ווי התנ-כלה — אינמיטען וועג! אינמיטען וועג האָט ער א באקאנטען, דעם באקאנטען וועט ער אריינשיקען זיין ארטיקעל, און דער רעדאקטאָר זאָל אריינשיקען מעות; און רעדט זיך אויס „ברחל בתך הקטנה“: אז דער שליש וועט נעמען דעם אַרטיקעל און שיקען דעם רעדאקטאָר, ווי אויך — נעמען דאָס געלט און שיקען איהם, דעם באקאנטען פושער.
דערביי ליגט א פרייז-קוראנט:

1) צוויי מצבות פון זיינע געשטאַרבענע ווייבער — זעקס קאַפיקעס פאַר א שורה.

2) א מצבה פאַר א גביר'יש קינד, זיינס א תלמיד — צעהן קאַפיקעס פאַר א שורה. ענדליך:

3) אַזוי שירים: „דער ליטווישער קונגעל“, „דער פעפער אין פּאַפליניק“ און א פּאַעמע: „דאָס האַניג טייגעל“, נישט אַנדערש, ווי צו זיבען קאַפיקעס!

איינער שיקט אריין פיער וויצען; דריי גע'גנב'עטע פונ'ם „הויז-פריינד“, א פיערטע אן אייגענעם. דער פיערטער קלינגט: „קויף ביי קיין ציגיינער קיין פערד; ער האָט עס אַזוי פאַרדאָר-בען, אז דער בעל-הבית, ביי וועלכען ער האָט גע'גנב'עט, וועט עס נישט דערקענען!“ און הייסט זיך געבען פינף הונדערט עקזעמפּל-לאָרען פאַר באקאנטע, ווי „הרב הגאון הותני מאיר מאָנטיג, והרב הגאון...“ ער רעכענט אויס א משפחה פון רבנים, גאונים, אחוץ משכילים און מחברים!

א געוויסער באריהמטער צימבלער שיקט אַריין א ווערק! א שיר פון זעקס הונדערט סטראָפּען, אויף געגעבענע גראַמען וועגען שמטה אין די קאַלאָניעס אין ארץ-ישראל, און וויל נישט מעהר ווי צוויי קאַפיקעס פער שורה און דרייסיג עקזעמפּלאָרען געבונד-דען אין ענגלישען לייוואנט!

צינד געהט א טראַגעדיע.

דער ערשטער אקט:

עס קעמט זיך א מיידעל די האָר און זינגט און זאָגט, אז די

השכלה שיינט, ווי די זון, שמעקט, ווי א הויז, און איז בא'מעמ'ט, ווי האניג!

איז צווייטען אקט קומט פאר איהר טויבער פאָטער און שווערמ
איז אכציג סטראָפּען, אז ער מוז נאָר די וואָך חתונה מאַכען די
בתיחידה, ווייל ער זעהט שוין, זי איז „אַנגעריהרט“!
ער רופט אַרײַן דעם לאַמען משרת, און שיקט איהם, ער זאָל
לויפּען אויף איין פּוס, און ברענגען דעם פּאַנפּאַטען שניידער, דעם
שוסטער מיט דער געלער זאָך, די בלינדע נייטאַריז, און נאָר אזוינע
קאַליקעס, מען זאָל אין איין וואָך אויפּנעהען דער טאַכטערס
חתונה-מלבושים, — א חתן וועט ער איהר שוין אליין זעהען;
מען קריגט די סחורה!

איז דריטען אקט: — וואַלנערט זיך דער משרת פאר וועה-
טאָג אויף דער ערד: ער האָט ליעב דעם מלאך, באשען, און צי-
טערט אימת מות פאר'ן בעל-הבית, איהר פאָטער! ער עפענט אויף
דאָס מויל און ווייזט דעם פּובליקום, אז ער האָט קיין איינציגען
צאָן אין מויל, פון די פעטש, וואָס ער האָט שוין פון בעל-הבית
באקומען, פאר נישט פאַלגען; צינד — ווייסט ער נישט, וואָס צו
טון: זאָל ער פאַלגען און רופּען די בעלי-מלאכות, מאַכט ער אומד-
גליקליך דעם מלאך, באשען, די בתיחידה; זאָל ער נישט רופּען—
גאָט ווייסט, וואָס עס וועט זיין!

דערווייל קומט אַרײַן די בעל-הבית'טע.

זי לויפט צו צום משרת, ווישט איהם אויס פאר רחמנות,
מיט'ן ברודיגען פארטוד, די טרערען פון די אויגען; און, אז זי הערט
איז וואָס עס געהט, ברעכט זי זיך די הענט און וויינט מיט. העל-
פען קאָן זי נישט; א מאן איז א מאן, און זייט דער מגלה'ס ציי-
טען, האָט א מאן צו שאַפּען!

איז פיערטען אקט: זיצט ביים טיש א שטומער רב, וואָס
זאָגט נאָר איין וואָרט „לחיים“!

א חזן, וואָס שרייבט מיט דער לינקער האַנט די תנאים,
א פארטראַכטער שמש, וואָס דערלאַנגט צו קבלת קנין, אויפ'ן
אַרט פון א פאטשויילע, דעם ווייבס האַרבאַנד.

א קרומער סאַרווער, וואָס פאלט פיער מאָל איבער זיינע איי-
גענע צוויי פאַלעם פון דער איינציגער שבת'דיגער קאַפּאַטע, און
צוברעכט דערביי אַכט גלעזער.

א דיין מיט קאלטינאוואטע פאות, וואס כאפט זיי באלד אין מויל אריין און קלערט, צי איז מען מיט דעם שוין יוצא, אָדער מען דאַרף צום מזל־טוב אויפ'ס ניי א פּאַר כלים צוברעכען.

עמליכע אידען, וואס כאפען פון די טעלער!

עמליכע ווייבער, וואס ווישען אויס מיט די פינגער די שער־לעבלעך פון איינגעמאַכטס, און זענען מקנא דער כלה.

דער חתן — א רויטער, מיט א גראָבען ווארצעל אויף דער לאנגער נאָז, מיט א פעפער אונטער'ן אויג — און וויל דוקא א קוש טון דער כלה.

און די כלה אליין, שווינגט, נאָר דאָס פנים רעדט.

דער פינפטער און דער לעצטען אקט קומט פאַר שוין אין

גאָס.

מוזיק, א אידענע מיט א קויליטש, א חופּה!

נאָר, ווען דער חתן וויל נאכזאָגען דעם שמש „הרי את“, טרינקט אויס די כלה א פלעשעלע סם, קריגט שרעקליכע לייב־שמערצען; שרייט מיט א שרעקליכען קול: רוצחים! גנבים! מערדער! און פאלט אנידער טויט!!!

דער מחבר זאָגט אינ'ם בריף, אז ער האָט נאָך געוואלט מאַכען א זעקסטען אקט, און באשרייבען די לוייה, נאָר מען האָט איהם געזאָגט, אז עס איז א מאָדע נאָר פינף אקטען!

גענוג! עס גלוסט זיך אייך צו לאַכען? מיר נישט!

מיד שרעקען די — קאַליקעס!

— הער רעדאַקטאָר! פון קויש וועט גאַרנישט זיין.

דער רעדאַקטאָר ציהט מיט די פלייצעס, ווי איינער רעדט:

שלאַג דיר קאַפּ אין וואנט!

וואָס זאָל איד טון, אז צו שליומל בין איך געבוירען געוואָרען

א איד!

גאָט, גאָט! פאַרוואס בין איד א אידישער פעליעטאַניסט!

פאַר א קריסטליכען פעליעטאַנען־שרייבער שטעהט אָפען און

פריי די וועלט! די פאַקטען, וואָס דאָס לעבען גיט, זענען: לייכמע,

שווערע און מיטעלע; די שווערע ווערען באאַרבייט דורך די גע־

לעחרטע, שווערע רייטער, דערפון ווערען ווערק. לייטענדע אַרטיקל־

לען, אפהאנדלונגען, מאנאגראפיען און דערגלייכע; די גאָר לייכ-
טערע ווערען געדרוקט מיט גאַנץ קליינע אותיות אלס טעגליכע ני-
יעס. זיי ווערען סעגרעגירט, יעדעס מין געהט באזונדער: אַרויס-
געגאַנגען אַזוינע און אַזוינע חבורים, געשטאַרבען אַזוינע און אַזוי-
נע לייט, דערנאָך געהען: קאַנצערטען, בעלער, דועלען, און נאָך
אַזוינע קלייניגקייטען. די מיטעל שווערע געהערען צום פעליעטאַ-
ניסט. נישט ערד-ציטערניש, נאָר אַ טענצעל פאַר אַרעמע לייט;
נישט אַ מלחמה, נאָר אַזוי איינער דעם צווייטען געבראַכען די ביי-
נער; נישט ווילהעלם, נישט פראַנץ יאַזעף, נאָר אלכסנדר פון באַ-
טענבערג, נישט נייע, וויכטיגע ערפינדונגען, נאָר אַן עלעקטריש
שפּילצייג; און דערגלייכע זאַכען, וואס זענען נישט גרויס, נישט
קליין, נישט אהין, נישט אהער. דאָס אלץ שלעפט דער פעליע-
טאַניסט צוזאַמען, קנעט זיי צונױף, מאכט פון זיי אַ קאַשע, גיסט
צו אביסעל וואַרעם וואַסער, עס זאָל נישט זיין צו געדריכט, עס
זאָל נישט שטאַפען; גיט צו אביסעל זאַלץ, אביסעל פעפער, אַ
קליינעם סקאַנדאַל צום טעם, עס זאָל נישט זיין צו לאַנגווייליג;
עס זאָל אַ ציפּ געבען אין שפּיץ צונג און שוין! צוגעשטעלט, אפ-
געקאַכט, אויפגעגעבען אלץ פאַרשמאַק, אַדער לעגאַמינע, און פאַר-
טיג, אבי גרינג צו פאַרדייען!

אונזער לעבען האָט נישט אַזוינע פאַקטען: מיר האָבען אַדער
גאָר קליינע, נישט צום דערזעהן מיט די אויגען, אבער גאָר גרויסע
צרות, וואָס דער שכל קאַן נישט משיג זיין.

פון פּיאָלז, ווערמקרויס און טייוועלסקוויט — קאַן מען קיין
לעגאַמינע און קיין פאַרשמאַק נישט מאַכען!

מיר האָבען אויך אַמאָל געטאַנצט אויף דער וועלטס חתונה,
אויך געהערט דעם וועלט-באַריהמטען ברחו, און נישט איינמאָל
אַז אייגענעם וויץ פאַבריצירט... נישט היינטיגע צייטען! היינט
איז אַזוי גליטשיג, אַזוי טרויעריג, אַז עס הרג'עט אוועק דעם הר-
מאַר, אפילו דעם גאַלגען-הומאַר.

פאַקטען וואַלגערען זיך אין די גאַסען... נאָר וואס דו הויבסט
אויף, איז פאַרזאַלצען פון טרערען, באַגאַסען מיט אומזיסטען
שווייס...

מאַטעריאַל איז אפילו דאָ, די הענט צוצופיהרען: רבנים,
שוחטים, דינים, ליציטאַציעס אויף „אתה הראית“ מיט פעטש,

היינט — מסירות, שרפות וכדומה... עם דאכט זיך גאָר איינס אין דער וועלט אויף א פעליעמאָנען...
 נאָר דאָס מוז מען שוין איבערלאָזען פאר דער-אינגלעך אין די טאָג-בלעטער! עם איז שוין זייער פרנסה, זייער חזקה!
 א פעליעמאָניסט איז א קונצענטראַטער, ער וואַרפט און כאַפּט צוואַנציג רעשלעך אויף אַמאָל, עם רעגענט ביי איהם מיט רעשלעך... ביי אונז זענען אבער אַדער שטויב, אַדער גאַנצע צעהנער-פּוּדִיגע קוילען, נישט אויפצוהויבען, נישט אַוועקצוריהרען, נישט צו ברענגען פון אַרט.

און דאָך איז א איד בטבע וויציג, ער איז וויציג, זיין שפּראַך-כע איז וויציג! אין פּוילען וועניגער; אין דער ליטא שפּאַרט מען עם מיט לאַפּאַטעס, מען שיט פון אַרבעל, מען שפּייט עם אויס אין די גאַסען. און א איד דאַרף זיין וויציג, זיין גאַנץ לעבען איז א קאַלאַמבור, זיין היסטאָריע — א רעמעניש, זיינע תנועות, זיינע מנהגים...

שא! דער רעדאַקטאָר האָט מיט מיר אויסגענומען אַ תנאי, איד זאָל נישט אַנריהרען קיין מנהגים! איד וועל שוין נישט מעהר! איד וועל שוין אפילו נישט לאַכען פון אן אייזען — א שמירה פאר דער תקופה, א מעסער אין וויגעל ביי א יולדת פאר שדים, פון צוריקוואַרפען אויסגעריסען גראָז אויפ'ן הייליגען אַרט, ווער שמור עסט פון באַרד און פּאות. אז מען זאָגט ניין, איז ניין, איד בין אריינגעפאלען צו א פרעמדען רעדאַקטאָר איז פאַרפּאַלען, נאָר רבּנו של עולם, פון וואס דען זאָל איד לאַכען?

פון די עשרה הרוגי מלכות? פון דער סוגיא הכל שוחטין?
 פון דעם געעהרטען, באַריהמטען, גוטען פּובליקום? פון דעם פּרר-מען רעדאַקטאָר, אַדער אפּשר פּונ'ם

ל צ פ ו ז ד ע ר ר ע ד א ק צ י ע ?

1890

2.

אנהויב ווינטער האָב איד מיד פאר אַ לץ געשטעלט, עם איז שוין, ברוד השם, סוף זומער, און איד האָב נאָך נישט אויף עפעס רעכטס אַוואַנסירט. איבער דער צייט איז אויף טויזענטער אן איר

בערקערעניש געקומען... דאָס רעדעל פון מזל האָט זיך אַזוי שטאַרק געדּרעהט, אז איידער איינער האָט זיך אומגעקוקט, האָט ער שוין עטליכע קאַזשואַלקעס אין דער לופט געמאַכט. איבער דער צייט זענען מאַסען גבירים בדייל־הדל און נע־ונד געוואָרען, פאַר דאָס וויי־טער זענען אַ מאַסע „א י ד ע ו“ ביי דער גרענעץ נתעשר גע־וואָרען פון די עמיגראַנטען... אסך „געענדיגטע“ זענען געוואָרען „ערלה אויף דריי יאָהר“. פאַר דאָס זענען אַ מאַסע אפיקורסים אַזוי פרום געוואָרען, אז עס ווילט זיך זיי טאַפּען ביים דופּק.

אַרויף, אַראַפּ — דאָס רעדעל דרעהט זיך, נאָר איך איינער שטעה נאָך אויף איין אָרט. וואו עס האָט זיך מיר נישט עפעס געוויזען, וואו איך בין נישט געגאַנגען עפעס זוכען, האָב איך אלץ געפונען אַ פּול הויז (אַדער פּאַדערהויז) מיט מענשען פון געוויסע מקומות, אָדער נשרפים פון נאָהנט און פון ווייט... זיי זע־נען, זאָגט מען, בילכער, און זיי אליין געהען צוריק מיט גאַרנישט. איך בין צוריק שרייבער!

און דאָ, ווערט דאָס לעבען אין וואַרשוי טאַג־טעגליך אומער־טרעגליכער... דורך די שרעקליכע היצען פּאַרען־אויס פון מח אלע בעסערע געדאַנקען, און — דער עיקר — האָט מען פּאַרוועהרט ביי די יאטקעס דאָס „ביינער־פלייש“ מיט די „שטיקלעך“, ווייל זיי ווערען געשווינד פּאַרדאַרבען, און די אַרעמע לייט זענען אַזוי באַ־גייסטערט פונ'ם מאַגען, אז די נאָז האָט ביי זיי נאָר קיין דעה נישט. עס בלייבט דעם אַרעמאן צו שלינגען לופט, נאָר קיין לופט איז אויך נישטאָ. אין די גאַסען איז פול שטויב פון ליים, קאלעך און ציגעל־: די אלטע הייזער פּוצען זיך שוין אויס צום ווינטער־קאַר־נאַוואַל, קלעפען זיך אויס די צוראַצטע הויט, רעזירען זיך, און אין די גערטנער איז דאָ מעהר מענשען, ווי בלע־טער... דערצו נאָך איז דער טראַטואַר זעהר מסוגל צום שטיוועל־רייסען. נאָר די אלע מלאכיהבלה האָבען נאָר געקריגען דעם רשות, וועלכען דער שטן האָט אויף איוב'ן באקומען, טו מיט'ן, וואָס דו ווילסט, „רק את נפשו שמור“, בשעת, ווען די ניי־געבאַקענע פּאַט־דיאַמען האָבען ממשלה אויף דער נשמה אויך.

„רבנו של עולם!“ אויף מיינע פלייצעס שטעהט איינער מיט לאַנגע וגאַנצעס, אויף זיינע פלייצעס שטעהט נאָך איינער — די אפצאסען מאכען מיר לעכער אין די פלייצעס, איז נאָך וועניג,

דאָרף איד נאָך ליידען פון פֿאַר אַ ט אַ ט ע ז ! ראַפּטום וואַקסט מיר אַ סטודענט פון אונטער דער ערד אַרויס און רייסט מיר פון מויל אַרויס ברוּנ'ס אַ פּאַפּיראַס, פּלוצלונג האַקט מיר איינער מיט אַז „אומשאַני זנאַק“ אין די פּלייצעס אַרײַן : מנחה דאַוונען ! אַט לאַמט מיר ווייטער איינער אַקעגען : יונגערמאַן, ווייז די ציצית ! ניין ! איד מוז אַנטלויפּען פאַר פּאַטריאַטען, שטויב, טראַטור אַרען און פון דער שטאַדט אַהן „בייגער-פּלייש“ ! איד מוז אַרויס אויף דער פּרישער לופּט !

איז שטאַדט האַבען מיך די טראַמווייס און די דראַשקעס אַזוי טובּ געמאַכט, אַז אַצינד ערשט פּיהל איד, ווי די אויערען געהן מיר אַפּ. איד הויב אַן לאַנגזאַם צו הערען יעדען שאַרד, יעדע לייכטע באַוועגונג. אויך בין איד מיך מחיה דערמיט, וואָס איד קאַן אבֿי סעל פּאַרמאַכען די אויגען, און דאָך נישט אַפּגעריסען צו ווערען פון דער וועלט. און די וועלט איז דאָ אַזוי פּראַסט, אַזוי איינפאַך : אויבען בלוי, אונטען גרין, און אַזוי וועניג מענשען !... מיט דער צייט אבער האָב איד אַנגעהויבען צופּיעל צו הערען. איד האָב אַנגעהויבען צופּיעל צו פּאַרשטעהן די אַלערליי לשונות פון עופות, פּייגעל, אפּילו פון געוויקסען. איינמאַל, ביינאַכט, האָב איד ראַפּטום געהערט, ווי אַ הונ זאַגט איהר'ס אַ קליין הענדעל :

— פּיהר דיד ברדד הישר, זיי נישט ווילד, וועסט דו זוכה זיין לשני שלחנות... אויף דער וועלט וועט מען דיד שפּיזען מיט אַלעם גוטען, און צו יעדער וועלט וועט מען דיד אוועק שיקען מיט אַ ברכה.

איד בין אַנטלאַפּען. —

עס פּליהען צוויי שטאַלבען. איינע מאַכט צו דער אַנדערער : — ווען מענשען זאַלען וויסען, אַז מיר עסען ווייני, און ווער רעמלעד נאָר בשעת-הרחק, וואַלטען זיי אונז אַלע אויסגעשאַסען... די מענשען ווערען אַלע יאָהר הונגעריגער און קליגער... מען דאָרף זיך היטען פאַר זיי... דאָס וואָס מיר האַבען אַמאַל וואַסער גע-בראַכט צו לעשען די שרפּה פון בית-המקדש, איז היינט קיין מעלה נישט... אַזוינע אַלטע וועקסעל צאַהלט מען נישט ! פאַר אַ מענש אַנטלויפט מען, וואָס טוט מען אבער מיט

שוואַלבען, וואס פליהען מיר אין גרויסע רעדער איבער'ן קאפּ? איד
ווארף מיר אנידער אויף דער ערד.
הער איד, ווי דערנער רעדען.

— ווי פאָדלע — הער איד אונטער מיר א דאַרען — ווי
פאָדלע די מענשען זענען. אז זיי קאָנען אונז נישט פרעסען,
לאָזען זיי אונז נישט לעבען א מינוט, איז מען אונז עוקר מן השרש!
נאָר וועניג, זאָגען זיי נאָר, אז מיר זענען מאוס... ווייז און קארן
זענען שעה, מיר — נישט-עסטעטיש, נמאס ומאוס... זייער גער
שמאָק, זייער געפיהל, זייער גאַנצער שכל ליגט אין מאַ-
גען! וואס עם לאָזט זיך פרעסען, איז אַנגענעם, און וואס אַנגע-
נעם איז — איז שעה, פיין און עסטעטיש.

און דערנער רעדען שטעכעדיג, איד שפּרינג אויף; דאַנק נאָט,
אז די שוואַלבען זענען שוין אוועקגעפלויען, און דערזעה ערשט,
אז נישט ווייט פון מיר ליגען צוויי „ליעטניקעס“ אָהן סורדוטען.
זיי רעדען פון שלעכטע צייטען!

— שלעכטע צייטען, — מאכט איינער, — מיר פעלשער מע-
גען פארמאכען די קראמען... געוואָרען א פולע לופט מיט מיקראַ-
בען... עם דרעהט איינעם אין אויער — מיקראַבען! עם קראצט
ביי דער פאָרעשווע — מיקראַבען!... די „הינטישע מיקראַבען“
האַבען אויפגעפרעסען די פּיאָווקעס, באַנקעס, און אונז, פעלשער,
אינגאנצען... די וועלט אפילו דרעהט זיך, ווי א רעדעל, נאָר איידער
עם וועט צוריקקומען אונזער צייט, וועלען מיר שוין אויף דער וועלט
נישט זיין!

א פעלשער אויף א זומער-וואוינונג איז דער בעסטער סמן
פון שלעכטע צייטען; נאָר די זיכערהייט, אז עם מוז צוריק קומען
צו בלוט צאפען, לעשט אין מיר אויס יעדען פונק פון רחמנות; איד
געה אוועק קאלט, ווי איין. —

—...אויסער עם זאָל זיך מאַכען אַן אונטערנאַנג!
יאָגט מיר נאָר דעם פעלשערס קול. —

אד, די ערענסטע „פרנסה“ אויף דער וועלט איז אַ פּאַ-
גוט, וועניגסמענס אויף א זומער-וואוינונג, איז נאָר מיין חבּר,

יעקעל דעם משורר: בלויע הימעל, גרינע ערד, פייגעל... פון ווייטען
קלינגט מען, ער הויבט אָן זינגען:

און מען הערט, ווי גרויסע גלאַקען קלינגען.
און מען הערט, ווי מען מעלקט די קיה!

גליקליכע משוררים; עס האָט עמיץ צווישען די קשאַקעס גע-
נאַסען, הערען זיי קלינגען אין וואַלד, און דערמאָנען זיך, אז מען
מעלקט די קיה! איד, אָרעמער לֵץ, אז איד קוק אויף דער גרינער
ערד, געהט זיך מיר די גרינע גאל אָן פאר די גרינע ווערים, וואס
קריכען אויף איהר; אז איד קוק ארויף אויפ'ן בלויען הימעל, האָב
איד פאר די „לוסטיגע הימלישע אויגען“ קיין אנדערע שאלה נישט
נאָר: רבותים, ווי געהט עס ביי איד מיט'ן בלוט-צאָפּען? וועט
עפעס זיין אָן אונטערנאָנג? —

אויסער דעם גומען מיט דער נאָז, (וועלכע שווייגען מכמה
טעמים), ברענגען מיר די רעשט חושים נאָר גיפט; די אויגען —
פעלשערעס מיט גרינע ווערים, די אויערען — פרעטענסיגעס פון
שוואַלבען, דער חוש המשוש — דערנער-לשון. איד האָב אפילו
ביינאכט פון זיי קיין רוה.

קוים האָב איד צוגעמאכט די אויגען, חלומ'ט זיך מיר דער
פעלשער.

— יאָ, יאָ, — זאָגט ער, — אונזער געשעפט הויבט זיך!
גאָט זיי דאנק, עס מאכט זיך אָן אונטערנאָנג... פון אזיע געהט
די כאַליערא... און דאָ הערשט כאַליערא-נאָסטרא, אונזער אייגענע
קונגעל-קרענק!

און אויף אלעם איז אָן אונטערנאָנג.

די וועלט פיהרט זיך שוין אזוי! ברענט ערגעץ אָפּ א טעא-
טער, צינדען זיך אָן טעאטערס אין אלע שמעדיט; פאלט אין ערגעץ
אָן אייזערנע בריק, פלאצען זיי אין ארבע פנות העולם; פאלט וויל-
העלם אויף דער שיה, צוברעכט באלד סטאַנליי א פוס, הויבט אָן די
פאָליטיק שטארק צו פֿאַמען, און דער מסחר אין וואַרשוי הערט
ג אָר אויף צו געהן.

ווערט די „נאָזאָיע וורעמיע“ פרום, ווערען פרום אויך האַצקעל-
און בערקע, און שמערקע, און אפילו דאָקטוירים און סטודענטען.

עם איז פול די לופט מיט מיקראָבען, געגען וועלכע עם העלפט נישט, נישט קיין שכל, נישט קיין געפיהל, און נישט קיין גע-שמאק...

— ווייל, — זאָגען די דערנער און די שוואַלבען, — ווייל דאָס אלץ שטאַמט פון מאַגען אַרויס...
צייטען ביימען זיד.

אמאָל פלעגט מען זאָגען, אז די וועלט שטעקט ביים איד אין מאַרבע, היינט — שטעקט זי אינגאנצען אין מאַגען.

„דושאהז-בול“ האָט רחמנות געהאט אויף אידען, נאָר קוים האָט מען איהם געזאָגט, אז עם געהען שיפען מיט פּאות קיין ענג-לאַנד, האָט ער געקריגען אַ מאַגען-קראַמפּ פאַר שרעק; עם איז דאָרט אויך ענג ביים טיש, וואָס טויגען איהם נאָך אַפּענע מיילער? דער אַמעריקאנער מאַגען האָט פאַרדייט אלע נייגעבאקענע אידעען און קאָז קיין איינציגען כינעזישען צאַפּ נישט פאַרדייען! עם איז טאקע פרייהייט, נאָר נישט פאַר מענשען, וואָס עסען כמעט נישט מעהר, ווי רייז!...

אָזוי זענען פאַרמאכט די פרייסישע גרענעצען פאַר די פּוילן-שע אַרבייטער, וואָס זענען יוצא מיט קרויט און באַנוצען וועניג ביר.

און די מענשען-ליעבע רעגירט, און מען האָט זיך ליעב דאָס לעבען, און שלום זוכט מען, ווי גאַלד... נאָר מען האָט זיך ליעב פון ווייטען... פונדעווען — מיט'ן גרעסטען פאַרגניגען, נאָר אויף דייטשער אַרט — יעדערער זאָל צאָהלען פאַר זיך...

אויפנעמען געסט — מיט דער גרעסטער פרייד, נאָר קומט צו מיר נאכ'ן עסען! אפשר וועסט דו נאָך עפעס צוריקגעבען פאַר מיינע הינט וועגען.

און פונדעסטוועגען שטעהט די וועלט נישט אויף איין אַרט. די אלטימשקע רוקט זיך; זי רוקט זיך לאַנגזאַם, פּויל, מאכט אמאָל אַ ריקישריט אויך, נאָר אין כלל גערעדט, איז זי שוין ווייט גע-קומען.

וואָס אַדם הראשון איז געוועזען, ווייסט מען נישט. איינער זאָגט, אז ער איז געוועזען די ערשטע אַפע, וואָס איז אַראָפּגעשפּרונגען פון בוים, געשטעלט זיך אויף דער ערד און שטאַרקער, ווי אלע חיות ובהמות געעפענט דאָס מויל צום עסען.

אין דער גמרא, להבדיל, איז א מחלוקת :
 טייל זאגען, אז אדם הראשון איז געוועזען א כופר בעיקר,
 נאך אז אפיקורס, אהן חלק לעולם הבא, — און טייל זאגען
 להיפך, אז ער איז געוועזען נאך אויף א גרויסער מדרגה. —
 אויב ער איז געוועזען אן אפיקורס, איז ער זיכער גע-
 וועזען א פרעסער. נאך אויב ער איז געוועזען אין א הויכער מדרגה,
 ווייסט מען שוין נישט, וואס זיין עבודת איז געוועזען. ווייל עס
 זענען פאראנען פארשירענע דרכים, און אלע פיהרען צום הימעל!
 און פארשירענע עבודת'ען — טייל דינען מתוך שמחה, אנדערע
 מתוך עצבות; טייל שעלמען, טייל בענשען, טייל פאסטען און טייל
 — עסען ממש, ווי געפרעסען...

איד האב בטבע פיינט ספקות; עס איז א מאגנעט, א כשוף!
 עס הויבט זיך אן מיט א קליינעם פראגע-צייכען, און עס ווערט דער-
 פון מיט דער צייט א חיזרעה מיט אן אפענעם פיסק, וואס שלנגט
 איין די וועלט.

איד פיהל, אז קוים הויב איד אן מסופק צו ווערען, רוקט זיך
 מיר די ערד אפיר פון אונטער די פיס; אז איד וועל באלד מסופק
 זיין, צי בין איד אמאל אויף איהר געשטאנען, צי בין איד אליון
 אמאל דא געוועזען. און — ווארטען, ביז עמיץ וועט מיר געבען א
 זעץ אין די פלייצעס אריין, איד זאל געוואר ווערען, אז איד לעב
 נישט אין חלום — וויל איד נישט!

דעריבער היט איד מיר פאר ספקות, עס נישט פון שאלות און
 לעג אדם הראשון אוועק אין א זייט.

נאך פון אונזער עלטער-עלטער-זידען, וואס אונזער עלטער-
 עלטער-זידע איז זיין אייניקעל געוועזען, האבען מיר בעסערע
 ידיעות. אחוץ דער פאטאגראפיע, וואס ער האט איבערגעלאזט אין
 אמעריקע און אין אויסטראליען, און אפילו אחוץ דעם, וואס ער
 האט דעם דין פון „חוזר ונעור“ און וועט נאך ארויסשווימען אפילו
 אינ'ם איין און צוואנציגסטען יארהונדערט, אפילו ווען די מענשען
 וועלען שוין האבען מעהר מוח און הארץ אלס מאגען, האבען מיר
 געשיכטע און סאציאלאגיע.

און אז מיר וועלען מיט אונזער כח הרמיון נאך אמאל דורכ-
 מאכען דעם וועג פון איהם (דאס הייסט: פון דעם עלטער-עלטער-
 זידען, וואס אונזער עלטער-עלטער-זידע איז זיין אייניקעל גע-

וועזען) ביז אונזער מאַגעז-דור, וועלען מיר זעהן בחוש, אז די אל-טימשקע האָט זיך גערוקט... און רוקט זיך נאָך.

אמאָל האָט מען פון מענש קיין אנדער נוצען נישט געקאָנט ציהען, נאָר אַפצובראַטען און אויפצופרעסען — האָט מען אַזוי גע-טאָן. און עד היום ווייסט מען, אז ווייס פֿלייש איז געשמאַקער פאר נעגער-פֿלייש, פרויען-פֿלייש — אַלס מענער-פֿלייש, און בכלל, אז ווער עס האָט נאָר מענשען-פֿלייש פארזוכט, דעם שמעקט שוין אפילו קיין קאוויאַר, קיין אויסטערן, אזא מאכל מאכלים איז עס!

ווי לאַנג האָט נאָך געלעבט דער נאַקעטער מענש, זייט מען האָט איהם געכאַפט? אַזוי לאַנג, ווי דער כאַפער, זיין נאַקעטער ברודער, האָט איהם געקאָנט אויפפרעסען ראשו ורובו — ווייל אונ-זער נאַקעטער זיידע האָט געהאַט אין זיך חיות פון א שלייען, וואָס ווארפט זיך צושניטענערהייט אין א פאַן. — עס האָט פאַרט נאָך געקאָנט דויערען א רגע כמימרא, ווייל אונזער נאַקעטער עלטער-זיידע האָט נישט געהאַט קיין געלע, פוילע קראַנקע ציין, ווי מיר... אַלטע, וואָס וואַלטען שוין קיין ציין נישט געהאַט, זענען אויף דער וועלט נישט געוועזען, מען האָט זיי געקוילעט צו דער צייט! לענגער אביסעל האָט דער געפאַנגענער געלעבט, ווען דער מענש האָט זיך אַזוי פיין אויסגעבילדעט, אז ער האָט פאַרשטאַנען צו האַלטען, מאכען און נוצען פייער...

איידער מען האָט אָנגעלעגט א פייער, איידער עס האָט זיך צוברענט, האָט דער געפאַנגענער געקאָנט אַפֿלעכען א פאַר שעה; ווייל עס זענען נאָך דאמאַלט קיין צינד-העלצער נישט געוועזען, און מען האָט געמוזט רייבען איין האַלץ אַן צווייטען.

אויך האָט עס זיך געקאָנט טרעפען נאָך א רעגען, ווען דאָס ברענהאַלץ איז נאָס געווען!...

ווען אונזער געפאַנגענער זאָל געוועזען קאָנען שרייבען, וואַלט ער צייט געהאַט א צואה צו מאכען, און עמיצען שענקען די צו-שפאַלטענע ביינער, נאכ'ן ארויסנעמען דעם מאַרד.

די אַלטימשקע האָט זיך ווייטער אַ רוק געטאָן, און אדם הראשון'ס אייניקלעך האָבען אָנגעהויבען צו פאַרשטעהען די דינים, וואָס היינט ווייס יעדע קעכין, היינו: אז אויב מען לעגט נישט אַרײַן, נעמט מען נישט אַרויס, אז א געשמאַפטע לעבער איז בעסער

ווי אז אומגעשטאפטע, און — אז אין דער פינסטער ווערט פעטער די גאָנז.

קוים אין דער מענש צום שכל געקומען, האָט שוין דער געד פאָנגענער געהאט גאנצע וואָכען געשענקט לעבען! און וואָס פאר א לעבען! אמת, מען האָט איהם געהאלטען ערגעץ אין אַ לאַד, אין דער פינסטער, אָבער עסען האָט מען איהם געגעבען דאָס שענסטע, דאָס בעסטע! און געלעבט האָט ער אמאָל לאַנג, גאנץ לאַנג... עס האָט זיך געטראָפּען אַ האַלב יאָהר, אַ יאָהר! וואָלט דער געפאָר גענער געהאט די מיטלען, וואָס מיר נוצען אויף אַפּצעהרען, וואָלט ער אפשר נאָך לענגער געלעבט; עס האָט אָבער דאמאָלט נאָך קיין עסיג אפילו נישט עקזיסטירט, און אפילו די דאָמען זענען דיך און שטארק געוועזען. —

דערווייל רוקט זיך אלץ ווייטער די וועלט!
מען דערזעהט, אז דעם מענשענס הענט און פיס, אָדער — זיין ארבייט, זענען מעהר ווערט אלס זיין פלייש.

און דער מענש אין שוין אזוי ווייט געבילדעט, אז ער קאָן זיך איינהאלטען, נישט פאָלגען דעם יצר-הרע, נישט נאָך געבען דעם „קאלדאָן“ — נאָר פאַרזאָרגען זיך אויף שפעטער!
דאמאָלט ווערט שוין פון דעם „געבראָטענעם“ אן עבד כנעני, וואָס קאָן לאַנג, גאנץ לאַנג לעבען, אויב ער ברענגט נאָר נישט זיין בעל-הבית אין כעס אריין, אָדער — אויב דער בעל-הבית ווערט נישט זעהר שטארק הונגעריג...

אַ נאנצען זומער, ווען דער טייך ווארפט אַרויס פיש, ווען אויף די בויער אין דאָ אויבס און אויף די פעלזען — ווייכע, ווייסע חלזונות (שלימאקעס) אין ער אוראי זיכער מיט'ן לעבען.

די געפאהר אין נאָר גרויס געוועזען ווינטער-צייט...
נאָך אַ געפאהר אין געוועזען — פון מזבח! די וועלט רוקט זיך לאַנגזאָם, נאָר דער מזבח מיט'ן כהן נאָך לאַנגזאָמער... די רע-ליגיעז ווילען נישט וויסען פון קיין נייעס...

די מצריים, למשל: פלעגען מווען קוילען די קרבנות מיט שטיינערנע מעסערס, כאַטש עס זענען שוין חלפּים לאַנג אויף דער וועלט געוועזען; די גייסטליכקייט טראָגט שטענדיג מלבושים פון עטליכע הונדערט יאָהר צוריק... און דעריבער האָט נאָך לאַנג גע-רויערט איידער מען האָט פארטוישט מענשען-קרבנות אויף קעל-

בער. דעם ערשטען טויש האָט געזאָלט מאַכען אַברחם־אַבינו... נאָר נישט אין דעם בין איד אויסען: זכות אבות אין שוין היינט אין שוסטער־גאַס, אלטע וועקסעל צאהלט מען נישט!

נאָר די אלטימשקע האָט זיך ווייטער גערוקט... די געמער (דאָס הייסט: זייערע פֿלעניפֿאַנטען אויף דער ערד) האָט אָנגעהויבן בען שמעקען קעלבערענס, און דער עבר כנעני אין נאָך זיכערער געוואָרען מיט'ן לעבען!... כאָטש נישט אזוי קורץ, ווי איד דער צעהל, איז עס געשעהען. כאָטש ווען מיר וועקען היינט אויף די אויפגעפרעסענע מענשען פון יענע דורות, וואָלט פֿאַר אונזערמוע־גען קיין שטויב אויף דער ערד געבליבען, כאָטש דער פֿראַגרעס האָט זיך נישט געמאַכט מיט אַמאָל — פֿריהער האָט מען עס גע־אַסר'ט מענשענ־פֿלייש פֿאַר נקבות*), דערנאָך פֿאַר מאַנספֿאַרשוי־נען און דערנאָך ערשט דעם מזבח אַדער דעם גייסטליכען — נאָר שטעהן שטעהט נישט די וועלט, און זי האָט זיך ווייטער גערוקט! דער מענש איז וואָס אַמאָל שפֿאַרזאַמער געוואָרען, קאַרגער. ער האָט דעם עבר כנעני געהיט נישט וועניגער, ווי אונזערע פֿויערען דעם אינווענטאַר. די לייב־אייגענע (עברדים כנענים) האָבען דאָרורך אַפֿשר בעסער אויסגעזעהן, ווי זייערע לעדיג־נעחער, די בעל־יבתיים.

געבילדעטער זענען זיי אודאי געוועזען; זיי האָבען געאַר־

(* ווען איינער פון די גרויסע חסידים, וואָס עסט נישט צוזאַמען מיט'ן ווייב ביים טיש, זאָל וויסען, אז דער מנהג קומט אַרויס פון יענער צייט, ווען דאָס ווייב האָט נישט געמאַרט עסען דאָס זעלבע, וואָס דער מאַן, ווייל נאָר ער האָט געמעגט עסען מענשען־פֿלייש און זי נישט, וואָלט ער זיכער פֿאַרלוירען דעם אַפעטיט — וועניגסטענס צום נאַרישען מנהג, אָניט וואָלט ער כאָטש געדאַרפט זיין קאַנסעקווענט און נישט עסען מיט'ן ווייב אין אין צייט אויך. ווייל עד היום ביי די ווילדע אין אמעריקא און אויסטראַליען טאָר דאָס ווייב זיך נישט צוריהרען צום עסען, ביז דער מאַן האָט אַפֿגעגעסען און איז אינגאַנצען זאַט. מעהרסטענמײַלס, נאָ־שירליך, האָט דאָרט דאָס ווייב דעם אויגענעם סוף, וואָס אונזערע אַרעמע אידענע האָט, ווען זי שיקט דעם מאַן עסען אין סוכה אַרײַן... פון דאָנען אויך נעמט זיך דער מנהג, וואָס די בעל־יבתי'מע טיילט ביים טיש און זעלמען זי זאָל זיך נישט פֿאַרטיילען.

בייט און געוואָרען מיט דער צייט בעל־מלאכות און אפילו קינסט־
לער!

שלעכט איז נאָר געוועזען אין א הונגער־צייט, ווען עס האָט
פאַרפעהלט עסען, אָדער ווען די עבדים כנענים האָבען זיך אַזוי
געמעהרט, אז מען האָט פון זיי אַזוי פיעל אַרבייט, וויפיעל זיי
האָבען געקאָנט געבען, נישט געקאָנט נעמען... און בפרט, אז מען
האָט מורא געהאט פון זייער צד פאר א מרידה...

אַזא צופאַל איז געוועזען אפילו אין גריכענלאַנד! נאָר עס איז
שוין געוועזען א געבילדעטער דור, מענשען־פלייש האָט מען שוין
נישט געגעסען, און פּרעה'ס עצה — וואָרפען אין וואסער אריין,
האָט נישט געפאסט צו דער גריכישער בילדונג. האָט מען זיך אן
אַנדער עצה געגעבען: מען האָט אריינגעטריבען די איבעריגע
עבדים, די נישט נויטיגע בעל־מלאכות, קינסטלער, זינגער, פילאָ־
זאָפּען אין וואַלד אריין, און די יונגע מיוחסים האָבען זיך אויף זיי
געלערענט שיסען. כל־זמן די קנעכט זענען אנטלאָפּען אויף דער
ערד, האָט מען געזאָגט א יהי רצון: אלוהי, א ווילד־חזיר! איז
אַבער איינער אַרויפגעשפרונגען אויף א בוים, האָט מען איהם אלס
פויגעל געשאַסען...

עס האָט אַזוי לאַנג געדויערט, ביז מען האָט רעגולירט די
צאָהל מענשען מיט'ן עשרות פון עסענוואָרג; געמאכט יעדען צוריק
נוצליך און — שלום ושלום! קיין נוצליכען מענש האָט מען נישט
געהיהרט! נישט געשאַסען, אפילו נישט געטריבען! —
און די וועלט האָט זיך ווייטער גערוקט!

מען האָט איינגעזעהן, אז דער „עבד כנעני“, וואָס קאָן נאָר
נישט „זוכה“ זיין, קאָן גאָרנישט זיין אייגענס האָבען, ווייל „מה
שקנה עבד קנה רבו“ — אלץ, וואָס דער קנעכט דערווערבט, געהערט
צום בעל־הבית — און דעריבער, אז ער אַרבייט אפילו, אַרבייט ער
אַזא חשק, אבי איבערצוקומען, אבי יוצא צו זיין; דאָגעגען א מענש,
וואָס אַרבייט פאר זיך, אַרבייט מיט מעהר כח, מיט מעהר חשק און
איז דעריבער מעהר נוצליכער — האָט מען די נוצליכע מענשען
באפרייט... און אַזוי איז געקומען ביז צום היינטיגען טאָג.

עד היום איז דער „נוצליכער“ מענש, דער, וואָס מען דאַרף
איהם נויטיג — זאָט; און מען היט איהם, ווי אן אויג אין קאַפּ...
עד היום שטאַפט מען הינער און גענו! און אפילו די שוואַלב

ווייל מען מיינט. אז זי עסט אויף נאָר ווערים און דיהרט נישט קיין
תבואה, איז אויך זיכער מיט'ן לעבען. כאַטש זי גלויבט אפשר איז
גארנישט...

מען דארף נוצליך זיין, אַט דאָס איז דער כלל. און דעריבער
הויב איד, לוי, אָן צו קלערען, צו וואָס גויז איד אויך? איד האָב
אויך ווייטער נישט געקאָנט מאַכען לאַכענדיג!
איד פיהל מיד דעריבער שרעקליך דענערווירט און מיר דאָכט
זיך, אז די גאַנצע „נאַטור“ איז נערוועז, עס איז שפּעט ביינאכט
און זי קאָן נישט איינשלאָפּען. דאָ רופט זיך אָן אַ הונט, דאָ
אַ קאָץ, דאָ גיט אַ בלאָז, עמיץ — אַ זיפּץ... עס ציטערט אויף מיר
די הויט!

אום מיד צו באַרוהיגען און די נאַטור איינצושלעפּערען, פּרואו
איד מיינע כחות איז געזאַנג.

איד שפּרינג אויף פון געלעגער, הויב אויף די רעכטע האַנט
צום הימעל, לעג די לינקע אויפ'ן האַרץ, און באַמיה זיך אַרויסצור
געבען אַ פּאַר טענער. דערביי עפען איד די אויגען און פיהל בחוש,
אַז מיין זיסער קול געהט מסוף העולם ועדיסופּו. איד ווייס נישט, פון
וואָנען עס האָט זיך צו מיר גענומען, נאָר די גראַמען פּאַלען מיר
אויס'ן קאַפּ אַרויס אַזוי לייכט, אַזוי גרינג, אַז מיר הויבט אָן דאָכטען,
אַז עס שטעקט עפעס טאַקע אין מיר אַ מיין משורר! און עס איז
אַ פּאַרגעניגען מיט די גראַמען... גאַרנישט, מען דארף נישט דעג
קען, מען מעג קיין פּולווער נישט געפינען, אבי עס קלינגט...
וואָס פּעהלסט, למשל, מיין קאַמפּאָזיציע, וואָס איד האָב דאָ
מאַלט געמאַכט? זאַגט אליין?

הימעל, נישט דונער!

שמערו, נישט שיין!

לכנה, נישט שימער!

שמילער זאל זיין!

היידע נישט, צווייג!

וואַלקען, נאָר שמעח!

ווינטעל, דו שווייג!

ערדעל, נישט דרעה!

ימ'על, זיי שמום!
 רענען, נישט קאַפּ!
 בערעל, נישט ברום!
 פערדעל, נישט כראפּ!

פרעשעל, נישט „קוואַ“!
 לאַשאק, נישט „הע“!
 פייגעלע, שאַ!
 עקסעל, קיין „מע“!

לייבעלע, קיטש!
 קעצעל, קיין לעק!
 דו, לחה, קיין מריטש!
 קעלבעל, קיין בלעק!

ווייבעל, קיין פשיק!
 מיידעל, נישט קראַץ!
 בטלז, קיין קניק!
 שאַט'ס אלע, שאַט'ס!

שטילער, נאַטור,
 שטילער, „דו שלעכטס“!
 שטילער, איד לץ
 וויל געבען א קרעכץ!

און עס איז מיר אויף אַרט און שמעל גרינגער געוואָרען,
 די נאַטור איז איינגעשלאָפּען, איד אויך.

און עס האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, אז איד האָב דאָס געדיכט
 פון ערגעץ אַרויסגע'גנב'עט. נאָר, אז א י ד קאַן מיד נישט
 דערמאָנען, ווער עס האָט עס געשריבען, און וואו עס איז געדרוקט
 געוואָרען, וועט דער לעזער — טראַכט איד — אודאי נישט ווי-
 סען, און דאָס איז דער עיקר!

דאָס אלץ איז אַבער פאַרט נישט צום לאַכען!
 איד טרייסט מיד נאָר מיט דעם, וואָס איד האָב צו טון מיט

אידען רחמנים בני רחמנים; מיט אידען, וואָס זענען יוצא מיט
אז ערוב, מיט בטול חמץ, מיט אַ יחי רצון פאר קרבנות.
אידען! אפליענענדיג דעם פעליעטאָן, זאָגט אַ יחי רצון —
גלייך איהר וואָלט געלאַכט און זייט מוחל דעם

לץ פון דער רעדאקציע.

.1891

אויך א פעליעטאן.

מען האט געפרענגט א דאָרזשואַן, פארוואָס ער האָט נישט
ב ע ס ע ר חתונה, האָט ער לפי תמו געענטפערט, אַז ער האָט
מורא! וואָרים וועמען זאָל ער נעמען? א בתולה? ווער ווייס, וואָס
עס וועט פון איהר אַרויס? עס קאָן זיין א „מצא“, עס קאָן זיין א
„מוצא“, און איינצושטעלען זיך האָט ער מורא; אויפקלייבען,
וואָס יענער וואַרפט אַוועק — נעמען א גרושה, וויל ער נישט. אַז
אלמנה, וואָס האָט שוין אייגעם געפיהרט צי געטריבען אין זיין
רוה אַרײַן, איז א געפעהרליכע זאך. אמבעסטען איז דעריבער אַן
אשת איש — „אַז זי טויג פאַר יענעם, טויג זי פאַר מיר אויך!“...
עס הייסט אפילו „עזרת'קייט“, „גבול־פה“, עס איז דאָך די
אייגענע לאַגיק, אַז וועלכער עס האַלטען זיך אלע אונזערע סוחרים...
הונדערט יאָהרען געהען פאַרביי, טויזענטער יונגעלייט געהען
אַראַפּ פון קעסט, און קיינער זוכט זיך נישט קיין נייע פרנסה. וואָס
א נייער סוחר, איז א נייער קאַנקורענט צו דער אַל ט ע ר
סחורה... זוכען א נייעם אַרטיקעל איז אַן איינשטעלעניש, מען קאָן
אַרײַנפאַקען די פאַר גילדען און דערנאָך — לעג די ציין אין בײַ-
טעל אַרײַן! אפּקויפען בײַ יענעם א ג ר י י ט געשעפט, איז
קיין סברא נישט; עס זאָל גוט זיין, וואָלט עס יענער קיינעם נישט
פאַרגינען, בפרט איבערנעמען בײַ א באַנקראַט! אַזא געשעפט איז
שוין א קטלנית, א געפעהרליכע זאך... אמבעסטען איז דאָס, וואָס
אַלע האַבען; אַז עס לױנט פאַר יענעם, וועט לױנען פאַר מיר
אויך...

און דעריבער, ווער עס געהט אַראַפּ פון קעסט, מאַכט זיך אַ
שענק „נאַ וויפּיווקו“ אַדער „נאַ ווינאַס“, עפענט א געוועלכעל מיט
די אייגענע מינים, וואָס אנדערע האַבען, אַדער קויפט זיך א שטע-
קעלע און הויבט זיך אַן אַרומדרעהען גלייך מיט אַלע אין גאַס...

נאר פאר דאָס — האָט זיך שוין איינער איינגעשטעלט
 דאָס לעבען און געבראַכט א ניעם מין, מוז עס שוין מאַרגען זיין אין
 אלע גאסען; „אז עס לוינט פאר יענעם, לוינט פאר מיר אויך“...
 מעג עס זיין שיד, סמאָלע, פרוכנא... אלץ איינס...

דאָס אייגענע געשיהט אין אונזער געשעפט — אין
 דער ליטעראַטור, מיין איך — אויך. איך אַרעמער ליץ האָב געוואָלט
 זיין אין מיין ווינקעלע א יחיד. אלע מיינע חברים האנדלען מיט
 האַניג און בוימאוויל... אויב מען איז נאר נישט קיין איסטנים, מען
 האָט נישט קיין פאַראורטייל, איז גאַרנישט שלעכט! איך האָב
 אָבער געוואָלט זיין א יחיד און אַנגעהויבען האנדלען מיט גאל,
 ווערמוט און סם פאר מיין... באַרדי א שטיין — האָב איך געטראַכט
 — אבי אַליוו. איך האָב געוואוסט, אז אמת איז די ערגסטע סחורה,
 נאר איך האָב גערעכענט, אז אפילו די ערגסטע סחורה, אז זי איז
 נאר אין איין האנט, קאָן זי אויך געבען אַפצולעקען א בייזן...

נאר קוים האָב איך מיין קלייטעל געעפענט — עס איז דאָ א
 קאנקורענט — ר' ראובן ב"ר אשר בריינין!

אז עס לוינט — האָט ער געטראַכט — פאר מיר אין וואַר-
 שוי, וואו מען קאָן מיר יעדען טאָג טרעפען מיט א שטיין אין קאַפּ.
 לוינט פאר איהם אין ווען אודאי!

און באַלד שטעלט ער זיך פאר דער טיר אין זיין „ממזרח
 וממערב“, און הויבט אַן צו וועגען אמת אויפ'ן קווינט און אויפ'ן
 לויט!...

„ווער עס מיינט — רופט ער אויס בקול רם — אז אין די לעצ-
 טע צייטען איז אונזער ליטעראַטור אנטוויקעלטער, ברייטער און
 רייכער געוואָרען — דער נאַרט זיך אַדער יענעם; אַניט, פאַר-
 לאַנגט ער אַזוי וועניג פון דער ליטעראַטור בכלל און פון אונזערער
 בפרט, אז ער געפינט דאָס, וואָס ער דאַרף, ביי אונז אויך“...
 ער זאָגט, אז אונזער ליטעראַטור איז אן אוצר, אין וועלכען
 עס ליגען באהאלטען סאַמע שברי כלים: „שאַרבאַנעס און שמאַ-
 טעס, און דאָס אלץ איז נאָר, פאַר שעהנקייט וועגען, באַדעקט
 מיט טויזענט-יאַהריגען שטויב און באהאנגען מיט אַלערליי שפיני-
 וועכס“...

אונזערע געלעהרטע — זאָגט ער ווייטער — זענען נישט קיין
 שווערע, מאַסיווע סחורה; זיי זענען נאָר לייכטע קאַרקעס, וואָס

שווימען אַרום פון אויבען אויף די שוים־בלעזלעך" פון וואַסעריגען לעבען; „טיפער נעמען, אַראַפּלאַזען זיך, דער גרונטעווען עפעס" — פאַלט זיי גאַרנישט איין... די קליינע מח'לעך זענען יוצא מיט אויבערפלעכליכע קלייניגקייטען, מיט נאַרישקייטען" ... „זיי האַבען קיין אידעען נישט, נאָר עפעס א שאַטען פון (פרעמדע) אידעען" ... וואָס קאַנען זיי געבען דעם לעזער. אז „זיי אליין קלויבען נאָר שירים" פון אונטער פרעמדע טישען. און די קליין־מוח'יגע, קורצזיכטיגע שרייבערלעך רעדען זיך נאָר איין, אז זיי טוען עפעס, און באַרען זיך מיט „טפשות פה ונבול עמ" ...

ווי אזוי מען זעצט איבער „טפשות פה און נבול עמ", אַסור, אויב איד ווייס... א „מאוס־מול" און א „פּוילע פּעדער", איז נאָר וועניג... „טפשות פה" און „נבול עמ" איז א פעליעטאָן א לאַלעך ווינסקי... נאָר ווער עס האָט איהם נישט געלעזען, דער וועט שוין נישט פּיחלען דעם טעם, נישט וויסען דעם ריח...

נאָר ווי עס איז, איד האָב געקריגען א קאַנקורענט... עס ליגט פאַר מיר אויפ'ן טיש א גאַנצער באַרג מיט ספרים... נאָר וואָס זאָל איד רעדען איבער זיי, אז בריינין האָט מיר די ווער־טער פונ'ם מויל אַרויסגעריסען. אז איד שמעה מיט א טרוקענער צונג און קאַן זי נישט איבערדרעהען! אמת איז, אז ער האָט גע־מיינט די העברעאישע ליטעראַטור, און פאַר מיר ליגט נאָר א באַרג אידיש, „ריין אידיש" ... נאָר — מה נשתנה? וואָס איד וועל שרייבען, וועט מען אלץ זאָגען, אז איד האָב ביי ברייניג'ען גע'ננב'עט און מען וועט נאָר צווישען אונז אַנמאכען א שלעכט לעבען...

איד וועל שוין בעסער היינט איבער ליטעראַטור נישט רע־דען... איד וויל פּראַווען רעדען פון בילדער.

איד האָב געזעהן א בילד; ערגעץ אויף אן אויסשטעלונג און אפשר נאָר אין חלום.

עם איז טיילמאָל גאנץ שווער צו געפינען די גרענעץ צווישען חלומות און לעבען... גאנץ אַפּט חלומ'ט זיך, אז די קוה איז גער פלויגען איבער'ן דאָך, כאַטש זי שטעהט פעסט צוגעבונדען אין אַבאָרע; און טיילמאָל געשיהט אַזוינס, וואָס עס האָט זיך קיין פּילאָזאָפּ נישט גע'חלומ'ט... טיילמאָל שטעקט אינ'ם חלום אַזוי פּיעל לעבען, אַזוי פּיעל אמת, אַזוי פּיעל ברענענדיגע צרות און אַזא לעבעדיג נחת, אז דאָס לעבען איז דערנאָך אַהן לעבען, אַהן א קאָד ליר, אַהן פּאַרב... און אַזוי טרויעריגנרוי, גלייך עס וואָלט אייביג געוועזען צווישען טאַג און נאַכט!... קורץ — די חלומות מיט'ן לעבען זענען גאנץ אַפּט אַזוי צוזאַמענגעוויקעלט, אַזוי פּאַרקניפּט, אַז עס איז קיין וואונדער נישט, אויב קיינער ווילהעלם וויל פּרואַד ווען שפּילען ביי דעם קנופּ די ראַלע פון אַלכסנדר מוקדון!... און דעריבער האָט ער טאַקע פּאַר א נייע פּאַרטי רעקרוטען געהאַלטען אַ רעדע און געזאָגט, אז ער האָפּט, אז זיי זענען פּרום, גלויבען אין גאָט און וועלען ציהען די שווערט נישט געגען די פּראַנצויזען אליין, נאָר אפּילו געגען אייגענע שוועסטער און ברידער, אויב עס וועט זיך זיי עפעס חלומ'ען...

נאָר דער קיינער ווילהעלם האָט כאַטש אַפענע אויגען; ער זעהט, וואָס עס טוט זיך, ער גיט אַכטונג! נאָר אַנדערש איז גער וועזען אויפ'ן בילד, וואָס אַ יך האָב געזעהן... איז הויף ברענט... דאָס פּייער ליגט שוין אין די פענסטער פון א גרויסער, ברייטער, ליכטיגער שטוב... די פּלאַמען שלענגלען זיך אינמיטען געריכטען רויך... אַט, אַט וועלען פּלאַצען די שויבען און דער פּייערדיגער ים וועט זיך אריינגיסען אין שטוב אריין... אויף אַ שעזשלאַנג זיצט האַלב אַנגעלעהנט אַ בלאַנד קינד פון אַ יאָהר צוויי, לעבען שעזשלאַנג, אויף דער פּאַדלאַגע, ליגט דאָס שפּילצייג, וואָס עס האָט ערשט אַרויסגעלאָזט פון הענטעל... אַ פּאַר צעליערנע פּופּע, איז, אַראַפּפּאַלענדיג, צושפּאַלטען געוואָרען, און פון איהר געעפענטען לייב קריכען אַרויס די וואַיאַקענע געדערעם... דער גומענער פּאַיאַץ צאַפעלט — נאָר איהם האָט דאָס פּאַלען נישט געשאַרט...

דאָס קינד קוקט גלייך אין פּייער אריין. דער אַפּגלאַנץ רוי- מעלט איהם דאָס בלאַסליכע פנים... עטליכע ליכטיגע שטראַל- לען בלאַנקען זיך צווישען זיינע זיידענ-גאַלדענע האָר... אין די קייר

לעפיג געפענעטע אויגען ליגט מעהר פארוואונדערונג אלס שרעק...
 און עם אַטעמט שטיל מיט'ן אַפענעם מיילעכעל... עם זענען דאָ
 עלטערע מענשען אין שטוב, נאָר זיי באַמערקען נישט דאָס פּייער.
 אין אַנדערען עק צימער געהט אַ פּרעפּעראַנס ביים גרינעם טוֹר-
 שעל; אויפ'ן טיש ליגען שפּיל־מאַרקען, נאָר זיי גלאַנצען, ווי גאָלד;
 מען שרייבט האַסטיג מיט קרייד אויפ'ן טוך, די נאַסע באַרשט זאָל
 האַבען וואָס אַפּצואַווישען... מען ליציטירט פּאַרברענט, כאַטש די
 האַפּנונג שטעקט אינ'ם בלינדען טאַלאַן. און די שפּילער זיצען איינ-
 געבויען, גלייך אַ הימעל וואָלט זיי געלעגען אויף די פּלייצעס...
 פון גאָלען קאַפּ רינט איינעם אַ טראַפּען שווייס איבער דער נאָז;
 דער צווייטער קוקט מיט אַ פעסטען שטאַלענעם בליק, גלייך ער
 וואָלט אַ קאַנטראַקט געהאַט מיט'ן מזל; דער דריטער האַט פּאַר-
 ביסען די ליפּען און וואַרט אויף יענעמס אַ פּעהלער; דער פּיערטער
 שיקט אַרום די לויפּענדיגע אויגען, ווי שפּיאַנען צווישען די פּרעמדע
 קאַרטען...

זיי שפּילען אפּשר עהרליך, נאָר זיי מיינען, אז דער קלענסטער
 טעות, אַ ניינטעל אויפ'ן אָרט פון אַ קעניג, קאָן אומקערען די
 וועלט...

אַז עם איז אַ שרפה אין הויף — דאָס פאַלט זיי גאַרנישט
 איין!

זיי זענען צו פאַרנומען, זיי זאָלען אַכטונג געבען, וואָס היינט
 טער זיי טוט זיך!

אַכטונג געבען איז אַ באַזונדערע מתנה פון גאָט... דאָס לע-
 בען איז אַ חדר, אַ שווערער חדר, נאָר נישט אַלע האַבען אַ גלייכען
 מזל, נישט אַלע ווילען, מערקען און קענען גלייך...

נישט נאָר אין חדר טרעפען זיך תלמידים, וואָס גיבען נישט
 אַכטונג; דאָס לעבען איז אַ גרעסערער חדר און האַט אויך אַזוינע
 שילער! אַלע לערנען אין חדר, נאָר נישט אַלע גיבען אַכטונג, און
 נישט אַלע לערנען גלייך!

עס זענען פאַראַנען ג ל י ק ל י כ ע תלמידים. זיי גיבען
 נישט אַכטונג, גאַרנישט, און דער רבי טאָר אויף זיי קיין האַנט
 נישט לעגען, נישט איבערשרעקען, קיין בייזע מינע מאַכען. זיי לער-
 נען נאָר שפּילענדיג... זיי האָבען אפילו פאַר'ן פאַרהערען קיין מורא
 נישט... זיי וועלען סיי ווי סיי קריגען א קניפּ אין בעקעל און א
 שטיקעל טאָרט מיט אַ מאַקאַראַנע אין מויל אריין... זיי שווימען
 דורך דער לערענצייט אַהן א ווינטעל קעגענאיבער, אַהן א פּאַליע
 איבער'ן קאַפּ, אַהן א שלוק געזאַלצען וואַסער... זיי שווימען טאַג-
 צענדיג, לוסטיג, ווי לעדיגע פּאַכירען איבער דעם זילבערנעם שויס,
 אונטער'ן בלויען הימעל; אַהן א בליץ אין די אויגען אריין, אַהן א
 דונער, וואָס פאַרטויבט די אויערען, און מיט אַ פּרעחליכען לייערעל
 אין מויל... זיי האָבען שטענדיג פּרייע קעפּ, די מוחות זענען אויס-
 געבעט מיט שניידווייסען פּויגעלפּוד... און די נשמה ליגט שטיל
 און רוהיג, ווי אַ ווייס-זילבערען ווערימעל אין אַ פּוילער נוס... פון
 קליינעם לעבעל אין דער לעדיגער נוס קוקט עס אמאָל אַרויס אויף
 דער פּרייער וועלט, נאָר באלד באַהאַלט עס צוריק דאָס קעפעל אין
 אייגענעם... אַש!

עס זענען אויך פאַראַנען תלמידים, וואָס ק א נ ע ז נישט
 לערנען.

מייל ווערען געבוירען אַהן פּיס, אַהן הענט, מיט אַ שוואַכע
 ברוסט, אַדער אַנדערע פּעהלער אין גוף; אַנדערע ווערען געבוירען
 מיט עפעס א פּעהלער אין די געהירן. עס ווערט געבוירען א מענש
 מיט א געזונטען קערפּער, מיט אן אייזערנעם לעבען, ווייסע ציין
 און פינף אַפּענע חושים... נאָר פון די אויגען קוקט קיין נשמה נישט
 אַרויס, נאָר דער בויך; דורך די אויערען הערט נאָר דער מאַגען,
 דורך דער נאָז פּיהלעט נאָר די קישקע! די הענט טאַפען, צי לאָזט
 זיך נישט עפעס עסען, די צונג אין מויל אין זיך מתיעץ מיט'ן גר-
 מען! צי וועט עפעס אריין בשלום?

מעהר אין נישט זיין דאָגה... מעהר דאַרף ער נישט און ווייל
 נישט אַכטונג געבען!

אַנדערע זענען ווייטער צושטרייט, אַהן ערנסטער כונה, אַהן
 זייערפלייש... מעהר ווי א רגע קאַנען זיי קיין זאך נישט שענקען!
 דאַרוויין (ווער דאַרוויין אין, האָט שוין אפילו דער ראַדזיטער רבי

געוואוסט), פארזעהלט פון א קונצען מאכער, וואָס איז אַרומגע-
 פאָהרען מיט געלערענטע אַפען. וואָס פאַר אַ קונצען די אַפען האָ-
 בען באַוווּזען, צי האָבען זיי געגעסען מיט מעסער און גאַפּעל אָדער
 קריטיקען געשריבען צו פינף רובעל פּער שטיק ביים מחבר און
 נאָך פינף ביים רעדאַקטאָר — דאָס פאַרזעהלט ער נישט. ער פאַר-
 צעהלט נאָר, אַז דער קונצען-מאַכער פּלעגט די אַפען קויפּען
 אין זאַללאַגנישען גאַרטען אויף אַ צווייפּאַכיגען פּרייז. פּופּציג רובעל
 פּער שטיק האָט ער געצאָהלט אומאַויסגעקליבען, און הונדערט רר
 בעל פּער שטיק, אויב מען האָט איהם ערלויבט די אַפען אהיים צו
 נעמען און אויסצופּרוּוואַוען, אויב זיי זענען פּעהיג צו די קונצען.
 אויף דער פּרייז האָט ער זיי געהאַלטען אינגאַנצען עטליכע טעג. אז
 מען האָט געפּרעגט, ווי עס איז מעגליך אין אַזאַ קורצער צייט צו
 וויסען, אויב פּון לאַנגדעקיגען תּלמיד וועט אַרויס אַ לייט, אָדער
 ניין? האָט ער געענטפּערט, אז עס איז גענוג! אויסלערנען, זאָגט
 ער, קאָן זיך יעדער אַף, די פּראַגע איז נאָר: אויב ער וועט קאָ-
 נען אַכטונג געבען! און אויף דעם האָט ער געהאַט אַ פּראָסטען
 סימן: איז דער אַף, בשעת'ן לערנען געשטאַנען רוהיג און אויס-
 געהערט, וואָס מען האָט צו איהם גערעדט, און צוגעזעהן, וואָס מען
 האָט איהם געוווּזען, איז ער ווערט געוועזען אַ הונדערטער! האָט זיך
 איהם אַבער אינמיטען געוואָלט כאַפּען אַ פּליג אויף דער האַנט,
 אָדער נאַכיאַגען אַ געוואַרפענע באַל, איז אַ סימן, אז דאָס איז אַן
 אַף — אַ לאַיצלח, אַז עס וועט שוין פּון איהם קיין רעכטער
 אַקטאַר נישט זיין...

איז אונזער חדר זענען אויך דאָ אסך אַפען, וואָס וועלען זיך
 שוין קיינמאַל גאַרנישט אויסלערנען... זיי הערען נישט, זיי זעהען
 נישט — אָדער בעסער געזאָגט — זיי הערען און זעהען צופיעל,
 זיי באַשעפּטיגען זיך גלייך מיט'ן גרעסטען און מיט'ן קלענסטען,
 יעדען שענקען זיי אַ רגע און נישט מעהר... וואָס זאָגט אויף זיי
 דער רבי? ער זאָגט, אז פּון די אַפען וועט קיינמאַל קיין לייט נישט
 זיין... עס דאַכט זיך זיי, אז דער קלענסטער צופאַל, וואָס עס איז,
 אַ פּליג איז אוועק געפּלויגען פּון אַרט, אַ באַל איז דורכגעלאַפּען,
 באַטענבערג האָט חתונה געהאַט, די ענגלישע קעניגין האָט אייגעס
 דערלאַנגט די לינקע האַנט, קאַפּרווי איז אַראַפּ און ביסמאַרק איז
 אַרויף — און נאָך אַזוינע קלייניגקייטען קאָנען איבערקערען די

וועלט מיט'ן קאפ ארויף, מיט די פיס אראָפּ; ווייל בין אהער אין זי זיכער געשטאַנען פארקערט... זיי קאַנען נישט אכטונג געבען און דערזעהן, אז די פלעוועס, וואָס פליהען אַרום דער מאַשין, האָר בען גאָר קיין פעולה נישט אויף די רעדער מיט די ציין, וואָס מליטשען אונזער קולטור... זיי וויסען אפשר גאַרנישט, אַז עס אין פאַרנען רעדער מיט ציין, זיי זעהען נאָר אַ הילצערנעם קאַסטען... דאָס רייבען, ריטשען, טראַסקען, די אלע משונה'נע קולות, וואָס קומען פון דער מאַשין אַרויס, פאַרשרייבען זיי אפשר גאָר אויף אשמדא'ים חשבון; א קשיא אויף א מעשה!...

נעכטען, למשל, האָב איד געטראָפּען מיינס א באַקאַנטען אין גאַס.

— דו ביסט נאָר דאָ? — פרעג איד איהם פאַרוואונדערט. איד ווייס, אז די אייראָפּעאישע בילדונג אין איהם נמאס ומאוס גער וואָרען, איהר ציוויליזאַציע האַט'ן דענערווירט, ווי א שיכור'ער קאַנצערט אויף א צעסטראַיעטען פאַרטעפיאן... עס האָט זיך אינ'ם אויפגעוועקט א ליבע צום „מאַרגענלאַנד“ מיט האַרעמען, עאוונר כען (סריסים) און באַמבוס-קלעפּ אויף נאַקעטע פיענטעס... ער האָט זיך גע'נט מיט'ן ווייב, פאַרקויפט די כלי-בית און געשאַפּען זיך אַ פאַספאַרט מיט א בריף צום ועדה-פּועל. איד האָב געמיינט, אז ער ליגט שוין לאַנג אויסגעשפּרייט אויף דער מאַמע רחל'ס קבר. פּלוצלונג ער אין דאָ!...

טפו! טפו! טפו! האָב איד דריי מאָל אויסגעשפיגען. נאָר ער נעמט מיך אַוועק אין א זייט און רוימט מיר איין א סוד:
 — ווייסט? די פּראַנציווען געהען קיין מאַדאָנאַסקאַר...
 — נו? — פרעג איד פאַרוואונדערט.
 — וואָרט איד!

דעם אייגענעם טאַג האָב איד געטראָפּען א באַקאַנטען יונגעני מאַן, וואָס האָט זיך געוואָלט מקריב זיין פאַר דער פּאַלקס-בילדונג. ער האָט ביי מיר גענומען עטליכע זשאַרגאַנישע ביכלעך צו פאַר

קויפען. „נו, ווי האַלט עס?“ פרעג איד איהם. „מען מוז ווארטען
— ענטפערט ער מיר — מען מוז זעהן, צי מען וועט ליעבסקעכטען
אָפגעבען פאַר־סוד!“
א פליג איז דורכגעפלוויגען, א באל שפרינגט...

דער איינגענער קונצענ־מאכער, פון וועלכען מיר האבען גער
רעדט, האט נאך געזאגט, אז די אפען, וואס ניבען אליין נישט אַכ
טונג, העלפט זיי נישט קיין שלאָגען, קיין שרייען, קיין ביזזערען
זיך; פאַרקערט — זיי ווערען נאך מיניש און כל־בו־ניש, אז עס
איז די גאָל צו פאַרלירען...

נאָר אַפען זענען נישט די איינציגע ברואים אויף דער וועלט;
עס איז דא א שפּאַר ביסעל קעלבער אויך... טייל זענען אפילו
מחברים. קענט איהר נישט „קעלבערנע יוצרות“? די קעלבער זע
נען גוטע באַשעפענישען...

עס איז א פאַרגעניגען מיט זיי צו רעדען! אז דער הימעל
שפּאַלט זיך, האט נאך קיין איין עקרה נישט א געשריי געטאָן:
קאַלב! און דאָך ווערען קעלבער געבוירען, אבי געזונט! זיי קומען
אויף דער וועלט אַהן שיר־המעלות'ן, אַהן א דאָקטאָר, אַהן אַ הויז
בען און דאָך איז זעלטען, א קאַלב זאָל פאַרבאקען ווערען, אָדער
נישט אַרויסקומען צו דער צייט... א לייטיש קאַלב באַנעהט זיך
אַהן וויקעל־שנירען, אַהן וויגעלעד, אַהן רייט שטעהן און זיצן
בענקלעד, און, איידער מען קוקט זיך אום, עס שפרינגט שוין
אויף אלע פיער און שרייט: „מע!“ פאַר קעלבער זענען נישט
פאַראַן קיין תלמוד־תורה'ס, קיין חדרים, קיין שולען; אומגעלעד
רענט, אומגעצויגען, שפרינגט דערפון אַרויס אַן אַקס... וועניגסטענס
אַ קוה! עס האט באלד אַפען אלע הוישים, הארטע קאַפיטעס, לאנגע
אויערען און שפיציגע הערנדלעדן און עס הויבט באלד אַן צו זאָגען
די קעלבערנע יוצרות!

אַזא קאַלב איז צומאָל נישט מסופק! קוים איז עס אַרויס
אויף דער ליכטיגער שוין, ווייסט עס שוין, אז מילך איז נישט
קיין קאַלעד, וואסער קיין עסיג און אז הערנער קומען צונייט, נישט
דוקא ווען מען האט רעכט...

דאס איינציגע, וואס א קאלב דארף, עס זאל ווערן א לייט, איז — די מוטער זאל עס אפֿלעקען! אין דער ליטא איז א מנהג, אויסצושמירן יעדעס ניידגעבוירען קעלבעל מיט האָניג, די מוטער זאל עס וועלען גוט אפֿלעקען. אין דער ליטא, אפנים, זענען דא אסד עמאנציפירטע קיה, וואָס גלויבען נישט, אז די נקבה איז באשאַד פען געוואָרען נאָר קינדער צו לעקען, און באנוצען אפשר די צונג גען אויף באהאלטענע אסיפות... ביי אונז ווייסט מען פון קיין האָניג נישט און דאָר זענען אלע קעלבער אזוי ריין אפגעלעקט, און עס כאפט אָן ביים האַרץ...

קוים איז דאָס קאלב אפגעלעקט, פארמאנט עס שוין אלע פראוועס פון אן אָקס, און קען אלע שבע-חכמות, וואָס אן אָקס דארף קענען... הלכות שחיטה לערענט עס נישט... „די לצרה בשעתה!“ אַז דער חלף וועט א בליץ טון, וועט שוין ליכטיג ווערן אין די אויגען; די רעשט זאכען האָט עס שוין בירושה! קיין שום מלאך, אפילו נישט דער פון טשאַלענט, וועט נישט אריינקריכען צו א קוה אין בויד אַרײַן, צו שנעלען א קעלבעל אונטער דער נאָז, עס זאל פארנעסען די קעלבערנע יוצרות און מווען ערשט געהן אין חדר אַרײַן צום אָקס זיך לערנען אַלף-בית.

און דעריבער זענען די קעלבער אזוי גוט!

אַ קאלב ווערט נישט פארזויגט, (אויב עס איז א חסרון!) מען אנטוויינט עס באלד! עס ליידיט קיין צרות נישט פון אומריינע פלעשלעך און עס פארדארבט זיך קיינמאָל נישט דעם מאַגען... דעריבער טרעפען מיר נישט ביי קיין קעלבער קיין מרה-שחורה, קיין אפיקורסות, קיין וועלט־שמערץ און עס וועט קיינמאָל נישט ווייסען, אפילו וואָס דע קאדענטיזם איז... א געזונט קאלב ווייסט נאָר קעלבערנע יוצרות...

אַ געזונט קאלב, אויב עס איז פאַעטיש, איז עס פאַעטיש פראַסט און איינפאָד! מיט איין „מע“ פיהרט עס דורך א וועלט! דער אייגענער „מע“ איז אמאָל טיף, ווי א ים, אמאָל הויך, ווי דער הימעל, אמאָל לויטער, ווי א טראַפען טוי אויף א בלעטעל פון א רויז, און אמאָל אזוי ווייכהאַרציג און געטריי, אז מען מוז עס מוחל זיין די קאַפיטעס...

קיין קאלב וועט זיך נישט אויפשטעלען שטאַלץ אויף צוויי פיס, וועט נישט פראווען זוכען קיין נייע וועגען, קיין נייע ווער-

טער; קיין איינציג קאלב זעצט זיך נישט אנידער איבערקלערען.
אפשר נישט „מע“?!

קעלבערנע יוצרות געהען פון הארץ ארויס, פון דער שלינע
אראפ! גאר אהן פילאזאפיע! די שפין וועבט, די ביהן גיט האר-
ניג, און דאס קאלב מאכט: מע!

און עס מאכט נישט קיין סיסטעם, עס זוכט קיין הארמאָניע,
קיין צוזאמענהאַנג... קיין טענדענץ... „מע!“ איז — „מע!“.

עס שמעקט אין איהם נישט קיין באהאלטענע כונות, קיין
שפיציגער פייף, קיין פאר'סמ'טער וויץ, און בפרט נאך קיין גע-
פעהרליכע אידעע... א קאלב איז כטבע גוט, עס וואָלט שמענדיג
געלעקט און געלויבט, מע! און מע! ... ברענגט מען עס ווייטער
פון געדולד ארויס — האָט עס פאַדקאָועס!...

גלויבט מיר, ווען אלעקסאַנדער קיעלאַנד זאָל געבוירען ווערען
איז אַז אַבאַרע — וואָלט מען איהם אויך בעסער פאַרשטאַנען!

נאָר ביי די אלע מעלות טובות קאָן קיין קאלב נישט אַכטונג
געבען... עס ווייסט אַמאָל נישט וויפיעל דער זייגער איז, ווי דער
קאלענדער האָלט... אויב עס מאכט זיך אַ שרפה, געהט איהם אפילו
נישט אַן, ווער עס לעגט אונטער, ווער עס וועט נעמען אַסעקוראַ-
ציע, נאָר — ווען די אַבאַרע ברענט, מאכט עס: מע-מע! שפּרינגט
עס אין פייער אריין און קומט אום על קדוש השם!

עס זענען נאך פאראנען תלמידים קעץ!
אלע ל"ג בעומר טאָפיעט מען אַן אלטע — און טאַג-טעגליך
ווערען געבוירען יונגע קעץ און דער מיין וואַקסט אויך ווי אויף
חיווען.

מיט קיין קאָז וועט איהר קיינמאָל נישט דורכקומען, איהר
וועט זי קיינמאָל גאַרנישט אויסלערנען...

די אלטע איינגעשרומפּענע, שמענדיג באשעפטיגטע צייט זיצט
ביים רעדעל און שפינט איהר אייביג לאַנגען, פאַרשידען-פאַרביגען
פאַדים...

און דאָס פּרעהליכע פעליעטאָנישע קעצעל מיינט, אַז דאָס

שפינט מען איהר א שפילעכעל, עם שפרינגט צו פעלעמאניש לוס-
טיג, און וויל ארויסכאפען די קנויל פון דער שוים, שפילען זיך
מיט איהר אין באל, פארווארפען אין שפיי-קאסטען, פארשלעפען
אין א מייזענ-לאך!

אוי, קאץ, קאץ! דאס שפינט מען דיר תכריכים!

.1894

שריב א פעליעטאן.

עס האט קיין שיעור און קיין ערך נישט, זויטער א פעליעטאן
— אבער א פעליעטאן, און דא איז נישט דא פון וואס צו רעדען!
עס פעהלט מאטעריאל!

ארסנהרים און אמעריקא זענען פארשלאסען, ווי א גביר'יש
הארץ, אין ארגענטינא איז שטיל, צעדערבוים — טויט, ווערמאנט
— שטום; איד זעה נישט, מיט וואס אייד צו פאראינטערעסירען.
ערשט נישט לאנג איז אינטערעסאנט געוועזען צו קלערען,
צי די וועלט וועט זיך אין קורצען איבערקערען. א געוויסער פאלב
האט נביאות געזאגט, אז יא.

דערפון וואלט איד אייד נעקאנט אויפבלאזען אן עסק, ווי א
לונג-אוו-לעבער, איד וואלט איד דערצעהלט, אז פאלב איז נישט
קיין פאלב ביי א קלייד און נישט קיין פאלב אויף עמיצענס א
שמערן, נאר א געלעהרטער אסטראנאם; אז די וויסענשאפט, מיט
איהר גאנצער בעל-בת'ישקייט און פארויכטיגקייט האט ליעב אמאל
א פשט'ל, א נבואה'לע, א טרעפעכץ — דערביי וואלט איד אביסעל
געשפילט אויף אייערע נערווען; פריהער וואלט איד אייד איבער-
געשראקען: טאמער יא, דערנאך געזאגט — נין.

און אפשר וואלט געוועזען א יא און א נין, און א נישט צו-
זאמען...

וואס קומט אבער ארויס, אז מען האט מיר די מציאה פון די
הענט ארויס געכאפט.

ה' ו... איז פריהער געפאלען אויף דער מציאה, און אויב ער
וועט האלז און לייב נישט ברעכען, וועט ער אזוי פאלען און פאלען
ער סוף כל הדורות.

ה' ו... האט שוין א גליק צו המצאות; וועמען, למשל, איז
איינגעפאלען איבערצוזעצען אויף לשון הקודש א ווערק פון א קאד

טוילישען גייסטליכען, וואָס ווייזט אויס, אַז די נשמות האָבען דעם גרעדן אויף דער זון, אַז זיי ציהען זיך, ווי הייטלעך אלע מאָל דינער און דינער, ביז זיי ווערען אזוי דין, אַז עס קאָן שוין דינער נישט זיין ?

וועמען איז דאָס איינגעפאלען ? וו...!

וועמען איז איינגעפאלען צו לערנען אידישע קאָלאָניסטען צו באַארבייטען די ערד אין פּאַלעסטינא און ארגענטינא כּמנהג פּוילען, דאָס הייסט, לויט צוויי־דריי בראַשורען פאַר אונזערע פּויערען גע- שריבען ? וו...!

ווער איז פּרייזער אַרויס מיט א ווערקעל איבער דער מאַפּה ?

וו...!

ווער האָט מיר אַצינד אויסגעכאַפּט פּאַל'ן פּיט'ן סוף פּון

דער וועלט ? וו...!

וועלכען מחבר איז איינגעפאלען צו שרייבען א פעליעטאָן אין „הצפירה“ איבער זיין אייגען ספר, וואָס ער וועט אַרויסגעבען, און וואַרפּענדיג א שטיין אין א פרעמדען גאַרטען, באווייזען, ווי נויטיג און וואויל זיין ספר איז, און ענדיגען גאָר מיט א שמוי- כּעלע: אַ יא, איד בין פּקראַמע און לויב פּיר נישט ? וו...! אַלץ וו... און וו...!

עס איז נאָך אַז עסק געוועזען צו רעדען וועגען חליצה.

איחר ווייסט אפשר נישט, מיינע טיערע לעזער, וואָס מען מיינט חליצה ? איחר זייט דאָך „גראַבע יונגען“, המון עב, מען שילט דאָך מיד מיט טויטע קללות, פּאַרוואָס איד זאָג אייד אַמאָל אויס פּון חדר; מען האַקט דאָך מיר אין קאַפּ, אַז, אויב אייערע נשמות וועלען ניט הענגען, ווי שפינוועכס אויף די שטריימעל-האַר, וועלען זיי אַרײַן אין גיהנום אַדער גאָר אין קרימינאַל... מען יאָגט דאָך מיד אַרום, פּאַרוואָס איד רעד מיט איד, ווי מיט מענשען! אפשר יאָ אפּשר ווייסט איהר מאַקע נישט, וואָס חליצה איז ?

וועל איד אייד פּאַרצעהלען.

איחר ווייסט, אוראי, אַז אויף אַן אַלמנא איז מעהר רחמנות, ווי אויף אַן אַלמן. נאָר צי האָט איהר אייד אָפּגעגעבען א השבּון פּאַרוואָס ? און דאָך איז עס זעהר לייכט צו טון.

אַ נמכה איז ערגער, ווי א מאַנספּאַרשױן.

אַ מאַנספּאַרשױן איז (על כל פּנים עטליכע חדשים אין יאָהר)

שטארקער פאר א נקבה, און אויף דער וועלט איז גאנץ גע-
 פעהרליך, אז מען איז שוואכער. עס איז אסך בעסער מאוס'ער, נאך-
 רישער צו זיין, איידער צו האבען א לויט קראפט וועניגער פאר
 אן אנדערען. אז „ישראל“ איז נישט „תקיפה“, כל-זמן מיר
 אליין האבען וועניג פראוועס, האבען מיר ביי די נקבות וועניג וואָס
 צוצונעמען.

מיר מען דאך, וואָס מיר קאנען.

א מיידעל ווערט געבוירען איז גאר א קליינע שמתה, אין
 חדר אריין שיקט מען זי נישט! גאר ביז אהער האט זי גאר אלץ
 קיין חיוק נישט דערפון — עס קומט אבער שפעטער, איז זי א
 מאַנספארשוין מקדש!

איחר ווייסט, וואָס מען מיינט דערמיט?

ער גיט איר א מיטל, א פינגערל אדער אן אנדערע
 זאך, וואָס מוז באַטש ווערט זיין א פרוסת, און זי איז זיין
 ער האט זי געקויפט!

זי מוז איהם פאלגען, ליעב האבען, טראגען, האבען; זי איהם
 איז נישט מקדש!

געפעלט זי איהם נישט, גיט ער איר א נישט זי
 איר א גמ.

אין שטוב צו שאַמען, איבער די קינדער צו רעגירען — און
 זויגען — געהערט צו איהר.

ער איז איהר שפייזער!

בתי מדרשים, חברות, מכוד התורה האט ער — ביי די חסמות
 שפעחת זי פון דער ווייטען.

ער מעג שכור'ן פורים, זי נישט; ער עסט אין סוכה, זי נישט;
 ער מאכט פאר איהר קירוש און תבדלה, און זי קוקט איהם אין מויל
 אריין...

קורץ — זי הענגט אָפּ פון איהם.

און אויף א ברית עסט ער פלייש און פיש, און זי איז יוצא
 מיט פוטערקובען, מיט ציקאָריע.

אזוי פיעל, ווי מיר האבען פראוועס, אזוי פיעל האבען מיר
 ביי זי צוגענומען!

ווי וואָלט אבער געוועזען, ווען יד ישראל זאָל מאַקע זיין

תקיפה? וואָלט אַ נקבה קיין ירושה נישט גענומען, קיין ערות נישט געוועזן אין בית-דין...

ווייבער, קליינע קינדער און קנעכט האָבען איין פראַווע, שמע-הען אויף איין מדרגה.

פרעגט אונזערס אַ למדן: וואָס איז אַ נקבה? „אַ פעסעל אומרייניגקייט“. ער איז שטאַרק מסופק, צי זי האָט אַ נשמה, העכסטענס וועט זי אויף יענער וועלט זיין ביי איהם אַ פוסד-בענקעלע... ער פיהלט שוין פאַראויס, ווי ער וועט דאמאָלט האָבען דעם יצירה-רע און די קנעכעל!

אַנדערע זענען מסופק, צי אידען זענען מענשען, און קיין שום איד איז נישט מסופק, אז אין אכט מיליאָן אידען זענען נאָר דאָ — פיער מיליאָן מענשען מיט אַ רעשט — ווייבער. „לאַנגע האַר און קורצער שכל, ניין מאָס רייד, אַ אידענע איז ערגער, ווי דער טויט — דאָס רוב זענען מכשפות“...

און דאָס איז נישט אַ נ ז ע ר יושר אליין, עס איז ביי אַלע פעלקער אזוי... און וואָס ווילדער אַ פאַלק איז, וואָס וויכטיג גער עס איז ערגעץ די פויסט, ערגער איז אַליץ דער פרוי.

ביי טייל ווילדע פאַרברענט מען נאָר די אַלמנות...

ביי אונז הייסט „מקדש זיין“, געבען אַ זאָד, וואָס איז ווערט אַ פרוטה, ביי טייל ווילדע הייסט מקדש זיין — געבען אַ האַק אין די ציין אַרײַן, אַז צוויי פון די פאַרענדיגע זאַלען אַרויספאַלען...

ביי אַנדערע מוז מען די כלה שלעפען אויף דער ערד ביי די האַר און אויסגלייכען איהר אַ פאַר ביינער.

ביי אונז האָט נאָר אַ גרושה אַ שטיקעל ווערט; ביי אַנדערע שטעקט אין דער גרושה די גאַנצע טומאה, מען לאַזט זי אין אַ פרום הויז נישט אַרײַן און זי שטאַרבט פאַר הונגער, אָדער רייסט אויס ביי די הינט אַ בײַן...

ביי אונז פּרעגט מען ביי קיין מיידעל קיין דעה נישט, אויב זי וויל דעם חתן, און אז זי זאָגט „ניין“ אויף דעם, וואָס געפּעלט טאַטע-מאַמע, אָדער „יא“ אויף אַזוינעם, וואָס פאַסט נישט פאַר זייער יחוס, הייסט זי אַ חצופה, אַן אויסגעלאַסענע...

ביי אַנדערע איז די טאַכטער אַן איינפאַכע סחורה, און דער פאַטער, און נאָר זיין טויט דער עלטסטער ברודער, אָדער דער נאַהנטער קרוב, פאַרקויפט זי וועמען און פאַר וויפּיעל ער וויל.

ביי אונז האט דער מאן א פראווע אויפ'ן לייב אהן א „פערע-
דאווערע“, ביי טייל פעלקער קאן ער זי אפטרעטען אויף איין מאל
און איינציגווייס מכבד זיין מיט איהר יעדען גאסט.

די ווייבער לעקען אין ערגעץ קיין האָניג נישט...

די, וואָס האַלטען פאַר קלוג, גוט און פיין דאָס אלעס, וואָס
אַרום זיי איז, און בפרט נאָר דאָס, וואָס איז שוין אַזוי פון אייביג
אָן, די פאַרשטעהען, אַז עס דאַרף אַזוי זיין, אַז עס איז נישט
מעגליך אנדערש. און ווען עמיץ זאָגט זיי, אַז א נקבה קאָן אפילו
ווערען א רב, אַ דיין, וואָלטען זיך ביי זיי די האָר קאָפּויר געשטעלט,
פיענע וואָלט זיי פון מויל, אַדער זיי וואָלטען חוכה וטלולא גע-
מאַכט נישט ערגער פון רעדאקטאָר פון המליץ, וואָס האָט אויסגע-
גאַסען א גאַנץ בלאַט מיט בלאַטיג-בייזען חוץ אויף אַן אמערי-
קאַנישע שטאַט, ווייל — ווייל זי האָט אויפגענומען נישט קיין
גע'מל'עטען, דאָס הייסט, א נקבה'שען רב.

און דאָר זענען פאַראַן אנדערע, וואָס זאָגען, אַז אַלץ, וואָס
אַרום אונז געשיהט, קאָן זיין גוט און שלעכט, און אַז מיר דאַרפען
שכל האַבען און דאָס שלעכטע פאַרריכטען, עס זאָל ווערען
גוט.

איינער פון די לייט איז געוועזען משה רבינו :

פאַר מתן תורה האָט א נקבה נישט געהאַט קיין פראווע פון
אַ מענש, קיין פראווע אויף פארמעגען, קיין פראווע צו לעבען נישט
איז א פּרעמדען רשות, נישט אונטער א פּרעמדער רוט : אַדער זי
איז געוועזען דעם טאַטענס, אַדער א קרוב'ס, אַדער דעם מאַנס, און,
אַז זי האָט פאַרלוירען דעם „רשות“, האָט זי אויסגעזעהן, ווי א
פיש, וואָס פאַלט אַרויס פון וואַסער, אַדער א מענש, וואָס מען
נעמט איהם צו די לופט.

דער אלמנה איז דעריבער ביטער געוועזען. האָט זי כאַטש
קינדער געהאַט, איז זי געבליבען אלס מאמע ביי יורשים, אבער
אַ נישט, איז דאָס פאַרמעגען אריבערגעגאַנגען צום מאַנס קרובים
און זי איז געבליבען ביי גאַר נישט, שליינג און שלאָנג, ווי מען
זאָגט. נאָר איין גוטער מנהג איז געוועזען, דער ברודער פון גע-
שטאַרבענעם פלעגט אמאל חתונה האַבען מיט דער אלמנה ! אַזויער-
נאָר איז דער פיש צוריק אין וואַסער, דער מענש האָט צוריק גע-

קאנט אטעמען. נאָר דאָס איז נאָר געוועזען א מנהג, וואָס מען האָט געקאָנט ברעכען.

וואָס טוט מען, אז נישט? אז דער ברודער נעמט צו דאָס „פארמעגן“ און זאָגט, אז אַהן איהר וועט ער זיך באַנעהן? וואו וועט זיך די אלמנה אהין טון? —

משה רבינו האָט די שאלה פאַרענטפערט:

אויב ער וויל זי נישט נעמען, זאָל ער געבען חליצה — דאָס הייסט, זי שפּייט איהם אין פנים פאַר כל הקהל הקודש... עס איז געוועזען א קלוגע עהרליכע פראַווע.

קיין מענטש וועט זיך נישט לאַזען שפּייען בפרהסיא אין פנים אריין, און אויב עס וועט זיך אַזוינער טרעפען, איז גלייכער, זי זאָל פאַר הונגער שטאַרבן, איידער אזא הונט פאַר א מאן צו האַבען. —

צי האָט זיך משה רבינו געקאָנט ריכטען, וואָס אונזערע רבנים וועלען פון זיין גוטער, קלוגער און עהרליכער פראַווע מאכען? באַזן אופן נישט. עס איז לייכטער צו טרעפען, וואָס א נאָר האָט אין זין, איידער צו פאלען, וואָס פאַר א ש ל ע כ ט ע, אומזיניגע נאַרישקייטען עס וועלען אַרויס פון אונזערע חכמים פאַרפלאַגן מעטע מהות.

היינט איז די לאַגע אַזוי: ער ט אָ ר זי נישט נעמען, און זי מ ו ז נעמען חליצה. זי טאָר אנדערש נישט חתונה האַבען מיט אן אנדערען, ביז ער וועט זיך נישט גערנוויליג לאַזען אַנשפּייען אין פנים אריין! זי מוז לעבען אַהן לופט און וואַסער, כל-זמן ער וועט נישט אליין קומען אין קהל-שטוב און בפני קהל ועדה לאַזען זיך רופען „פאַדליעץ“, כאָטש ער אליין איז אויך א מכה שולדיג... אַט דאָס איז חליצה! פויל, אַרעמע אלמנה, ווייל משה רבינו האָט דיר געוואַלט א טובה טון! שטאַרב פאַר הונגער, דאָר און קוואַר, ווייל משה רבינו'ס שטעלפאַרטערטער האַבען נאָר איר בערגענומען זיין שטעקען, נישט זיין שכל, נישט זיין יושר!

און נויטען חליצה געבען ט אָ ר מען אויך נישט!

מען קאן נויטען געבען א גט, נויטען, עס זאָל קיינער קיין הייווען, אויסער דער רבי'צין, נישט פאַרקויפען, עס זאָל קיינער נישט אַנדיהרען קיין יום-טוב שני של גליות, נישט רעדען אויף א גוטען איד, נישט אונטערשניידען א פאה, — אויף דעם איז דאָ: שטיי-

נער אין גאָס, א שופר אין אַרון קודש, און מסירות, און מלשינות אויף דער צונג... נאָר נויטען חליצה צו געבען, דאָס נישט! אַליין מיט'ן גוטען ווילען זאָל ער זיך לאָזען אַנשפיייען אין פנים אריין! מען טאָר קיין אידישע פרנסה נישט צו שאַנדע מאַכען! און חליצה איז שוין א אידישע פרנסה!

זי וועט איהר כתובה אוועקגעבען, דאָס קלייד פון זיך אַראָפּ פאַרקויפּען, זיך אַליין פאַר א דינסט שטעלען, אבי חליצה צו נעמען... דער, וואָס האָט אן עלטערען, בפרט נאָך א קרענקליכען בריוו דער — אַז עקר, און טוט א שרוד מיט א קינד, קאָן אַפּלעגען דעם סלוק פון נרו ביז דער חליצה!

פאַרוואָס נישט?

און שטעלט אייך פאַר, אז פּלוצלונג דרוקט דער וואָסכאָד, און נאָכ'ן וואָסכאָד די הצפירה א ידיעה, אז די רבנים ווילען מתיר זיין חליצה! שטעלט אייך פאַר מיין פרייד און מיין פעליעמאָן, וואָס איד וואָלט איבער דער בשורה טובה געשריבען!

איד וואָלט דאָס ערשטע מאָל געשריבען וועגען א שטריימעל אהו גאָל, דאָס ערשטע מאָל גערעדט פון אונזערע „גאונים“, אומד געוואָלט פון זיי מאַכען „זכרוננו לברכה/ס“, איד וואָלט אפילו מיד נישט געשעמט איינעם א קוש אין פּיסקעל צו געבען! וואָס קומט אָבער אַרויס — עס איז באַלד געקומען א הכחשה! לאַ היו דברים מעולם! עס איז קיינעם פון די רבנים נאָרנישט איינגעפאלען עפעס אַ קלער צו טון פאַר דער אַרעמער חליצה/ניצע...

די רבנים איז לייכט געוועזען מתיר צו זיין פּראָצענט, ער לויבען די רייכע זאָלען שינדען ביי אַרעמע לייט די הויט, אויס-קלערען אן עצה איבערצוהאלטען דעם חמץ איבער פּסח, אבי צו ראַטעווען דעם שענקער א פעסעל בראַנפּען, פאַרוואַרגען די בעלי-בתים זאָלען קאָנען טראַגען דעם מלית-זאָק אום שבת איבער דער גאָס, צו געפינען אן עצה געגען שמיטה פאַר די חובבי-ציון, נאָך שווער איז מתיר צו זיין אַרבעט און הערינג פאַר אַרעמע לייט אויף פּסח, ערלויבען צו חתונה צו האַבען אהו חליצה... און נאָך שווערער איז מיר, אין אַזא צייט צו שרייבען אַ לייכטען פעליעמאָן...

צעה פֿעלעטאָנישע געדאַנקען.

- (1) מאַסען בלומען וואַקסען אַרויס פון מיסט; מאַסען צדקות קומען פון גנבה/שען געלט.
- (2) מקנא בין איד נאָר אדם וחיה, וואָס האַבען אין די נשמות נישט געהאט קיין איינגעהויקערטע פּגרים פון טאַטעס און זייערעס, און האַבען געקאַנט אלץ פּריש און לעבעדיג פיהלען.
- (3) די וועלט האט איהר מאַנאַזיען, וואו זי לעגט אָפּ אויף אַ שלעכטע צייט, אויף הונגער־יאַהרען; נאָר אז עס קומט די ביזע שעה, ווייזט זיך געוועהנליך אַרויס, אז די רעץ און די מאַנאַזי־ניערען האַבען אלץ אויפגעגעסען...
- (4) גוט פאַר פרעמדע זענען געוועהנליך די, וואָס זענען שלעכט פאַר אייגענע.
- (5) איד ווייס נישט, אויב גאָט וועט אונז מוחל זיין דער־פאַר, וואָס מיר האַבען איהם פאַרזעצט א י ב ע ר דער נאַטור, מיר זאַלען זי פריי באַהערשען!
- (6) אמת האַט אין אונזער לעבען נאָר די ווירקונג, אז מיר ווילען איהר נאַכמאַכען און זאָגען שענער און פיינער די ליגענס.
- (7) ווער עס קען קיין געשיכטע, טאַפּט אין דער פינסטער, ווי אַ בלינדער; ווער עס קען זי, וואַקעלט זיך, ווי אַ שכור...
- (8) צו פויל, זיך אליין צו פאַרבעסערען, ווילען מיר בעסער אלץ ארום פאַרדאַרבען, עס זאַל פאַסען צו א ו נ ז.
- (9) די שיפּס־לייט וועלען איינער דעם צווייטען נישט פרע־סען און אלע צוזאַמען געגען שיפּס־קאַפיטאַן זיך נישט שטעלען, כל־זמן ער זאָגט זיי צו א ניי לאַנד און די שטימע זיינע איז זיכער, און דאָס אויג קוקט גלייך, ערנסט און שטרענג.
- (10) אַ פֿעלעטאָן איז אַ קלוגע נאַרישקייט; פּובליציסטיס — נאַרישע חכמה.

וואס זאל איך וועלען ?

ראש־השנה שרייבט מען, יום־כפור התמ'עט מען און הושענא־
רבה מאכט מען דעם צוק און מען גיט די קוויטלעך אַרויס. און
נישט נאָר מענשען שמעהען לָדיו, נישט נאָר אונז פּסק'עט מען
לעבען אָדער טויט, פּרנסה אָדער קצבה, מנוחה אָדער גלות... „זכר
כֵּל הַמַּעֲשִׂים לַפְּנֵיךָ בָּא“, אלץ, וואָס מיר טוען, אלץ, וואָס
מיר מאַכען, ווערט גע'משפּט, און אונזערע „יום־טוב־בלעטלעך“
וואַרטען אויך מיט אַ ציטערניש אויפ'ן קוויטעל... זיי ווילען אויך
וויסען, צי וועלען זיי אויסלעבען דאָס יאָהר, אָדער אויסגעהן, ווי
אַ ליכט אין דער פינסטערער נאכט... קיין גרויסע צדיקים זענען
זיי נישט, זיי זאָלען רעכענען, אז באלד ראש־השנה, אָדער אפילו
יום־כפור וועט זייער גזר־דין אַרויס... נישט איין מלאך הבלה וועט
קריצען מיט די ציין, נישט איין פּאַמפלעטיסט — אַ קטיגור וועט
זיך אויסרייסען דעם האַלז, און — הלוואי עס זאָל זיך ענדיגען
הושענא־רבה פּאַרנאכט !

און ביז הושענא־רבה פּאַרנאכט אין אויך נאָך דאָ עפעס צו
טון ! נאָר ביינאכט אויף הושענא־רבה שפּאַלט זיך דער הימעל אויף
אַ סעקונדע, און דאמאָלט איז אַ שעת הכּושר, אן עת־רצון פּאַר'ן
זינדיגען מענש ; וואָס ער כאַפט זיך דאמאָלט אַרויס, דאָס ווערט
מקוים.

וואָר זיין אַ גאַנצע נאכט, אַפּפּאַסען דעם שפּאַלט אין הימעל
און אַ געשריי טון — איז אַ קלייניגקייט... נאָר וואָס שרייט
מען ? וואָס זאָל איך וועלען ? וואָס זאָל איך פּאַרלאַנגען פון היי-
מעל ? אפשר געלט ? ווען איך האָב געלט, וואָלט איך אפשר נישט
נאָר שירים שרייבען, נאָר זינגען אפילו געקאַנט ; איך וואָלט גע-
מעגט גרימפלען, און עס וואָלט די נשמה אויסגעגאַנגען פּאַר
תענוג... ווען איך האָב געלט, וואָלטען זיך די יום־טוב־בלעטלעך
געלעמערט אין פּרידען... וואָרים לאַמיר זיך נישט נאָרען : אמת איז

טאקע א שעהנע, געראַטענע כלה, נאָר ערשטענס, קאָן זי נישט טאנצען, ווי דער ציגיינער שפּילט, זי קאָן פּאַר'ן עולם קיין חנ'דלעך נישט מאכען, און — אפילו א שעהנע, געראַטענע כלה, וואָס קאָן טאנצען צום ציגיינערס מוזיק און שניידט חנ'דלעך אויפ'ן שאַק, דאַרף אויך האַבען אביסעל נדון, מען זאָל זי וועלען נעמען... א בוד פּיט'ן גאַלדענעם שניט האָט גאָר אן אנדער פנים... נאָר וואָס קומט אַרויס, אז איד בין שטאַרק מסופק, צי פון הימעל קאָן מען האַבען געלעבט, אפּשר זענען אַמאָל בעסערע צייטען געוועזען, און עס האָט פון הימעל פּיט רענדלעך גערעגענט... חיינט — לאַעליכס... אָט, תורה איז א הימעל-זאָר. פּאַרהייטענס פלעגען זיין אַרעמע ישיבה פּחורים און רייכע ארענדאַרען — „שוב'ניקעס“, ווי מען רופט זיי אין דער ליטא, און קוים האָט א „שוב'ניק“ געקריגען א האַלב-דערוואַקסענע טאַכטער, האָט ער איינגעשפּאַנט זיין פּערד און פּיסקע, און איז געפּאַהרען צום ראשי-ישיבה אין שטאַדט אַרין, און געקויפט זיך פאַר הונדערט, צוויי הונדערט, טיילמאָל פאַר טויזענט רענדלעך תורה... צו דער תורה האָט ער צוגעקריגען א צולאָג א בחור'ל, ווי א הערינג, נאָר דעם הערינג האָט מען נישט אַריינגע-שאַצט אין מקח... און יעדער ישיבה-בחור האָט געוואוסט, אז אויב ער וויל האַבען רענדלעך, מיט מלבושים, מיט קעסט און א צולאָג א פּלה — מוז ער זיצען און לערנען...

חיינט — אויס שוב'ניקעס; אויף זייער אַרט האַבען מיר באַנקירען און פּראַצענטניקעס, און זיי ווייסען, אז תורה איז קיין סחורה נישט. אַ דאַקטאָר, א יוריסט, א ציין-דרייסער, אפילו אועל-כער פון דער האַנדעלס-שולע, אפילו א רב — א קאַזיאַנער... נאָר נישט קיין תורה. —

ווער זיצט חיינט און לערענט, קריגט — א האַרב, א מלמד'י-שען פּאַטענט אויף אַ לונגען-פּעהלער, נאָר נישט אַ דרייער געלט. מען זאָגט: צדקה תציל ממות... עס קאָן זיין, אז צדקה ראַד טעוועט פון טויט — דעם אַרעמאן, וואָס נעמט זי און קויפט זיך אַ ברויט, ער זאָל נישט שוואַרבען פאַר הונגער; דעם עושר — בשעת מנפה, די זאַראַזע זאָל זיך נישט פּאַרשלעפען פון קעלער צום בעל-עטאַזש... נאָר קיין געלט האָט מען נישט דערפון! אז מען גיט, האָט מען וועניגער, און דער אַרעמאן האָט פּאַרט קוים אויף חיישעה...

פון דאוונען האָט מען אויך קיין געלט נישט... א וואו ראיט—
אונזערע גבירים, וואָס שטרעקען דאָס לעבען און גאַנץ אָפּט מיט'ן
רחמנות, מיט'ן יושר און מיט דער מענשליכקייט צוזאמען, אבי
רייכער צו ווערען, דאוונען אליין גארנישט, און זענען נאָר צופרי-
דען דערפון, וואָס אַרעמע לייט לאָזען דאָס סדר'ל נישט אַרויס
פון דער האַנט...

עס זאל אין סדר'ל שטעקען א כח פאר א ד ר י ע ר,
וואָלט מען די אַרעמע לייט געטיילט יום־טוב־בלעטלעך און אַלע
פראַצענטניקעס און באַנקירען וואָלטען געהאַלטען סדרים און גע-
דאווענט...

דאוונען אין א סגולה אויף דרד־ארץ, אויף שטילקייט; דאָר-
נען שטילט אַמאָל דעם הונגער ביים קבצן, ווי דער אַרעמער מאַך
מעס פינגער ביים אויסגעדרוטען קינד אין מויל. דאוונען אין א
סגולה צו אסד זאכען, נאָר קיין געלט דערפון האָט מען נישט. און
אפילו, אז מען איז א נאָר, און מען האָט א גאַרנעל, און מען לאָזט
צו צום עמוד... האָט מען אויך קוים וואסער אויף קאַשע, נאָר קיין
געלט נישט!

איד טרייב איבער דורכ'ן זכרון אַלע תרי"ג מצוות, און זעה
קיין איינציגע נישט, פון וועלכער מען זאל קאָנען האַבען (דירעקט
אָדער אומדירעקט) א דרייער! פאר די תרי"ג מצוות האָט משה
רבינו צוגעזאָגט: געזונט, לאַנגלעבען, א זול, רעגען פון הימעל,
דעם כח פון דער ערד — נאָר אַלץ נישט קיין געלט! אז דו וועסט
מקיים זיין אַלע תרי"ג מצוות, וועט דיר די ערד געבען איהר קראַפט,
דער הימעל — טוי און רעגען, און דאָד וועסט דו שטאַרבען פאר
הונגער, אויב דו וועסט נישט אַרבייטען, אַקערען, זייהען, און שניי-
דען! און פון די אַלע דריי צוזאמען — פון הימעלס רעגען, דער
ערדס כח און שוויים פון דיין שטערן וועסט דו קוים האַבען ברויט,
ברויט צו עסען, אבער אַלץ נישט קיין געלט! דו מענסט מקיים זיין
אַלע תרי"ג מצוות, מיט אַלע דקרוקים, וועסט דו אַלץ נישט קאָנען
אַרומגעהן אין א הונגעריגהאַר מיט די הענט אין די קעשענעס און
פיימען א לייעדעל פון א קאַטאַרינקע...

געלט קאָן מען האַבען פון וואָס איהר ווילט, פון דער קלענס-
טער עברה, אפילו פון קאַרטען־שפילען, נאָר נישט פון הימעל־זאָ-
כען. אויב דער רבונן של עולם זאָגט: „כי לי הכסף ולי הזהב“.

מיינט ער: דאָס זילכער פון דער לבנה מיט איהרע שטראלען און
דאָס גאלד פון דער זון אין תמוז... אָבער געלט האָט דער הימעל
נישט —

ניין! איד וועל זיכער שרייען אומזיסט!

איד האָב אמאָל געוואָלט זיין א פילאַנטראָפּ — א בעל־טובה
פאר'ן כלל! איד האָב א גוט האַרץ בטבע, און אז איד געה אַרויס
זאָט נאָך א סעודת־מצוה פאר א פילאַנטראָפּס כבוד וועגען, און
דערזעה — נאָך פיש, פלייש און קאַמפּאַט מיט אַביסעל קאַניאָק —
דעם אויסגעשטערענטען הימעל, האָב איד ליעב א קרעכץ צו טון:
רבנו של עולם, מאַך מיר אויך פאר א פילאַנטראָפּ...

די אַרעמע לייט זענען דאָך דייע פייגעלעך, וואָס האָבען קיין
פעלד און קיין שאַף און רינד, און קיין דאָך איבער'ן קאַפּ... ניב
מיר אזוי פיעל, איד זאָל זיי קאַנען קרישקעלעך וואַרפען...

און אזוי אויך, טיילמאָל ביינאכט, אז איד לעג מיך צופריה
און כאַפּ מיך אויף פארטאָג, און האָב קיין ליכט נישט אין שטוב,
אדער דאָס ברעכען אין די ביינער לאָזט מיך נישט אויפשטעהן
און זעצען זיך צום שרייב־טיש, גלאַץ איד אויס די אויגען אין דער
פינסטערניש אריין, עס ווערט מיר ווייך אויפ'ן האַרץ, טרערען
פאַרדרעהען זיך מיר אין די ברעמען, און איד קלער מיט א וועהד
טאָג: וואָס פאר א טובה קאָן איד טון מיין פאַלק? מיט וואָס
קאָן איד העלפען דער כנסת־ישראל? אנדערע קאַנען בויען, אויפ־
שטעלען פיתום ורעמסס אין דער לופט, אויפ'ן איין, אפילו אויפ'ן
עולם הדמיון, און איד קאָן נאָך צואוואַרפען; אנדערע וועקען כאַטש
די אַלטע שפראַך פון קבר, און איד שרייב דאָס רוב דוקא פראַסט
אידיש...

וואָס טוט מען?

דאָ האָב איד קיין דעה נישט... קאַנקורירען מיט ראַטשילד'ן
אין ארץ־ישראל, אַדער מיט'ן באַראָן הירש אין אַרגענטינא — קאָן
איד נישט. נאָכשרייען, רעדען צו דער וואַנט, העלפען בלויז קרעכ־
צען — ווייל איד נישט... וואָס טוט מען פאַרט? איד וועל אמאָל
שטאַרבען, און עס וועט פון מיר קיין גוטער זכר נישט בלייבען...

די שמאלע וועגלעך, וואָס איך האָב אויסגעטרעטען מיט פאַרבליך טינגטע פים צווישען די דערנער, וועלען פאַרוואקסען ווערען, די פע-ליעמאָנען וועלען אויפגעגעסען ווערען פון מיין, מיין אָרעמע מצבה וועט צופאַלען, צושטויבט ווערען... ווער וועט מיר געדענקען?
 וגען איך זאָל קאָנען זיין א פילאַנטראָפּ, וואָלט מען מיר ביים לעבען מיט בלומען און ווינשקארטען באווארפען, נאָכ'ן טויט — א ריזיגע מצבה געשטעלט, און אויף מיין יאָהרצייט וואָלטען אין אלע קהלות „פאַניכידען“ געוועזען...
 און איך האָב מיר נישט איינמאָל געטראַכט געדורדיג צו וואַרטען בין א שבעות, א יום-כפור, א תשעה-בבבא, א השענא רבה, אַפּפּאַסען, ווען דער הימעל וועט זיך שפּאַלטען, און א גע-שריי טון: פילאַנטראָפּ!...
 ליידער בין איך דאָס יאָהר געוואָר געוואָרען, אז דאָס איז מיין געשעפט נישט... קוים וועל איך וועלען עפעס שענקען לטובת הכלל, וועלען אונזערע שרייבער אזוי לאַנג און אזוי ברייט מיר עצות געבען, וואָס צו טון לטובת הכלל, אז זיי וועלען מיר ברענגען אין דול-הויז אַרײַן...

איך האָב שוין אפילו געקלערט א געשריי טון: שלום!...
 וואָרים מיינט נישט, חס-ישראל, אז איך בין בטבע א מוזיק...
 אז איך האָב א ווילדע הנאה דערפון, וואָס איך זען מיר אלע מאָל אַרויף אויפ'ן לעדערנעם פערד, שפּאַן דעם הילצערנעם פאַלענבוך-גען און שים אויס א פאַר טויז פאַפירענע פייגעל, וואָס דאָס שלעכ-טע ווינטעל פון דער ניט-גוטער צייט טראַגט ארום אין די לופטען...
 מיינט נישט, אז איך האָב נחת דערפון, וואָס איך מוז אלע מאל אַרויסשמעלען די באַליע אינמיטען גאס אַרײַן און וואַשען אונזער ברודיגע וועש בפני קהל ועדה... קיין גוטס קומט מיר אוראיי דער-פון נישט אַרויס; ווער עס רייסט אויס דערנער — מוז זיך פאַר-וואונדען די הענט, ווער עס האַלט מלחמה מיט לעבעדיגע ברואים, מוז זיך אמאָל לאַזען א בים טון... עס איז אפשר א כבוד צו וואוי-נען אויפ'ן פאַרנאָס, אויפ'ן הויכען ליטעראַריען באַרג, וואָס שפּאַרט אונטער די וואַלקען, אויב נישט דעם הימעל אַלײַן, און מחזקות

מאכען מיט די מוזען... נאָר צו זיין דאָרט א סטרוזש, און האַל-טען שמענדיג דעם בעזעם אין דער האַנט, אַפצוקערען די פּוילע בלעטער, אַרומצוגעהן און שאַקלען די יונגע בוימלעך, די קיפער זאָלען אַראַפּפּאַלען און נישט אויפּפּרעסען די יונגע גרינע בלעטער לעד, — איז נאָר קיין נחת און קיין כבוד נישט, און — על אחת כמה וכמה — קיין תענוג נישט!

גלויבט מיר, אז עס איז אַ ביטערער חוב, וואָס איד מוז אָפּ צאָהלען, און אַפּקומעניש אויף דער וועלט; מיין פינסטערער מזל, פון וועלכען איד קאָן מיר נישט אַפּרייסען, ווי אַ גנב — פון דער תּליח...

נאָר פאר שלום האָב איד פּוראָ! פאר שטילקייט ציטער איד אימת מות!

שלום איז צווישען גנבים, ווען זיי גרייטען זיך אָן צו דער פינגער-מלאכה... זיי מאכען שלום מיט דער פינסטערער נאכט און צינדען קיין שמרייכהאַלץ נישט אָן...

שלום מאכען זיי מיט יעדען וואַלקען, וואָס ציהט זיך איבער דער לבנה...

שלום מאכען זיי אפילו מיט'ן בריטאַן אויפ'ן הויף און וואָר-פען איהם אַ שטיק "יחזק" פּלייש, צו פאַרשטאַפּען דאָס מויל... נאָר פּרוואו און וויל שטילערהייט און בשלום פאַריאַגען די אומגעבעטענע געסט? מוזט דו ליכט אַנצינדען, הויז-לייט וועקען, קולות מאכען...

שלום און שטיל איז אויפ'ן בית-הקברות... אָהן גערויש פרע-סען זיך די ווערים אריין אין די מתים'ס לייבער, שטיל האַלזט אַרום דער מאָד די אַלטע מצבה און ציהט זי אין דער ערד אַריין... שטיל רוישט דאָס אַרעמע בוימעל, וואָס ציהט אריין אין זיך דעם קברים-זאָפּט... נאָר פּרוואו, גיב תּחית המתים!... מוזט דו פּריהער בלאַזען אויפ'ן שופר של משיח!

שטיל איז נאכט און טויט...

שלום איז טיילמאָל אַ שטאַרקער יצר-הרע... דאָס איז אַ וואָר רעמע שטוב, אַ ווייכער פּאַטעל, גרוימע פּאַנטאַפּעל און אַ זיידענע שלאָפּמיץ... נאָר דאָס אַלץ צו באַקומען טאָר מען נישט געהן מיט'ן גלייכען וועג... און עס דאַכט זיך — גאַרנישט... צי בין איד דען פּו ח ו י ב צו זאָגען דעם אמת? דערנאָך: וואָס שאַדט אַ שקר'ל

מפני דרכי השלום? און אויב א גרעסערס, נאָר אזא געלאַסענס.
 א חנ'עוודיגס? מענשען האַבען עס אזוי ליעב, די אַרעמע
 אומגליקליכע מענשען... און אזוי פאַלט מען אַלץ נידעריגער און
 נידעריגער, ביז מען דריקט די פארבלוטטיגסטע האנט, מען קושט
 דאָס גרעסטע לעסטער־מױל און מען מאַכט שותפות מיט'ן ערנסט
 טען באַנדיט...
 א. ניין! שלום איז אַ שרעקליכע זאַך... שלום איז דער ש פ ק
 אַלײן.

ניין, איד וויל אויף שלום נישט בעמען!

איד האָב אַמאָל געליעבטע געהאַט.

איד האָב זי ליעב געהאַט, כאָטש זי איז אַרעם און אַדמ־נאָך
 קעט געוועזען... איד האָב זי ליעב געהאַט, ווײל איד בין, ווי איד
 האָב נישט אײן מאָל געזאָגט, אַ פאַרפאַלענער ראַמאנטיקער און
 אַן אידעאָליסט איז דער „רעאַליסטישער צייט“! און זי האָט מיר
 אויסגעזעהן אזוי שעהן, אזוי אידעאַלישעהן, אזוי ערהאַבען, אזוי
 עדעלמוטיג, אזוי גוט... א געוויסע צייט איז זי מיין מוזע געווען
 זען, און דאמאָלט האָבען זיך פון מיין האַרפעס סטרונגעס אַפגע-
 ריסען סאַמע ווייכע, סאַמע זיסע, סאַמע ערהאַבענע טענער — ווײל
 איד האָב פון פולען, ווייכען האַרץ איהר לויב געזונגען!

איד האָב דאמאָלט גומע נעכט און זיסע חלומות געהאַט, ווײל
 זי איז מיר נאכט אויף נאכט ביים בעט געשטאַנען, צערטליך מיר
 די האַר געשמרײכעלט, מיט די סאַמעטענע, ווארעמע הענטלעך דאָס
 פנים געגלעט... איד האָב אין שלאָף איהר ראַזיגען אַטעם גע-
 פיהלט, און בין גאנץ אַפט אויפגעשטאַנען מיט ברענענדיגע ליפּען
 פון איהרס אַ האַניג־קוש.

מיט דער צייט האָט זיך מיין געליעבטע פ א ר ד א ר ב ע ז :
 זי איז אַ צנועה געוואָרען און אויסגעוויינט זיך די הימעל־בליוע
 אויגען ביי די נאַרישע תחינות; זי איז אַ גבא'מע געוואָרען, אַנ-
 געהויבען רבני'שען טאַבאַק צו שמעקען, און דער אַמאָליגער רוך
 זענבעכער זעהט היינט אויס, ווי אַ דאָפּעלמער, איבערגעקערטער
 קוימען... זי איז אַ טוקערין געוואָרען, און אויפ'ן אַרט פון מאַנד-

לען פיהלט מען מיילערווייט פון איהר שימעל און מקוהדוואסער...
און זי חבר'ט זיך היינט מיט רבנים, מלמדים און ישיבה-בחורים,
און געהט ארום מיט א צדקה-פושקע אין די הייזער... אויף הכנסת
כלה. —

איד וואלט איהר דאס אלץ מוחל געוועזען, עם זאל זיין
א מ ת... עם איז אבער אינגאנצען פאלש... זי כאפט זיך טיילמאל
ארויס פון דער חברה און קאנקאנירט אינמיטען גאס ביי א שאר
מאנקע, אדער ברעכט זיך אויס די גלידער אין די הויפען צווישען
אפגעריסענע שווארץ-קינסטלער... אויך אויף הכנסת כלה.
מיט דער צייט איז זי פאראומרייניגט, פארנאכלעסיגט און
פארווארלעסיגט געווארען...
איד וויל איהר נאמען בסוד נישט האלטען... „חבת-ציון“
הייסט די דאמע...

און, אז איד זעה זי, שטארבט אין מיר דאס הארץ פאר
רחמנות, און עם גיסט איבער די גאל פאר כעס... און העלפען קאן
איד נישט...

איד האב קיין האפנונג נישט אפילו אויפ'ן שפאלט אין הי-
מעל! מיין הייסע בקשה: דער רבונג של עולם זאל זי אויסריי-
ניגען, צוריק פריש, געזונט און יונג מאכען, אויסרייסען זי פון דער
שווארצער חברה'ס הענט און איהר צוריק געבען דעם עהרליכען,
פרייען, געזונטען כשוף — די בקשה קאן נישט אינגעפאסט ווע-
רען אין איין ווארט, און דער הימעל שפאלט זיך נאך אויף איין
סעקונדע...

איד האב נאך אנדערע, אפשר בעסערע און וויכטיגערע
בקשות, און זיי וואלטען זיך דוקא געלאזט איינפאסען אין איין
ווארט, אין איין איינציג ווארט, — שארף, ווי דער בליץ, שטארק,
ווי דער דונער... נאך צום הימעל איז ווייט, מען מוז שרייען הויד
און — שטיוועל האבען אויערען, אקסען — לאנגע צונגען, און איד
— איד האב שטארק, שטארק מורא...

ע ק ב ת א ד מ ש י ח א

(משיח'ס צוישען.)

...אזוי, אזוי, רבותים, אלץ פאלט אפ, אלץ ווערט קאליע, אלץ
געהט צוריק לתהרובהו.

נאָר איינס שטאַרקט זיך — דער יצרהרע! און די הוצאות
וואַססען; אַחוץ דעם געהט אלץ צוריק.

אפילו די זון, זי פאַרלירט אויך די כחות.

איך געדענק דאָך, אינגעלוייז, האָט א זומער־טאָג געברענט.
ווי א קאלד־אוווען. פון ראש־חדש אָדר אָן איז מען שיעור משוגע
געוואָרען פאַר היץ; מען האָט געהאַפּט אויף ל"ג בעומר, ווי א
קבצן אויפ'ן גרויסען געווינס.

און, אַז מען האָט זיך אָנגעהויבען באַדען, האָט מען זיך נישט
געקאַנט אַפּרייסען פון טייד; און אז מען איז אַרויסגעגאַנגען, האָט
דער זאמד ביים טייד אזוי געברענט, אַז מען האָט געמוזט צוריק
שפּרינגען אין וואַסער אַרײַן... און היינט? דאַכט זיך — תמוז,
האַ? און מיר איז קאַלט! ס'איז שוין גאַר קיין זון נישט!

איהר זאגט, אז איד בין אַלט, און דעריבער פּריר איד?

איהר האָט א טעות; קיין אַכציג יאָהר בין איך נישט
אַלט, און מיין פאַטער, עליו השלום, איז עלטער געווען, און האָט
מיר צו לענגערע יאָהר, קיין פּוטער נישט געטראָגען.

נאָר דאָס איז אויך אמת — דאָס געזונט פאַלט אויך פון
טאַג צו טאַג: מיין פאַטער, עליו השלום, האָט קיינמאָל קיין שטער-
קען נישט געטראָגען, קיין ברילען נישט גענוצט — און איך וואָ-
קעל מיר אויף דריי פיס און טאַפּ צו מיט די הענט. און זאָגען
זאָג איד אייר, אז אפילו די הויך פון מענש ווערט אויך קלענער
פון טאַג צו טאַג. א פשוט'ער חשבון: אַדם הראשון האָט אָנגע-
שלאָגען מיט'ן קאַפּ ביז גלגל־חמה; צעהן דורות פון אַדם ביז נח,
און נח איז שוין מיט אלע חיות און בהמות אין א י י ז תיבה
אַרײַן.

אונזערע זיידעס, — ווייל איהר געדענקט נישט, — פלעגען געהן איינגעבויגען, זיי זאלען נישט אנשלאגען אין סופים; אונזערע אייניקלעך וועלען שוין ארומקריבען אונטער די טישען, ווי די ווערים...

א אידיש אינגעל האָט אמאָל גע'הרג'עט א לייב און א בער... א אידיש אינגעל וואָרפט זיך א שטיינדעלע און צוהאקט גלית'ס שלייף... א געלינקט אידעלע שטעלט זיך קעגען עגלון מלך מואב און דערלאנגט איהם אזוי, אז די שטיל זעצט זיך אריין נאָך דער שאַרף... און שמשון הגבור? שוין גאָר אויף דער עלטער, אויס נזיר, אַהן האָר, גיט ער זיך א זאָג: „תמות נפשי עם פלשתים!“ — מיין כפרה, איד מיט די פלשתים צוזאמען! קערט איבער דאָס גאנצע הויז, און — אז עק!

איהר האָט עפעס חיינט אזוינע אינגלעך, אזוינע אידען? ! און, למשל, עם זאלען זיך צוזאמעננעמען פון גאנץ קרויך פוילען, זאָל זיין פון דער גאנצער וועלט, אלע שופרבלאָזער, און זיי זאלען זיך שטעלען אונטער יריחו — וועט זיך א שטיינרעל ריהרען? און א צוים וועט יא איינפאלען?

אַט, יענקעל, אונזער גבור, טשאַכנאַווסקי'ס גאון, די קרוין פון איהר קאָפּ; טאַקע אונזער יענקעל, — וואָס קאָן ער? ביים סדר שרייט ער „שפור חמתך“, ווי א לייב; פורים שלאָגט ער המו'ען, אז עם הילכט; „לשנה הבאה בירושלים“ רופט ער, אז די ווענט ציטערען, — און יענע וואָד האָט ער געבראַכט א פעסעל וואָסער צום שלש-סעודות, און האָט זיך דעם מאַרד-ביין געריהרט! און נישט נאָר די גבורים זענען אויסגעשטאַרבען, אפילו די גבורים! אין אויסלאַנד בין איד נישט געווען: דאַרט, זאָגט מען, זענען דאָ גבורים, אמת'ע גבורים; — וואָס איד האָב נישט געזעהן, ווייסן איד נישט. אָבער דאָ!

איהר גלויבט אין זייער עשירות און לייקענט אָפּ זייער חלק אויף עולמי-הבא, כאַשר בכּו? זיי האָבען קיין רחמנות נישט אויף אַן אַרעמאָן, פאַרזאַרגען נישט קהל; אַז כלל ישראל אין אפילו אין א סכנה, ריהרען זיי זיך נישט פון אַרט, דאָס הייסט — זיי קאָנען, נאָר ווילען נישט טון. און איד גלויב אין זייער חלק לעולם הבא און גלויב נישט אין זייער עשירות. איד זעה, אַז אַן עושר שטאַרבט, שטאַרבט ער מיט'ן עשירות צוזאַמען; אלץ אין אַרויס;

די נשמה פון גוף, דאָס געלט פון קאָסע, דער קרעדיט פון גע-
שעפט — אן אויסגעבלאָזען איי.

ווי אזוי איז דאָס געשעהען?

עס איז קיין נשמה נישט געווען, קיין עשירות נישט געווען;
קרעדיט איז יאָ געווען, ווייל וואָס איז קרעדיט? שמור לי ואשמור
לך: איד לאָז מיר גענאָרען, און דו לאָז דיר גענאָרען!

אזוי איז שוין אין דער סוחר'שער וועלט.

עורבא פרה — אויף אידיש הייסט עס: נישט געשטוי-

גען און נישט געפלויענען.

הכלל, איד האלט מיר ביי מיינעם: אלץ געהט צוריק צו

תהויבחה, אלץ פאלט —

יראת שמים אפילו אויך!

אמאל, למשל, זענען געווען בעלי-בתים, דאָס הייסט —

פשוט'ע מענשען, אַהן ספקות, אַהן שאַלות, אַהן חקירות — און

פאר דאָס פון צווייטען צד — אַהן מסירות-נפש, אַהן קרושהשם,

תעניתים און גלגול-שלג. פון וויג ביז אין קבר אַרײַן איז עס זיך

געגאָנגען אין גלייכען וועג, זיך נישט אָפּגעשטעלט, אפילו זיך נישט

אומגעקוקט! גארנישט — ווי א סאַלדאַט: דער רבנו של עולם

זאָגט: „סטופּאָי“ — געהט ער — דאָס איז געווען, הייסט עס,

דאָס אונטערלאַג — דער חמוז'עם; פאר דאָס פון אויבען, מיט

זעקס קעפּ העכער, זענען געווען די גדולים, און טאַקע פון ביידע

צדדים. פון איין זייט — מסטרא דימין, הייסט עס, — גאונים

אדירים, טליתים פון סאַמע תכלת, נשמות טאַקע פון אונטער'ן

כסא-הכבוד! אַזא אידס א מחשבה האָט טאַקע מקיף געווען, ווי

מיט א גאַרטעל ארומגענומען אלע עולמות; און אַזא אידס אַ

וואָרט — הימעל און ערד האָבען געציטערט.

פאר דאָס איז צווייטען צד, זענען געוועזען אפיקורסים, טאַקע

אמת'ע אפיקורסים. א מה, ווי אן עגבער — אלץ דורכגעשטאַכען,

אַלץ דורכגעזעהן.

פנחס כופר-הכל — אזוי האָט מען איהם גערופען — האָב

איד דאָך אליין געקענט. גאַרנישט — לית דין ולית דין! און געה,

שפּאַר דיר מיט איהם! א מענש האָט א מויל, ווי אויף שרויפּען,

א צוג — הרב חדה, און האָגעלט מיט ראיות — רחמנה לצלן!

אַז ער האָט געקריגען א מענש אין דער האַנט אַרײַן, האָט

ער מיט איהם געוואָרפֿען, ווי מיט אַ קאַרטאָפֿעל אין אלע עולמות ;
עס האָט פֿאַר די אויגען געשווינדעלט.

און מיינט איהר, עס זענען געוועזען עולמות ; עס איז קיין
א י י ו וועלט, זאָגט ער, אויך נישט דאָ. ער ווייזט מיר אויס
מיט ראיות ברורות, אז עס איז קיין וועלט נישט דאָ, א י ד בין
נישט דאָ. ע ר איז נישט דאָ, און דער שטענדר, ביי וועלכען
מיר זענען געשטאַנען, איז אויך לאַ היה ולא נברא, — אלץ איז אַ
פֿאַרבֿלענדעניש.

אַזא מענש איז דאָס געווען ; מבטל געווען, אלץ מבטל גע-
ווען...

און היינט, ברידערליך ?

אויס גרויסע! קיין גדולים פון ד ע ר זייט, קיין גדולים
פון י ע נ ע ר זייט ; קיין פשוט'ע בעליבתים זענען אודאי
נישט דאָ... פֿאַראַן מיטעלמענשען, נאָר נישט אזוינע, וואָס געהען
אין דער מיט, נאָר אהין-און-אהער-מענשען, וואַקעל-מענשען,
שכור'ע נשמות...

יעדערער איז „חציו שלי וחציו שלך“ ; חסידים, מיט א שפּאַר
ביסעל יצירהרע, אפיקורסים, וואָס פֿאַהרען ביים ערשטען צאָר
וועהטאָג צו א גוטען איד, און די בריק צום סמבטיון האָט נאָר
הינטער זיך קיין איינציגער אפיקורס נישט פֿאַרברענט.

דער פרומסטער איד האָט דרייערליי שלחן-ערוד'ס : א שלחן-
ערוד פֿאַר'ן רשות הרבים מיט סאַמע אסורים ; א שלחן-ערוד פֿאַר'ן
כרמלית, וואו נאָר ער און זיינס גלייכען געהט — מיט א מאסע
היתרים און א שלחן-ערוד פֿאַר זיך אין דער היים — סאַמע לע-
דיגע בלוטער מיט א י י ו התרת נדרים...

די אפיקורסים זענען אויך אזוי : דרייפֿאַכיגע, פיערפֿאַכיגע,
וויפיעל איהר ווילט אליין.

אין דער היים שאַרפט ער זיך די בריטווע צום גאַלען די באַרד
אַן דער רצועה של תפלין, ביי זיך אין „רעדעל“ איז ער יוצא דער-
מיט, וואָס ער איז א גרויסער אוהב ישראל, דער עיקר משינט ער,
די בנות ישראל... און א „מאמר“ שרייבט ער : חס ושלום, ריהרט
נישט! צאן-קדשים, בני-נביאים, מנהגים קדושים — ממש עס
ברענט... און געה וויים!

דאָס איז אין „נגלה“ ; אין „נסתר“ איז אויך דאָס אייגענע.

עס פעהלען נישט קיין מקובלים, זיי וואָלטען געקאָנט באַשאַפֿען גולמות, אַראַפּברענגען משיח'ן, הייסען שניי זאָל פּאַלען אין תּמוז, און אינמיטען ווינטער זאָל געהן אַ שלאַגס־רעגען, — נאָר נאָך וואָס טויג עס זיי? זיי ווילען בעסער ע"פּ קבלה איבערפּעקלען אַ שטיי־קעל סחורה איבער די גרענעץ, פּאַרקויפּען אַן עקרה פּאַר ח"י זהובים אַ בוזכר...

אַ קרעמעל האָבען זיי זיך געמאַכט, און איינער יאָגט דעם צווייטען, און די פּדיונות ווערען קלענער פּון טאָג צו טאָג... און די אפיקורסים האָבען זיך אויך געפּענט אַ קרעמעל... אַראַפּברענגען זיך, ווי פּאַרצייטענס, אַ בתּ מלכה, איז היינט שוין נישט כּדאי, מאַכט מען זיך בעסער אַ פּאַרלאַג מיט קליינע יצר־הרע־ביכלעד...

קליינע פּדיונ'עלעד, קליינע ביכלעד, קליינע מענשעלעד... מיט אַ י י ז זאָך טרייסט איד מיד נאָר: פּני הדור כּפּני הכלב; די וועלט האָט שוין אַזאַ הינטיש פּנים, אַז משיח מ ו ז שוין קומען...

א י ב ע ר ש ר פ ו ת .

יעדען זומער מעהרען זיך די שרפות אויף דער האַלצערנער
שראַױניץ, נאַר ד אַ ס י אַהר האַבען מיר געהאַט א מ ג פ ה
פון שרפות.

מען האָט נישט גערעדט פון פאַרברענטע הייזער, נאַר פון
גאַסען און שטערט, וואָס זענען אַױעקגעגאַנגען מיט'ן רויך!
טױזענטער פאַמיליען זענען געבליבען אַהן א דאָ איבער'ן
קאַפּ, טױזענטער בעל־מלאכות — אַהן וואַרשטאַטען, אַהן בלויס
צו דער ארבייט; בעל־בת'ישע מענשען האַבען געמוזט אויס־
שטרעקען די הענט נאָר בעטעל־ברויט.

אויך איז זיך זעלמען באגאנגען אַהן לעבעדיגע קרבנות.
מיר האַבען געלעזען פון מענשען, וואָס זענען ארומגעלאָפּען
משוגע פאַר שרעק אין די ברענענדיגע גאַסען, און האַבען נישט
געפונען דעם וועג פון דער שרפה אַרױס.

פון עלטערען, וואָס האַבען אין פייער און רויך די ק י נ ד ע ר
פאַרגעסען און געראַטעוועט א שעניק מיט שטרוי אָדער א שייטעל
האַלץ.

פון בעל־בתים פאַרברענטע, וואָס האַבען גערריקט אין פאַר־
קנוילטע הענט עטליכע רובעל...

ווער איז שולדיג אין דער שרעקליכער מגפה פון שרפות?
שולדיג איז געוויס דער דלות, וואָס בויט מיט האַלץ און
שטרוי, נישט מיט שטיין און אייזען.

שולדיג איז די ברענענדיגע זון, וואָס האָט דאָס אלץ אויס־
געטרוקענט, ווי די קינדלעך.

שולדיג איז דער, וואָס איז נישט געוואָרענט געוועזען און האָט
דעם ערשטען פונק געלאָזט.

שולדיג איז דער ווינט, וואָס האָט געשפּילט זיך מיט'ן פייער

און איבערגעוואָרפען די פייערדיגע צונגען מיט די רויכניגע זיילען פון איין עק שטאָרט צום צווייטען.

נאָר שולדיג איז אויך די פאַרשמעלונג פון א „געראַטען קינד“. דאָס איז דע אַל פון גוטע, ציכטיגע אינגלעך, וואָס האָט נוהג געוועזען אמאָל און איז נאָך נוהג עד היום אויף דער פראַווינץ, וואָס איז געבויט פון האַלץ און פון שטרוי...

וואָס הייסט א גוט ציכטיג קינד? נישט אַזוינס, וואָס וואַרפט אַרויף די פאַנטאַפעל אויפ'ן דאָך פון נידעריגסטען הייזעל, ער זאל דערנאָך אַרויפקריכען און זיי אַראָפּנעמען; אפילו נישט אַזוינס, וואָס פיהלט אין זיך אן איבריג ביסעל כח און וויל עס אויסברענגען מיט „איבערהאַצען“ די גאַס! אפילו נישט אַזוינס, וואָס שפּרינגט איבער דער שטוב פון איין ענגען ווינקעל צום צווייטען!...

וועה און ווינד איז דעם קינד, וואָס מען האָט געטראָפּען רייטענדיג אויפ'ן שטאָרט-צאַפּ, אַרומשפּרינגען אויף די ברעטער, וואָס מען האָט אָנגעגרייט צו אַ בנין.

ציכטיג און שטיל הייסט — געהן זיין וועג מיט קליינע שפּרייז, ווי אַ כשר'ער איד אין שבת, נישט אַפּשטעלען זיך אין גאַס און אַז אויג וואַרפען אויף דעם, וואָס טוט זיך אַרום, כפרט נישט אַרויסכאַפען זיך פון שטאָרט און זעהן, ווי די בוימער וואַקס סען אַדער ווי עס שאַקלען זיך די זאַנגען אין פעלד.

אַז איבריג מאַל באַדען, איז אַ זינד; אַ הויך, פּרעהליך, קינד דיש געלעכטער, אַ סימן פון א „לאַבוז“, פון אַ מאוס'ען קונדאַס! ווער שמועסט אַ פּייה טון אַדער לאַזען אַ פאַפּירענע שיף אויפ'ן רינשטאַק! צו שפּילען אין באַל מוז מען שוין זיין אין אמת א „שייגאַץ“...

אַ גוט, ציכטיג קינד הוידעט זיך נישט אויפ'ן בענקעל, קוקט נישט אַרויס דורכ'ן פענסטער, שטעהט נישט אין טיר; די אייני ציגע באַוועגונג, וואָס איהם איז ערלויבט, איז צו שאַקלען זיך ביים דאַוונען און צו דרעהען מיט'ן גראַבען פינגער ביים לערנען; זיצען אויף אַז אַרט, נישט קאַנען קיין צוויי צעהלען; זיצען שטיל, מען יאָל „זיין פאַרע נישט הערען“!

אַט דאָס איז אַ וואויל געראַטען קינד!

אַ מאַמע פּרעהט זיך, אַז איהר קינד זעהט שוין, קיין עיז'הרע, צויס, ווי אַן אַלטער! עַל כל פנים, ווי אַ מענש!

נאך גרעסער איז די שמחה, אויב עס קרימט זיך איהם אויס
דער מאַרד-ביין מיט'ן פלייצעלע פון התמדה; ווער שמועסט, אויב
דאָס קינד לייַדט שוין אויף א געוויסער קרענק גלייך מיט'ן ערש-
טען בעסטען מלמד!

אַן אידעאל פון א קינד איז — א ווייכער לייב, ווי א קלסקער
לע, א געל פנימ'על, ווי אַן אַקס, און א דורכזיכטיגע הויט, ווי גלאַז...
דערצו מוז עס נאָך זיין קרום, ווי א שופר...

אַן אמת איריש קינד הייסט עס, א רינענדיג נעזעל און טריי-
פענדיגע אויגעלעך האָט עס, אויף ליימענע פיסלעך שמעהט עס,
נאָר עס שיינט און עס האָט טויווענט חן! טאקע א פיין, גריין צי-
בעלקעלע, וואָס האָט ארויסגעשפראַצט אויפ'ן מיסט אין גשן פון
מצרים...

פון די שטיל-שווייגענדיגע קינדער ווערען התדבּחורים...

אַלע ארום האָבען געטאָן זייערס בשלמות: דער פאָטער האָט
אויסגעפאַטשט, די מוטער — אויסגעקניפען, פעטערס און מוהמעס
— אויסגעשריען, און די מלמדים — אויסגעשמיסען א פיין חתך-
בתור'ס...

אומזיסט באמיהט זיך די לעבעדיגע יוגענד אויסצובלאַזען
אינ'ם פאַרטריקענטען הערצעל עפעס א פאַרלאַנגען, א חשק צום
לעבען; דער הויך פון פרישען זומער בלאַזט אויף אַש, דער מאַר-
געטוי פאַלט אויף פּויל האַלץ.

דעם חתך-בתור בליצען אויף די אויגען אפשר דאמאַלט, ווען
ער קריגט א מתנה א זייגערל, א יארמולקעלע; ווען ער מאַכט א
סיום, ווען מען פאַרבדענט דעם חמין, אָדער ווען א איד מעג נע-
מען אַן איבריג ביסעל בראַנפען, דאָס הייסט, פורים — המו'ען אויף
פּאָהיבעל! אפשר נאָך שמחת תורה!

מיד און פאַרשלאַפען שמעלעט ער זיך אונטער דער חופּה און
כאַפט זיך אויף צום מאַר געוויסן אלס יונגעראַן!
עס שפּראַצט איהם נאָך קיין איינציג האָר איבער דער אוי-
בערשטער ליפּ און ער איז שוין איינגעשריבען אין חברה-קדישא!

איידער ער געוועהנט זיך צו צו דער נייער „תבונה“, צו זיין
אייגענער שטאַרט אין קלוין, צו א בעל-בתישער עליה — איז ער
שוין א טאַטע פון א קרענקליכען קינד, וואָס וועט דורכמאַכען דעם

אייגענעם קראַנקען זועג, אונטער דעם אייגענעם רעגען פון צופ, ריס, קניפ, דושיאַך און פעמש...

נאָר — מיר האַלטען נאָך נישט ביים קינד.

דער פאַטער ווערט דערווייל אן אמת פיין בעל־בית'ל! ער מישט זיך נישט אַרײַן אין קהל'ס זאַכען; ער וויל נישט וויסען, וואָס עס טוט זיך ביי דער קלפי; זיין דאָנה, ווער עס איז גבאי אין בית־המדרש! ער זאָגט קיינעם קיין דעה נישט, ער האָט זײַן ווייב, זײַן שטוב, זײַן גמראַ אויף זײַן שטענדער און זיצט זיך שטיל, ווי אַ טויב, נאָר דער האַרב ווערט גרעסער און גרעסער און אויף דער לעבער הויבט ער אָן צו ליידען... מיר ווילען דעם שטילען ציכטיגען יונגענמאַן נישט באַגלייט מען אויף זיין שטילען, ציכטיגען וועג ביז'ן קבר אַרײַן. מיר פאַר־האַלטען זיך ביי דער מינוט, ווען ער איז אין די בעסטע, בליהענדיגע יאַהרען — אַ שעה וונג בעל־הבית'ל, ווי געזאָגט — פון אן איי־גענער שטוב, פון אייגענע ווייב און קינדערלעך, מיט אן אייגענער שטאַרט אין בית־המדרש. אַ חנו'דיגער יונגערמאַן! אויסגעווייקט, ווי אַ הערינגעל.

ביי די שלייפען אונטער'ן דינעם הייטעל שפּרינגען אַרום בלויע אַדערען.

אַז ער נעמט די קופּערנע קוואַרט מיט די צוויי אויערען צום וואַשען אין דער האַנט אַרײַן, ציטערען איהם די הענט. אַז ער געהט איבער דער גאַס אויף די שטרויענע פּיסלעך, ווייסט מען נישט, צי לאַמט ער, צי האָט איהם אַ ווינט געכאַפּט און אויסגעקרימט!

די אויגען זענען באַהעפּט צו דער ערד — מאַפּער, חסדוּשלוֹם, קומט איהם אַקעגען אַן אשה!

דער קאַפּ איז געבויען איבער'ן דאַרען ברעמעל, וואָס מען רופּט „ברוסט“, ער זאָל, חסדוּשלוֹם, נישט דריקען די פּים פון דער שכינה!

מיט די הענט וואַרפט ער נישט, עס איז קיין דרד־אַרץ, קיין שטייגער נישט!

אַט — אַ שטיל־ציכטיג בעל־הבית'ל ווערט פון אַ שטיל־ציכ־טיגען קינד...

און אַז דאָס שטעדטעל באַשמעהט פון אַסך אַזוינע יונגע

בעל־כתים, און עס איז געבויט פון האַלץ, און די חיצען האַבען דאָס האַלץ אויסגעטריקענט, און אַ שְׂכּוּר האַט פּאַרלירען אַ פּונקט, און עס מאַכט זיך דערצו אַ ווינט... פאַרשטעהט איהר אַלײן שױן די רעשט!...

אונזער יונגערמאַן וועט קיין קאַז וואַסער נישט טראָגען, אויף קיין דאָך נישט קריכען; קיין האַק, קיין דראַנג אין האַנט אַרײַן נישט נעמען...

אונזער יונגערמאַן שטעהט פאַר זיין אייגענעם חײזעל און צײַטערט, זײַ איז אַ פיבער! ער ציטערט, נאָר ער מישט זיך נישט... אַז דער רבּונוּ שׁל עוֹלָם וועט וועלען, וועט ער איבערדענען העם ווינט, אַדער עס וועט אַראַפּפּאַלען אַ שלאַגס־רעגען... און אויב נישט, אויב זכות אבות וועט נישט העלפען און דאָס פּײַער וועט צוקומען צו זיין אייגענעם הויז, דאַמאַלט... אַ! דאַמאַלט וועט ער ערשט משוגע ווערען פאַר שרעק און ראַטעווען אַ שײטעל האַלץ... אײך האָב די באַמערקונג געמאַכט מײַנס אַ באַקאַנטען זײַדער נעם יונגענמאַן, בשעת מיר זענען געזעסען אויף אַ שטיין, אַ שריד ופּליט פון אַן אַפּגעברענטער גאַס און האָבען באַוויינט דעם פּרײַשען חורבן.

— אײך איז גוט צו זאָגען — ענטפּערט מיר דער יונגער־מאַן — און אַ י ד ווײַל אײך דערצעהלען, וואָס מײַן פעטער אַברחם'ל האַט געהאַט!

אײנמאַל איז ער אַרויסגעגאַנגען שפּעט בײַנאַכט, שבת־צור־נאַכט פון אַ שלש סעודות, נאָך אַ קענדעל פּרײַש וואַסער צום פּלומפּ...

ער איז אַ בעלזער חסיד, און בעלזער חסידים פּיהרען לאַנג שלש סעודות...

הײַס איז געוועזען, האַט זיך זײ פּרײַש וואַסער פּאַרגלױסט. ווער זאָל געהן צום פּלומפּ? האַט מען גורל געוואָרפען! און דער גורל איז געפּאַלען אויף מײַן פעטער אַברחם! מײַלאַ, דער גורל איז געפּאַלען, געהט ער.

ער געהט צו צום פּלומפּ, גיסט אַן אַ קענדעל וואַסער און געהט צוריק אין אײַן ציטערניש, עס זאָל איהם קיין הונט נישט אַנפּאַלען; וואַרים שפּעט בײַנאַכט, אַז עס ווערט שטײַל אין מאַרק, הערט

זיך דאָס וואָיען פון די הינט פון דער פאַרשטאַדט, אַז עס געהט אַ שוידער דורכ'ן לייב.

טיילמאַל טרעפט זיך, אַז אַ הונט פאַלט איין זיך דורכצו-
גפאַצירען אין גאַס און אַפרייסען אַ איר אַ פאַלע.
הכלל — ער געהט.

לויפען קאָן ער נישט, דאָס קענדעל מיט'ן וואַסער איז גענוג
שווער; אויסגיסען און צוריקקומען מיט אַ לעדיגער קאַז. שעמט ער
זיך!

נו — טרעפט זיך איהם א נס!

ער דערזעהט פון ווייטענס, אַז עפעס בלישטשעט רויטליך.
„אַז אַוצר“, מיינט ער, און דאָס באַנייט איהם דעם פּח און ער
לויפט צו מיט 'ן קענדעל וואַסער! ער האָט עס קיין צייט
נישט געהאַט אוועקצושטעלען!

ער קומט צו געהנטער, זעהט ער, אַז משהדאהרן דעם שוואַט'ס
הייזעל הויבט נאָר וואָס אַז צו ברענען; איהר קענט דאָס הייזעל?
עס וואַקסט שוין אַ יאָהר פיערציג אין דער ערד אַרײַן, ציגען שפּרינג-
גען אַרום אויפ'ן דאָד.

און דאָס דעכעל ברענט אין אַ זייט, אַ שפיץ פון דער שטרײ-
ענער זוים ברענט, ווי אַ ליכטעל...

מיין פעטער אַברהם קלערט נישט לאַנג, גיסט אַרויף דאָס
קענדעל וואַסער און גיט אַ געשריי: „געוואַלד!“ —

וואָס קלערט איהר? א סוף, ווי המן האָט ער געהאַט!

אַ יאָהר דורכאַנאַנד האָט מען איהם געשלעפט אין פאַליציי
און איז סאַנד אַרײַן פאַר אַז עדות! איהר קענט מיין פעטער
אַברהם? אַ ש ע ה נ ע ר עדות? ערשמענס, פאַרגעסט ער
אַראַפצונעמען דאָס היטעל — כאַפט מען איהם אַראַפּ מיט'ן קאַפּ
צוזאַמען; דערנאָך זעהט מען, אַז ער איז אַרײַן מיט בלאַטיגע
שטיוועל, וואַרפט מען איהם אַרויס, ער זאָל זיי אַפּווישען; מיינט
ער, אַז מען הייסט איהם אַהיים געהן — שלעפט מען איהם צוריק
מיט זשאַנדארען. און דערווייל קאָן ער קיין צוויי ווערטער גוי'ש
נישט רעדען. און דאָ הייסט מען איהם דערצעהלען, וויפיעל איי-
לען ווייט ער האָט דאָס פיער דערזעהן, ער זאָל אַפּמעסטען אויפ'ן
טיש, ווי גרויס דאָס פיער איז געוועזען...

און ער הויבט נישט אַז צו וויסען, וואָס מען רעדט צו איהם!

און אז ער פארשטעהט שוין, וואָס מען פאַרלאַנגט און וויל מעסטען, דערזעהט ערשט דער בורמישטיש, אז ער האָט פאַרסמאָלעטע הענט און וואַרפט איהם ווייטער אַרום — ער זאָל זיך אַפּוואַשען די הענט און נישט איינריכמען דאָס גרינע טישטוך! ... וואָס קלערט איהר, עס האָט געדויערט א יאָהר; מיין פעטער אברהם האָט נישט געהאַנדעלט, נישט געלערענט, נישט געגעסען, נישט געשלאָפּען און איז אריינגעפאלען פאַר צרות אין א קרענק!

אַמבעסטען — זאָגט מיין זיידענער יונגערמאַן — איז פאַר אַ איד זיך נישט אריינצומישען! נאָר פון ווייטענס!
זעהט ער — עמיץ שלאָגט זיך אין גאַס — פּלטה!
מען רעדט א הויך וואָרט, מאד פּיס!
זעהסט ביינאכט און עמיץ ברעכט שלעסער — טראָג דיך אַפּ!

פון נישט, האָט מען קיינמאָל קיין חרטה נישט! ...
נאָך לאַנג רעדען און שפּאַרען זיך האָט ער מיר אפילו מודה געוועזען, אז עס וואָלט נישט געווען קיין קאָד אין הימעל, ווען זיין פעטער אברהם'ס זאָל נישט געוועזען פאַרגעסען אויסצוטון דאָס הימעל באַלד אויף דער שוועל פון מאַגיסטראַט, אז עס וואָלט נאָר קיין עולה נישט געוועזען, ווען זיין פעטער אברהם'ס זאָל זיך גע-וועזען פריהער אַפּוואַשען די הענט און אויספּוצען די שטייוועל (פאַרקערט מיינט ער: פריהער אויספּוצען די שטייוועל און דערנאָך אַפּוואַשען די הענט).

ער איז מודה, אז „דינא רמלכותא דינא“ און אויב דאָס מלכות וויל, אז די פאַרלאַנגע אין מאַגיסטראַט און דאָס גרינע טישטוך דאַרט זאָלען זיין ריין, דאַרף מען נישט דוקא טון פאַרקערט.
נאָר א איד זאָל געזונט זיין, „ווי א פויער“, איינשרייבען זיך אין פאַזשאַרנע קאַמאַנדע און אַרויפּשפּרינגען בשעת מעשה אויף אַ ברענענדיגען דאַר, דאָס איז נישט מעגליך!
דאָס איז נישט און עס וועט נישט זיין!
„ווי הייסט“?

אַרום אונז האָט זיך דערווייל פאַרזאַמעלט א רעדעל פון „נשרפים“ און „נשרפי'מעס“ (די לעצטע זענען געשטאַנען אַפּגע-דוקט פון דערווייטענס) און אלע האָבען מודה געוועזען, אז א איד

קאָז נישט געזונט זיין, ווי א טערק, למשל, ווייל א מענש מיט תורה, קאָז באין אופן נישט זיין אזוי מגושם'דיג!

— א ירא שמים — רופט זיך אַן א מלמד — מ ו ז זיין א כשל ברך!

— אַז מען זיצט און לערענט — מאַכט א צווייטער — אַז מען פיהלט נאָר א טעם אין לערנען, קאָז מען שוין נישט אזוי אַכטונג געבען אויפ'ן גוף! ווער עס וויל געזונט זיין, דער מוז עסען צו דער צייט, שלאָפען צו דער צייט, שפּאַצירען געהן א שעה — דאָס איז אלץ נישט פאר קיין איד געמאכט געוואָרען...

— אַיד געה איינמאַל אין יאָהר — זאָגט א דריטער — צו תשליך, האָב איד די והותר!

— אויף מיין וואָרט — שווערט זיך עמיץ — אז שבת דאוור נען געהן, איז מיר אויך טיילמאַל שווער; די שול איז ווייט, און געה גלאַט איבער דער גאַס! גאַרנישט? ! געה איבער די גאַס! וואָס? דאווען איד טיילמאַל ביחידות...

— רבותי, — האָב איד זיי געענטפערט, — לעגט נישט דעם גאנצען בייגעל אויף דער תורה! די תורה איז דאָ וועניג וואָס שולדיג... צי טוט נישט דאָס זעלבע דער אידישער שניידער, שוס-טער, האַלץ־העקער, שטיין־קלאַפער און אלע אידישע בעלי־מלאכות? צי זיי, וואָס האָבען נישט צו טון מיט סאַמע תורה און יראת שמים, וואָס פיהלען נאָר א טעם פון א שניט און א פאַלכאַנע — צי זיי אַרבייטען מיט א סדר, צי זיי עסען, שלאָפען און רוהען צו דער צייט?

— אמת, — איז מיר עמיצער מודה, נאָר דער אַווענט איז צוגעפאלען און איד זעה נישט ווער—, דער אידישער דרך איז שוין אזוי, אלץ ביז די לעצטע כחות...

— עס איז אַבער נישט גוט אזוי, זאָג איד, און וויל זיי אויפ־ווייזען, אז אידען אין ארץ ישראל זענען געוועזען געזונט טאַקע „ווי די פויערען“, אז זיי האָבען אויך מלחמות געפיהרט, גבורות געוויזען, ווי אלע מענשען געלעבט.

איד וויל דורכגעהן די געשיכטע פון אברהם אבינו, וואָס האָט די ערשטע מלחמה געהאלטען מיט פינף מלכים, ביז די השמונאים, וואָס האָבען די גריכען געשלאָגען... איד וויל מיר צולאָזען, דער היצען, צימירען ציפע דער שניידערינס רייד:

„פּאַרוואָס קומט גױ-ערו, זאַלען זיי מיר זאַגען.
נאָר געלעניש — זאַכעניש, נאָר חול־מאַגען ?
גבריאַל־משע, איד פּרעג דיך, פּאַרוואָס ?

צי זענען געוועזען אויך שוואַך און אַהן אַמעס
יעקב אבינו'ס עשרת השבּטים ?
געדענקסט ? אז א קול זאָל דערלאַנגען
ביז פּרעה'ן, צום פּאַלאַץ, געדענקסט דו, גבריאַל ?
פּרעה, פּאַר שרעק — א טאַלעץ פון דער שטול...
און היינט־זשע — דאָס שפּרינגען אויף זאַנגען ?

און וואָס איז געוועזען, זאַג, שמשון חגבור ?

איד האָב געוואָלט רעדען און רעדען, פון דוד'ס דריי גבורים,
וואָס האָבען זיך דורכגעשניטען דורך א מחנה פון שונאים און
געבראַכט דוד'ן פּריש וואַסער ! פון אהוד... פון טויענט אַנדערע;
עס האָט זיך אבער אויסגעוויזען, אז איד רעד אומזיסט.
זיי ווייסען דאָס אַלץ.

— באַ, באַ, — מאַכט אַן אַלמער איד מיט אַ וואַנדערליכער
חעל־זילבערנער באַרד — באַ, באַ גיט אונז אַ לאַנד ! גיט ערד,
גיט דערפער, גיט פּרישע לופט...
— אידען, — שרייט עמיץ דורכגעהענדיג, — אידען, מעריב
דאוונען !

דער עולם איז זיך צוגאַנגען און דאָס איז מיין גליק געוועזען;
די צונג איז מיר, ווי אַ האַלץ געוואָרען, נישט איבערצודרעהען !

די נייע באוועגונג.

איז מערב־אייראפא, צווישען די שווערבאוואפענטע פעלקער. וואס אטעמען קוים אונטער דער שטאלענער לאסט; אין מערב־אייראפא, וואו די פרעסע פון האס צווישען פעלקער, רעליגיאנען, ראסען און קלאסען רייסט און בייסט מיט ווילדען כעס דעם איי־זערנעם נאמארדניק; וואו די רעגירונגען נוצען דעם אנטיסעמי־טיזם אלס דונער־אבלייטער פאר די גאלדענע פאלעסן, וואו קינד און קייט ווארפט זיך אין וויסטע חלומות פון דינאמייט... אין מערב־אייראפא באמערקט זיך אצינד א נייע באוועגונג...

איבער'ן ווילד־ברויזענדען ים פליהט א טויב מיט א גרינעם בלאט פון שלום.

עס מאכען זיך איבעראל מאראלישע געזעלשאפטען, וואס ווי־לען, עס זאל אויפהערען דער אייביגער קריג צווישען רעליגיאנען, פעלקער, ראסען און קלאסען; מענשען זאלען אוועקלעגען דאס מער־דערישע געוועהר פון האנט; יעדערער זאל אוועקלעגען דעם קאל־טען רשע — דעם עגאאיזם; מענשען זאלען אנהויבען לעבען מאַר־ראליש, — מיט יושר, מיט רחמנות...

זיי גלויבען אין דער מאַראלימעט, וואס איז נישט דער אפגלאנץ פון דער בלאַנקער שווערט, וואס שטעקט נישט אין קרופס קארטעמטשען, וואס האלט זיך נישט אין דער געביילטער פויסט און געהט נישט האַנט אין האַנט מיט אייגעננוץ, שאַוויגניזם און רע־ליגיאַנס־האַס!...

און זיי גלויבען, אז דער מענש מוז זיך אויפכאפען פון דעם וויסטען שלאַף און דערזעהן דאס ליכט, וואס שלאַגט איהם אין די אויגען! ער מוז דערפיהלען, אז ער איז מען, און אז נישט

דער ענגאזיום מיט נעגעל און באקציון, נאָר די ריינע מענשליכע
מאָראַליטעט דאַרף זיי דער קאַמפּאַס, צו פיהרען זיין שיף איבער'ן
ים!

איהר שאַקעלט מסופק מיט די קעפּ! אונזער פעסימיזם, וואָס
איז אַרויס, ווי אַ הונט־שוואַם אויפ'ן מיסט פון די לעצטע צייטען,
איז אַ נאַכטגעוויקס און דרעהט זיך אוועק פאַר יעדען ליכטיגען
שטראַל...

און דער עיקר — עס איז דאָך געגען די לעצטע פּוסקים!
געגען דאַרווייז, ספּענסער און ליפּערט, געגען די דריי זיילען, וואָס
האַלטען אונטער די בילדונג אפילו אין ישיבות און בתי־מדרשים.
מען זאָגט, אז דער אייגענער בטל'ישער לץ, וואָס האָט גע-
וויזען אויף דער האַנט, ווי אזוי פּראַנצוויען און פּרייסען האָבען
פלחמה געהאַלטען, און האָט, מיט אַ ש פ י י אויף דער האַנט,
דערטרונקען עמליכע ראַטעס סאַלדאמען פון ביידע צדדים, האָט
אמאל אויך אויסגעטייטש, פון וואָנען עס נעמען זיך אזויפיעל פאַר-
שידענע מאָדען אין ווייבערשע קליידער.

יעדער פאַבריקאַנט — זאָגט ער — האָט שטעהן אַ פעסעל
מיט מוסטער־שטיקלעך; וואָס אמאל כאַפט ער אַרויס אַ מוסטער,
אַרבייט נאָך אַ סחורה און — עס ווערט אַ נייע מאָדע!
און, אז ער האָט דאָס גאַנצע פעסעל געענדיגט, דרעהט ער
עס איבער קאָפּיר, און עס קומט אַרויס ג א ר אַ נייע מאָדע,
וואָס די באַבע־יאַכנע האָט נאָך געטראָגען.
איך ווייס נישט, ווי אזוי עס געהט צו ביי פאַבריקאַנטען.
נאָר אין דער פּילאָזאָפּישער אינדוסטריע איז זיכער אזוי!
אַלע סיסטעמען שטעהען אויף תּחית המתים און ווערען צו-
ריק די נייעסטע מאָדע...

אין אַ צייט אַרום פאַרלירט די נייע סיסטעם דאָס געזונט,
הויבט אַן הוסטען, קריגט אסטמאַ — פאַלט אוועק, שטאַרבט און
ווערט באַגראָבען, און אויף איהר אַרט שטעהט אויף אַ נייער שוכך
עפר; אַ נייע פּילאָזאָפּיע פון דער באַבע־יאַכנעס צייטען — און די
באַבע יאַכנע, אויב זי לעבט נאָך, טאַנצט פון פּרייד, אז איהר צייט
איז צוריקגעקומען!

דאָכט זיך, אז „כל דאלים גבר“ (ווער עס איז שטארקער, ביי דעם בלייבט עס!) איז אן אלטע פילאָזאָפיע, נאָך פון אדם הראשון'ס צייטען... אן אמת'ע, נאָקעטע וואָלד־פילאָזאָפיע — אַלץ ווענדט זיך אין דער פּוּיסט. די וועלט איז א קניזש: ווער עס איז שטארקער, בייסט פריהער אריין; ווער עס האָט א ברייטער מויל און בעסערע ציין, רייסט אָפּ א גרעסער און א בעסער שטיק... אָדער ווי מען פֿלעגט זאָגען: אויף דער וועלט איז, ווי אויף א חתונה — כאָפּ און פרעם, כאָפּ און זויף!

די סיסטעם איז אזוי אלט, ווי דאָס ווילדע לעבען. נישט איינמאָל האָט זיך אפילו שוין געדאַכט, אז די מאַראַך־ליטעט, אַז דער יושר פון ציין־אוד־נעגעל איז אָפגעשוואַכט, אָפ־גענוצט; אַז מיר האָבען די „טייערע שמאַטע“ אין אַרכיוו אריינגעלעגט, וואו זי איז שוין מיט שימעל באַוואַקסען; אַז מיר מענשען, האָבען שוין איינגעזעהן, אז דאָס פּאַסט נאָך פאַר ווילדע חיות און נאָך נאָקעטע ווילדע לייט; אַז מיר דאַרפֿען זוכען אונזער גליק אין עפעס אַנדערש, עפעס גרעסערס, העכערס... און דאָך — האָט זיך נאָך אזוי געדאַכט! די פילאָזאָפישע פּאַכרי־קאַנטען פון ניינצעהנטען יאהרהונדערט: דאַרווין, ספּענסער, ליי־פּערט און אַלע זייערע נאַכשלעפּער און נאַכשטופּער האָבען די מאַדע באַנייערט!

דאַרווין האָט באַמערקט, אז דורך ערציהען, לעבען אויף א געדויעט אַרט, אין א געוויסען קלימאַט, אין געוויסע באדינגונגען — פאַרענדערט זיך דער קערפּער פון מענשען און חיות, און דערפון איז איהם איינגעפאלען צו באנייען די אלטע לאַמאַרקישיע סיסטעם, אז גאט האָט קיין באַזונדערע מינים נישט באַשאַפֿען, אז פון זיין האַנט איז נאָר איין לעבען אַרויס; אז די אַלע מינים, משפּחות און סאַרטען קומען אַרויס מיט דער צייט — איין מין פון צווייטען, איין סאַרט פון צווייטען; און דאָס ווענדט זיך אין די פאַרשידענע פאַרענדערונגען, וואָס מאַכען זיך אינ'ם לעבען... נו — וואָס שאַדט עס אונז? וואָס זאָל אונז דער פּוּסטער יחוס? אַרדבאַ, עס איז מעהר כבוד, אז מיר האָבען זיך אַליין אַויסגעאַרבייט, אַליין מיט דער צייט פאַר מענשען געמאַכט, דעם עק פאַרלוירען און אַזויפיעל שכל, אַזויפיעל יושר באַקומען! נישט איינער זוכט אפּשר אין שלאָף דעם עק, ווי אַז אַלטער דייטש די יאַרמולקע, נישט

איינעם חלומ'ט זיך דער וואלד... נאך מיט דער צייט וועלען די חלומות און דאס זוכען דעם נעכטיגען טאג אויפהערען, פאר-שווינדען...

אמת איז, אז אין „בראשית“ איז די מעשה אנדערש דער-צעהלט... נאך „מעשה בראשית“ איז נישט געשריבען פראסט „כדבר איש אל רעהו“ — עם איז פול סודות; א י ד זעה עפעס אנדערש, יענער עפעס אנדערש און דער אלשיך — עליו השלום — אויך עפעס אנדערש... ווער ווייסט, אפשר מיינט גאָר ד א ס דער פסוק... א קשיא אויף א מעשה! אז „חמץ“ קאן זיין על פי קבלה דער יצר הרע און „מצה“ דער יצר טוב, כאַטש זיי שמעהן ביידע נישט אין מעשה בראשית, קאן „חזה“ זיין די פאַנטאַזיע, וואָס טרייבט דעם מענש צו זוכען נייע אמת'ען, נייע וועגען; דער „עץ הדעת“ — די קולטור און די שלאַנג — דער „סקעפט“ ציזם“, דאָס מסופק זיין, דאָס אומרוהיגע פרעגען: פארוואָס און פאַר ווען, דאָס וואָס לאָזט אונזער פאַנטאַזיע נישט שלאָפען און נויט זי, זי זאָל אלע רגע אויפשטעלען נייע סיסטעמען, נייע היילעך פון קאָרטען, „אויף וועלכע דער פויערישער שכל הישר דאַרף נאָך א בלאַז טון, זיי זאָלען אומפאלען“...

פאַרציטענעס וואָלט מען אַזאָ דאָרויף פאַרברענט. אין היינ-טיגע קאלטע צייטען האָט ער אויסגעלעבט זיינע יאָהרען און גע-פונען נאָך א גאַטס'געלעהרטען, וואָס האָט אויסגעגלייכט דעם פסוק, ער זאָל פאַסען צו זיין טעאָריע; נאַטירליך — דעם פסוק צוליעב. —

נאָר דאָרויף איז געפאַלען אויף נאָך אַן המצאה. וואָרים די שאַלה איז: פאַרוואָס ווערען טייל פאַרענדערונגען פאַרשוואַנדען און אנדערע האַלטען זיך שטאַל און אייזען? מיר ווייסען, אז נישט איינמאַל ווערט געבוירען א קאלב מיט צוויי עקען, אָדער מיט צוויי קעפּ, מיט זעקס פיס — פאַרוואָס בלייב'ט פון דעם אלעם קיין זכר נישט, און פאַרוואָס, אז עם האָט זיך נאָר באַוויזען א האָרן, האָר-בען זיך באלד אלע בהמות פאַרקוקט און הערנער באַקומען? אויף דעם איז די תשובה: כל דאָלים גבר! דאָס לעבען איז אַן אייביגע מלחמה, איינער מיט'ן אנדערען, איין מין מיט'ן צווייטען און איין משפחה מיט דער צווייטער... אלע שלאָגען זיך שטענדיג און גובר איז דער שטאַרקערער — דעריבער איז דאָס קאלב מיט איבריגע

פּיס נעלם געוואָרען, ווייל פיער פּיס איז איבער גענוג, כּפרט — איין קאַפּ! נאָר דער אַקס מיט'ן האָרן, וואָס איז געוואָרען א שור נגח, האָט זיך טאַקע געמעהרט און געפרוכפערט, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז עס זענען געוואָרען א וועלט אַקסען מיט הערנער און די רעשט אַקסען אַ ה' ה' הערנער זענען נעלם געוואָרען — אויסגע'פּגרי'ט אָדער אויפגעפרעסען געוואָרען פון אנדערע בהמות, ווייל פון פּרעה'ס חלום זעהט אויס, אז אמאָל האָבען די קיח איינס דאָס אנדערע געגעסען, גאָר מעגשען צוגלייך! פון וואַנען עס האָט זיך דער ערשטער האָרן גענומען, דאָס וויינט דער טייפּעל, ענוג — אַ האָרן האָט זיך באַוווּזען און דער ערשטער גליקליכער אַקס, וואָס האָט'ן געקריגען, האָט מוצא חן געוועזען ביי די קיח, ער האָט גע' האָט אסך קינדער און האָט זיי אלע פאַר'ירש'ענט דעם תּאָרן... טרעפט זיך אמאָל איינס ווערט געבוירען מיט א גאַלען קאַפּ — געהט עס לאַבור, — ווי איינער אַהן כּל־זין אין דער מלחמה מיט שטאַרק באַוואַפענטע! טכוירען, למשל, האָבען אמאָל געלעבט, ווי אלע אנדערע חיות ובהמות; פּלוצלונג האָט איין טכויר אַנגעהויבן בען צו שוויצען מיט א ריח — ווי פון א בעל־תּשובּה, לעבען וועל־ כען עס קאָן אפּילו קיין צדיק גמור נישט איינשטעהן... מיט דער צייט האָט מען אלע טכוירען אויפגעגעסען, נאָר פאַר דעם טכוירען איז יעדערער אנטלאָפּען, און ער מיט זיינע יורשים זענען געבליבען לעבען, און זיי מעהרען און פּרוכטפערען זיך, אז מען פּיהלט זיי שוין אפּילו אין דער ליטעראַטור... פּאַקשיווע (אָדער ווי די „ליטוואַקעס“ ווילען: קראַפּעווע) איז אמאָל געוועזען א געוויקס, ווי אלע געוויקסען, נאָר פון דער העלער הויט האָט איין פּאַקשיווע אַנגעהויבען צו שמעכען און צו בריהען; מיט דער צייט האָט מען אלע מינים פּאַקשיווע צוטראַטען, אויסגעריסען, נאָר די בריהענדיגע און שמעכענדיגע זענען געבליבען! און אַזוי אלע חיות ובהמות! טייל פערד האָבען אפּשר אמאָל קיין עקען נישט געהאט, נאָר די אַהן עקען האָבען זיי די פּליגען געפרעסען, און נוצן איז געוואָרען נאָר דאָס פערד, וואָס האָט זיך געקאָנט קראַצען מיט'ן עק ביז'ן קאַפּ.

הכלל — א מלחמה און מען דאַרף נאָר גוט כּל־זין!

נאָר כּל־זמן דאָס אלץ איז נאָר נוהג און וואַלד און פעלד, צווישען חיות און בהמות, אַרט מיך נישט; לוינט אפּילו נישט

צו דערגעהן, פון וואנען עס האבען זיך גענומען די ערשטע פאר-
ענדערונגען — דער ערשטער האָרן, דער ערשטער שווייס, דער
ערשטער עק... נישט כדאי זיך דעריבער דעם קאָפּ צו פאַרדרעהען.
מיר זענען שוין ל א נ ג פון וואָלד אַרויס, און ביי אונז, דאַכט
זיך, איז נאָר פאַרקערט. אַט האָט ושתי א האָרן באַקומען, דאַכט
זיך, א וואויל כל־זין אין דער מלחמה צווישען מאָן און ווייב און
בכלל צווישען ווייבער, און דאָך — איז דער מוסר שטאַרקער
געוועזען פאר'ן האָרן: אַחשוּרוש האָט איינגעזעהן מיט'ן שכל פון
זיינע עצה־געבער, אז א ווייב דאַרף פאַלגען א מאָן, אז יעדער מאָן
מוז האָבען צו שאַפען ביי זיך אין דער היים, אפילו ווען ער איז
אַזוי קלוג, ווי אַחשוּרוש, און דערביי נאָך אַזוי שכור, ווי ער; אז
אויב ער הייסט, די פּלֶזנט'טע זאָל אַרײַנקומען נאָר על־פּי־פּשט,
א ה ו אַן איינהיל... אמת אין, אז די ממשלה, וואָס א מאָן האָט,
איז כל־זמן דאָס ווייב איז אין שטוב נישט אַזוי פעסט... נאָר דער
„יושר“ האָט פאַרט גובר געוועזען דעם האָרן, און ושתי האָט גע-
מוזט אַפּטרעטען אַסתר המלכה'ן די קרוין.

עס ווערען גאַנץ אַפּט געבוירען מענשען מיט צו שאַרפע ציין,
צו האַרטע פּויסטען, אַדער מיט נשמות פון טכוירען און פּוקסען—
נאָר מיר האָבען שטענדיג געמיינט, אז פאַר זייערטוועגען טאַקע
האָבען מיר קרימענאַלען, אַרעסטען, און טיילמאַל (בסוד זאָל עס
בלייבען) אַ בינטעל הייסע ריטער, ביז מען ווערט פון זיי פּטור...
אונזער לעבען, האָבען מיר געמיינט, רינט שוין כמעט אַזוי קלאָר,
ווי א וואַסער... עס ל א ט אַמאַל אַרײַן א שטיינדעל, מאַכט
עטליכע רעדלעך אַרום זיך, נאָר באַלד ווערט עס פאַרשוואַונד-
רען מיט די רעדלעך צוזאַמען, דער שפּיגעל גלייכט זיך אויס און
דינט ווייטער אַזוי רײַן, אַזוי קלאָר, ווי דער הימעל... טיפּער איז
אפילו קאַלט און פינסטער, און דער העכט לאָזט דעם קאַרפּ נישט
שלאַפען, נאָר מיט דער צייט, האָט מען געמיינט, וועט מען דאַרט
אויך אַרײַנקוקען... מיט דער צייט וועט דער מענש איינזעהן, אז
די ערד קאַן ערנעהרען צעהן מאָל אַזויפיעל מענשען, ווי עס איז
דא אױף דער וועלט, אז מיר דאַרפען אַנשטרענגען אונזער אינטער-
ליגענץ, נישט איינער זאָל דעם צווייטען אַרויסרייסען פון מויל,
נאָר מעהר באַנוצען די נאַטור־קרעפטען, וואָס דינען אונז נאָך אין
נאָר אַ קליינעם פּראַצענט. מען האָט געמיינט, אז איינער וועט

ארויסנעמען די הענט פון צווייטענס טאָש, דער צווייטער וועט אויפהערען צו רייסען דעם ערשטענס נאָז, און זיי וועלען זיך ביידע נעמען צו די וואסער-פאלען, וואָס רוישען, הילכען, און בייזערען זיך, פאָרוואָס זיי פארלירען אַזויפיעל קראַפט אומזיסט... מען האָט גערעכענט, אז אָט, אָט וועט ישעיה'ס נבואה פון אייביגען פרידען מקוים ווערען און אויף דער וועלט וועט ווערען אַ געקושערדי, אַ געהאלזערדי, אז מלאכים אין הימעל וועלען אונז מקנא זיין...

זענען אבער געקומען ספענסער און ליפערט און האַבען גער זאָגט: לאַ כּי! די צוויי פּילאָזאָפּען, מיט אַ הונדערט נאָכשטער פּער, ווייזען אויס, אז אויסער דעם, וואָס מיר קומען אַ ר ו י ס פון וואַלד, מוזען מיר נאָך אייביג שוין לעבען לויט דעם שלחן-ערוד, וואָס איז אין דעם וואַלד נוהג... און דער שלחן-ערוד האָט נאָר איין פּאַראַגראַף: כָּל דְּאֵלִים גִּבֹּר! ואידך — פּירוּשׁא (די רעשט איז נאָר אַ פּירוּשׁ): פּוּיסט, נעגעל, באַקציון, רציחה, מסירות, פּאַלשקייט — וואָס איהר ווילט אליין...

די אייגענע שווערט זעננט איבער אונזער קאָפּ אויך! די פּוּיסט איז ביי אונז אויך יושר און עהרליכקייט צוזאָמען! דאָס גאַנצע לעבען, אפילו דאָס מענשליכע, איז אַן אייביגע מלחמה... יוסל מיט שמואל'ן, אידען מיט קריסטען, פּראַנציוזען מיט דייטשען, ווייסע מיט שוואַרצע, מיט געלע — אַלע מוזען זיך שמענדיג רייסען ביי די האַר, צופען ביי די נעז, און ווער עס איז שטאַרקער, דער בייסט פעסטער אינ'ם קניזש...

די פּוּיסט איז אַלט, ווי די וועלט, ווי דער וואַלד מיט זיינע חיות רעות! נאָר די סיסטעם האָט אַ ניייעם נאָמען! די ח"י גדולים קומען נאָך דאָרוויינען: „דער קאמפּף אום דאָס דאָזיין“, הייסט עס! דאָס איז דער העכט, וואָס שווימט אַרום אין ספענ-סער'ס וואַסער, דאָס איז די ראַפּוכע, וואָס גראַבעלט זיך אַזוי אומ-געלומפּערט אַרום אין ליפּערט'ס שווערען שליים...

אַז אייביגע מלחמה צווישען מענשען, פּעלקער און ראַסען! און דו מיט דיך נישט, יעדער דאַרף פאַר זיך זאָרגען!
עס איז שוין אַזוי, עס מוז און עס זאָרף אַזוי זיין!

און עס איז אַ גאַנץ איינפאַכע סיסטעם:
די גריכען האַבען אַמאָל געטויט קראַנקע און פּעלער-האַמפּע

קינדער, עס זאל ארויס א דור פון סאמע גבורים; און דער נייד צעהנטער יאהרהונדערט וויל מיט דער פייערדיגער קאנקורענץ אויסברענגען אלע שלימוז'דיגע מענשען, עס זאל ארויס א דור מיט סאמע דורכגעטריבענע שווינדלער...

דאס לעבען איז אן אייביגער קריג — ווער עס פאלט, איז אוראי שכור געוועזען, אדער עס האט זיך איהם אינמיטען דערינען פארגלוסט צו גענעצען... דאס לעבען איז א „מאקאטווער דראנג“, אויסגעשמירט מיט זיף; ווער עס כאפט זיך ארויף, באקומט א צילינדער מיט א זייגערל...

און מיט דער צייט וועלען אלע קאנען קריכען!

דער ענגאזיס, דאס אייביגע פערזארגען נאך זיך אליין, דאס אנפילען נאך דעם אייגענעם מאגען — אט דאס זענען, לויט דער פילאזאפיע, די געשיכטליכע הייווען, אויף וועלכע עס יעהרט די מענשהייט, און אהן וועלכע זי וואלט געבליבען ליגען, ווי אן אויסגעטריקענט שטיקעל טייג אין עק מולטער — אצינד הויבט עס זיך און וועט באלד אריבער איבער דער ראנד! „די אייגענליכע“ אט דאס איז, לויט ספענסער און ליפערט, די שפינעריין, וואס זיצט ביים אייביגען רעדעל פון דער צייט, און שפינט אונז די ציוויליזאציע!

אפשר שרעקט אייד, וואס דער שטאף איז ברודיג פון ארע מען שווייס און רויט פון אומשולדיגען בלוט? וואס מאכט עס אויס? פון דעם שטאף קומען דאך ארויס אזוינע שלאפרעק, פרעק און זיידענע קליידער פאר א צעהנדליג אויסדערוועהלטע... אייביגע מלחמה, אייביגע קאנקורענץ צווישען מענשען, פעלקער און ראסען; און מענשען, פעלקער און ראסען וועלען אזוי לאנג אראפפאלען, ווי פוילע עפעלעך פון בוים, ביז עס וועלען בלייבען סאמע פענהגע מאנשעסטער פאבריקאנטען!

איחר פרעגט, צי דאס איז מאראליש?

— מאראליש? ענטפערט אייד די פילאזאפיע, איז דען דא א מאראליטעט? און אונזערע פילאזאפען זענען קלאר אין דער סאציאלאגאיע, ווי ביי זיך אין דער היים און וועלען אייד פארשיטען

מיט א מיליאָן פאקטען, ווי א וואלד מיט שישקעס, און מען וועט אייך באווייזען, אז יעדעס פאָלק האָט אין יעדער צייט און אויף יעדען אָרט אנדערע דעות, אנדערע מדות, אז וואָס ביי איינעם איז רויט, איז ביים צווייטען גרין, וואָס איינער האַלט פאר א מצוה, האַלט דער צווייטער פאר אן עבירה... ווי קאָן זיין א מאָראַליטעט? ווי קאָן זי דינען אלס מאַטאָר אין אונזער מאַשין, זיין א לאַקאָמאָד טיוו, וואָס פיהרט די וואַנאָנען פון דורות?

ביי אונז מעסט מען אויף איילען און קוואַרטען און מען וועגט אויף לויטען; אין רוסלאַנד ווערט געמאָסטען אויף ארשינען און טשעטווערטעס און געוואויגען אויף זאָלאָטניקעס; אין אייראָפּא אין אַנגענומען געוואָרען דער פראַנצויזישער מעטער מיט'ן קילאָ... ווילדע מעסטען אויף דער האנט און טייל ווייסען גאַרנישט צו וועגען... און פונדעסטוועגען וועט קיינעם נישט איינפאלען צו קלער רען: טאַמער איז גאַר קיין מאָס און קיין וואָג נישט פאַראַנען? מיר האָבען ציפערען ביז 9 מיט איין 0; אַמאָל האָט מען געצעהלט ביז צוואַנציג, די רוימער האָבען געהאט עקסטרא צי פערען פאַר צוואַנציג, דרייסיג א. ז. וו.

טייל ווילדע קאָנען מעהר נישט צעהלען, ווי ביז פינף, זעקס הייסט שוין אסך, אָדער מען זאָגט: פינף און איינס... און פונדעסטוועגען איז קיינער נישט מסופק, אז צוויי און צוויי איז דאָד נאָר פיער, נישט דריי און נישט זיבען...

מיר נוצען געלט פון קופער, זילבער און גאָלד; אין טייל לענדער באנוצט מען אויך ניקעל. די גריכען האָבען געהאט מטבעות פון אייזען, ווילדע שטאַמען האַנדלען און טוישען אויף גרינע שטיקלעך גלאָז, מושעלן, ביסלעך ריין, און פונדעסטוועגען זענען מיר זיך אלע מקריב פאַר געלט, און ווייסען, אז געלט עקזיסטירט... נאָר, אז עס זענען פאַראַנען פאַרשידענע מנהגים און דעות ביי פעלקער, ווערט שוין דער עולם מסופק, צי עס איז פאַראַנען א מאָראַליטעט, קאָן שוין זיין, אז „איוב לאַ היה ולא נברא“, אז נישט — שטעקט די מאָראַליטעט טאַקע אין דער פרייער קאָנז קורענץ — איז דער זיפ, וואָס לאָזט ארויס די קליינע און דראַבנע און באַהאַלט די גראַבע, גרויסע און פעטע... איז דער זיפ, וואָס וועט אונז מיט דער צייט אויסשאַקלען הונדערט מיליאָן אַרביי טער און עטליכע מאַנשעסטער פאַבריקאַנטען...

וואס האָט די מאָראַליטעט פאַר'ן אַרעמען אומגליקליכען, וואָס פאַלט אונטער דער לאַסט? נישט מעהר, ווי אַ היתר: קריד אויך!
כאַפּ אויך! גלייך מיט'ן בעל-הגדה, ווייסט זי נאָר: „נעם די מצה!“ דער קניוזש ליגט אינמיטען נאָס, כאַפּ דיך צו!

אַון עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז אַ גוטע פּילאָזאָפּיע
נאָר פאַר רייכע לייט אָדער פאַר שטאַרקע פעלקער, אַז די פּילאָזאָפּיע
קאָן נאָר ליגען אין אַן אַנגעשוואַלענער ברוסט-טאַש און זיין אונט-
טערגעשפּאַרט מיט אַ וואַלד פון באַגנעטען, אַז אַרעמע לייט און
שוואַכע פעלקער, וואָס קאַנען לייכט אונטערגעהן אין דער אייביגער
מלחמה, וועלען זיך האַלטען אָן די אלטע מענשליכע אידעאלען,
אַז דעם אַלטען יושר, אָן דער אַלטער מאָראַליטעט...
עס האָט זיך אַבער אַרויסגעוויזען, אַז עס איז אַ טעות... ווי
געזאַגט, קומען שוין היינט ספּענסער און ליפּערמ אין בית-המדרש
אַרויף, מען שטודירט זיי אין אַלע ישיבות...
דער געוועזענער פּרוש, וואָס האָט געלעבט פון תעניתים,
ווייסט שוין היינט, אַז דער בעסטער אַבר פון אַ מענש איז דער
מאַגען, אַז אַלע אנדערע אַברים זענען משרתים, אַז נאָר ער, דער
מאַגען, מאַכט די געשיכטע, אַז נאָר אייגענליכע שפּינט די
קולטור!

אויף ספּענסער'ס קני וועט אויפגעצויגען ווערען אַ נייער דור
פון סאַמע כאַפּערס...
ווי אַזוי דאַרף מען דערציהען קינדער?
קינדער — זאָגט ספּענסער — דאַרף מען דערציהען אויף
אַזא'ן אופן, אַז זיי זאָלען קאַנען גליקליך זיין... זיי זאָלען קאַנען
אויסנוצען דעם גאַנצען נחת, וואָס די נאַטור וועט זיי געבען, זיי
זאָלען זיין, ווי אַ שוואַם, איינצוזאַפּען דאָס גאַנצע פאַרגעניגען,
וואָס זיי וועלען געפינען אויף זייער וועג...
וואַרים — אַז יעדערער וועט האַבען זיך אין זיין, וועט אַלע-
מען גוט זיין, — מוֹהסתם!

ספענסער און ליפערט ווערען אונזערע נייע געמער!
 נאָר דאָס איז אויך נישט קיין נייעס!
 די יונגע עגיפטיאנערין, וואָס מען האָט יאָהר-יעהרליך אריינגעוואָרפען אין נילוס אלס קרבן פאר'ן הייליגען טייד, האָט אליין אויך געגלויבט אין זיין הייליגקייט...
 די אמעריקאנישע שקלאפען האָבען זיך געשלאָגען אין איין שורה מיט זייערע בעלי-בתים געגען די, וואָס האָבען זיי געוואָלט באַפרייען.

אונזערע אַלע פויערים זאָגען נאָר, אז עס איז בעסער צו אַרבייטען „פאַנשטיזונע“, איידער צו צאָהלען פאַראַטעק — און מיר, מיר אַרעם, צוואוואָרפען, שוואַכסטע פּאָלק אויף דער וועלט, הויבען אויך אָן צו גלויבען, אז דער אידעאל פון מענטשען איז דער אייביגער קריג צווישען מענשען און פעלקער, ראַסען און קלאַסען...

די דאָרווייַספּענסער-ליפערטישע סיסטעם, אָדער בכלל, דער פּאַפּירענער ליבעראַליזם, איז דורך גאַנץ אייראָפּאַ, ווי אַ זאָר-ראַזע, פּרייהייט הייסט אַ רעכט צו מאַכען זיך מיט די עלענבויגען אָן אַרט ביים טיש; וועהלען — הייסט קויפען שטימען פאַר געלט און בראַנפען, פאַרלאַמענטען זענען בערזען, וואו פאַרטייען שווינדלען מיט פּאַליטישע פּאַפּירען, וואו די דעפּוטירטע פאַרקויפען איינער נער דעם צווייטען די געקויפטע שטימען מיט אַן אומגעווענערען ראַכאַט... די „פּרייע פרעסע“, דער שטאַלץ פון ניינצענטען יאָהר-הונדערט, איז אַ רינשטאַק פון בלאַנע און שאַנטאַזש...

אין אייראפא און פון אונז אונטערן אויווען

אז מען רייסט אפ דאס אויג פונ'ם זידענדיגען לעבען אין אייראפא, און מען ווארפט א בליק צו אונז אונטערן אויווען, האט מען דאס געפיהל פון א רייזענדיגען, וואס קומט נאך שטורעם און וועטער אחיים אין א ווארעמע, שטילע, אלטפרענקישע שטוב. — אין דרויסען האט זיך דער הייליגער הימעל צוקריגט מיט דער זינדיגער ערד, דער הימעל האט אינגערונצעלט זיין שטערען, ווי א פארמעט, און עס ציהט זיך איבער איהם א וואלקען נאך א וואלקען; אלע מאל שווערער, בלייערנער, שווארצער און גיסער דינער! פון דער השגחה'ס אויג פליהט א בליץ נאך א בליץ און פון גאט'ס האנט שלאגט א דונער נאך א דונער...

אט טרעפט ער אין אן אלטע שאפע אריין; דאס האלץ איז אזוי דאך, אזוי אויסגעטריקענט געוועזען, אז מען האט געמיינט, אז זי וועט די וועלט איבערלעבען, און אט פלאקערט זי אויף ווי א קיין, און פאלט און ברעכט צוזאמען; אט שלענגלען זיך פייער-דיגע צונגען צווישען זיילען רויך ארום א ניימאדישען פאלאץ; פון איהם וועט אורדאי באלד קיין זכר נישט בלייבען, און דא יאגט זיך בארג אראפ דאס שוימענדיג-זידענדיגע וואסער, יאגט און שלאגט מיט א כעס און רייסט מיט זיך מיט אלע שטיינער, פלאטען און גרענצען, וואס שטעהען איהם אין וועג.

נאך, געלויבט אין גאט, מיר זענען שוין אין דער היים. דא איז לאנגווייליג נאך שטיל, דושנע נאך ווארעם — דא איז מען זי-כער מיט'ן לעבען...

דארט האט דער דונער געקנאקט, דא קנאקט אמאל א ברע-נענדיג שייטעל האלץ אין אויווען... דארט האט זיך געדאכט, אז גאט וויל כשר'ן די ערד מיט פייער און איבערשווענקען מיט וואסער. דא זיצט קוים די אלטע באבע און פליקט פעדערען... דארט פיהרען

הימעל און ערד מלחמה, און דאָ שפּאַרען זיך צוויי אלטע מוהמעס
וואָס עס איז בעסער: געריבענער אָדער געשאַבענער רעטער...
און זיי זעהען גאַרנישט אזוי שרעקליך אויס! וואָלענע זאַקען
איז די הענט, שפּיזלעך אונטער די אויערען, די בריִלען פאַררוקט
אויפֿן שטערען... וואָס? עס וועט גאַרנישט זיין דערפֿון.

לעוויאַטמאַנען לעבען איז אַ ים; מיקראַבען — איז אַ טראַפּען
וואַסער... אינ'ם טראַפּען שלאַגט זיך אַפּ דאָס נאַנצע לעבען נאָר
— מיטראַסקאָפּיש קליין און... אַמאָל מיט'ן קאָפּ אַראָפּ.

נאָט אייד פאַקטען:

אייראָפּא האָט אַריסטאָקראַטען און מיר האָבען אַריסטאָקראַט־
טען, ביידערליי מיוחסים האָבען פּיינט די פּאַלקס-בילדונג. ביידע
זאָגען, אַז דאָס פּאַלק דאַרף אַ סך גלויבען און וועניג וויסען. ביידע
זאָגען, אַז שולען און בפרט אוניווערזיטעטען, אַז וויסענשאַפט
און בפרט אַז איינפאַך אמת וואָרט אַהז איין איינהיל זענען אַזוי-
נע שווערע מאַכלים, אַז דאָס פּאַלק קאָן זיי נישט פאַרדייען... אַז
דערפֿון פאַרדאַרבט זיך עס דער מאַגען, שלאַפּט אומרוהיג און האָט
בייזע חלומות... און דאָד איז ווייט פֿון יענע אַריסטאָקראַטען ביז
אונזערע! די אַריסטאָקראַטען, למשל, איז פּרייסען, די „יונקערס“,
ווי מען רופּט זיי דאַרט, זענען רייכע גוטבאַזיצער פֿון אייביגע
יאָהרען, אַריסטאָקראַטען מיט סאַמע ריין בלויליך בלוט; מיט
אַ יחוס, וואָס גרייכט אַמאָל ביז די חיות ובהמות אין נח'ס תּיבה!
זיי געדענקען נאָר די אלטע גוטע צייטען, ווען לעזען און שרייבען
האָט געהערט צו זיי, בפרט רעגירען! אין לאַנד זענען נאָר
געוועזען צוויי קלאַסען: אַ קליין ביסעל פּריצים, וואָס האָבען
געהאַט אַלץ און איבער אַלץ צו שאַפּען, און אַ גרויסע מאַסע
פּויערען, וואָס האָבען אַסך געאַרבייט און גאַרנישט געהאַט. דאָ-
מאָלט האָבען אונזערע יונקערס געלעבט אַ גוטען טאַג, און אַז דאָס
פּויערען-פּאַלק האָט עפעס פאַרלאַנגט, נישט אויף די קני, נישט

אין קלויסטער און נישט פון גאט — האט מען איהם געענטפערט מיט קארטאטשען.

נאטירליך געהט די יונקערס היינט אויך נישט אזוי שלעכט; זיי זענען נאך ער היום די זיילען, וואס האלטען אונטער דעם פריי-שישען הימעל...

די גרעסטע שמעלען אין לאַנד, אין דער ארמיניסטראציע, אין מיליטער און בפרט אין קייזער'ס הויף געהערען צו זיי, און אויסער דעם האבען זיי נאך מאסען גיטער, וואס זיי האבען גע-קריגען בירושה פון די אלטע גוטע צייטען, און, ליידער, נאך נישט פארטרונקען און פארהוליעט...

פאר וואס האט דער פריישישער יונקער פיינט די פאלקס-בילד-דונג? פאר וואס קריגט ער הארץ-קלאפען פאר דעם, וואס ער רופט: „דעמאגאגיע“? ווייל ער ווייסט, אז וואס קלינגער עס וועט זיין דאס פאלק, קלענער וועט ווערען זיין פעטער ביסען...

נאך וואס פאר א אריסטאקראטען האבען מיר? ווער שרייט אויף אונז, אז מיר זאגען צופיעל אויס דעם פראסטען פאלק, דעם „המון העם“? ווער איז ביי אונז די זויער-מילך און ווער די סמע-טענע? ווער האט רויט און ווער האט בלויליך בלוט? דאכט זיך, אז אין יעדער קלענסטער רייהע פון אידישע דורות, וועט איהר געפינען אלע שמעלען פון דער לייטער, אויף וועלכע א אידישער פוס מעג נאך טרעטען! איהר וועט געפינען א פאקטאר און א רב, א רופא און א דאקטאר, און א פראצענטניק און נאך עפעס ערנערס, און א גביר, און א טרעגער... ווער זשע זענען אונזערע אריסטאקראטען?

אונזערע אריסטאקראטען זענען: מלמדים, וואס האבען זיך אויסגעלערענט אביסעל העברעאישע גראמאטיק, א בעדער-יונג, וואס האט זיך צוגעכאפט צו לעטריסעס ראמאנטישע געדיכטען, און אויסגעקארמעט פאקטאריש בעל-כת'יש עקסעל, וואס האט איינגע-נומען א צוואנציג לעקציעס אַלענדאָרף... אַט די לייט און זייער גליי-כען זענען אונזערע יונקערס! אַט די לייט ווייסען שוין אזוינע סודות, וואס מען טאר דאס פאלק נישט אויסזאגען... אַט די לייט זאגען, אז די זויערמילך, דער המון עם דארף האבען א פרוכת אי-בער די אויגען און לאַזען זיך פיהרען פון זיי!...

אָט דאָס זענען אונזערע יונקערס אין די פּעדערען וואָס די אַלטע באַבע פּליקט !

צו האָט איהר געהערט פון לעצטען אייזענבאָהן-שטריק אין אַמעריקאָ ? די אַרבייטער און דינער פון דער באַהן האָבען געוואָלט אַ גרעסערען לויז, די בעלי בתים פון דער באַהן האָבען ניט גע-וואָלט געבען, האָבען זיך די אַרבייטער מיט געוועזען און אויפ-געהערט צו אַרבייטען... דאָס הייסט אויף זייער לשון א „שטרייק“... דאָס מחלוקת האָט לאַנג געדויערט, די אַרבייטער האָבען פאַר הונד-גער געמאַכט באַוועריעס, צובראַכען וואַגאַנען, פאַרברענט סטאַנ-ציעס... די בעלי בתים האָבען געבעטען הילף ביים פּרעזידענט, מען האָט געשאַסען, עס איז בלוט פאַרגאַסען געוואָרען... נאָר דאָס איז נאָך אַ קלייניג-קייט... אין אונזערע צייטען הענגט דער ווערט פון אַ זאך נישט אַפּ פּוֹל'ס בלוט, וואָס זי האָט געקאַסט...

ביי אונז געהען אַלע רעכענונגען, אַלע חשבונות אויף געלט ! אויף געלט ווערט געשאַצט די אַרבייט ; אויף געלט ווערען גע-שאַצט הענט און פיס, וואָס מען פאַרלירט ביי דער מאַשין און אַפילו אַ גאַנצער לעבעדיגער מענש, אויב ער ווערט אַמאָל צוקוועטשט צווישען איהרע ציין... כּפּרט אין אַמעריקא, וואו מען שאַצט אויף געלט אַפילו אַ קוש, וואָס אַ מיידעל קריגט אַהן איהר גוטען ווי-לען...

אַלץ ווערט גערעכענט אויף געלט ; און אויף געלט איז דער שטרייק ווערט געוועזען נאָר אַ קלייניגקייט : די בעלי-בתים פון דער אָפּגעשטעלטער באַהן האָבען געהאַט אַ היזק פון דריי מיליאָן דאָלאַר, די אויבס-סוחרים אין קאליפּאָרניע, וואָס האָבען די סחורה נישט געקענט פאַרשיקען — 5 מיליאָן דאָלאַר ; צוזאַמען האָבען די קאפיטאַליסטען געליטען אויף 8 מיליאָן און דאַגעגען האָבען די אַרבייטער געהאַט אַ היזק פון גאַנצע 10 מיליאָן דאָלאַר ! בכלל איז ווערט געוועזען דער שטרייק אַן ערך פון פינף און דרייסיג מיליאָן רובעל אונזער געלט !

ביי אונז איז אויך געווען אַ שטרייק... אין קישינאָוו... און אַ דאַפּעלטער שטרייק... דער בעל-טאַקסע האָט אויפגעהערט צו צאָהלען שכירות די דיינים, און די דיינים האָבען אויפגעהערט שאלות צו פּסק'ענען..

דער שטרייק האט אודאי געקאסט, ווי מען זאגט, „ח“י גדולים מיט א קניזש“, און דאך האט א דין גע'חלש'ט אינמיטען גאט פאר הונגער...

„ש א ל ת ה פ ו ע ל י ם !“ — די ארבייטער-פראגע ! אין אייראפא. אז א בעל-בתישער מענש דערמאנט זיך אין דער פראגע, ציטערט אונטער איהם הענט און פיס... קיין פרומער איד שרעקט זיך נישט אזוי אלול פאר'ן שופר, און אויף דער עלטער פאר'ן קבר מיט'ן מלאך דומה, ווי דאָרט אַ פאבריקאנט פאר'ן הונגעריי-גען ארבייטער ! דער בעל הבית ווייסט, אז דער ארבייטער איז קיין פויער נישט און האט גאר קיין חשק ניט אויסצופאסטען זיך דעם ליכטיגען גן-עדן... אז ער איז הונגעריג, וויל ער שוין נישט מודה זיין, אז דאָס האט איהם גאט היינט קיין ברויט ניט באשערט, נאר ער מיינט, אז דער פאבריקאנט האט א קישקע אָהן אַ דנא... אז דאָס ווייב ווערט איהם קראנק, אז די קינדער הויבען אָן הוסטען, זאגט ער שוין נישט, ווי אמאָל אין די גוטע, גאלדענע יאָהרען, אז עס איז אַן אַפּקומעניש פאַר די זינד, שלאָגט זיך שוין נישט אין האַרץ אַרײַן און לױפּט שוין נישט צום שטריימעל, ער זאָל איהם אַרויסגעבען אַ תּשובּה... איהם דאַכט זיך גאַר, אז זײַן דירה איז שולדיג, אז ער וואוינט אין נאַסען קבר ! און עס דאַכט איהם, אז דער פאַבריקאַנט איז איהם מחויב אויפצושטעלען אַ הויז ! ... אז זײַן זוהן מוז צו צעהן יאָהר געהן אין פאַבריק אַרײַן אַרבייטען. נלויבט ער שוין נישט ווי אמאָל, אז אַרבייט איז אַ הייליגע זאַך, אז פאַר דער אַרבייט צאָהלט מען אויף יענער וועלט, נאַר ער איז בײַן פאַר וואָס האַבען אַנדערע גימנאַזיום און אוניווערזיטעט און דער-נאַך אַ גוטע שמעלע, און זײַנע קינדער נישט ! ער זאגט נאָר, אז די פאַבריקאַנטען קאַנקורירען אויף זײַן חשבון, און דרײַ פערטעל סחורה איז זײַן שווייס און בלוט..

און אז עטליכע מיליאָנען מײַנען, איז ביטער ווי גאַל ! נאַר דאָס אַלץ איז אין אייראָפּא... בײַ אונז איז פון דעם אַלעם קיין זכר נישט דאָ, מיר האַבען קיין פאַבריקען נישט, קיין אַרבייטער נישט... מיר קענען, דאַכט זיך, רוהיג שלאָפּען... און דאָך

האַבען מיר אַ קליין „שאלת הפועלים“... אַ קליינס, אַ הנ'עוודיגס...
צום קושען!

מיר שטיצען די אַרבייטער אין ארץ ישראל...

טאָג טעגליך געהען אין תּמליץ נדבות אויף די פּועלים!
און עס איז אַ גוטע זאך! אויסער וואָס די אַרבייטער ווער
לען אַמאָל עפעס האַבען פּוֹז'ם געלט, איז דאָס דערווייל די בעסטע
רעקלאַמע, וואָס אַמעריקאַ פאַרמאָגט עס נישט!

עס האָט אַ יונגער שנעק ערגעץ אַ דרשה געהאַלטען און עס
ווייל קיינער דאַריבער איז צייטונג קיין וואָרט נישט שרייבען...
שרייבט ער אַליין: „ווייל איד האָב אין האַציפּלאַץ פאַר די
משכילים איז שטאַרט אַ דרשה געוואָגט און אַלע זענען שיער אויס-
גענאַנגען — שענק איד אַכטצען גדולים לטובת הפועלים.“ דער
„מליץ“ דרוקט און די וועלט קלינגט מיט'ן נייעם בעל-דרשן.

שאלת הפועלים איז אפילו א סגולה אויף פראַקסע פאַר אַ
יונגען דאָקטאָר; אויב ער האָט נאָר אַ גוטען פריינד, וועט שוין און
איהם דאָס פּובליקום נישט פאַרגעסען...

קוים האָט ער געענדיגט דאָס אוניווערזיטעט, שענקט זיין גר-
טער פריינד פאַר גרויס פריינד, וואָס דער באַריהמטער קאַפּ האָט
געענדיגט מעדיצין — ח"י גדולים! ווערט דער דאָקטאָר אַ חתן
— ווייטער ח"י גדולים! האָט ער חתונה — נאָך אַמאָל ח"י
גדולים... מאַכט ער אַ ברית — ווייטער ח"י גדולים! פאַרשרייבט
ער די ערשטע רעצעפט אימיצען אויף אַ קאַטאַר — גאָר נייע ח"י
גדולים פון דער נאָרעל! און אזוי נאָך קלינגט גאַנץ אייראָפּאַ
מיט'ן דאָקטאָר, וואָס, ווען נישט די שאלת הפועלים, וואָלט ער
געמוזט אַרומלויפּען אין די גאַסען, שרייען: „אַני שלמה!“ און
יעדען אַרײַנשטופּען אין האַנט אַרײַן דעם אָרעס...

אַ ליטעראַט האָט פאַרקויפּט — נישט די פּעדער, די איז
שוין לאַנג פאַרקאַניעט... נאָר זיך אַליין, פאַר עטליכע רובעל נדן!
ווער וואָלט געוואויסט דערפון? שאלת הפועלים! צוואנציג נומערען
דורכאַנאַנד ווינשט מען איהם, און פאַר יעדען וואונש קריגען די
אַרבייטער ח"י גדולים...

און עס וואַקסט פון טאָג צו טאָג!... די גבירה האָט דעם גביר
געוואַרפּען אַ ראַנדעל אין קאַפּ אַרײַן: האָט זי געטראָפּען, שענקט
דער גבירה'ס מוטער, ד. ה. דעם גביר'ס שוויגער, ח"י גדולים!

האט זי נישט געטראָפּען — שענקט די דינסט, וואָס האַלט מיט'ן בעל־הבית, ח"י גדולים! געהט די דינסט אַוועק דיקער, ווי זי איז געקומען, שענקט דעם בעל הבית אַ גוטער פּריינד ח"י גדולים... נו, זאָגט אַלײן, קאָן אַזאַ שאַלט הפּועלים אימיצען שאַרען? מען זאָגט, אַז דאָ האַבען מיר אַ סך אַרעמע בעלי מלאכות, אַז פאַר דעם געלט וואַלט מען זיי געקאָנט וואַרשטאַמען מאַכען, נייע מאַשינען קויפּען...

עס קאָן זײן, נאָר מיר קענען נישט אַנדערש, מיר מוזען האַבען אַונער אייגען, היימיש, וואַרעם, שטיף שאַלט הפּועלים'על!

אין אייראָפּא זענען געוועזען פּאַנאַמאַס און פּאַנאַמינאַס... און גאַנץ אייראָפּא האָט געקאַכט ווי אַ קעסעל!
אין פּראַנקרייך האַבען מיניסטאַרען גע'גנב'עט און געאַנאַנען אין קרימינאַל אַרײן; אין איטאַליען האַבען סענאַטאַרען געגראַבעלט אין דער קאַסע, און גאַנץ איטאַליען האָט געזאַטען! אין שפּאַניען האַבען אַ סך אַריסטאָקראַטען געהאַט לאַנגע פינגער און מען האָט זיי נישט געשוויגען! אין שיקאַגאָ האָט מען איינגעזעצט אַן עסטרייכישען קאַנסול פאַר געלד־זאַכען; אין ענגלאַנד אין אַרײַנגע־פּאַלען, נעביד, אַ לאַרד...

אומעטום — סקאַנדאַלען, ערד־ציטערניש!

ביי אונז אין געוועזען אַ פּאַנאַמינאַלע — און שטיף! שאַ! — עס האַבען גאַנץ קליינע מענשעלעך געמאַכט אַ גאַנץ קלײן חברה'לע צו קויפּען ערד אין אַרץ־ישׂראַל... קוים טויזענט מענשען און אין גאַנצען צו הונדערט פּראַנק..

מיט דער צײַט, האָט מען אויסגע־רעכענט, וועט די ערד וואָס סען און וואַקסען, און יעדערער פון די טויזענט מיטגלידער וועט האַבען זײן אייגענע קאַלאָניע אין אַרץ ישׂראַל... וואו אַ שניידער, וואו אַ שוסטער, וואו אַ קבצן, האָט פּאַרקויפּט די צירונג מיט'ן בעט־געוואַנט, צוגעבאַרגט די רעשט אויף פּראַצענט — און אַרײַנד געטראָגען הונדערט פּראַנק... צו וועמען? מוֹה־סַתּם צו אַ איד... וואָס האָט מען דאָ צו פרעגען...

אין קורצען האָט מען געקויפּט אַ שטיק ערד, מען האָט עס

א נאָמען גענעבען „עידזיתים“... און במשך פון א יאהר זענען גע-
 פלויגען פון ארץ ישראל בשורות טובות ווי די טויבען, דער כנסת
 ישראל צום דערקוויקעניש... די אייגענע, וואס האָבען די חברה
 צוזאמענגעשלאָגען, האָבען דעם גארטען געפלאַנצט, וויין געבויט...
 „אונזער וויינגארטען — האָט מען געשריבען — וואקסט פון טאָג
 צו טאָג, מיט יעדער מינוט וואקסט זיין ווערט, מענשען זעהען און
 גלויבען נישט זייערע אייגענע אויגען...“ „נאָר אזויערנאָך — האָט
 מען געשריבען, קאָן קומען די גאולה“, „נאָר דורך אזוינע חברות
 קאָן מען אויסגעלייזט ווערען פון גלות.“

פלוצלונג איז אָבער דער געזעלשאַפט איינגעפאלען אַראַפּצו-
 שיקען אַ מענש קיין ארץ ישראל, צו באַקוקען עידזיתים, און עס
 איז איהם פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען — שטיינער און ביי-
 נער!

די הונדערט טויזענט פראַנק — פון!

נאָר שטייל! קיין סקאַנדאַלען מאכט מען נישט! מען האָט
 קיינעם נישט אָפּגעגעבען „פאַרדור“... וואָס דען, עס האָט זיך
 אויסגעוויזען דאָס אייגענע, וואָס אין כעלם!

אין כעלם איז אמאָל פאַרשוואונדען געוואָרען מילך פון אַ
 טאַפּ... און קיינער איז נישט שולדיג געוועזען! די קאַץ איז געווען
 גע'פּגראָט, דער בעל הבית און די בעל הבית'טע — פליישיג, און
 פאַר דער דינסט וואָלט דער רב געמעגט שווערען...

אין אונגאַרן איז ערשט נישט לאַנג געוועזען אַ שטאַרק
 מחלוקת וועגען חופּה וקדושין. די אַריסטאָקראַטען, וואָס האָבען
 דאָרט אַ גרויסע דעה, זאָגען אַז אין חתונה האָבען שטעקט אַ גרוי-
 סער סוד, אַ הייליגקייט, אַ הימעל'זאָד, און אַז כאָטש „בת פּלוני
 לפּלוני“ איז באַשערט און ווערט אויסגערופּען נאָך פיערציג טאַג
 איידער גאָט טראַנספּאָרטירט אַרויס די נשמה פון אוצַר, מוז איבער
 יעדען זוון דאָס שטריימעל מאַכען אַ ברכה!... דאָס פּראַסטע פּאָלק
 אָבער זאָגט, אַז חתונה האָבען איז אַ מענשליכע זאַך, און אַז עס
 שטעקט דערניצען נאָר קיין סודות נישט, און מען דאַרף דערצו נישט
 מעהר, נאָר ער זאָל וועלען, זי זאָל וועלען און דאָס מאַגיסטראַט זאָל
 פאַרשרייבען, אַז זיי האָבען ביידע געוואָלט; כּדי מען זאָל וויסען
 ווער מיט וועמען עס וועט זיך אמאָל גמ'ען און ווער עס וועט נאָך
 וועמען נעמען ירושה און קדיש זאָגען...

אין אונגארן איז דא א פארלאמענט, וואו עס זיצען אויסדער-
וועהלטע פון פאלק, און א הערנהויז, וואו עס זיצען גרויסע הערען—
אריסטאקראטען. קיין פראווע איז דארט נישט גילטיג, ביז זי ווערט
נישט אנגענומען אין פארלאמענט, כאשטעטיגט אין הערנהויז און
דערנאך ערשט — אונטערגעשריבען פון קייזער. נאטירליך, האט
דער פארלאמענט געוואלט, אז די חתונה זאל בלייבען א ציוויל-
זאך, נישט קיין הייליגער סוד... נאך דאס הערנהויז האט נישט גע-
וואלט, און עס האט זיך נישט אונטערגעגעבען, ביז מען האט עס
נישט גענויט מיט שטיינער און בלאטע די אריסטאקראטען אין די
קאטשען אריין און מיט אויסהאקען די שויבען. זיי האבען זיך אונ-
טערגעגעבען און — היינט מארגען וועט דער קייזער אונטערשריי-
בען דאס נייע געזעץ, אז חופה וקרשין קאנען זיך באגעהן אַחוץ
שטרייפּעל...

ביי אונז איז אויך עפעס עהנליכעס געשעהן נאך... מיט'ן
קאפ אראפ!

אין א געוויסער שטאדט האבען די „דייטשען“, דאס הייסט
אונזער ליבעראלע, געבילדעטע פארטיי געוואלט דורכאויס אריי-
פיהרען די חופה אין שול אריין, גלייך צום ארוואקורש... און דער
פרומער קלאס האט נישט געלאזט! פאר דער חופה — זאגען זיי —
איז ענוג פלאץ אויפ'ן בערגעל מיסט, אויפ'ן שול-חיות...

דעם פרומען קלאס איז לייכט צו פארשטעהן... זיי ווילען בכלל
נישט קיין נייעס... דערצו ווייסען זיי, אז לויט אונזער געזעץ איז
גענוג, אז זי שמעקט אויס א פינגער. ער זעצט ארויף א פינגערל,
וואס מוז ווערט זיין וועניגסטענס א פרוטת, און זאגט „הרי-את“...
דערביי דארפען, נאטירליך, זיין עדות, ער זאל נישט אפליקמענען
שטיין און בייז; א מנין איז נאך בעסער, נאך אזוי ווי יעדער קאן
צוקומען צום עמוד, אזוי קאן יעדערער מקדש זיין...
נאך וואס די „דייטשען“ ווילען, פאר וואס גיט דער ראבינער
חופה וקרשין דוקא ביים ארוואקורש אין קאר-שול, איז נישט
צו פארשטעהן...

דאכט זיך, אז אין דעם קלאס שטעלען זיך צו דער חופה:
א חתן, וואס האט שוין קיין האר און קיין סודות נישט, און א
כלה, וואס ווייסט פון פאל דע קאק, זאלא און אנדערע, אפילו ווי

אזוי מען האָט קיין קינדער נישט, אַז עס האָבען נישט חתונה קיין מענשען, נאָר צוויי ביימעלעך געלט... וואָסזשע דאַרף מען דאָ דעם פרעדיגער ?

נאָר נישט אין דעם געהט אונז..

גענוג, אַז די פראגע, וואָס האָט אויפגעקאָכט גאַנץ אונגאַרן. האָט זיך אָפגעשלאָגען אין אונזער טראַפּען וואַסער, נאָר מיט'ן קאַפּ אַראָפּ !

פון דעסטוועגען מיינט נשט, אַז עס איז נאָר אין גאַנצען שטיל ! די פרומע חובבי ציון שלאָגען זיך מיט די ליבעראַלע חובבי ציון... אין וואָס עס געהט, איז שווער צו וויסען פון דיל הונדערטער פאַסקוויי לען, וואָס ווערען צושיקט אין בריף אָדער געדרוקט אין צייטונגען... עס מוז דאָר זיין אַן אַרט פראַגע: וואָס איז בעסער, געשאַבער נער אָדער געריבענער רעמעך ?

.1896

אונזער טרייסט.

מען דארף זיך טרייסטען!

א פאלק, וואס האט אזוי פיעל צרות איבערגעלעבט, אזוי פיעל פינסטערע צייטען איבערגעווארט; א פאלק, וואס מצרים און בבל, צוויי שרעקליכע שכנים, האבען נישט אויפגעגעסען, און דאס בלומזיכטיגע אומגעהייער — דאס מיטעלאַטער, נישט איינז געשלאנגען — וועט היינט, אין ניינצעהנטען יארהונדערט, נישט פארלירען געהן.

מען דארף זיך טרייסטען און האָפּען!

טרייסטען דארף מען זיך מיט דעם, וואס אַבוואָל דער האַם צווישען מענשען איז נאָך נישט אויסגעלאָשען; אַבוואָל דעם שוואַכען דינט נאָך נישט דאָס אייגענע רעכט, וואָס דעם שטאַרקען; און אַבוואָל: „לאַ תּגּוּב“, לאַ תּגּוּז, לאַ תּרצח, לאַ תּחמוּד“... איז נאָר נוהג צווישען איינעם און דעם צווייטען פון אייגענעם פאלק, — דאָך איז דער האַם צווישען מענשען שוואַכער, מילדער, געלאַסענער, ווי פאַרצייטען...

אַמאָל זענען נישט קיין פעלקער, נישט קיין מינינות, נישט קיין שבטים, נישט קיין משפחות געוועזען, נאָר איינצעלנע האָר-דען; חברות מענשען האָבען זיך אַרומגעדּרעהט, ווי חיות און סטאַ-דעם... דאַמאָלט זענען די חיות הייליג געוועזען, און דער מענש האָט נאָר אַלס פּרעס-פּלייש געדינט! איז דער האָרדע אליין האָט געמוזט שוין זיין אַ צייכען פון מוסר, נאָר צווישען איין האָרדע און דער צווייטער איז געוועזען אייביגער קריג, און אייביגע פּרעסעריי און —

די שוואַכע האָרדע איז אויסגעקוירט
לעט און אויפגעגעסען געוואָרען.

דערנאָך באווייזען זיך נאָמאָדען — גרויסע פאַמיליען פאַס-טיכער, וואָס בלאַנקען זיך אַרום אין סטעפּ מיט זייערע סטאַדעם.

איין פלאץ קאן צוויי סטאָדעס נישט ערנעהרען; איין ברונען, איין קוואַל קאן צוויי סטאָדעס נישט לעשען דעם דורשט, און צוויי שען איין פאמיליע און דער צווייטער איז ווייטער קריג און מלחמה, און וועה און ווינד איז דער שוואַכערער פאמיליע!

דאָד פרעסט מען זיי שוין נישט אויף! די סטאָדע דאַרף מענשען, דער פאטריאַרד און זיינע ווייבער דאַרפען שוין באדינונג! און דאמאָלט — ווערט די קנעכטשאַפט געבוירען!

שרעקליך זעהט זי היינט אונז אויס, נאָר דאמאָלט איז זי אַ גרויסע גוטער פאַרמגערם געוועזען! ניינציג פראצענט מענשען האָט זי גערעמעט פון טויט! אַלט קנעכט האָט דער מענש שוין אַ גרעסערען ווערט געקריגען — ער האָט אויפגעהערט נאָר פרעס־פלייש צו זיין!

מענשען האָבען זיך באזעצט און אָנגעהויבען באאַרבייטען די ערד; עס זענען געוואָרען לענדער און שטעט. נאָר נישט מיט אמאָל געשיהט עס! אלע מאָל פאלען אראָפּ נייערע נאָמאָדען פון בערג און וואַלד, באפאלען די שוואַכערע ערד־אַרבייטער, קוילען אויס די, וואָס שטעלען זיך אַקעגען, די רעשט נעמט מען געפאַנדיגען, טייל פון זיי פארקויפט מען, אנדערע באַהאַלט מען ביי זיך אַליין פאַר קנעכט...

שלעכט איז דעם באַזיגטען שוואַכען... נאָר אלץ בעסער, ווי פריהער: דער באַזיגטער איינוואוינער לייזט זיך אויס מיט קאנטריבוציעס, מיט מס; ער באַקומט נאָר אַ נייעם הערשער; די באַזיגטע מדינה ווערט נאָר צוגעטיילט אַלס פראַווינץ צו אַ נייעם לאַנד!

נאָר דאָס פאַלק ווערט שוין נישט פאַרטריבען, נישט אויסגעקוילעט, נישט אויפגעגעסען, נישט פאַרקנעכט פאַרקוילט; עס טראָגט אַ צייט נאָר אַ גרעסערע אַסעט; עס צאָהלט נאָר גרעסערע שטייער.

די מדינה טרעט אָפּ היינט דעם „פאַלק“... — נישט פאַטעראַלאַנד, די „נאַציאָן“ איז היינט איין דער מאָדע!... פעלקער טיילען זיך אָפּ איינס פון צווייטען... און פעלקער פיהרען מלחמה! ווי אזוי דאָס געשיהט, פון דעם ווערלען מיר רעדען אַן אנדערש מאָל. נאָר עס איז אַ פאַקט און

ש לעכט איז דעם שוואכען, באזיגטען
פאלק... פונדעסוועגען דאך איז בעסער, ווי אמאל...
מען צושיידט שוין נישט די פעלקער, ווי א ברויט, וואס מען צו-
טיילט צווישען עטליכע מיילער; מען שמעלט שוין נישט קיין
גרענעצען אויף דער קארטע, לויט ווי עס פאלט איין א קארל אדער
א נאפאלעאן. עס געהען ווייטערע מלחמות, נאך עס געהט שוין
וועגען עפעס אנדערש. — יעדעס פאלק וויל האבען ביים צווייטען
נאך אפענע גרענעצען... נאך אז ארט, וואו
פראדוקט צו פארקויפען!...

עס איז אמת, אז אונז, דעם שוואכסטען פאלק אין דער וועלט,
איז נישט גוט, נאך דאך איז אונז בעסער ווי אמאל...
אמת איז, אז כל-זמן יעדעס פאלק באזונדער וועט זיך זינגען
זיין „אתה בחרתנו“, וועט זיך איינרעדען, אז נאך פון זיינעוועגען
האט גאט די וועלט באשאפען, אז זיין מח איז דער קליגסטער, זיין
הארץ דאס גאלדענסטע, זיין כאראקטער דער בעסטער, און דערי-
בער — קומט איהם א פרייערער פלאץ ביים טיש, פאר דער
ברייטסטער שיסעל און פולסטען כוס; אמת איז, אז כל-זמן דאס
אלץ וועט עקזיסטירען, וועלען מיר קיין גרעדן אויף דער ערד
נישט האבען...

נאך דער אלטער גיהנום מיט זיינע שרים איז דאך איינ-
מאל פאר אלע מאל פארפאלען! מען וועט אונז דאך שוין נישט
פרעסען, נישט קנעכטען, נישט ברענען און בראטען, נישט פאר-
טרייבען. דער שטארקערער איז אויך א מענש, און דער
מענש ווערט עדעלער, די מלחמה שווא-
כער, די מיטעל — מענשליכער, און דעם
שוואכענס לעבען ווערט דאך אלע מאל גרינגער און וועניגער
ביטער...

ת ע נ י ת געדאנקען.

(אפאריזמען).

- 1) אסד עדעלע מענשען קאנען נישט טוימען קיין פליג און עסען אויף אן אקס...
- 2) האלביגעבילדעטע מוטערס פיהרען ריין און היגיניש די קינדער כל'זמן זיי זענען געזונט; ביי דער ערשטער קרענק אבער, ווערען זיי אבערגלויביש און שוואך און קארמען די קראנקע קינדער מיט קארמעלקעס און איינגעמאכטס און טוישען אויף זיי נישט דאס העמד. האלביגעבילדעטע פאטריאמען טוען דאס זעלבע מיט'ן פאלק.
- 3) דער „היינט“ איז א מוטל בספק, דער „מארגען“ וועט זיכער געהערען צו די, וואס ווייסען נישט קיין גרויסען חלוק פון א תענית ביז נישט א תענית!
- 4) מענשען נעמען זיך צוזאמען אדער יענעם צו עסען אדער זיך נישט צו לאזען עסען; עס איז נויטווענדיג, נאך נארען מאכען פון דער נויטווענדיגקייט אן אידעאל.
- 5) איז יעדע מענש שמעקט אביסעל גוטס; ווער עס גיט עס אינגאנצען אוועק גאט, דעם בלייבט שוין גארנישט פאר מענשען.
- 6) נישט איינער ווערט גרויס, ווייל ער שמעלט זיך אויף א בעסערען קאפ אלס זיין אייגענער איז.
- 7) אז דו פאהרסט אין וועג, זעהסט דו פון ווייטען גרויסע בערג, וואס נעהנטער אבער ווערען זיי קלענער, און צום סוף קריי כען גאנץ לייכט אויף זיי ארויף דעם בעל'ענלה'ס גע'פנר'טע פערד; באקען דיר נישט מיט גרויסע לייט, ווארים עס וועט דיר דאס אייגענע געשעהען.
- 8) א חון, וואס כאפט דעם אבראק, וואס פאלט פון איבער-

- געפילטען פערדס מויל ארויס, טראכט ביי זיך: וואס פאר א פיי
לאַנטראַפּ עס איז!
(9) ביי טייל געהט א י ב ע ר דאָס האַרץ; ביי אנדערע—
פלאַצט עס.
(10) „נויט ברעכט אייזען“ און „אייזען ברעכט נויט“ — דאָס
איז דאָס קלעצעל, אויף וועלכען די געשיכטע וויקעלט איהר איי
ביגען פאָדעם.
(11) אָפּט שרייט מען „לאַ תגנוב“, אויס לויטער קאָנקורענץ,
(12) עס וואָלט היינט אויך פון שטיינער וואַסער גערונען, דען
שטעקען זאָל נישט זיין פאַרנומען מיט עפעס אַנדערש...
(13) איז דער ערשטער קעשענע איז שוין געלעגען דער גאַנץ
צער קאָדעקס מיט אַלע מפרשים.
(14) די ציוויליזאַציע איז א פונקט, וואָס באַוועגט זיך אימער
ווערענד און מאַכט איהר אייביגע ליניע, און זי פיהרט אַלע מאָל
צו אַ העכערען צוועק. טיילמאָל ברעכט זיך די ליניע איבער און
לאַזט זיך אַריין אין דער טיף, און דאָמאָלט מיינען די קורצזיכ
טיגע, אַז זי האַט זיך איבערגעהאַקט.
(15) דער קאַנסערוואַטיוזם איז א פאַרשווינדעלעכער באַנקראַט,
וואָס וויל קיינמאָל נישט ליקווירען.
(16) אַרעמקייט איז נישט קיין שאַנד — נאָר א מכה.
(17) עס וואָלט קיינמאָל קיין שרפה נישט געוועזען, מענשען
זאָלען באַלד דערזעהן דעם רויך.
(18) דאָס לעבען וואָלט געוועזען א גאַנץ האַרמאָנישע מעלאַד
דיע, ווען די לעדיגע מאַגענס זאָלען נישט אַריינבורטשען און די
איבערגעפולטע — אַריינגרעבען.
(19) מענשען שטאַרבען פאַרשידען: א געטע שרייט: ליכט!
אַנדערע ווילען, די זון זאָל מיט זיי צוזאַמען אונטערגעהן.
(20) טייל מיינען, אַז וואָס מען קאַן נישט אויפּעסען, מוז מען
אויסטרינקען.

די עשרת הדברות.

מוט א פירוש פון א קליון בעל-בית'ל.

דער גרויסער גאט האט געגעבען אויפ'ן בארג סיני
קורץ געפאסטע צעהן געבאטען און אונזער קליין-בעל-בית'ל
האט צו זיי צוגעגעבען אלאנגען פירוש אין זיין קליין
הערצעל...

„אנכי!“ ... „לא יהיה לך“ ... „לא תעשה“...

זאגט דער רבנו של עולם!

„איך איינער בין גאט און וויל מיין ממשלה מיט קיין
נעם נישט טיילען! קיין אנדערע געמער, אויסער מיר, זאלסט דו
נישט האבען; פון גאלד און זילבער קיין אפגעמער נישט אויס-
האקען. נישט גיסען“ — —

און דאס קליינע בעל-הבית'ל שרייבט איין ביי זיך אין הער-
צעלע:

„אייז גאט אין הימעל, נאר אסך צדיקים
אויף דער ערד.“

„צו גאט איז ווייט און דער וועג פיהרט דורכ'ן הייליגען ארט,
און איך צימער פאר די ווייסע מצבות“...

„צום רבי'ן איז נאהנט און די אומות העולם מאכען באנען,
שאסיען און מען רעדט נאך פון לופט-באלאנען...“

„גאט, ברוד הוא, ווי דער אמת איז, וויל זיין ממשלה מיט
קיינעם נישט טיילען, ער דארף און וויל ביי קיינעם קיין עצה נישט
פרעגען, דאס הייסט: ער איינער אלאייז איז
גוזר! נאר קוים האט ער גוזר געוועזען, זיינס אפגע-“

זאגט. קאן קומען א ליאדע צדיק'ס, אפילו א ווייבעריש, און
מ ב ט ל זיין, און מאכען א ל ע ס כעפרא דארעא! "
„און דוקא ביליג! אינגאנצען פאר ח"י גדולים!"

„אמאל איז גענוג אביסעל אפגעשפראכענער בוימאויל, א יחיד-
רצון'דעל — צו מאכען פון טויט — לעבעדיג... און דאָס קאָסט
נאָר ביליגער." "

„אמאל העלפט אפילו קעגען דער גזרה א ט א ט ע ר ל
אויך! און א פינף קאפ. איז א מטבע, א טרונק בראנפען —
אודאי!"

„עס איז אן עבירה פון גאלד און זילבער אויסצוהאקען אָדער
אויסצוגיסען זיך עבודה-זרה'לעך... די מ ט ב ע טראַגט פראַך
צענט און איז אויך א ג ר ו י ס ע ע ב ו ד ה - ז ר ה ! "
ווען גאָט, דער רבוננו של עולם, האָט געזאָגט :

„לא תשא... לשוא!"

זענען בלאָס געוואָרען די הימלען, עס האָבען געצימערט די
בערג, עס האָבען טייכען און ימים געשוימט און געזאָטען, די
גאַנצע ערד האָט א פיבער געכאַפט, עטליכע שטערען זענען פאר-
שרעק אַראָפּגעפאַלען...

און דאָס קליינע בעל-הבית'על שמייכעלט פאר נחת און פאַר-
צייכענט זיך :

לשוא? אָן איינפאַל! און א ו ו אָ ר ט א ו ז י מ ז י ס ט
רעדען, וועל איך יאָ? וואָס איז, א מחבר בין איך, וואָס רעדט צו
שטיין און ביין? מיין צייט איז געלט, מיין וואָרט איז גאָלד!
א ו ז י מ ז י ס ט שווערען ביי גאָטס נאָמען וועל איך נישט!
איך וועל נאָר שווערען אין מאַרק, אין געוועלעב... מיט גאָטס נאָמען
וועל איך אויסנארען א צעהנערעל אויף דער אַרשין, פאַררעדען
עמיצען די ציין, אויסגלייכען א קרומע וואָג, אונטערהאַלטען משופע
די מאַס... אַלץ נישט אומזיסט!"

„אפשר וועל איך נאָר א מאל מיט א שבועה'לע זיך אַרויס
צו נארען פון דער היים אויף אן אַקע'לע... ווייטער נישט!"
„א ו ז י מ ז י ס ט, קיינמאל נישט!"

„זכור את יום השבת“...

„איד וועל גערענקען. אוראי!...“

„וועדעם באשעפעניש דארף באנייען די כחות; איינמאל אין וואך רוהען! רוהען דארפען ווייב און קינדער, דינסטען און משרתים, אפילו דאס פערד און די כחמה — וואָס דינען ביי א איד...“
 „אבער א קריסט מען פאָהרען אום שבת?“
 „וועל איד איהם מיין פערד פארדינגען!“
 „שבת קאן זיך אויסשלאָפען דער משרת, דער אַרבייטער, די אַרבייטערין?“

„זאלען זיי א גאנצע וואך קיין אויג נישט צוטון, וועל איד נאָר צאהלען איין מאל אין וואך און נישט עובר זיין אויף „לא תלך““

„רוהען מענען ווייב און קינד... איד וועל אויך נישט טון די האנט אין קאלט וואסער אריין... גענוג א גאנצע וואך זיך ארומ-געיאַגט מיט'ן סאַנד*“), מיט קאַמאַרניקעס**“), מיט גאַט ווייסט וואָס!“

„שבת — איז א טאָג אויף „קאַפֿאַרבייט“; איד וועל מיר אפ'סדר'ן די גאנצע וואך; ווי איין און ווי אויס, און וועל שוין פארשפארען א גאנצע וואך צו קלערען; עס וועט געהען א גאנצע וואך, ווי א פומער!“

„שבת קומט נאך צירנוין, אַראָפּצונעמען ביי יענעם די שבת-ניקעס, נאָר דאָס טוט שוין דער קאַמאַרניק אליין; די פראַשעניע וועל איד איינגעבען אינמיטען דער וואך!“

„כבוד את אביך ואת אמך“...

„מיט'ן גרעסטען פארגניגען! דער אַרעמסטער טאטע קאן גע-וויען אויף דער קאַטעריע, געפינען א כשר'ע מציאה און איבער-לאזען ירושה“.
 „נאָר א ק ר א נ ק ע ר טאטע מען ליגען אין שפיטאל“

(* סוד.

(** סודעבני פריסטאון.

און מיר נישט איינרעכטען דעם סאלאָן; די מאַמע מעג וואוינען באַזונדער און שטריקען זאַקען. לעדיג געהן איז גאַר קיין תכלית נישט! ביי זיך האַלטען איז גאַר קיין פּלאַן נישט, שנורר און שוויגער־שפּיל איז קיין געשעפט, מיט'ן ווייב זיך גט'ען, הייסט נישט גאט!"

„לא תרצה“!

הערט זיך גאטס קול צווישען דונערען און פּליצען. און אונט־זער בעל־הבית'ס ווערט פּאַרציטערט.

„ווער — שרייט ער באַלידיגט — א י ד ? איד — נעמען אַ חאַק אין דער האַנט אַרײַן און אַפּהאַקען עמיצען אַ קאַפּ ? אַפּשר גאַר אַ פּיסטויל ? איד וואַלט מיר דען אַלײַן נישט דערשאַסען פאַר שרעק ? מיין באַכע האַט דען געהאַט אַ פּיסטויל אין דער האַנט ? וואָס איז, אַ רוימער בין איד ? אַ גרעק ? ב ל ו ט פּאַרניסען וועל איד ? פּולווער וועל איד קויפּען ? אַ נאַר בין איד, משוגע !“

„וואָס דאַרף איד דאַס ? וואָס דאַרף איד מיר שפּילען מיט אַ מעסער — מיין צינגעל איז וועניג ? מיט אַ פּראַשעניעלע, וואוהין מען דאַרף, בין איד נישט יוצא ? וואָס ? יענעמס בלוט וויל איד זעהן ? זאַל מען איהם באַגראַבען מיט'ן בלוט צוזאַמען ; קיין אײַנ־ציגער טראַפּען זאַל נישט פּעהלען !“

„חאַסט דאַס גאַרנישט געדאַרפט זאַנען, רבּונו של עולם ! !“

„לא תנאף...“

— „אַבער האַנדלען מיט דער סחורה קאַן איד ? שיקען קיין מערקיי, קיין אַרנענטינאַ און צוריק פּיהרען וואַלוועל מלשינות און רבּיכות מעג איד ? לאַ תנאף — זאַנסט דו ? מהיכא תיתי ! א י ד — נישט ! איד האב קיין צייט נישט דערצו, איד בין קיין בעלן נישט דערויף ; מיין ווייב און טאַכטער א ו י ד נישט — א ו ד א י נישט, איד וואַלט זיי די קעפּ געשפּאַלטען ! נאַר י ע נ ע מ ס ו ו י ב, י ע נ ע מ ס טאַכטער, רבּונו של עולם ? זאַל זיך י ע ד ע ר ה י טען זײַנס !“

„אַמת, עס איז אַ שווערע פּרנסה, מיט מסירת נפש, ס כ נ ו ת

נ פ ש ו ת מיט אביסעל חלול השם, נאָר אויף דעם איז מען דאָר
איז גלות...!"

„לא תגוב...“

„אויך, רבוננו של עולם, געזאגט, כביכול, אומזיסט. א י ד
וועל ננב'ענען! און דערנאָך? דערנאָך וועט מען מיך איינזעצען...
און ווער וועט געבען מיין ווייב און קינדער עסען?“
„זעהסט דו, רבוננו של עולם, ווען אויף אמאָל א צעהן-טויז
זענטער... כאַ! מיין ווייב וואָלט געלעגט אויף איהר נאָמען א „זאד
לאַג“, און איז דער צייט, וואָס איד וואָלט נאָכ'ן וויראַקס*) געזע-
סען, וואָלט זי אביסעל געוואַכערט, ווי א אידענע... נאָר דאָס מיינסט
דו דאָר נישט, פון צעהן טויזענטער — פון א מילתא דלא שכיחא,
רעדט מען נישט אויף א באַרג סיני!“

„לא תענה ברעך עד שקר!“

„אויסער — חס־ושלום — ווייס איד? גענען א שונא!“
„אויסער נאָר פון דיין תורה וועגען, אז דער גבאי וועט מיר
קייז גומע עליה נישט געבען... און אפשר — אויסער לשם מצוה—
אז איד וועל וועלען אן אנדער רב, אן אנדער שוחט, אָדער
מאכען מיינס א קרוב פאר א שול־קלאַפער. און נאָך — רבוננו של
עולם — אויסער די אַלע טויזענטער אופנים, ווען איז עס ג ל א ט
א מ צ ו ה א א י ד צ ו כ א ג ר א ב ע ז!“

„לא תחמוד“

— „רבוננו של עולם, איד זאָג דיר אָפען, איד וויל נישט —
נישט יענעמס הויז, נישט יענעמס ווייב, נישט יענעמס פערד און
וואַגען...“
„פארקערט! איד, רבוננו של עולם, פאָרגין איהם! איד פאָר-
גין איהם אפילו זיין עשירות!“—

(*) פריגאָוואָר.

„איד וויל א בעסער און א גרעסער חויז; א פאלאץ קאן איד
אויך פארדייען!“

„איד וויל א ווייב מיט מעהר נדן; א שעחנע אידענע אלס
צולאג — קאן אויך נישט שאמען!“

„איד וויל אויך א שענערע קארעמע און בעסערע פערד!“
„און דאס אלץ וויל איד נישט פון א בשר-זודם, נישט
צונעמען ביי יענעם — נאר „מתנת ידך חרובה והמלאה“,
פון דיין כשר'ער האנט!“

„דו זאגסט דאך „לי חכמה ולי הזחב!“
„און, אז דו, רבנו של עולם, לאזט נישט ארויס קיין נייע
באנקא-צעטעל, אז דו נעמסט נאר ביי איינעם און גיסט דעם צוויי-
טען — בין איד שולדיג?“

„איד — דאך, מיין ווייב און קינדער — דארפען!
האבען — מוז איד, מיין דאגה ביי וועמען דו נעמסט?!“
אט אזוי טייטשט זיך אויס דאס בעל-בית'ל די עשרת
הדברות.

פּוּרִים.

„פורים איז קיין יום־טוב; פיבער — קיין קרענק.“
נישט צו באניידען איז דאָר דער, וואָס טרויסעלט זיך אין פּיר
בער; און נאָר וועניגער — דאָס פּאַלק, וואָס פּורים איז זיין
וואוּל־טאַג.
און נישט דעריבער, וואָס די הילף איז פון קיין מענער־האַנט
געקומען; נסִים זענען נישט מחויב — שעלקעס צו טראָגען.
מיר האָבען זיך מיט דבורה, יעל און יהודית נישט
צו שעמען.
אסתר'ן אָבער האָבען מיר צו פאַרדאַנקען דעם ערשטען זיג,
וואָס מיר האָבען, נישט קעגען, נישט איבער, נאָר
אונטער פרעמדע קעניגען געהאַט.
פורים איז דער געבורט־טאַג פון ערשטען שוין־איד, פון ערש־
טען קרוב למלכות... פון ערשטען אַויסזאָגען און פון
ערשטען פאַרזאָרגען אַ קעניגליך — בעט...
א פרייד איז פורים פאר בעטלער, קלעזמער, פאַרשטעלטע...
און — פאַרזאָפּאַלק!
טאַנץ אויף פרעמדע בעטען, פאַרוואַרלעסיגטע נשמה, אויפ'ן
קבר פון דיין אַמאָליגען שטאַלץ, — טרינק, און פאַרנעס. אויב דו
קאַנסט...

עס געהט צו פסת.

עס געהט צו פסת, און איד בעט מיר ביי אייד איין צום סדר.

נעמט מיר אויף!

קיין סך וועל איד אייד נישט קאסטען; קניידלעך עס איד

נישט!

זייט מיר אויך נישט מכבד מיט מרוד; מיט דעם בין איד

געבוירען!

הייסט מיר אויך נישט צעהלען קיין „מכות“; איד האָב די מצריים שוין לאנג מוחל געווען, און עס איז נלאט א מין „ברכה לבטלה“; פון געשריבענע אדער געדרוקטע מכות איז נאָד קיינער נישט קראַנק געוואָרען.

באפרייט מיר אויך פון „שפור חמתך“! ... איד בין נאָד צו

יונג, פאר'סמ'ט מיר נישט דאָס בלוט מיט נקמה... איד האָף אויף

בעסערע צייטען און וויל אפילו קיין געצענדיגער נישט שילטען.

איד וויל אפילו נישט זאגען „לשנה הבאה בירושלים!“ וויל

„פון זאגען ווערט מען נישט טראָגען“!

דערווייל וויל איד אייך נאָר ווינשען, אז איהר זאָלט אויפ'ס

יאָהר דעם גאַנצען „מה נשתנה“ מיט'ן „עכרים היינו“ פאַרנע-

סען... און —

אז איהר וועט עפענען די טיר און רופען באמת, נישט ווי

היינט אויף לבד'ארמי'ס לשון, „כל דכפין ייתי ויכול“, זאָל קיי-

נער נישט אריינקומען; עס זאָל קיינער נישט ד א ר פ ע ז

אריינקומען!

5"ג בעומר.

א יום טוב פאר קינדער!

וואס אייגענטליך 5"ג בעומר איז, אסור אויב איך ווייס! אין חדר, געדענק איך, פלעגט דער רבי דערצעהלען פון א מגפה צווישען רבי עקיבא'ס פיער און צוואנציג טויזענט תלמידים... אויך פון „הלולא דר' שמעון בן יוחאי" און פון בוימאויל גיסען אויף זיין קבר! נאָר איך האב וועניג וואָס געהערט; מיר איז עפעס אנדערש געלעגען אין קאפּ: עס זענען שוין אריבער די טרויעריגע ספיריטעג, 5"ג בעומר הויבט מען זיך אָן באַדען, און דאָס וואסער דארף אַ מען ש, מוז מען עס אָפּנארען מיט אַ קאץ!

„נער הייתי וגם זקנתי" און צינד זעהט מיר דאָס אַלעס אויס אזוי פראַסט, אזוי נאטירליך! מגפות האָבען פאַרצייטען אויך נישט געפעהלט, עס זענען נאָר אנדערע קמיעות, אנדערע רפואות און אַנדערע דאקטוירים געוועזען! אז עס איז אַ מגפה געוועזען, און זי האט 5"ג בעומר אויפגעהערט — איז אויך ריכטיג, יעדע מגפה מוז אמאָל אויפהערען; אַנטיסעמיטיזם, פאַנאַטיזם, ספיריטיזם זענען אויך מגפות און וועלען אויך אמאָל אויפהערען... און יענע מגפה האָט נישט געקאָנט וויסען, אז עס איז 5"ג בעומר, זי זאָל. גאָט ווייסט וועמען צו להכעיס, דוקא אויפהערען א טאָג פריהער אָדער שפעטער! און ר' עקיבא, אויב ער האָט געהאט אזוינע ענגע, דושנע און ברודיגע חדרים, ווי אונזערע קינדער האָבען היינט, איז לייכט צו פאַרשטעהען, פאַרוואָס די מגפה האָט זיך אין זיינע תלמידים געהאַלטען!

הלולא דר' שמעון בן יוחאי איז אויך צו דערליידען, „הלולא" איז אייגענטליך אַ חתונה און דאָ מיינט מען נאָר אַ יאָהר־צייט, נאָר עס מאַכט נישט אויס. סאָפיר זאָגט, אז איבער דעם האָט אַ

חופה פיער שטאנגען, ווייל זי איז מעהרסטענטיילס א דאָפּעלמע
 מטה! און מרדכי הכ"ד זאָגט, אז דעריבער באדעקט מען די כלה,
 זי זאל נישט זעהן, ווי מען קוילעט זי. אז די, וואָס ווילען נישט קיין
 אילומינאציע אויף די חשמונאים'ס נצחון געגען די גריכען, נאָר
 דוקא הייליגע חנוכה־ליכט לזכר פון נס, וואָס פון איין פאַרציע בוימ־
 אויף האָט זיך אויסגעמאַסטען אכט, כאַטש דאָס מאַכט היינט א
 ליאָרע סוחר'טע, אז די לייט, וואָס האַבען ליַעב און לעבען פון
 נסים אויף דער מאַס און וואָג, גיסען בוימאויף דוקא אויף ר' שמעון
 בן יוחאי'ס קבר, איז אויך נישט חוץ לדרך הטבע; זיי גלויבען
 פעסט, אז ר' שמעון בן יוחאי האָט געמאַכט דעם זהר, דער זהר—
 די קבלה, די קבלה — חסידים, און אונזערע חסידים'לעך (און דאָס
 איז טאַקע אמת) האַבען מתקן געוועזען נאָסען און דאָך ברענגענדי־
 גען תקון, וואָס מאַכט דעם גאַרנעל פייכט, דאָס לעבען זיס און דעם
 קאַפּ אזוי לויטער... ממש ווי זהר־לשון!

עס איז מיר אפילו היינט קיין וואונדער נישט, אז וואסער
 לאַזט זיך אַפּגאַרען און נעמט צו א קאַץ פאַר א מענש! טוען מיר
 דען אַנדערש? געהט אַרויס אויפ'ן הייליגען אַרט, עפענט אויף
 דאָרט די קברים, אויב איהר וועט נישט געפינען ניינציג פראַ־
 צענט קעץ! עפענט א בלאַט געשיכטע און באַטראַכט גוט, וועט
 איהר זעהן, אז מען רעדט מכלומר'שט פון מענשען און פון צוויי־
 שען די שורות קוקען אַרויס פרומע קעציגע בלויע אויגעלעך, אז עס
 איז א מחיה! עס טרעפט זיך, אז בערען פיהרען דאָס רעדעל, ביי־
 נער קנאַקען אונטער די צייַן, בלוט פליסט פון פיסק אַראַפּ אַרום
 די לאַפעס... עס טרעפט, אז פוקסען כאַפען די לייצען אין די הענט
 אַרײַן און פאַרפאַהרען גלייך צו דער הינער־שטאַל, און פּעדערען
 פליהען עד לכה־שמים, נאָר על פי רוב — דרעהט אונז דעם שטריק
 אַרום דעם האַלץ א פּראַסטע ווייסע אַדער שוואַרצע, נאָר — זכרונה
 לברכה — א קאַץ!...

איד וואָלט אסך גערעדט פון טויטע קעץ, איד זאל קיין מורא
 נישט האַבען פאַר די לעבעדיגע... אד, זיי דראַפען און — ערגער
 נאָר — זיי מסר'ן!

נאָר ווי עס איז, פון וואַנען ל"ג בעומר קומט אַרויס, זאל זיין
 פון דער קאַץ אַלײַן, אבי צום לעבען! אבי אונזערע אַרעמע קינד
 דער כאַפען זיך כאַטש איינמאַל אין יאָהר אַרויס פון תּפּיסה, פון

פּינסטערען חדר. דער „סמאָטריטעל“ אליין — דער בייזער מלמד, עפענט אליין אויף די טיר און פיהרט זיי אין וועלדעל אַרײַן! אַ לאַכט נישט אויס איין טאָג אין פּרישען, פּרייען וואַלד!

דאָס קינד גיט זיך קיין רעכענשאַפט דערפון נישט אַפּ, נאָר עס דערפיהלט פאַרט, אז אין חדר אין ד אַ ד נישט ווי עס דארף צו זיין! דער הימעל איז דאָ נישט אַזוי קליין, נישט אַזאַ שמאַט קעלע, ווי צווישען דעם רבי'נס פענסטער מיט'ן שכו'ס דאָד! די סאַסנע שיסט גלייך ארויף צום הימעל, נישט געקרימט, נישט גע- בויגען, גלייך, אַהן קונצען, אַהן פּשט'לעך, נישט פאַרקניפט און נישט פאַרבונדען!

דאָס קינד קלערט זיך: דאָ וואוינט נאָט, און ד אַ ר ט — דער רבי... פּרישע לופט, פּרייער אַטעם, געזאַנג פון פייגעל, גערויש פון בלעטער, פאַרשידענפאַרביגע בלומען, גאַלדענע און זילבערנע זומער־פייגעלעך — זענען נאָטס, און די בלאַטע, דאָס מושב, דאָס ענגעניש, דער ברוד און די געדרעהטע, פאַרקניפטע, פאַר'כשוּפ'טע פּשט'לעך — זענען טאַקע דעם רבי'נס!

עס לאַזט מיך נישט שרייבען, אזא גערודער ווערט אין נאָס! איד לויף צו צום פענסטער!

די נאַלעווקעס רוישען ווי א ים, די פראנצישקאנער שומט און יאָנט, און פון דעם מכול מענשען שווימט אלעמאַל אַרויס א נייער אַמניבוס, אַנגעפאַקט פול און פול מיט קינדער! אַד! ווי זיי זעהען אויס, די קינדער!

בלאַסע, גרינע, געלע און איינגעריסטע פנימ'לעך... זעלמען א געזונט בעקעלע, זעלמען א פּריש פנימ'ל! נאָר אלע זענען ריה רעוודיג, אומגעדולדיג, און אלע אויגעלעך ברענען ווי די ליכט! פאַהרט, קינדערלעך, פאַהרט, איד ווינש אייד...

נאָר ניין, נישט אַלע ווינש איד! נישט אַלע! זאָנט מיר, קינדערלעך, פריהער, וואָס פון אייד וועט ארויס, וועל איד אייד זאָנען, וואָס איד ווינש אייד! אַט ווייזט מיר נאָר, ווער פון אייד וועט האַנדלען מיט ווערמאַנטס סחורה, אַדער גלאַט אַזוי — מיט פרעמדען שווייס און בלוט; ווער וועט בוייען זיין הויז אויף יענעם חרבה; ווער וועט אויסוואַקסען ווי אַ צווייגעל פון אַן אַנדערענס מצבה — א! זאָנט מיר ווער, דעם וועל איד אַהן

רחמנות ארויסשלעפען פון דער בויד און ווארפען אונטער די רע-
דער!

נאָר זאָגט מיר אויך, ווער פון אייד וועט אַרויסוואַקסען און
עהרליכער אַרבייטער, וואָס וועט לעבען פון אייגענעם שווייס און
בלוט; זאָגט מיר, ווער פון אייד וועט לעבען אויף זיין אייגענעם
חשבון, נישט זיין קיין לויז אויף אַ פרעמדען קאַפּ, נישט אַרייַן-
שטעקען ווי אַ וואַרם די זייגעפּ אין אַ פרעמדען מאַגען — זאָגט
מיר ווער, און דעם וועל איך געבען עטליכע גוטע, פיינע ביכלעך
צו לעזען, וואָס וועלען איהם זיכער צונויף קומען!

זאָגט מיר אויך, ווער פון אייד וועט זיך מאַכען פון דער תורה
אַ סחורה, און וועט זי פאַרקויפּען אויפ'ן קווינט און אויפ'ן לויט,
אויפ'ן גלעזעל, ווי בראַנפּען אין שענק... ווער פון אייד וועט מאַכען
מאַנאַפּאַלען אויף כשר'ן וויין, האַנדלען מיט הכשרים אויף מעהל,
אריינשטעקען די גאַנצע אידישקייט אין אַ חליצה-שוד, אָדער
צומאַכען נאָר דאָס קלענסטע הומרא'לע, צואוואַרפען נאָך איין
דראַכענע שטויבעלע צו דער גלות-טאַטשקע — זאָגט מיר ווער, וועל
איך איהם ארויסשלעפען אַהן רחמנות פון בויד און וואַרפען די
פערד אונטער די פיס, ווייל נאָר פערדס-פאַרקאָוועס קאָנען אַרויס-
שלאָגען אַ פונק פון אַזוינע פּינסטערע קערפער!

נאָר זאָגט מיר אויך — ווער פון אייד וועט אַרויסוואַקסען אַ
מענש מיט אַ שטאַלצען שטערן, פרייע אויגען, אַ קלאָרען מוח און
אַ ברייטען, אָפּענעם האַרץ... אַ, זאָגט מיר, ווער פון אייד וועט זעהן
ווייטער אלס אַ י י י מ י נ ו ט, אין וועלכען עס פאַרזינגט
דאָס גראַבע עס-אַרצ'ישע לעבען; וועמענס ב ל י ק וועט זעהן
ווייטער ווי די ד ל ת א מ ו ת, וואָס דער פרוש האָט פאַר'ן
נאַרישען אינדיק אַרומגעקריידט — אַ, זאָגט מיר ווער, וועל איך
איהם אַראַפּנעמען פון בויד, אויסקושען יעדען אַכר און מיטנעמען
מיט מ י ר אין וואַלד אַריין...

דאַרט, אין פרישען, גרינעם וואַלד, וועלען מיר זיך זעצען הינט-
טער און אלטען, קלונען בוים מיט ווייט-פאַרשפּרייטע צווייגען, מיט
מיליאָנען פרישע, גרינע בלעטער, וואָס זאָגען צו מיליאָנען פרישע,
נאָר נייע בליטען... דאַרט וועלען מיר זיך זעצען, דאַרט... אינ'ם
שטילען אַרט, וואו מען הערט נישט די עס-אַרצ'ים שרייען, די אַק-
סען בלעקען און די הינט בילען... דאַרט וועל איך איהם פאַרטיי-

טשען, וואָס פרייהלינג באַטייט, וואָס פריש לעבען הייסט; איד וועל
 איהם דערצעהלען, וואָס עס סוד'ען זיך די בלעטער, וואָס עס רוישט
 דאָס יאָגענדיגע וואַסער און וואָס עס בלאָזט אין די אויערען אַרײַן
 דער פרישער זוינט...

אַד! איד וועל איהם נאָך א פאַר שעהנע מעשה'לעך דער-
 צעהלען און שענקען — עס איז דאָך ל"ג בעומר — אַן אמת'ען.
 נומען פּייל-אוד-בויגען...

1896

הורמוז און אחר־מוז.

לויט דעם פערסישען גלויבען, עקזעסטרען צוויי געמער: איינער נער הורמוז (להבדיל אונזער יצר-טוב) א גוטער גאט, כאטש צו א וואונד צוצולעגען. ער באשאפט נאָר — ליכט, בארעמהאַרציגקייט, פאַרשטאַנד און נאָך אנדערע גוטע זאַכען צום מענשליכען געברויד. דער צווייטער — אחר־מוז (אונזער יצר-הרע, נישט אויסגע־רעדט זאָל עס זיין!), א שלעכטער גאט, וואָס האָט ליעב פינס־טערניש, ווי א מויל־וואָרף אָדער א פלעדער־מוז, אן אכזר, ווי א טאַרקוואַמאַד און א גוטער פריינד פון נאַראָנים, וואָס טאַנצען אויף הינטער־פּיסלעך. מיט איין וואָרט — פאַר אזא גאט, זאָל גאט שומר ומציל זיין!

איהר פאַרשטעהט אליין, אז ווען נישט אחר־מוז, וואָלט די וועלט געוועזען א גו־עדן: מענשען וואָלטען געלעבט, ווי ברידער פון איין צווילינג, און אפילו מאן און ווייב וואָלטען זיך קינמאַל קיין שלעכטס נישט געוואונשען; מענשען וואָלטען ארומגעלאָפּען אין די גאַסען און געזוכט, נישט קיין געשעפטען, נישט קיין שווינד־דעל צו מאכען, נאָר טאַקע מצוות און מעשים טובים. מען וואָלט גערופּען: „ווער איז נאַקעט, וועל'מיר איהם קליידען; ווער איז הונגער־יג, וועל'מיר איהם שפייזען; ווער האָט דורשט — וואסער, וויין, קאַניאַק... וואָס איינער וויל! גאַנצע פעסער כרמל!“ אויפ'ן היידעלבערגער בירפּאַס וואָלט געשטאַנען אויפגע־שריבען „כל דכפּוין ייתי ויכול“, פונקט, להבדיל, ווי אין אונזער הגדה.

און די ווייבער וואָלטען נישט געטראָגען אויף די קעפּ קיין פליגעל פון עקסטרא דארויף געשאַסענע פייגעל! עס וואָלט נאָר געוועזען א פראגע, צי מען מעג שמיסען — אין באַד!
און פאַרקערט, — וואָלט געוועזען נאָר א י י ז אחר־מוז,

וואָלט די וועלט געוועזען א ניהנום, וואָס וואָלט ארומגעשוואומען
ווי א שיה אויף א ים פון מענשען-בלוט און וואָלט פארשפרייט
א ריח פון געברענטען, געבראָטענעם און גערויכערטען מענשען-
פלייש אין אַלע זיבען הימלען...

און, אויב די וועלט איז נישט קיין ג'עדן און נישט
קיין ניהנום, אויב פון צייט צו צייט לעשען זיך אויס די אויטאָ-
דאָרפען, עם פארשטומט דער קלאנג פון קייטען און די האַרמאָניע
ברילען נישט אַהן אויפהער; אויב נישט אַלע וועגרווייזער אויף די
טראַקטען זענען תליות, און עם מאַכט זיך אַמאָל אן אסיפה אין
האַג, וואו מען רעדט וועגען שלום; אויב עם עקזעסטרירט אין
א י ו צייט תפילות און שפיטעלער, חברות פון צער בעלי-חיים
און אַנטיסעמיטען, וועלט-קאָנגרעסען און שאַוויניזם; אויב די בור-
רען שיקען איבער די ענגלענדער א גראַטולאַציען צום נייעם יאַהר
מיט א „פּוּדִינג“ (א מיין ענגלישער קונעל) אין א קאַרטעטש, —
איז עם דעריבער, ווייל הורמוז און אַחר־מוֹן עקזעסטרירען ביידע
אין איין צייט, און איינער קליטשעט דעם צווייטען דאָס וואַסער
און שפּיט איהם אין דער קאַשע אריין.

דאָס אַלץ ווייס איד, נישט אַזוי פון אַלטע פּערסישע ביכער
אין פאַרשידענע איבערזעצונגען, ווי פון מיינעם אַ באַקאַנטעם מויל,
פון אַן אַלטען פּערסער, וואָס וואוינט ווי-זאָווי אין איין הויז מיט
מיר: מיט וועלכען איד האָב צופעליג זיך באַקענט און מיר האַלטען
זיך פון דאמאָלט אַן צוזאמען, ווי צוויי לאַנגזעניגע, וואָס קאַנען
גלייך נישט ליידען, ווי הינט בילען... און מיר פלוידערען גאַנץ
אַזט...

ווען איד טרעה מיר מיט'ן פּערס, באַגריסען מיר זיך גאַנץ
הערצליר.

— וואָס מאַכט אייער אַל ט ע ר ? — פּרעגט ער מיט אַ
שמיכעל, און איד ענטפּער מיט אַראַפּגעלאָזטע אויגען:

— דערווייל, שטיץ! און הורמוז וואָס מאַכט?

— ער וועט אויספיהרען! — איז זיכער דער פּערס, — ער

מוז אויספיהרען! און דער אַלטער אַפּטימיסט שנייצט זיך הויך
און מיט אַ זיכערקייט די נאָז, און ווישט זיך איבער דאָס גאַנצע
פנים מיט אַ רויט פּלאַרען טוד, וואָס וואָלט גענוג געוועזען ה ו ר
מוז ז'ן פאַר אַ פּאַהן.

איינמאל דאך איז ער נישט זיכער געוועזען.

— ווער ווייס, — זאגט ער, — ווער ווייס! אַ חריון איז ביטרע, זעהר ביטרע! פיפּיג, ווי עס קאָן נאָר זיין!... כל-זמן אַ חריון האָט געפּיהרט אַן אָפּענעם קריג מיט הור-מור'ן, בין איד זיכער געוועזען, אַז עס מוז קומען אמאָל הורמוז'עס אייביג-לאַנגער טאָג, נאָך וועלכען עס וועט קיין נאכט שוין מעהר נישט זיין! איד האָב אבער באמערקט — — — וואָס האַסט דו באמערקט?

מיר זעצען זיך אויף א באַנק, (עס איז זומער און איז אַ גאָר מען געוועזען) און דער אלטער פּערס זיפּצט.

— איד האָב באמערקט, — זאגט ער — אַז אַחריון האָט זיין טאַקטיק פאַרטוישט און איז ווירקליך שוין געפּעהרליך געוואָר רען... ער שווינדעלט! ער פאַרשטעלט זיך! ער מאכט זיך פאַר הורמוז' אונטערטעניג, האַנגיג ניסט זיך איהם פון מויל, און נאַרט איהם אָפּ פון קאַפּ ביז פּיס... הורמוז, דער גוטער, לאַזט זיך גע-נאַרען...

— איז עס מעגליך?

— הער, מאכט דער פּערס, — איד וויל דיר אַ פּאַר ביישפּיי לען געבען פון זיין טאַקטיק:

אַט, למשל, פאַרצייטענס, אַז הורמוז האָט געוואָלט דער וועלט אַ גרויס פאַרגינגען מאכען, אַז איבעראשונג, און באשאפען א זעל-מען-שעהנע פרוי, פלעגט קומען אַחריון און, להכעיס, אַנריהרען זי מיט דער אומרייגער האנט ביים שטערן, ביי א באַק, און גענוג: — דער שעהנהייט וואקסט שוין דערפון אַרויס א האַרן, אַ קרעץ... נאָר וואָס העלפט עס איהם? הורמוז דערזעהט עס באַלד, שיקט א שטראַל פון זיין גענאָד, דער האַרן פאַלט אַראָפּ, די קרעץ פאַר היילען זיך, און די שעהנהייט ווערט נאָך שענער, נאָך ערהאַבענער... היינט טוט ער אַנדערש: ער טוט, גלייך ער איז צופרידען און גליקליך מיט אַלעם, וואָס הורמוז טוט!

ער כאַפט אויף זיך א פּראַק און א צילינדער, באווייזט זיך פאַר דער פרוי און זאָגט מיט א זיסען שמייכל: מאַדאַם (אַדער פּרויליין), איד גראַטוליר איד מיט מיין הער הורמוז'עס גענאָד! איהר זייט עס ווערט... די גאַנצע שטערבליכע וועלט דאַרף קניען פאַר אייער אומשטערבליכער שעהנקייט!

און שוין! פון דער שעהנהייט ווערט א קאָקעטע, א קאלטע הארץ־פרעסעריז...

הורמוז, למשל, כאפט זיך אמאָל אויף און דערזעהט, ווי אן אַרעמאן ארבייט שווער און האָט קיין פרנסה נישט. א גוט הארץ האָט ער, געלט אין אוצר פעהלט נישט, כאָפט ער עטליכע קאָפּי־קעס אין א זעקעל און וואַרפט אַראָפּ דעם אַרעמאָן...

פריהער פלעגט אחריומון שיקען גזלנים אַדער גנבים, אָדער א שרפה, אוועקצונעמען דעם גוטען גאטס מתנה ביים אַרעמאָן. עס האָט אבער נישט געווירקט: הורמוז הויבט אָן געבען און געבען, און וויל ער, שטעלט ער גאָר דעם מזל ביים אַרעמאָנס טיר, און דער ווערט רייך און גליקליך!

היינט טוט אחריומון אנדערש.

הורמוז האָט געגעבען אן אַרעמאָן עטליכע קאָפּיקעס, זעהר גוט! ער קריגט זיך נישט מיט'ן עלטערען ברודער! פאַרקערט, ער לערענט זיך נאָך אָפּ פון איהם, ער וויל אויך א גוטער ווערען! און ער וואַרפט צו דעם אַרעמאָן נאָך א פעקעל — און סאמע גאַלדענע דענדלעך!

פון אַרעמאָן ווערט א גביר, דער זאק מיט גאַלד וואקסט, און, וואָס מעהר ער וואקסט, מעהר מאַנגעט ווערט ער, מעהר ציהט ער צו זיך צו! און דער געמאכטער גביר צווישען סאמע אַרעמע לייט, ק א ו נישט זיין גליקליך! ער קאן אפילו נישט רוהיג שלאָפען... די אַרעמע לייט ארום שלאָפען א ו ד א י נ י ש ט! ...! הורמוז וויל עמיצען געבען א גוטע זאך, למשל — גבורה, א הארץ פון א לייב! — אזוינער קומט צו נוץ יעדעם פאַלק, יעדער צייט! —

פאַרצייטענס פלעגט אחריומון וועלען אזוינעם אומברענגען, קוילען — פלעגט ער איהם אַנשיקען גאנצע מחנות מיט רוחות און שדים, זיי זאָלען איהם כאַפען און עס זאָל פון איהם קיין זכר נישט בלייבען. נאָר הורמוז פלעגט נישט לאָזען: געגען די מחנות פון שדים און רוחות שיקט ער מחנות מלאכים, זיי פאַריאַגען די שדים מיט די רוחות צוריק אין גיהנום אריין און דער העלד בלייבט העלד...

היינט פיהרט זיך אחריומון אנדערש —

הורמוז ניט גבורה, אחריומון דערלעגט נ א ד אַביסעל און

פון אונזער באשענקטען פון הורמוז ווערט אן אַוואַנטורניק, א פראד-אדם, ווייל עס שפארט איהם די קראפט, דער איבערשפאנטער כח, און אויפ'ן אָרט פון נוצען, ברענגט ער דעם גרעסטען שאַדען! ... די זון געהט אונטער און דאָס איז די העכסטע צייט אַהיים צו געהן פאַר'ן פערס. ער געזעגענט זיך:

— נאָר דאָס — זאָגט ער, אויפשטעהנדיג, — ווייל איד דיר זאָגען: א מענש דארף עסען, הנאה האַבען פון עסען, באשאפט איהם הורמוז א דאָרם — א קישקע; מען דארף זי נויטיג האַבען, אַהן איהר איז נישט צו לעבען! וואָס טוט אַחרימוז? ער וועט דאָר ביי אַ מענש די קישקע נישט אויסשניידען — גיט ער צו א ב ל י נ ד ע ק י ש ק ע, נאָר א שטיקעל! און דאָס שטיקעל איז שוין א געפעהרליכע זאך, דערפון קרענקט מען שוין!

דער פערס איז אַוועקגעגאַנגען, און איד האָב געקלערט: צי איז ער נישט גערעכט?

הורמוז, אָדער דער יצר-טוב, גיט אונז אַרײַן א געפיהל צו ליעד בען אונזערע נאָהנטע, אונזער פאָלק, אונזער אָרעם פאָלק, פאר וועלכען מיר ווילען ארבייטען און אַפּפערען זיך; וואָס טוט אַחרימוז אָדער דער יצר-הרע? ער דערלעגט נאָר אביסעל געפיהל, עס ווערט פון נאַציאָנאַליזם — שאַוויניזם, פון רייכען געפיהל אן עקעלהאפ-טער שאַרלאַטאַנען-פאַנאַטיזם, וואָס ווארעמט נישט און לייכט נישט, נאָר ברענט אין דער פינסטער און קאַן אונז אַליין פאַר-ברענען! ...

אן אָרעם פאַרוואַגעלטער נע-יונד'ניק זוכט זיך א דאָר איד-בער'ן קאַפ, א רוהיג שטיקעל אָרט, וואו זיך אנידער צו לעגען, וואו די ביינער אויסצורוהען, אום אויפצושטעהן מיט אַ לע ג ל י ד, צו דער נ י י ע ר אַרבייט, — אַלע פאַר אַלע! ... דעם געדאַנק האָט איהם איינגעפליסט הורמוז... וואָס טוט אַחרימוז? ער מאַכט פון דאָר, פון רוה-בעט, אן אייביגען, הויכען צוועק, אן א י ד ע א ל און מיר...

מיר האַבען זיך צוריקגערוקט אויף א חונדערט און צוואַנציג יאָהר!

און עס איז ווירקליך א שאַד די צייט!

וויסען, אידעען און „איזמען“.

וויסען איז איינפאך ליכטהעלער טאג.
נאר דאס ליכט פילט נישט אויס דעם רוים, דער טאג — די
צייט, דאס וויסען — דאס לעבען...
אונזער גאנצע וויסען איז א גראשענדיג
ליכטעל אין אן אומענדליך פינסטערער הייל.
אין פינסטערע ערטער, אין פינסטערע צייטען ליכטען אונז
אידעאלען, פינקלען און שימערען אידעאלען, בליצען
„איזמען“ און שלאג-ווערטער.

אידעאלען זענען ליכטיגע, הויכע שטערען אין די ווייטע
ברייטע הימלען.
דערווייל, וועניגסטענס, נישט צום דערגרייכען, נישט צום
דערלאנגען.

און דאס מעהרסט איז מען פון זיי נישט צופרידען:
— איד קאז זיי נישט אנטאפען! — קלאגט זיך דער בלינדער.
— נישט צום איינבייסען! — ביזערט זיך דער הונגעריגער.
— וואס פאר א טעם האט עס? — פרעגט דער פיינשמע-
קער, דער בייכיגער בעליהבית.

— מען זאל זיי וועניגסטענס קאנען אפרייסען און באנוצען
אלס קאמפליאז-שטערען אין קארנאוואל, זאגט זיין זון, דער טענ-
צער, און דער אינגערער זון, דער פעסימיסט, וואס איז שוין גע-
בוירען מיט צוקנידערטע נערווען און א מאגען-קאטאר, שמיי-
כעלט זויער:

— צי פארמאגט נישט דאסזעלבע יעדער גליהווארים? צי
בליצט נישט איבער יעדען זומפ, איבער יעדען געמויזעכטס?
און אויך דער פראפעסאר פון מאטעמאטיק וויל בעסער זיין

נאכט־לעמפעל, וואָס באַלייכט איהם זיינע ד' אמות פון „צוויי און צוויי איז פיער“...
 נאָר די פיהרער פון קאראוואנען אין זאַמדיגען סטעפּ, פון שיפען אין אַקעאַן מיט באַהאַלטענע פעלזען און ריפען, ווייסען, וואָס שטערען, וואָס אידעאלען זענען.

אויפ'ן שווייס־ און בלוט־פאַרגאַסענעם פעלד צווישען מערב און מזרח שפּראַצען בלומען־אידעען... זיי שפּראַצען, בליהען, וואַק־סען, לעבען, בלייבען שטעהן, פארלירען סעקונדענווייז דעם גלאַנץ מיט'ן זאַפט; זיי וועלען, פאַרשטויבען און פאַרשווינדען...
 נישט וואָר און נישט פאַלש זענען אידעען, נאָר פריש און אלט, בליהענדיג אָדער פאַרוועלקט.

אַז מען טראַגט אייך צו אַן אידעע, בויגט צו די נאָז: פרישע נעמט און שטעקט אייך אויף דער ברוסט, אַלמע — וואַרפט אַרויס. ווער עס איז ווייכהאַרציג, זאָל דערביי לאָזען אַ טרער.
 בויגט אבער נישט, אַז די פרישע אידעע איז וואָר, אַז זי איז דער אָפּגלאַנץ פון דער מאַרגענדיגער זון...
 נאָר פאַר אַלמע אידעען — היט אייך!

אויב עס געפעלט אייך נישט דער היינטיגער טאַג, האָט איהר רעכט: ער זאָל זיין דער בעסטער, וואַלט ער אויך דער לעצטער געוועזען — האָפט איהר אויף מאַרגען, וואויל אייך: עפעס אינע־וועניג זאָגט אייך, אַז איהר האָט נאָר וואָס צו דערלעבען, נאָר זוכט נישט זיין בילד אין דעם נעכטיגען טאַג, מאַלט אייך נישט דעם „שפעטער“ מיט די שווייס־בלוטטיגע פאַרבען פון דער פאַר־גאַנגענהייט; הויבט נישט אויף קיין אַלמען לאַפען מיסט פאַר אַ הייליגע פּאַהן און זוכט נישט קיין בלומען אויפ'ן בית־הקברות...
 ווילט איהר בלומען, זוכט אייך פרישע.

טייערע שטיינער זענען „איזמען“, דאַס זענען ליכט־פענגער, ליכט־שוואַמען. נאָר דאַס, וואָס זיי שלינגען איין, גיבען זיי נישט אַרויס צוריק; דערצו ווערט נאָר דער שטראַל אין די שטיינער פאַרשידענאַרטיג געבראַכען.

דערפון קומט דער פלעמינג־פינקעלדינגער גלאנץ, וואָס טרייסט
 אונזער אויג אין דער פינסטער, וואָס דערמאָנט אָן פארלױרענעם
 און צוריקגעהאַפטען טאָג; ב א ג נ י ג ע ן זיך מיט דעם ליכט
 קאָנען אבער נאָר קינדער, ווייבער און לעדינגעהער...
 ביים פיינסטען בריליאנט קאָן מען קיין בוך נישט לעזען, קיין
 בריף שרייבען, קיין ארבייט פאַרריכטען, — דערצו דאַרף מען דעם
 טאָג מיט זיין איינפאַכען ליכט.

.1902

ברית אים ווארשוי.

א.

איבער ווארשע ווילט זיך שרייבען און עס איז שווער צו שרייבען. ערשטענס איז שווער אויפ'ן הארץ: ווארשע, די גרעס־טע אידישע געמיינדע אויף דער וועלט, האט אזא שוואכען פולס, לעבט אזוי וועניג, אזוי באהאלטען שטיל, אז טיילמאל דאכט זיך, עס לעבט נאר נישט! און צווייטענס — פירען די פינגער! דריי רובעל א קערץ קוילען! אמאל פלעגט מען זיך וואונדערען, אז אין ווארשע קאסט וועניגער אויפהאלטען א מענטש, ווי א פערד, היינט וואונדערט מען זיך אפילו נישט, אז אויפהאלטען די חיה רעה — דעם אויווען, קאסט מעהר, ווי אויפהאלטען א מענטש מיט א פערד צוזאמען! עס איז קאלט... דער רייכער לאזט איבער אומגעהייצט דעם סאלאז, א מיטלער בעל-הבית רייסט זיך אפ פון מויל צו פארשטופען דעם אויווען, און ארעמע לייט געהען גאנץ איינפאר אים פאר קעלט, און אלע צוזאמען, ארעם, מיטעל און רייך קלערען אלץ און זארגען: וואו נעמט מען קוילען?

— וואו נעמט מען די שווארצע ברייאנטען? פרעגט אויך דער ווארשעווער דאזאר, וואס האט קיין קוילען נישט פאר ארעמע לייט. יאהר-יעהרליך ווערט געזאמעלט צדקה געלט אויף הייצען. די סקלאדניקעס פארקויפען קוילען און דער דאזאר פארטיילט דורך זיינע אפיעקונעס קוויטלעך אויף קוילען, ווער עס באקומט א פוד, ווער צוויי... די קוילען-צדקה אין ווארשע, ווי אלע צדקות אין גרויסע שטעט, וואו די הילף געהט נישט פון האנט צו האנט, וואו דער געבער זעהט נישט דעם נעמער, וואו נישט דאס הארץ גיט, נאר דער שכל, דער יושר אדער דער כבוד, — איז קיינמאל נישט געוועזען אהן פעחלער, קוילען האבען קיינמאל פאר אלע נישט געניגט, און עס פלעגען זיי באקומען נישט די ארעמסטע

נאָר די צודרינגליכסטע, די וואָס האָבען געקענט חעכער קרעכ־
צען, לענגער בעטען, בפרט די, וואָס רייסען אָפּ די פּאַלעס. אַלע
זענען אַרעם, אַלע וואָס שטרעקען אויס די האַנט; און אין האַרץ
אריין צו זעהען. צו וויסען ווער עס איז אַרעמער, ווער עס דאַרף
נויטיגער, איז דער אָפּיעקוּן נישט אימשטאַנד, צעהלט ער די טרע־
רען; ווער עס וויינט מעהר, באַקומט מעהר... דערנאָך קומט דער
דלות און פאַרקויפט ערשט דאָס באַקומענע קוויטעל! ... פאַרוואָס?
טייל מאָל איז איהם איז סקלאַד אריין צו ווייט, און דער וועג
אחיז מיט'ן לערען זאָק און צוריק מיט'ן שווערען, איז מעהר
ווערט, ווי דער פּוד קוילען; טייל מאָל האָט ער גראָד מיט וואָס
צו הייצען, אָדער עס איז א שעהנער טאַג. און עס פעהלט ברויט...
און אז מען קומט שוין אַז צום סקלאַדניק, באַקומט ער ערשט א
פאַלשע וואָג און שטיינער פאַר קוילען — מיט'ן קוויטעל קאָז דער
אַרעמאָז ערגעץ אַנדערש נישט געהן!

ביי די פעהלער, וואָס שטעקען אין דער נאַטור פון גרויס־
שטאַדטישער צדקה, פלעגט דאָך אַמאָל א פּוד קוילען טרעפען אין
אייז אַרעמען אוווען אַריין... נאָר וואָס וועט זיין היי־אַחַר? עס
איז א קריזיס, א שלעכטע צייט! געלט וועט זיין דרייפאַד וועגיגער,
קוילען דרייפאַד טייערער און נישט צום באַקומען...
עס איז קאַלט, עס פּיריען די שפיץ־פינגער ביים שרייבען,
און איז האַרץ ווערט אויך קאַלט, אז מען דערמאַנט זיך אין „אַמע־
ריקאַנישען דועל“... אפּשר ווייסען מאַנכע פון „יוד'ס“ לעזער נישט,
וואָס פאַר א מין חיה דאָס איז, וועל איך זיי פאַרטייטשען...

ביי אונזערע בעל־הבתים, די אריער, זענען פאַראַנען אזוינע
גרויסע פּריצים, וואָס דער עיקר איז ביי זיי דער האַנער! אַז איין
פּריץ באַלידיגט דעם צווייטען, מיט א וואָרט, ווער שמועסט מיט
א מתנת יד, וואָס עס טרעפט זיך אויך נישט זעלטען, קען די
שאַנד נישט אָפּגעווישט ווערען נאָר מיט בלוט, מוז איינער דעם
אַנדערען שיסען. מיר רעדען אַצינד פון א געוועהנליכען, אייראַ־
פּעאַישען דועל. איינער, דער באַלידיגטער, רופט ארויס דעם
צווייטען צום שיסען, צום דועל. ביים שיסען מוזען זיין סעקונדאַנ־
טען, צו צוויי עדות פון יערען צד, איינער פון די עדות שמעלט
אויס די צדדים איינעם געגען דעם צווייטען, צעהלט: איינס, צוויי,
דריי, פּיר־פאַך! מען שיסט, און ווער עס פאַלט, דער בלייבט

ליגען. דאס איז דער געווענהליכער דועל און ער האט פארשיי-
דענע פעהלער: ערשטענס, פארלירט מען דערביי א מאסע צייט,
מען שיקט זיך סעקונדאנטען, די סעקונדאנטען פרואווען מאכען
שלוס, דערנאך באשטעלט מען אן אָרט, וואו מען זאָל זיך טרע-
פען, מוז מען ערשט אַרויספֿאַהרען הינטער דער שטאָרט אויף א
שטילען אָרט, וואו קיינער זאָל נישט שטערען און דערנגלייכען...

צווייטענס — האט מען היזק געלט. איינער נאָר מוז אוועק-
געהן פון דער וועלט, און שיסען מוזען ביידע, על כן — מוזען ביידע
קויפען פיסטאלעטען, דריטענס האט מען אמאָל היזק א מענש;
עס טרעפט, אז ביידע שיסען צוזאמען, ביידע טרעפען און דער
האַנער פאַרלאַנגט נאָר איין קרבן, נישט צוויי... פערטענס האט
מען צו טון מיט אַ פראַצעס, מיט פּאַליציי און געריכט. דאָ, וואו
פיער מענשען ווייסען א סוד, ווערט שוין א פינפטער און א זעקסי-
טער געוואָר און עס קומט צו דער פּאַליציי, די פּאַליציי גיט אַי-
בער דעם געריכט, און כאַטש דער האַנער איז א וויכטיגע זאך.
ענדיגט זיך אמאָל דער עסק מיט „אַרעסטאַנטסקע ראַטעס“. —
דאס אַלץ פאַרשפאַרט מען ביים אַמעריקאַנישען דועל. עס
מאכט זיך גאַנץ איינפאַד. צוויי מענשען קומען צו דער דעה,
אז איינער פון זיי איז איבריג אויף דער וועלט. אז איינער מוז
אַפטרעטען, נאָר מען ווייסט נישט ווער? ציהט מען קניפּלער, און
ווער עס ציהט דאס לעצטע קניפּעל, דער שיסט זיך אַליין, במשך
דער צייט, וואָס מען האַט פריהער אָפּגערערט. דאָ פאַרשפאַרט
מען סעקונדאַנטען, דאָ איז מען יוצא מיט איין פיסטאַלעט, מען
האַט קיין פאַרכט פאר פּאַליציי, און האַלטען וואָרט, שיסען זיך
צו דער צייט, הייסט דער האַנער; דערזעלבער האַנער, וואָס ער-
לויבט צו באַנקראַטירען פאר א פּאַר שטיוועל דעם שוסטער, פאר
א פּאַר פּלודערן דעם שניידער, און נויט אַפּצושיקען באַלד פריה
מאַרגען דאָס געלט, וואָס מען האַט ביי נאַכט אין קאַרטען פאר-
שפּילט... באַדיי א משכּוֹן צו פאַרזעצען, ווייב און קינד צו פאַר-
קויפען!

צוזאמען מיט אַלע מעלות טובות האט אונז די אסימילאַציע
געבראַכט דעם האַנער, דעם דועל, און דורך אַן אַמעריקאַנישען
דייַל, האט זיך ערשט נישט לאַנג אין מיט'ן אַלעע געשאַסען אַ

יונגער מאַן, וואָס איז ערשט פון דער האַנדעל־שולע אַרויס אויף דער וועלט...

איך קענט עס אפשר נישט פאַרשטעהן? און דאָך איז עס זעהר לייכט! עס זענען פאַראַן יונגע לייט, וואָס הענגען, דאַנק דער ערשט נישט לאַנג מאַדע געוואַרענער ערציהונג אין דער לופט צווישען צוויי וועלטען, און געהערען נישט אַהין, נישט אהער! ... פון איין וועלט זענען זיי אַרויס, צו דער צווייטער קע־נען זיי נישט קומען... פאַר זיך האַבען זיי אַ גוֹרדן מיט עול־ם הזה, נאָר דער טויער איז פאַרמאַכט און מען האָט קיין בילעט אויפ'ן באַל... און הינטער זיך אַ וועלט, צו וועלכער עס ווילט זיך נישט צוריק — אַ פאַרווייניגע, פינסטערע וועלט... זי באַרט זיך אין אייגענע טרערען, אין אייגען בלוט! און הענגען אין דער לופט איז אויך נישט גוט, אַ מענש דאַרף האַבען עפעס פעסטעס אונטער די פיס...

לעבען פאַר זיך אליין קאָן אַן אַלמער אויסגעדאַרטער מאַן, אַ קראַנקער, צוגעשלאַגען צום בעט... זיי זענען יוצא דערמיט, וואָס זיי האַלטען די ציטעריגע הענט אַרום דער קליינער לעבענס־פלאַם, עס זאָל זי דער ווינט נישט לעשען... יונגע לייט מיט בלוט אין די אַדערען, קראַפט אין די פליישען, געפיהל אין האַרץ און געדאַנקען אין מוח, קענען פאַר זיך אליין נישט לעבען, זיי מוזען געהערען אַ וועלט, זיי מוזען האַבען אַ פאַלק, וואו צו ווירקען, פאַר וועמען צו לעבען און צו שטרעבען און ווער עס האָט עס נישט, דעם איז נמאס דאָס לעבען, וועניגסטענס האָט עס פאַר איהם אַ קליינעם ווערט, אַז ער קען עס לייכט פאַרשפּילען אין קאַרטען פאַרטוישען אויף עטליכע פליישיגע קוש פון אַ מויד, אַדער אַ קניפעל פון אַן אַמע־ריקאַנישען דועל!

דער נייער קרבן האָט זיך נאָך געאיילט! צוויי יאָהר צייט האָט מען איהם געגעבען, און ער האָט זיך מקיים פסק געווען דעם פינפטען צו דעם זעקסטען טאַג! אויף וואָס האָט ער געזאָלט וואַרטען? אין זיין לערען לעבען האָט שוין די צייט נישט גע־האַט וואָס אַריינצוגיסען!

דער צופאַל, פון וועלכען מיר האַבען גערעדט, האָט געדיהרט דעם וואַרשעווער „איזראַעליט“: ער זעהט דערינען אַ ביטערען סימן, אַז עס געהן אונז אויס די כחות, אַז מיר פאַרלירען די לוסט צו־

לעבען... אויב דאס הייסט בילדונג, — זאגט דער „איוראעליט“ אין לעצטען נומער פון ניינצעהנטען יאהרהונדערט—איז בעסער צו זיין אומגעבילדעט, ווי אונזערע אלטע זיידעס זענען געווען. נאָר דער „איוראעליט“ האָט אומזיסט אָנגערוהרט די בילדונג, אומזיסט געוויזען דאָס אויער איבער די פלייצעס. ער ווייסט, ווי דאָס קינד הייסט, נאָר וויל עס נישט אָנרופען ביים נאָמען — דאָס קינד הייסט „אסימילאציע“, נאָר דער „איוראעליט“ האָט מורא, דער „קראַז“ זאָל נישט נאָר אַמאָל באַמערקען, אַז די בעסטע מענ-שען אין דער אידישער געמיינדע זינגען נישט מיט איהם דעם זעלבען מה יפית, אַז זיי האָבען נאָר אַ פיינערן נוסח...

דער אַרעמער „איוראעליט“, עס געהט דער צוואַנציגסטער יאהרהונדערט און ער הענגט נאָר אַלץ צווישען צוויי וועלטען. הענגט נאָר אַלץ אין דער לופט, נישט אהין און נישט אהער...

און דאָר ריהרט עס זיך! די צייט שלעפט מיט זיך אפילו דעם פוילסטען... אין דערזעלביגער נומער „איוראעליט“ קלאַגט זיך הערר נ. ס. אויפ'ן באַגריף פון „היימיש“ און „פרעמד“... ער טייט מיט די פינגער אויף די וואַרשעווער מיוחסים, וואָס קוקען מיט אויגען פון פרעמדע אויף אייגען פלייש און בלוט, וואָס קומט פון יענער זייט. ראַגאַטקע. טייל האַלטען פאַר אמת'ע וואַרשעווער נאָר די, וואָס זענען געבוירען אויפ'ן הייליגען גרוזשיבאָוו, די נאָר לעווקים אפילו זענען שוין נישט היימיש, זענען שוין פאַר זיי פרעמד... די צייט רוקט זיך און אפילו אַז ערשט נישט לאַנג גע-שטאַרבענער וואַרשעווער נביר האָט איבערגעלאָזט אַכט און פופציג טויזענט רובעל פאַר אַ קרו קימת צו העלפען די, וואָס וועלען עמיגרירען אין דער פרעמד אַרײַן! קיין אַפריקא, קיין אַמעריקא, בכלל „אויף יענער זייט ים“ (אַצעאַז).

אויב די חובבי ציון וועלען זיך וועלען באנוצען מיט דער צואה, וועלען זיי מוזען אויסגראבען א ים (אַצעאַז) צווישען וואַר-שע און ארץ ישראל, אָדער פיהרען די עמיגראַנטען, ווי מען האָט אַמאָל גערעכענט, איבער אַרגענטינאַ, אבי איבער א ים... דאָס אַלץ קען געשעהען שוין אין צוואַנציגסטען יאהרהונדערט...

מיט שרעק לויפט אין צוואַנציגסטען יאהרהונדערט אַרײַן דער נע-ונד'ניק, דער „וויעטשני זשיד“ אויף הירשענבערג'ס בילד, וואָס אַזאָ אויסגעשטעלט איצט אין וואַרשע... א וואַלד מיט צלבים, מיט

גרויסע הילצערנע צלבים... אויף דער ערד פיעל געהרג'טע, אומגעדי קומענע אידען, דאס פרישע בלוט איז נאך נישט איינגעזאפט אין דער ערד, און אז אלטער שרעקליך דערשראקענער איד לויפט! ער לויפט — מיט איין האנט פארשטעלט ער זיך די זון פאר די אויגען, ער וויל זעהען ווייט, ווייט, צי ענדיגט זיך אמאל דער וואלד מיט די הרונים, מיט'ן זידענדיגען בלוט, די צווייטע הויפט ער ווי צום הימעל מיט א געבעט, און די אויגען זענען ווייס פאר שרעק, פאר יאוש, כאטש עס דאכט זיך אונז, ער לויפט אין צוואנז ציגסטען יאהרהונדערט אריין.

ב.

נישט איינער פון די לעזער מיינט, אז אויסטראכטען ווילדע מעשיות קען נאך שמ'ר און די אלע, וואס שרייבען „אזוי ווי שמ'ר“, „בעסער ווי שמ'ר“ וכדומה. עס איז אבער פאלש. דער בעסטער אויסטראכטער איז דאס לעבען אליין, בפרט דאס לעבען אין די גרויסע שטעט... אין די גרויסע שטעט דרעהען זיך ארום גרויסע שרייבער און זוכען מעשיות — מעמאטען צום שרייבען. און אויף יעדען שריט און טריט וואלגערען זיך ארום מעשיות, וואס בעטען זיך א שרייבער, נאך די שרייבער מיט די מעשיות טרעפען זיך זעלטען... דעריבער ווייסט דער גרויסער עולם זעלטען פון די שרייבער וואס מליצען איהם איבער דאס אלטע שטרוי, און נאך זעלטענער פון די אמת'ע פאקטען, פון די אמת'ע טעמאטען, וואס דאס לעבען גיט און איבער וועלכע א מענש דארף זיך אפשטעלען און איבערקלערען: און טאמער דארף טאקע זיין אנדערש?

צו ר' „זיינוועלען“, דעם עלטסטען פון די ווארשעווער רבנים, איז אין לעצטען פורים אריינגעקומען א משולח און געבראכט איהם שלח-מנות, א בעל-הבית האט עס געוואלט שיקען, ר' זיינוועלע מאכט א צופרידען פנים, די רביצען נעמט איבער א גענוג גרויס, פיין-געפלאכטען קיישעל, מיט א פיין געשניצט שטאלערן שליסע-לע... דער רב מיט דער רבי'צין נעמען זיך צו עפענען דאס קויר-שעל, דער משולח וואס ווארט אויף טרונק-געלט, העלפט מיט.

דאס קיישעל ווערט געעפענט באהיטזאם: אפשר פיין גלאז,

אפשר געבעק; זי שמעלט עם אויפ'ן טיש — פון אויבען באווייזט זיך א שורה וואטע, ווייסע, פיינע וואטע און אונטער איהר — א פיער-וואַכענדיג קינד;

אויפ'ן העלזעל הענגט א ברעף פון דער מוטער:

— זי מוז אוועק קיין אמעריקא, שרייבט זי, זי האט אין ווארשוי, וואו זי איז פרעמד געווען, שלעכטע געשעפטען געמאכט און מוז אוועק, מיטנעמען דאס קינד אויף אזא ווייטע רייזע קען זי נישט, אין פינדעל-הויז געבען, וויל זי נישט... זי וויל דאס קינד זאל בלייבען א איד...

— זי האפט צו גאט, אז „משנה מקום משנה מזל“ — אז אין אמעריקא וועט זי בעסער מאכען; אז פון דארט וועט זי געלט שיקען און מיט דער צייט א שיפסקארטע פאר'ן קינד, עם זאל צו א י ה ר קומען — — —

מען האט געמאכט א פראטאקאל אין קהל-שטוב (אזוי רופט מען אין שטאדט דאס געמיינדע-הויז, דעם „זארזשאַנד“) און די גע- מיינדע האט איבערגעגעבען דאס פארלאזטע קינד צום ערציהען... זאגט אליין, — א שלעכטע התחלה פאר א ראמאן אלס שמ'ר? נאט אייד נאך איינע:

צו אן ארעמען שוסטער קומט אריין א פאָרפאלק; זי האלט א זויגענדיג קינד ביי דער ברוסט, און איז נאך בלאַס, ווי א פרישע געווינעריין... א שטיל קינד, עם זויגט און שמייכעלט אין שלאָף... עם איז אביסעל גרינלעך. נאָר דעם שוסטערס אַ כ ט קינדער זעהען אויך נישט בעסער אויס... דאָס פאָר פאלק איז געקומען דינגען זיך א ווינקעל, וואָס דער שוסטער האָט אָפּצוגעבען... מען דינגט זיך און מען דינגט, ביז עם איז געבליבען צוויי רובל א חודש. דאָס פאָר פאלק לאָזט איבער א רובל האַנט-געלט מיט'ן שלאָפענדיגען קינד, געהט נאָך די זאכען און — קומט שוין מעהר נישט צוריק... דעם שוסטערס ווייב האָט באקומען דאָס ניינטע קינד, נאָר שוין אַהן וועהען...

וואַרשעווער קהל האָט איבערגענומען נאָך א קינד, שוין א מיידעל.

א מענש, וואָס באַשעפטיגט זיך מיט קהל-זאכען, אַן אמת'ער מתעסק בצרכי הצבור, קען זיך ביי די פאקטען אַפּשטעלען; קלע- רען, אז ביי אונז האָט געמוזט עפעס אַנדערש ווערען; ערגער

ווערען ווי אמאל; אז דער בלאנקעדיגער שפיגעל פון אונזער פאד-מילי-לעבען האט עפעס פלעקען, אויב נישט שארפע ריצען אוי שפאלטען, באקומען. נאר אן עכטער ראָמאַנען-שרייבער אַלא שמ'ר, אָדער בעסער ווי שמ'ר, וועט געוויס בעסער באַנוצען דאָס מאַטע-ריאַל... איין קינד וועט ער לאָזען ביים שוסטער, דאָס צווייטע וועט ער איבערגעבען א שניידער; דערנאָך וועט ער אַפּוואַרטען אכצעהן יאָהר, און וועט זיי בייַדע, דאָס אינגעל מיט'ן מיידעל, צוזאַמען-פיהרען אין א זומער-אָווענט אין זאַקסישען גאַרטען, וואו די לופט איז פול מיט יצר-הרע אַטעם, די בוימער זענען „מאפיל בטליתם“ און וועט זיי הייסען דעקלאַמירען... ווע ני גסטענס דעק-לאַמירען!

האַט איהר א פראַלאַג (התחלה) און אַן עפּילאָג (סוף) צו אַ העכסט אינטערעסאַנטען ראָמאַן.

ליידער, נישט נאָר אונזערע שרייבער שמעהען ווייט פון לע-בען, נאָר אפילו אונזערע סוחרים; די וועלט-מענשען! זיי האַבען אויך מיט'ן לעבען וועניג וואָס צו טון... אלץ געהט צו ווי אין א סטאָדע, אלץ זעהט אויס ווי א מגפה... האַט איינער פאַרדינט פון צוקער, שפּעקולירט די גאַנצע אידישע וועלט מיט צוקער, קויפען דינינים, מלמדים און בעלפער קוויטאַנ-ציעס אויף צוקער... פלוצים ווערט א געשליפּעריי אויף דער „אונד-טער-בערוע“ מיט אקציעס, דערנאָך געהען הייזער, פלעצער באהוד-רעקלאַמאַציעס!... אלע פאַרדינען, דערנאָך קראַך! באַנקראַטירען אלע... דאָס רעדעל דרעהט זיך, היינט א גביר, מאַרגען קצבה-מאַן... היינט פאַהרט מען אויף גומיר-רעדער, מאַרגען פלטה, באַהאַל-טען צווישען זעק אין א אידישער בויד! אבי געלעבט, דאָס הייסט אבי געלעבט מיט פאַרמאַכטע אויגען...

אין קורצען וועט זיין אין וואַרשע א מלחמה, בעסער געזאַגט א דועל, צווישען גאַז און עלעקטריציטעט! די רעגירונג האַט באַ-שטעטיגט עלעקטרישע באַלייכטונג, און די נייע געזעלשאַפט, וואָס נעמט איבער די עלעקטרישע באַלייכטונג, וועט קאָנקורירען מיט דער אַלטער געזעלשאַפט, וואָס באַלייכט ביז אַהער מיט גאַז. אַ מלחמה וועט זיין א שווערע, א שטאַרקע! דער גאַז האַט זיינע

פּעחלער, ער ליכט נישט אזוי העל ווי עלעקטריציטעט, און, און געמאן אין „אויערס העמדלעך“, גיט ער ווייס, בלאַנק ווייס ליכט, נאָר ער שאַדט צו די אויגען! עלעקטריש ליכט האָט דאָ געגען צוויי מעלות, עס שאַדט נישט פאר די אויגען און גיט א העל, אנגענעם ליכט. נאָר די גאַזגעזעלשאַפט, וואָס האָט שוין פון לאַנג איהרע אַנשטאַלמען, איהרע רעהרען, איהרע לאַמפּען, וועט קאָנען אַפּלאַזען פון פּרייז, ביליג מאַכען די באַלייכטונג פון גאַז, און אויב די קאָנקורענץ וועט עס פאַרלאַנגען, וועט זי דאָס נוצגעלט פון איהרע איינריכטונגען גאַר נישט רעכענען, וואָרים זי האָט שוין גענוג פון זיי געלט ארויסגעצויגען.

דאַנגען די נייע עלעקטריציטעט-געזעלשאַפט, וואָס מוז ערשט אַריינשטעקען פּרישע סומען אין איינריכטונגען און אַנשטאַלמען, וועט נישט קענען געבען איהר באַלייכטונג אזוי ביליג, און וועט זיך מוזען אין אַנהויב וועניגסטענס באַגניגען מיט רייכע לייט, ביי וועלכע דער אונטערשיד פון פּרייז וועט קיין גרויסע ראַלע נישט שפּילען...

מיט דער צייט, איז צו רעכענען, וועט די עלעקטריציטעט גובר זיין, נאָר די מלחמה וועט זיין אויף א לאַנגע צייט; און פאַלען אין דער מלחמה זאָל פּריהער נאָך דער נאַפט! וואָרים ביים ביליגען פּרייז פון גאַז-באַלייכטונג וועט קיינער נישט ברויכען זיך צו באַד גונגענען מיט'ן אומריינעם קאַפטשענדיגען נאַפט...

אזוי זאָגט דער עולם... טייל אַבער דריקען די אַקסעל און גלויב בען אין דער מלחמה נישט! פאַרקערט, זאָגען זיי, ביידע געזעל-שאַפטען וועלען זיך בלייבען גוטע פּריינד! זיי וועלען שותפות מאַכען אויף דער פּרעמדער קעשענע, ביידע וועלען האַלטען דעם פּרייז. עלעקטריציטעט וועט זיין פאר גאַר רייכע, גאז פאר גע-וועהנליך רייכע און נאַפט וועט בלייבען נאַפט פאר אַזעלכע, וואָס קאָנען זיך נישט ערלויבען אויף א בעסערע באַלייכטונג.

דערפון רעדען אונזערע סוחרים גלייך מיט אלע, גלייך מיט אלע וועלט-מענשען; זיי רעדען, ווי פון אַ פּרעמדער זאָד, פון אַ פּרעמדען עסק, וואָס קאָן זיי וועניג וואָס אינטערעסירען! דך געזעל-שאַפטען פון גאַז און עלעקטריציטעט זענען צו גרויסע העכל, און זערס א קליין סוחר'ל זאָל קאָנען איינפאַלען, אַרויסצוכאַפּען ביי זיי אַ ביסען פון מויל! ... און דאָר...

און דאָר איז שוין אין אויסלאַנד באַקאַנט אַ נייע ערפינדונג, צו באַנוצען אויערס העמדלעך צו דער געוועהנליכער נאַפּט-באַ-לייכטונג; די ניי-ערפונדענע לאַמפּ איז כמעט אזוי איינפאך און כמעט נישט טייערער, ווי די געוועהנליכע נאַפּט-לאַמפּ, וואָס מיר נוצען ביז היינט און דאָס ליכט זאָל זיין אזוי העל און אנגענעם! צי וועט איינפאלען אונזערס א סוחר צו באַמיהען זיך צו באַקומען פון ערפינדער אַ פאַרטרעמונג אויף וואַרשוי?

נאָד וואָס? ווי געהט מען עס ארויס פון דער סטאַדע? און די סטאַדע הויבט אָן צו ספּעקולירען איבער טאַרף! איבער טאַרף, וואָס וועט אַמאָל זיין! איבער קוויטאַנציעס פון טאַרף לעתידי לבא!

דער וואַרשעווער גענעראַל-גובערנאַטאָר האָט אַרויסגעגעבען אַ וויכטיגען באַפּעהל, מען זאָל צוריק איינפיהרען ראַט-משגער אין די פּוילישע מאַניסטראַטען, על פי דין דאַרף יעדער מאַניסטראַט האַבען, צום בירגערמייסטער צו הילף, אויסגעקליבענע ראַטמענער די פּוילישע מאַניסטראַטען. על פי דין דאַרף יעדער מאַניסטראַט נוהג אין מען זיך אין אונזערע מאַניסטראַטען, אויב אַ ראַטמאַן שטאַרבט אדער זאָגט זיך אַפּ, קיין נייעם נישט אויסצוקליי-בען! אין מאַנכע שטעט האָט מען שוין גאָר אין די ראַטמענער פאַרגעסען, און דער בירגערמייסטער (אין גרעסערע שטעט: דער פּרעזידענט) פיהרט אליין דאָס רעדעל און באַגעהט זיך אַהן די עצות פון די בעלי-בתיים.

דער נייער באַפּעל פון גענעראַל-גובערנאַטאָר איז מבטל דעם שלעכטען מנהג, און הייסט אויספיהרען דעם ריכטיגען דין.

די רעכט פון די ראַטמענער זענען נישט קיין קליינע:

פון די ראַטמענער מיט'ן בירגערמייסטער צוזאמען באַשטעהט דער שטאַדט-ראַט און דער האָט צו פאַרזאָרגען: די בעל-בת'שקייט פון שטאַדט, צו מאַכען און פאַרצושמעלען דער רע-גירונג צום באַשטעמיגען דעם שטאַדטישען בודזשעט (דעם חשבון פון הוצאה והכנסה). צום שטאַדט-ראַט געהערט די אויסערליכע איינריכטונג פון שטאַדט (ברומירען און ריינקייט פון די גאַסען, דאָס אויסזעהן פון הייזער, איינריכטען שפּאַציר-פלעצער, סקווע-

רען וכו'), אַכט געבען אויף די שטאַדטישע אַנשטאַלמען (אינסטי-
טוציעס: — שפּיטעלער, בערער וכדומה), ווי אויך צו ענטפּערען
אויף די פּראָגען, מיט וועלכע די רעגירונג ווענדט זיך צום מאַגיסט-
ראַט. אויסער דעם, געהערט צום שטאַדט־ראַט צו באַשטעטיגען.
ווי אזוי דאָס שטאַדטישע אייגענטום זאָל ווערען באַנוצט, אַכט
צו געבען, דער שטאַדטישער בודזשעט זאָל ווערען ריכטיג אויסגע-
פיהרט... אויך צוטיילט ער די אַפּצאהלונגען צווישען די איינוואוי-
נער, קוקט דורך אלע חשבונות וכו' און ענדליך, ענדע יעדעס יאָהר,
האַט דער שטאַדט־ראַט דאָס רעכט פּאַרצושטעלען דעם גובער-
נאַטאָר באַמערקונגען וועגען דער פּיהרונג פון שטאַדט ביז אַהער
און פּלענער אויף שפּעטער.

איהר זעהט, אז דער שטאַדט־ראַט האָט אַ גרויסע דעה און
אַסך צו טון; אז אַ ראַטמאַן איז אַ וויכטיגע פּערזאָן, וואָס קאָן
אַרבייטען לטובת הכלל און — מיר בלייבט נאָר צו צוגעבען, אז
אויסגעקליבען ווערען אלס ראַטמענער קאַנען אַ ל ע אָהן אונ-
טערשיד פון גלויבען...

אידישע בעלי־בתיים, דאָס לעבען געהט אייך אַקעגען, צי וועט
איהר עס אויך אויסמיידען, ווי אונזערע שרייבער און סוחרים?

דער „קוריער וואַרשאַווסקי“ האָט באַמערקט, אז דעם באַל
מאַכט אַ מאַסע בלומ!

דער „קוריער וואַרשאַווסקי“ האָט באַמערקט, אז דאָס באַל
האַבען זיי געמאַכט, די אידישע שרייבער, וואָס אַרבייטען אין
אידישע (העברעאיש־זשאַרנאַלישע) בלעטער, מען זאָל חלילה נישט
מיינען, אז אַ ליטעראַט, כאַטש אַ איד, וואָס שרייבט פּויליש, האָט
געמאַכט אויפ'ן באַל, חס ושלום!

אַנדערע, מיט דער „ראַלאַ“ אין דער שפּיץ, האָבען געקריצט
מיט די ציין און געשפּריצט מיט שוים: ווי הייסט? צי איז פּאָ-
ראַן אַ אידישע ליטעראַטור? אידען און שרייבער, אידען און
קונסט? אפילו דער ליבעראַלער „פּשעגלאַנד מיגאַדניאַווי“ האָט
אַביסעל אונטערגעמורמעלט... אידישע מאַסקאַראַדע, הייסט עס!
אייזן פּוילישע צייטונג האָט פון די ישיען פורים

באַל נישט דערמאָנט, זי האָט פון איהם גאַרנישט געוואוסט, דאָס
איז דער וואַרשעווער „א י ז ר א ע ל י ט“ !

ג.

פון אלע זייטען קומען שלעכטע בשורות.

אין פעלד איז נישט געראַטען, עס וועט העכסטענס זיין ברויט
סוים צו דער זאַט; אין פאבריקען און אין לאַגער ליגען סחורות
ווי שטיינער, ווי אידישע השכלה־ספרים... און אויף דער בערזע
ליגט א גוסס — דער קרעדיט; ער עקט, ער ווערט בר־מנו...
מיט איין וואָרט: חשך אין אלע ווינקעלעך... און, ווערט
אַמאָל ליכטיג, פֿלוצים ליכטיג — ברענט אַ הויז, אַ קוים צונגער
פיהרטס צום דאָר; פֿלאַמט אויף אַ פאבריק, פֿלאַקערט אַ לאַגער
פון סחורות...

עס וואָלט נאָך ליכטיגער געוועזען... שבת צו נאַכטס ביי דער
הברלה, ביי „בורא מאורי האש“, רינט אַזש וואסער פון מויל;
די פאזשאַרנאַ קאמאָנראַ שטעהט אבער אין וועג, דער פראַקוראַר;
מען לאָזט נישט לעבען...

אויב אַ נישט באַהאַרצטער סוחר זיפצט, טראַכט ער אודאי;
רבנו של עולם, וואו נעמט מען אַ דירה לעבען אַ באַלדיגען נשרף;
אין זיין זכות וואָלט איד אויך אפשר אויסגעלייזט געווארען...

העל אויפגעפלאַמט האָבען אויך עטליכע פּויליש־אַריסטאָקראַ־
טישע הערצער... און דוקא נישט צו מיוחס־דיגע רייט־און־שפּאַן־
פּערד, צו פאַרשידענע האַזאַרדען, לאַטעריע־צעמל אָדער באַלעמ־
און טינגעל־מאַנגעל ראַמען, נאָך — צו מצוות און מעשים טובים.
נעמליך עס גרינדעט זיך אַ חברה גבורים, וואָס וועלען זיך
אונטערגארטלען די לענדען און ארויסגעהן מלחמה האַלמען מיט'ן
יצר־הרע, וואָס מאַכט אַ חורבה אין וואַרשעווער יונג־וואָרג.
די שטאַרט ווערט גרעסער פון טאַג צו טאַג און — די צאַהל
פון אַרעמע, פאַרלאָזטע מיידלעך וואַקסט פון שעה צו שעה! מייד־

ל'עד פאריתומ'טע, מיידל'עד פארוואַנגעלטע, וואָס זוכען ארבייט ; נעחטאָרינס, וואָס געהען ל'עדיג אָדער פארדינען „וואַסער אויף קאָ" שע" ; באַנעס אַהן שטעלען, דיענסט-מיידל'עד אַהן ערטער און בכלל מיידל'עד, וואָס זענען גלייך מיט אלע גבירישע און בעליבתישע קינדער פון פלייש און בלוט, און האַבען דאָד קיין האַפנונג נישט געפיהרט צו ווערען בכבוד און מיט פרייד אונטער דער חופּה...

אויף די אלע לאַקערט דער יצירה'ע אין אלע ווינקעל'עד, אין גאָס, אין הויז, אויף די טרעפּ, אויף שפּאַציר-גענג, פון אונטער אלע ביימער אין גאַרטען... און דער האַנדעל מיט לעבעדיגען פלייש, וואָס פארזאָרגט היימישע, אמעריקאנישע און אזיאטישע קאָנסור-מענטען מיט פרישער סתורה, וואַקסט אויך, ווי אויף הייווען...

די נייע חברה וויל זיך באמיהען צו פארשאַפּען פאר די ארעמע קרבנות ארבייט צום פארדינען א כשר'ן גראַשען ; נאָר אזוי ווי ארבייט פארשאַפּען איז נישט לייכט, און ווערט נאָד שלעכט בא-צאהלט ; אזוי ווי די פארשאַפּענע ארבייט פארגרעסערט די צאָהל פון די ארבייט-הענט און ווארפט דעם פרייז פון דער ארבייט צור-זאמען מיט דער מאַראַליטעט פון דעם ארבייט-ער-לאַס, — על כן וועט זיין דער עיקר כלי-זיון געגען דעם יצר הרע : מגירות ! א וואַרעם וואַרט מוסר, וואָס זאָל זיך גיסען אין האַרץ אריין ; גע-טרייע פּרומע ווערטער, וואָס זאָלען זיך אריינגב'ענען צו דער נשמה — — —

און אויסער דעם : כשר'ע און עהרליכע פארוויילונגען ; טיי וועט מען טרינקען לייכטען, אַהן ראָם ; עסען וועט מען בייסקוויטס, אפשר נאָר ברויט מיט פוטער, טאַנצען וועט מען אונטער דער השגחה פון אלטע, גרייזגרייע משגיחים...

ביליג און פרום...

די הכנסה וועט זיין, ווי געוועהנליך, פון נדבות, בעל'ער, אל'ער-ליי פארוויילונגען... נאָד א בראַקען געווארפען פון דער הויך.

איך וואַלט פון נייעם, מאַגערן, פון דער זאָמער הויך אראַפּ-געוואַרפענעם בראַקען ניט גערערט, ווען די חברה זאָל נישט ארויס-טרעטען אויפ'ן אַנטיסעמיטישען אופן ; זי, די צדקה-חברה, די גבא'י'טע, די צנועה, וויל אויך זיין „אידענדיין..."

הייסען וועט די חברה : „אונטער'ן זיגרינעם

ק ר י י ץ. און אין איינעם פון איהרע ערשטע תקנות שטעהט
בפירוש: אז אָנגענומען קאָנען ווערען נאָר קריסטען...

דער פּוילישער שוסטער זאָגט, אז דעם איד קען מען נישט
נעמען אין צעד אריין, ווייל ער פארפושט די מלאכה; ער ארבייט
אהן ליעבשאפט. און דעריבער פעלשט ער און גיט פאפיר
אויפ'ן אַרט פון לעדער, כמעט שטריו אנשטאט שטיפמען; דער
פּוילישער סוחר שרייט, אז מען דאַרף אויסרייסען דעם האַנדעל
פון אידישע הענט, ווייל זיי וואַרפען דעם פרייז און פארקויפּען,
צוליב דעם, שלעכטע, פארפושטע סחורה, און דער גראַף פרזשער
דזיעצקי, איינער פון די ערשטע גרינדער פון דער חברה, שרייבט
אין אַן אַפענעם בריף אין „קוריער וואַרשאַווסקי“, אז מען האָט
געמוזט פאַרמאָכען די טיר פאַר נישט־קריסטען, ווייל זיי פּושערן
אין דער מאַראַליטעט.

— נישט־קריסטען, — שרייבט דער גראַף — קענען זיין
עהרליך און מענשליך, אפילו בעלי־צדקה, נאָר דאָס איז וועניג!
צו דער הייליגער זאך, וואָס מיר נעמען זיך פאַר, מוז מען צוגעהן
מיט'ן גאַנצען האַרץ, מיט דער גאַנצער נשמה; ווער עס וויל
מלחמה האַלמען מיט'ן יצירהרע, מוז זיך קענען מוסר־נפש זיין, מוז
ארבייטען ל ט ו ב ת ה כ ל ל א י ז ג אָ ט ס נ אָ מ ע ו.
דאמאָלט ערשט וועט ער ארבייטען בשלמות, וועט ער האָבען
התלהבות און דבקות...

איהר באַמערקט אפשר, אז די ווערטער קלינגען נאָנץ אידיש,
דערמאָנען אין אונזערע מוסר־פּרים? ...

דאָס אייגענע באַמערקט אויך דער וואַרשעווער „איוראַעליט“,
וואָס וויל נישט איינזעהן, אָדער, וואָס מאַכט זיך נישט וויסענדיג,
אז דער שוסטער מיט'ן סוחר, מיט'ן גראַף זאָגען דאָסזעלבע, נאָר
יעדער אין זיין ענין מיט זיינע ווערטער, אז די גאַנצע געזעלשאַפט
איז פון אונטען ביז ארויף ריין אַנטיסעמיטיש, און מאַכט זיך
תמ'עוואַטע און דרוקט אַ לייט־אַרטיקעל, אַ דרשה, מיט וועלכער
ער וויל באַוווּיזען, אז דער גראַף פרזשענדזיעצקי האָט, לאַ עליכם,
אַ מעות; אַז מוסר, התלהבות און דבקות זענען עכט אידיש
סחורות, אַ ריינער סיני־עקספּאָרט...

אויך אַ סיסטעם...

די פראגע איז נאָר, — וואָס וועט זיין, אז די נייע חברה וועט באַשטעטיגט ווערען און וועט אָנהויבען מאַכען בעלער ?
 צי וועט מען שיקען בילעטען אין רייכע אידישע הייזער ?
 צי וועלען אונזערע אריסטאָקראַטיש-אידישע הייזער נאָר אָפֿ-
 שיקען געלט פאר בילעטען, אָדער נאָר געהן און אויסבעטלען א
 טענצעל מיט'ן גראַף פּרוּשעוּדזיעצקי און זיין גלייכען פאר אַ שעה-
 חנ'דיגן אידיש כלה-מירעל ?
 ווער ווייסט ? !

נאָר אַ פּראַגע: צי איז נישט אַ יושר נאָכצומאַכען ? אויך
 גרינדען אַ חברה מיט ביליגען טיי און נאָר ביליגערען מוסר ?
 דערמיט זאלען זיך באַשעפטיגען די אַלע, וואָס האַבען נאָר
 נישט פארלאָרען דעם צוטרוי צו דער אַלטער מעדיצין מיט אָפֿ-
 שפרעכען. מיר קענען נאָר באַמערקען, אז אַזאַ מיטעל (ארכיט
 צו פארשאַפען נאָר אַהן מנידות), אַזאַ כלי-זיון מלחמה צו האַל-
 טען מיט'ן יצר הרע, האָט אויך דער וואַרשעווער „דאָזאַר“ אין דער
 האַנט.

אויך אַ „בראַקען פון דער זאַטער הויך געוואַרפען...“
 איך מיין די וואַרשטאַטען פאר אַרעמע אינגלעך און מיידלעך,
 וואָס דער דאָזאַר האָט אויף דער שליסקאַ-גאַס נומער 28.
 לויט דעם אויספיהרליכען באַריכט, וואָס דער דאָזאַר האָט
 איצט ארויסגעגעבען פאר'ן יאָהר 1899, מיט ציפער און חשבונות
 פאר דער צייט 1892—1899, איז דער צוועק פון די וואַרשטאַטען
 אויסצולערנען אַרעמע קינדער אַ מלאכה, זיי זאלען זיך שפעטער,
 אז זיי וועלען עלטער ווערען, קענען פארדינען זייער ברויט מיט
 עהרליכער נוצליכער ארכיט.
 די וואַרשטאַטען זענען פאר אינגלעך און מיידלעך, נאָר גע-
 לערענט ווערען זיי נישט דיזעלבע מלאכות. אינגלעך לערענט מען:
 טישלערריי, דרעקסלערריי, שלעסערריי, גיסערריי, בלעכערריי, בערשטען
 מאַכען, רימען האַנטווערק, שניידערריי און שוסטערריי; מיידלעך
 לערנט מען דערווייל נאָר קערב פלעכטען און איינבינדערריי.
 ערשט אצינד נעמט מען זיך איינצורייכען פאר מיידלעך נאָר
 אַ מלאכה — בלומענמאַכערריי.

די וואַרשטאַטען פאר מיידלעך עקזעסטרען אינגאנצען זעסן יאהר און זענען נאך דעריבער וועניג אנטוויקעלט.

לויט באריכט האָט מען אין די וואַרשטאַטען אין יאָהר 1899 אינגאנצען 187 ארבייט־טעג, ווייל אויסער שבתים און ימים טובים, האָט מען נישט געארבייט אויך די זונטאגס, געוויס ווייל די לעהר רער זענען קריסטען.

אין די 187 טעג האָבען געארבייט טעגליך אמועניגסטענס 2, אממעהרסט 13 שילערינען. געענדיגט די מלאכה האָבען אין יאָהר 1899 אינגאנצען צוויי מיידלעך.

לויט באריכט זאָל די ארבייט זיין געשמאקפאל און פיין. און ווערט פארקויפט אין גאנץ רוסלאנד.

דער חשבון פון הוצאה והכנסה שמעלט זיך פאַר גאנץ אָרעם. דער אינווענטאר (כלים, מאשינען) האָט אין יאָהר 1899 באטראַפען 312 רובל; מיט 49 רובל מעהר ווי אין 1898.

געקאסט האָט דאָס לערנען:

געהאלט פאר לעהרער	— — — — —	932	רובל	(קאפּעקען)
וואַרפען מיר אַוועק) די וואוינונג	— — — — —	200	"	
באדינונג, באַלייכטונג, פארהייצונג	— — — — —	140	"	
געקויפט מאַטעריאַל צו דער ארבייט	— — — — —	1132	"	

צוזאמען: 2404 רובל

הכנסה אין געוועזען:

פון פארקויפטער גאַלאַנטעריע	— — — — —	517	רובל
פון פארקויפטע קערב	— — — — —	292	"
פון פארקויפטע מאַטעריאַל (?)	— — — — —	133	"

עס וואַלט געפעהלט — — — — — 1462 רובל

נאָר דעם אונטערשייד, מיט א רעשט פון 218 רובל האָבען געדעקט די נדבות, איינמאַליגע — 220 רובל, אַפּגעזאָגט אין א ירושה 1450 רובל.

פיעל בעסער שמעלען זיך פאַר די וואַרשטאַטען פון אינגלעך, וואָס עקזעסטרען שוין פון 1879, און ווירקען אין אַרדנונג פון 1892, מיר שמויסען זיך עס דערפון, וואָס אין באריכט געפינען זיך גענויע חשבונות נאָר פון 1892 מען יאָהר אָן.

ווי געזאגט, אין די וואַרשטאַמען ווערט געלערנט אומזיסט ; אינגלעך באקומען נאָך עסען און קליידען, ווי ווייט עס געניגען די נרבות.

די מאַטעריעלע זייט פון די וואַרשטאַמען אנטוויקעלט זיך גאנץ פאמעלעך :

געלייזט האָט מען פאר אַניס-געארבייטע סתורה	דער אינווענטאַר	האַט דאָס פאר-מעגען פון די וואַרשטאַמען בע טראַפּען (רובל)	אין יאָהר
760	5451	6677	1892
1878	5777	6825	1893
2348	9193	7734	1894
2096	6628	8823	1895
2973	6749	8882	1896
3245	6632	9395	1897
5802	6799	10177	1898
6101	7480	10161	1899

דערביי מוזען מיר באַמערקען, אז די אַרעמקייט און דאָס פּוילע וואַקסען פון די צאָהלען שטאַמט דערפון, וואָס מיט די וואַרשטאַ-טען אינטערעסירען זיך נאָך די געבילדעטערע קלאַסען, בעת די פּויר-מע וואַרשעווער בעלי-בתים זענען יוצא מיט חרדים צו פאַרוואַרגען די נשמה און גיבען אויף די וואַרשטאַמען כמעט קיין גראַשען.

נאָך נישט בעסער שטעלט זיך פאַר די טאַבעלע פון לעהר-לינגע :

דורכשניטליך געענדיגט האָבען	זיך געלערנט האָבען	האַבען זיך פאַרשריבען	אין יאָהר
6	150	431	1892
5	167	375	1893
7	141	236	1894
7	148	367	1895
6	133	251	1896
4	140	219	1897
11	133	181	1898
4	116	168	1899

מיר זעהען, אז פון יאָהר צו יאָהר פאַלמט, מיט אייניגע אויס-נאַמען :

(1) די צאהל פון די, וואָס פארשרייבען זיך (אויסער 1895).
 (2) די צאהל פון די, וואָס לערנען זיך, און —
 אז די צאהל פון די, וואָס ענדיגען די וואַרשטאַמען האַלט זיך
 (אויסער 1898) צווישען 4 און 7!
 אז דורכשניטליך ענדיגען $6\frac{1}{2}$ אויף 141 שילער, וואָס האַבען
 געארבייט און $278\frac{1}{2}$ — פארשריבענע...
 דאָכט זיך וועניג?

די סבות, וואָס לאָזען די וואַרשטאַמען זיך נישט שטאַרקער
 אנטוויקלען, זענען, ווי מען קען זיך משער זיין, פארשיידענע.

(1) אסך קינדער קענען נישט באזוכען, בפרט ווינטער, די
 וואַרשטאַמען, ווייל זיי האַבען נישט אין וואָס צו קומען און זיצען
 נאָקט און באַרוועס אין דער היים. ריכטיג באַמערקט דעריבער
 דער קאָמיטעט, אז ווען די נדרות זאָלען געניגען, מען זאָל שפּיר-
 זען און קליידען אַלע שילער, וואָלטען די וואַרשטאַמען בע-
 סער געשטאַנען. נאָר ריכטיג איז עס נאָר אזוי ווייט, אז ביי
 פריי האַלטען אַלע קינדער מיט עסען און קליידונג וואָלטען זיך
 מעהר קינדער פארשריבען, עס וואָלטען דורכשניטליך אויך מעהר
 קינדער געארבייט, בפרט ווינטער-צייט, ווען די הילף איז נויטי-
 גער, נאָר מען מוז מודה זיין, אז דער פראַצענט פון די, וואָס ענ-
 דיגען די לעהרע, געגען דער צאהל פון פארשריבענע, וואָלט וואַר-
 שיינליך נאָר מעהר געפאלען, ווייל —

(2) די צווייטע סבה שמעקט זיכערליך דערינען, וואָס דאָס
 רוב עלטערען שיקען נישט די קינדער אויסצולערנען אַ מלאכה;
 זיי ווילען זיי בעסער האַלטען אין אַ הדר אָדער שיקען אין אַ
 לערנ-שולע, נאָר זיי ווילען איבערקומען די שווערע ווינטער-צייט
 אָדער אזוי אַ שלעכטען חדש, ווען די קינדער ליידען הונגער און
 נויט... אויך —

(3) האָט די אַרעמקייט נישט קיין צייט צו וואַרטען עטליכע
 יאהר זיך אויסצולערנען אַ מלאכה... קוים קען דאָס קינד, וואָס
 עס איז אַרבייטען, צוהעלפען, מוז עס שוין פארדינען און צו-
 שטייער געבען דער גאַנצער פאַמיליע. דיזעלבע סבה ווירקט נישט
 נאָר אין די וואַרשטאַמען, נאָר אויך ביי לעהראַינגלעך, וואָס אַר-
 בייטען פריוואַט ביי בעלי-מלאכות; זעלמען זיי זאָלען אויסהאַל-

טען די באשטימטע צייט; די נויט יאָגט אַרויס פאַרדינען די פאַר גראַשען נאָר איידער מען האָט זיך ריכטיג אויסגעלערנט די מלאכה.

4) ביי גרעסערע מיטלען, וואָלטען די וואַרשטאַטען געקאָנט זיין אַ ריכטיגע שולע, דאָס הייסט: אַ חדר (פאַר אידישע זאַכען). אַ שולע (פאַר אלגעמיינע) און אַ וואַרשטאַט (אויסצולערנען אַ מלאכה) צוזאַמען, דאַמאַלט וואָלטען די וואַרשטאַטען באַקומען אַ דאַפּעלטען ווערט, זיי וואָלטען געוועזען נישט נאָר אַ צדקה זאָר און נישט נאָר פאַר וואַרשוי, נאָר אַן אַלגעמיינע אידישע אינ־סטיטוציע, צו פאַרשפּרייטען אַ ריכטיגע ערציהונג פאַר בעלי־מלאכות; און דאָס וואָלט וואַרשע, דער גרעסטער אידישער קהל אויף דער וועלט, געדאַרפט האַבען. ליידער אָבער איז דאָס אוממעגליך (1) כל זמן עס אינטערעטירט זיך מיט די וואַרשטאַט־טען נאָר די געבידעטע אידישע קלאַסע, בשעת ווען די אַרטאָדאָקסישע איז יוצא מיט פאַרזאָרגען די נשמות מיט חדרים און לאַזען איבער די זאַרג פאַר'ן גוף דער השגחה־פּרטיק... און (2) כל זמן די וואַרשעווער קהלס־לייט וועלען זיך באַנוגענען מיט וואָלטעטיגקייטען און שרעקען זיך פאַר פּאַלקס־אַרבייט... און וועלען נישט זעהען ווייטער, ווי זייער, ווען אויך גענוג לאַנגע, קהלש'ע נאָז...

דאָס פּאַלקס־געפיהל זאָל זיין שטאַרקער, וואָלטען די מניעות, וואָס לאַזען נישט פון די וואַרשטאַטען מאַכען ריכטיגע שולען, אוועק־געפאַלען און די נדבות וואָלטען פיעל גרעסער און מעהרער געווען...

דערמאָנענדיג דעם באַריכט איבער די וואַרשטאַטען, ווינשט זיך דער העכסט־ליבעראַלער „פּשעגלאַד מיגאַדניאַווע“, אַז דער קאָד מיטעט, וואָס פיהרט די וואַרשטאַטען, זאָל באַשמעהן מעהר פון אזוינע לייט, וואָס ווייסען און פיהלען דאָס געברויך פון לאַנד; ווען ווינשען זאָל העלפען, וואָלט איד צונעגעבען; און דער עיקר פון זייער פּאַלקס...

מיר דערמאָנען נאָר אַמאָל : וואַרשעווער קהל איז דער גרעס-
טער אידישער קהל אויף דער גאַנצער וועלט, און — וואָס גרעסער
טען איז, מעהר פליכטען האָט מען...

נ. ב. דאָס מיניסטעריום האָט ערלויבט דער וואַרשויער אי-
דישער געמיינדע צו מאַכען אַן אנלייגע אויף דריי חונדערט טוי-
זענט רובעל אויף ענדיגען דאָס נייע שפיטאַל.

ד.

איך האָב אייך שוין לאַנג גאַרנישט מודיע געווען פֿון וואַרשוי;
איך האָב נישט געהאַט וואָס. זומער זענען געווען שטאַרקע היצען.
נאָר זיי זענען געווען אין יעדען קרעהווינקעל — בכל תפוצות
ישראל! די געשענקטע צייט, דאָס שעהנע וועטער סוכות און נאָר
סוכות, האָבען אלע געהאַט און אומעטום האָבען זיך די באַרוועסע
תלמוד-תורה-קינדער דערקוויקט מיט דער וואַרעמער, טרוקענער
ערד. דערנאָך אז עס האָבען זיך געמאַכט פלוצים קעלטען און רע-
גען, האָבען זיי קיינעם נישט געפעהלט; נישט זיי, נישט די קינד-
דער-קרענק — קאָקלוש, קרופ, און שקארלאַטינע, מיט וועלכע די
קראַנקע וועלט וויל זיך באַפרייען פֿון איבריגע מיילער...

האָב איך אויך געזאָלט מודיע זיין, אז עטליכע יונגע לייט
האָבען זיך לעבעדיגעהייט באַפרייט פֿון תרי"ג מצוות, אָדער, ווי
אנדערע זאָגען: פארטוישט דאָס רענדעל? דאָס זענען ביי אונז
וואַכעדיגע זאכען! אין מאַנכע קלאַסען האַלט מען עס פאַר אַ גוט
געשעפט: פאַר דער בכורה האָט מען אַמאָל געגעבען אַביסעל רוי-
טע לינען און מען טרעט זי היינט אָפּ פאַר פרנסה אויף אַ גאַנץ
לעבען, דער כלל-ישראל מאַכט אָבער אויך נישט קיין שלעכט גע-
שעפט דערביי — „קלענער דער עולם, שענער די חתונה“, זאָגט
דער עולם; איז נישט אזוי ענג אין גימנאַזיום און אוניווערזיטעט...
אַמת, עס האָט זיך אַ דינסט-מיידעל נאָר סוכות געהאנגען;
די בעל-הבית'טע האָט זי חושד געווען אין אַ גנבה, זי האָט זי גע-

שראקען מיט פאליציי און קרימינאל... נאָר פון דינסט־מיידלעך שרייבען האָט קיין שיעור נישט; א שטיק צוועלף ווערען יעהרליך געהרג'עט, אראפפאלענדיג פון דריטען און פערטען שטאַק, ביים וואשען די פענסטער, — מאי כולי האי? דינסט־מיידלעך פעהלען נישט!

אויף דער ליסטע פון די, וואָס האָבען באנוצט מעסער אין געשלענג און באשטראַפט געוואָרען פון ווארשעווער גענעראל־גובערנאַטאר מיט אַרעסט ביז דריי מאַנאַט, שיינען עטליכע אידישע נע־מען; נאָר צוצופיהרען זיך דעריבער האָב אידן דאָך נישט געקאָנט; דאָס זענען, חלילה, קיין בעלי־בתישע לייט; סאַמע המון עם, גראַבע יונגען, ווייס איד!

אין פאַקט איז יאָ געווען אַ וואונדערליכער, דהיינו, אַ וויי־בעל, וואָס האָט געוואָלט פטור ווערען פון מאַן און דער מאַן האָט איהר בשום אופן נישט געוואָלט געבען קיין גט, האָט אָפּגע־נאַרט דעם רב און גענומען אַ פאַלשען גט פון אַן אונטערגעשטעל־טען מאַן; נאָר דער פאַקט איז צו קאָמיש, ער זאָל פאַסען פאַר מיין שווער געמיט; וואָס אַ נאַרישע אידענע קאָן!

האָב איד טאַקע געשוויגען, ביז אידן האָב נישט באקומען עט־ליכע ציפערען, איבער וועלכע עם לוינט צו שרייבען.

דער ווארשעווער דאָזאַר (די הנחגה פון דער אידישער קהלה) האָט ארויסגעגעבען (אין ווארשעווער איזרעאַליט) זיין קאסע־באָר־ריכט פון יאָהר 1899.

די הכנסות באשטעהען:

(1) פון עטאַט (די סומע, וואָס דער דאָזאַר צולעגט אויף די אידישע איינוואוינער פון 2 ביז 375 רובל), וואָס האָט אין 1899 איינגעבראַכט 126,696 רובל.

(2) הכנסות פון פראַגער שול און מקוה (צירקא פערטהאַלבען מוויזענט רובל).

(3) אַפצאהלונגען אויף מנינים (צו 5 און 10 רובל — 1290 רובל).

- (4) פּראָצענט פון לעגאַטען (קרן קימת'ן, א 13 טויזענט רובל).
- (5) נדבות (קנאַפּע 45 טויזענט רובל).
- (6) פון צדקה פּושקעס (א רובל טויזענט).
- (7) % פון זאַפּאַסנע קאַפיטאַל (דריטחאַלב טויזענט רובל).
- (8) פון כתובות פאַרקויפּען און נדבות פאַר חופות געבען (קנאַפּע טויזענט רובל) און —
- (9) פון שטראַפּען, מיט וועלכע דאָס געריכט באַלעגט פאַר נישט מאַכען מעטריקעס צו דער צייט (202 רובל).
- די הוצאות זענען געוועזען.
- (א) אויסהאַלטען דעם ראַבינאַט (געהאַלט פאַר דינים 9380 רובעל), דאָס ביוראָ אויף גרושיבאָווסקא 26, געהאַלט פאַר אַ אַידי־שען געלעהרטען ביים וואַרשעווער גענעראַל גובערנאַטאָר (900), אויפהאַלטען די קהל'שע מקוה און שול אין פּראָגע א. ד. גלייכען — נישט פאַרגעזעהענע אויסגאַבען — — — — — 27,785,42 רובל.
- (ב) אויף ערציהונג דהיינו: א תלמוד תורה (16,213.05), עלעמענטאַר־שולען (29,540), וואַר־שטאַטען (17,842,09), פּריאומען (6147,30), שכר למוד פאַר אַרעמע קינדער אין פּריוואַט און רעגיר־הונגס שולען (1,108.50), צוזאַמען — — — — — 70,850,94 רובל.
- (ג) שטיצע: דעם אידישען שפּיטאַל אין וואַר־שען (18,000 רובל), דעם הויז פאַר אַלטע און יתומים (— מוישב זקנים ויתומים — 6950), קוראַר ציאַנס־קאַסטען פאַר וואַרשעווער אַרעמע לייט אין פּראָווינץ, שטיצע פאַר שפּיטעלער אין פּראָווינץ (831,33) — — — — — 27,781,33 רובל
- (ד) אויפהאַלטען דאָס בית־עלמין — — — — — 19,883,21
- (ה) אויפהאַלטען דעם לאַמבאַרד (בשר'ע) — — — — — 1,529,56
- (ו) צדקה: מאַשינען און אינסטרומענטען פאַר אַרעמע בעלי־מלאכות (1,067,74), נדבות אין באַר (14714,02), אויף פּסח־געלט און מצה־מעהל פאַר

- ארעמע לייט און אַרעסטירטע (7783,27). הייצען
 אויף ווינטער — (קוילען — 3592,34), קליידונג
 (הלבשת ערומים) פאר אַרעמע לייט און תלמוד-
 תורה קינדער (4703,21), הילף פאר קראנקע
 " 42,538,38 א. ד. ג. — — — — —
 ז) „לקיים דברי המת" — אויסהאלטען אַרע-
 מע קרובים. מאכען אנכרות נשמות לויט צואות 8,222,67
 ח) ניט שטענדיגע הוצאות: צוקויפען א פלאץ
 פאר'ן פראגער בית-עלמיו, (22,750,74) % פון דער
 חלואה אויפ'ן נייעם אידישען שפיטאל (18,000) 40,750,74

בס"ה — 254,187,55

דער עורף פון דער הוצאה אויף דער הכנסה, (10,000) האָט
 מען גענומען פון זאפאסנעם קאפיטאל. —

מיר זעהען גרויסע ציפערען. נאָר אַ ר ע מ ע ציפערען לויט
 דער באפעלקערונג פון וואַרשוי... אַ היבשער פראָצענט געהט, ווי
 עס דאַרף צו זיין. אויף „למוד" און „חנוך", נאָר, ווי עס איז בא-
 קאָנט, פארזאָרגט ווערען ווער ווייס אויב 40 פראָצענט אַרעמע קינד-
 דער; די צדקה ציפערען זענען נאָר אַרעמע...
 איז וואַרשע האָבען מיר לערך 40 טויזענט אידישע פאמיליען.
 פון זיי לכּל הפחות 15,000 פאמיליען אָהן דער מעגליכקייט צו
 ערציהען קינדער און 10 טויזענט כמעט אָהן ברויט...
 אויסער דעם דאָזאָר זענען פאראַנען פיעל צדקה חברות, וואָס
 העלפען פריוואַט, לויט דער מעגליכקייט פון קליינע, שטילע חברות,
 נאָר דאָס אלץ קלעקט זעהר וועניג. איבערהויפּט באַמערקט זיך די
 אַרעמקייט פון דער וואַרשעווער געמיינדע שוין דערינען, אז די גע-
 מיינדע האָט נאָר איין שול אין פראַגע, די קאָרשול אין וואַרשוי איז
 אַ פריוואַט-אייגענטום פון רייכע לייט, דער רעשט זענען מנינים,
 פון וועלכע מען צאָהלט דעם דאָזאָר 5 צי 10 רובל אַ יאָהר!
 די גרעסטע אידישע געמיינדע אין אייראָפּא האָט קיין איין
 גענע שול!

פון דעם גאנצען רייכטום פון גרויסע ציפערען שיינט אַרויס
דאָס אידישע דלות!

די „געזעלשאַפט געגען בעטלעריי“ האָט איינגעפיהרט אין
וואַרשע באַוועגליכע קיכען, וואָס פאַהרען אַרום אין די גאַסען,
שטעלען זיך אָפּ ביי פאַבריקען, וואַרשטאַטען און דערגלייכען, און
פאַרקויפֿען ביליג היים עסען... אין דער געזעלשאַפט זענען אירען
פאַרזאָ, ר י כ ע אירען צאַהלען — נאָר פון די באַוועגליכע
קיכען קענען אַרעמע אירען נישט נוצען; די געזעלשאַפט זאָגט:
עסט! אַרעמע אירען זאָגען: נישט כשר, מען טאָר נישט! שלינגען
די סלינגע און געהען פאַרביי...

און די אַרעמע און רייכע לייט טרייסמען זיך.

— אז משיח וועט קומען, טרייסמען זיך אַרעמע לייט, וועט
אונזער רעליגיאָן זיין אַפיציעל אין אונזער לאַנד, און אלע וועלען
דאַרט מוזען עסען כשר אַדער פאַרהונגערען, ווי מיר היינט
רייכע זאָגען:

— גוט וועניגסטענס, וואָס מען לאָזט אונזער געלט אַסיר-
מילירען.

נישט אלע דאָך זאָגען; מאַנכע טראָגען שוין אין דאָזיגן אַרײַן
נרבות, מען זאָל איינריכטען אַ אידישע כשר'ע באַוועגליכע קיך...
— פאַר וועמען? — פרעגען אנדערע — וואו האָט איהר איר
דישער אַרבייטער אַהן אַ היים?

נאָר די צדקהגעבער ווייסען, אז מאַסען אידישער טרענער
שטעהען אַ גאנצען טאָג אין גאַס און לעבען גאַנצע טעג אַהן „א
לעפֿעל וואַרעם וואַסער“; אז מאַסען אידישע מיידלעך און אינגלעך
אַרבייטען פון זיבען, אַכט אין דער פרייה ביז צעהן און עלף ביי-
נאַכט אין פאַבריקען און וואַרשטאַטען, באַקומען קיין צייט נישט
אויף אַהיים געהן מיטאַג עסען און מוזען זיך באַגונגען מיט טרוקע-
נעם ברויט... אז די אַרעמע תלמוד-תורה קינדער, וואָס געהען פון אלע
וואַרשעווער ווייטע עקען אין די צוויי אידישע בילינגע קיכען אויף
בילינגע און פרייע מיטאַגען, געהען ווינטער אויס אויפ'ן וועג פאַר

קעלט... (זומער באקומען זיי דערווייל קיין מיטאָגען נישט). אז
ווינטער צייט לעבען מאסען אידישע פאמיליען אַהו ווארעם עסען.
ווייל עס איז נישט דאָ מיט וואָס אונטערצוהייצען, ווייל קוילען
ווערען יעדעס מאָל טייערער...

פון בריעה וועלען עס אפשר אויך אנדערע וויסען? ... צי לער-
מען רייכע אידען דעם אַרעמען אידישען „יוד“? ווער ווייס? פון
דאקטוירים און ארוואקאטען, וואָס לעזען אידיש, לאָזט זיך שוין
הערען; אויף באַנקירען און גרויסע סוחרים וועט אויך אפשר קר-
מען אמאָל א צייט...

ה.

פּייל פון בויען איז אריבער אַל-דראַס-גוטס.
עס איז אריבער דער זומער מיט זומער-וואוינונגען, מיט טיפע,
שטילע און קלאַרע אווענטען, מיט גרינע וועלדער, גאַלדענע פעל-
דער... כאַטש פרעמדע!

פאַרקלונגען זענען אויך די ווייכע האַרציגע סינינגונים, די
שטאַל-און-אייזערנע פיוטים, דאָס הייליגע שופר-בלאָזען, צוזאַמען
מיט'ן האַניג און מיט די זיסע מעהרען אין סוכה...

און הושענא-רבה איז אויך פאַרביי... מען וועט ווייטער שמיי-
סען, נאָר שוין נישט מיר, און נישט מיט הוּשענא'ס
און נישט אויפ'ן הייליגער נעם שטענדער... אויב
מען וועט שמייסען, וועט ווירקליך בלוט רינען!

און דאָס הושענא-רבה-קוויטעל האָט מען אין קעשענע, נאָר
לעזען קען מען עס נישט. אויף הימעל-פאַפּיר מלאכים-כתב!
מי ינוח ומי ינוע? ווער וועט זיין א געשלאָגענער, ווער אן אנט-
לאַפענער? ווער א פאַרברענטער, ווער נאָר אן אַפגעברענטער?
און ווער וועט זאַמלען נדבות: איד פאַר יענעם, יענער פאַר מיר?...
און מיט א פאַרקעמטען האַרץ וואַרפט מען א זייטיגען בליק אויף
ווייב און טאַכטער...

און ווייט, ווייט איז צו אלעם גוטען!
ווייט איז דער הימעל, ווייט — פאַלעסטינא, ווייט איז אפילו
אונגאַנדא, וואָס שרעקט שוין פון ווייטען מיט'ן וועקסעל-פיבער:

א מענש געהט אין גאס און פאלט פלוצים אנדער און שלאָפט איין... ערגער, דאכט זיך, ווי היישעריק... ווייט איז אפילו צו חנוכה, צום האלבען יום־טוב מיט דער טייערער גרויסער אָקע און שפאט־ביליגער, קליינער אילומינאציע און נאך ביליגערע, כאַטש פלאם־פיערדיגע, רעדען איבער פאלעסטינא, אונגאַנדא, אָדער איר בער סרום, וואָס דאַרף זיך איבערקערען, ועמורה, וואָס זאָל איינגע־זונקען ווערען...

און די טעג ווערען וואָס אמאָל קירצער, טרויעריגער, פייכ־טער און וואָס אמאָל א ו מ נ י צ ל י כ ע ר.
און אַן אונטערגאַנג געהט ארום אויף קינדער, אויף די אַרעמע שעפעלעך... וועניגסטענס, קריינקט מען אַהן אַן אונטערשיד פון גלויבען, אַהן פראַצענט...

קאַלט, טרויעריג, נאָס און אַן אונטערגאַנג אויף אומשולדיגע קינדער, נאָר א טייל פון דער פוילישער פרעסע, דער פ ר ו מ ע ר טייל, מיין איר, איז גאַנץ לוסטיג און לעבעדיג!
אויף דער לאַנקע, וואו עס גראַזט דאָס אמת'ע פיה, דאָס אמת ריינע, פרומע און כשר'ע, איז די פאַשע פעט און נאָך באַשפּריצט פון נחת־בלימלעך — א פאַרשמעקעניש צו דער נאָז, א פרייד צו די אויגען!

נאָר לאַנג, לאַנג וועט מען ברויכען די אַנטיסעמיטישע פרעסע! עס ווייזט זיך אויס, „אַז די וועלט פאַרמאַגט צעהן מיליאָן אידען און די העלפט דערפון וואַלגערט זיך ארום אין טשערטאַ“! פינף מיליאָן אידען וועלען געוויס זיך אַזוי גיך נישט אויסמויפען, נישט אַזוי גיך אויסמילירען... מען וועט זיי אַזוי לייכט נישט פאַרדייען... הכלל — געשעפט בלייבט געשעפט! ווי עס איז, פאַראומערען דאָס לעבען וועט מען זיי שוין!

„און די אינטענדאַנטסטוואַ, לעבען זאָל זי, האַט אָנגעהויבען קויפען פּראָזש דירעקט ביי די פּריצים; אידישע פּאַדריאטשיקס און פּאַקטוירים וועט מען שוין, גאָט זיי דאַנק, פּטור ווערען!“
כדי אבער די אידעלעך זאָלען נישט שווינדלען, און אונטערשטעלען פּריצים אלס פאַרקויפער פאַר זייער תבואה, „פאַרלאַנגט די קלוגע אינטענדאַנטסטוואַ פון יעדען, וואָס שמעלט צו א פּאַרטיע פּראָזש, א באווייז, אַז די תבואה איז אויף זיין אייגענעם פעלד געוואַקסען!“
מען דאַרף נישט די תבואה זאָל זיין מיט אייגענע הענט געזיחהט

און געשניטען; גענוג דאס פעלד זאל זיין אייגען. און אויף רעליגיאן פרעגט אייגענטליך די אינטענדאנטסטווא נישט, דאס ברויכט זי נישט... גוטבאזיצער אידישע איז פאראן וועניג (אז מען דארף, שרייט מען, אז צופיעל), ארענדאטארס אפשר מעהר. זיי הויבען אבער אויך שוין אן צו פאלען אין דער צאהל: דער גרעסטער גוטבאזיצער, דער גראף זאמאסקי, וואס האט ביז אהער, לויט מען פלעגט שרייבען, לעב געהאט, אויסער פערד און שאנ-טאנעטקעס, נאך אידישע ארענדאטארס אין זיינע פאלווארקען, און פאר דאס פיינט געהאט גלחים און קלויסטער, איז היינט, גאט זיי דאנק, א בעל תשובה געווארען. די קלויסטער, וואס ליגען אין די גרעניצען פון זיינע שטערט און פאלווארקען, ווערען פאריכט און פיינגעשטעלט אויף זיין אייגענעם חשבון. גלחים ווערען צו יעדער צייט פוין אויפגענומען, מיט אלערליי כבודים... דערפאר אבער, וואו עס ענדיגט זיך א אידישער קאנטראקט, הידא, געהט שוין אויף זיין ארט אריין א קריסט! נאך צעהן פאלווארקען און צוויי און צוואנציג מיהלען זענען אין אידישע הענט, נישט אויף לאנג: אויסגעלייזט מוז ווערען די ערד! איהר זעהט? אומעטום די זעלבע אידעאלען — גאולת הארץ!

און נישט די ערד אליין דארף אויסגעלייזט ווערען, דער האנט דעל אויך! דער אמאליגער, נארישער פריץ האט זיך געשעמט מיט'ן האנדעל (אויסער'ן האנדעל מיט אונטערגעפעלשטע פערד), היינט קומט דאס דארף אין שטאדט אריין און צושפרייט מיט די הענט, און שטופט ארויס דעם איבעריגען, דעם פרעמדען... אויף די נאלעווקעס, פאר'ן אייזערנעם טויער, אויפ'ן גרושיבאו אפילו, מעהרט זיך די צאהל פון רייזקריסטליכע געשעפטען און אפילו דאס געלט-געשעפט האט אויך אויפגעהערט צו זיין א מאנאפאל אין אידישע הענט. מיר פארמאגען שוין עטליכע קריסטליכע באנק-הייזער, אצינד האט זיך נאך איינס געעפענט: ברזאסקא עט קאמפ... א פוין חנוכת הבית געוועזען, עכט עהרליך און פרום...

און דאך איז דאס ארויסצושטופען, איבער דער גרענעץ ארי-בערצואווארפען נישט אזוי לייכט. די אידישע עמיגראציע וואקסט אפילו פון טאג צו טאג, אבער דאך נישט אזוי געשווינד, ווי דאס דארפישע פרומע הארץ פארלאנגט עס! און די דארפישע עלענ-בויגען בויגען זיך אמאל איין, נישט אויס... בעסער וואלט געווען

עס זאל בטל ווערען די „טשערטא אַסיעדלאַסטי“, אידען זאלען זיך צושיטען אויף גאנץ רוסלאַנד, צוזייהט און צושפרייט זאלען זיי ווערען... אומעטום זאלען זיי זיין, נאָר אין ערגעץ נישט די מער-הייט, אין ערגעץ נישט קיין קראַפט... וואָס וועניגער אידען אויף איין אַרט, איז געזינטער!...

עס איז דאָר נישט אזוי לייכט — קרעכצט מען — פון אידען פטור צו ווערען. פאַראַן אַ קאָפּעליע אין פּילחאַרמאַניע, מוזען זיין, אויסער דייטשע און פראַנצויזישע, אויך אידישע קלעזמער! גע-מאַכט אַן אויסשטעלונג אויף צעלניק — אידעלע מוז אריין מיט זיין סחורה! און אין פאַביאַניצע, אין אַ שטאַדט, וואו דער אַנט-סעמיטיזם וואַקסט ווי אויף הייווען און ציהט זיך ווי אַ שטריק אויפ'ן אידישען האַלז, וואו מען האָט שוין אַ ריין קריסטליכע קרעדיטגעזעלשאַפט, און מען עפענט נאָך אַ צעלניקקראַם: „יעדנאַשמש“, פאַרשטעהט זיך, אַ ריין קריסטליכע קראַם, געהט זיך פונדעסטוועגען אַ אידעל און בוים זיך אַ דריי-שטאַקניג הויז, גלייך ער וואַלט גאָר אויף משיח'ן נישט געוואַרט, גלייך ער רעכענט, אַז זיינע אייניקלעך נאָך וועלען דאָ פאַרפעסטען די לופט מיט צי-בעלעס און קנאַבעל!

און נישט אזוי ווייט שולדיג איז די האַק, וואָס האַקט אויס די בויםער, ווי דער וואַלד אלליין, וואָס גיט די שטיבל צו דער האַק! אין וואַרשוי איז פאַראַן אַ אידישע געווערב-שול, לערנען קריסט-ליכע מייסטערס די אידישע קינדער ארבייטען! און אין פאַביאַני-ציע, וו ע ר בוים דאָס אידישע הויז? פאַרשטעהט זיך, די קריסטליכע מוליאַרעס! און וואָס קומט ארויס דערפון? מען לאָזט דעם איד וואַקסען, און מען פאַרלירט דערביי די וועלט און יענע וועלט! ווייל אזוי דער קריסטליכער מייסטער איז דער אידישער געווערב-שול אין וואַרשע, ווי דער מוליאַר, וואָס בוים אין פאַביאַניצע דאָס אידישע הויז, מוזען האַלטען שבת! און וויי-טער דאָס אייגענע! די זעלבע אידעאלען — „גוי ששבת“ איז ביי זיי אויך סכנת נפשות...

צווישען די קליינע, נאַרישע העצערניען געפינט זיך אַבער אויך עפעס וויכטיגס: ווי, למשל, די פראַגע פון ש ח י ט... פאַראַן איז וואַרשוי, ווי אומעטום, אַ חברה „צער בעלי-חיים“, וואָס ווייסט שוין נישט, וואָס מיט זיך צו טון... אַרומלויפען אין

נאם און כאפען דאראשקארעם, וואָס שמייסען צו שטארק די פּערה. אָדער שפּאַנען איין קראַנקע פּערה, אָדער איבערלאַסטען די פּערה, ווילט זיך נישט... דאָס טוט יעדער סטראַזשניק! אין דאָרף, מיט'ן פּויער אַנצוהויבען, איז דאָר געפּעהרליך, מען קען לייזען א גוט וואָרט אונטערגעשפּאַרט מיט א זעץ אין פּלייצע... וואָרפט זיך, נעך בער, די חברה ווי א שלאַנג, מען מוז דאָר האַבען עפעס צו טון. מען מוז שאַפען מאַטעריאַל, צום פאַרשרייבען אין די יעהרליכע חשבונות, וואָס געהען אין די הויכע פענסטער און וואָס דאָרף איבערגעהן צו דער געשיכטע!... געהט זי, נעבער, די חברה און נעמט, למשל, אויף זיך די הינטשלאַגעריי אין די גאַסען, דאָס אָפּ־רייניגען די גאַסען און ארויספיהרען די נבלות פון געפּאָרטע הינט און קעז... איז נאָך וועניג, נעמט זי זיך אַצינד נאָך צו שחיטה. שחיטה, זאָגט די חברה, איז איין עולה! קיילען מוז מען, נישט שעכטען! אין שעכט—בעסער געזאָגט: אין קייל־חיוץ פּאַלען נישט דערשלאַגענע אַקסען, נאָך פאַר יציאת נשמה ציהט מען פּון זיי אַראָפּ די הויט.

נאָר מיט די העקער־יונגען וויל די חברה נישט אָנהויבען; מיט אידען איז לייכטער. אויך האָט מען דאָ א גרייטע לייטערטאָר. וועניג האָט מען געגען שחיטה געשריבען? מען דאָרף נאָר איבערזעצען און פאַרשטעלען, וואו מען דאָרף... וואָס מען האָט פ א ר שחיטה געשריבען, האָט אפילו דער הויך־געלעהרטער „פּשעגלאַנדיג־אָדניאָווי“ נישט געלעזען! און דעריבער פרעהט ער זיך אַזוי, וואָס די חברה צער בעלי חיים נעמט זיך צו אַזאַ ניצליכע זאַך, ווי מבטל זיין שחיטה. „ערשטענס, איז א י ד ו ע 5 כ 5 — שרייבט ער — אַז שחיטה איז נישט מענשליך“. די מענשליכקייט פאַרלאַנגט: קיין לען! א האַק אין קאַפּ אריין, איז איינער צו וועניג — נאָך א זעץ... ביז צום דריטען און פערטען מאָל... די הויט דערווייל מעג מען שינדען.

צווייטענס, האַלט דער „פּשעגלאַנד“ זעהר פון די אויסלענד־דישע פרייע לענדער און אז מען האָט אין דער שווייץ גע'אַסר'ט שחיטה, קען ער איהר קיין גוטער פריינט נישט זיין! און אידען — זאָגט ער — וועט מען אויך דערמיט קיין רעה נישט טון. צו טרופות איז זיך זעהר לייכט צוצוגעוועהנען, אַ

זואו ראייה: אין דער שווייץ האָט מען זיך שוין צוגעוועהנט! אוי-
סער, נאטירליך, די זעהר פרומע נאראַנים, וואָס ברענגען זיך פלייש
פון עסטרייך...

„דערפאר — שרייבט ווייטער דער „פשעגלאַנד“ — וואָלט
רעגולירט געוואָרען דער האַנדעל מיט'ן פיה“. וואָס פעהלט דעם
האַנדעל מיט פיה און ווי אזוי מען קען איהם העלפֿען? שרייבט
ער נישט, נאָר — אַז ער זאָגט, זאָגט ער... טרויעריג איז אָבער,
וואָס די חינוּטיגע רעגירונג וועט נישט אַנריהרען קיין רעליגיעזען
געברוידר.

צי איז ווירקליך די גאַנצע געזעלשאַפט דורך און דורך פאַר-
סמ'ט מיט'ן נאַרישסטען האָס צו אירען? ווער ווייסט? אַמשר
ש ו ו י ג ע ו נ א ר ד י ג ו ט ע ?

ו.

קיין סך גנונים האָט קיין שאַרמאַנקע נישט. און געהט יעצט
דאָס ליעדעל „גוי ששבת“, וועט עס געהן און געהן צום דול ווערען.
שטשעפאַנאָוו איז אַ דאַרף. אַז שטשעפאַנאָוו איז אַ דאַרף, האָט
עס אַ פרייץ, האָט דער פרייץ — אַ ווינט-מיהל, דינגט די ווינט-
מיהל אַ איד, שטעהט די ווינט-מיהל שבת, דרעהט זי זיך זונטאָג!
און שטשעפאַנאָוו איז נישט אין ארץ ישראל, נישט אין אר-
גאַנדאָ; אפילו נישט אין ענגלאַנד, וואו מען חלש'ט אַ איד צו
פאַרוואַרען, אפילו ניט אין פראַנקרייך, וואו מען יאָגט די הייליגע
שוואַרצע מענשעלאַד און עס האַלט כמעט ביי פאַרמאַכען די קלויס-
טער. שטשעפאַנאָוו איז אַ דאַרף אונטער לאַמוזשא, לאַמוזשא איז
אַ שטאָרט אין פוילען, וואו עס הערשען די „ראַלאַ“, און די „קראַד-
ניקא ראַדזשינא“ און דער „פשעגלאַנד קאַטאָליצקי“, און די „ניוואַ
פאַלסקאַ“, וכדומה...

פאַר וואָס דרעהען זיך די פליגעל פון דער קאַטוילישער ווינט-
מיהל אויף דער קאַטוילישער ערד אום זונטאָג און שטעהען שבת?
ווייל די קאַטוילישע ווינט-מיהל אויף דער קאַטוילישער ערד האַלט
אַ איד. פאַרוואָס האַלט זי אַ איד? ווייל ער האָט געגעבען אַ
רובל שכירות מעהר. פאַרוואָס האָט ער געגעבען אַ רובל מעהר?

צי ווייל ער האט דעם פריץ ליעבער? א קלאג אין דער ליעב-
שאפט! ווען זיי זאלען ליעב האבען דעם פריץ, וואלמען זיי נישט
גערעדט פון פאלעסטינא. אפשר ווייל א איד דארף וועניגער און
ווייל וועניגער פארדינען? חס ושלום. א איד דארף מעהר! רע-
כענט: געפילטע פיש אויף שבת, ווייסע חלה אויף יום-טוב, אויף
פורים — מיט זאפרען, חדרים פאר קינדער, מקואות פאר ווייבער,
חיינט — קהילהגעלט פאר שוחטים און רבנים אין דער נאָהנטער
שטאָרט אריין, שקל-געלט פאר'ן ד"ר הערצל קיין ווען, אונטער-
צושטיצען די האקאטע אין בערלין... אלא מאי? טאקע להכעיס!
נישט מעהר ווי להכעיס דעם קלויסטער! דעם גרעסטען נחת האט א
איד, אז ער זעהט, ווי א קאטוילישע ווינטמיהל דרעהט זיך אום
זונטאג און שטעהט אין זיין הייליגען שבת...

דאסזעלבע איז מיט דער שמידעריי פון זעלבען פריץ, אין זעל-
בען דאָרף. ווי קומט א איד צו א שמידעריי? זינט דער רבונ
של עולם האט פארשאַלטען אדם הראשון און זיינע קינדער מיט
דער ארבייט, כאמיהט זיך דער איד אלץ אינאיינעם, די גאנצע
קללה זאל פאלען אויף גוי'שע קעפ און ער זאל אוועקקויפען דאָס
גאנצע ביסעל נאפט אין באַקו אדער האַנדלען מיט אַלטע הויזען.
עשו האט געארבייט אויף דער בכורה, יעקב האט זי אויסגענאָרט
פאר אביסעל לינען. פון מצרים, וואו מען האט געמוזט ארביי-
טען, איז מען אנטלאָפּען אין מדבר אריין, וואו מען קריגט, אַהן א
שפור פון ארבייט, מן און שלו פון הימעל און וואסער פון שמיין.
אין ארץ ישראל האבען געארבייט די פלשתים מיט גבעונים און
אידעלעך האבען זיך געשפּאַצירט „עולירגל“... דערנאָך איז זיי
דאָס אויך נמאס געוואָרען, און איבערגעקויפט טיטוס'ן, ער זאל
זיי פארטרייבען, ער זאל חרוב מאכען דעם בית-המקדש, וואָס האט
פארלאַנגט קרבנות, מיט'ן לאַנד, וואָס האט פארלאַנגט ארבייט, זיי
זאלען האבען לייכטע פרנסות — נאפט אין באַקו, אַלטע הויזען,
פאלשע לאָזען וכדומה... נאָר אז דער „בית-המקדש“ ווייל להכעיס
טון דעם קלויסטער, געהט א איד און שטעלט זיך אפילו פאר א
קאוואַל! פארשוואַרצט ער זיך די אַרבעל און קאוועט דעם פריץ'ס
פערד, פארשטעהט זיך אום זונטאג, ווארים א גאנצע וואך האבען
דאָס פערד ווי דער פארנאָל קיין צייט נישט!... און זונטאג, די
גלאַק קלינגט און דער אידישער האַמער קלינגט אינ'ם גלאַק אריין!

אָבער שבת — חסידוֹסלום! שבת שמעהט די קוזשנע אין שמשעפאָ-
נאָוו, פונקט ווי אין באַגושיצע, אין זורושעשמש, און גאָט ווייסט
וואו נאָר עס אַרבייטען אידישע קאוואַלעס — פאַרהאַמערט,
כאַטש האָט און בראַק, כאַטש ברען און בראַט, שבת אַרבייט ער
נישט!

און פאַרקערט, וואו מען קען שאַדען א קריסט מיט חלול־
שבת, איז מען מחלל שבת. דער רב כלומרשט בייזערט זיך, קהל
שרייט, דאָס איז אָבער נאָך לפנים; מען מיינט עס נישט ערנסט
פאַרקערט, מען ווייסט, אז אנדערש וועט דער אידישער מסחר,
געגען דעם קריסטליכען, קיין קיום נישט האָבען!

אז מען האָט פאַלשע מאַס און וואַג, שלעכטע סחורה און
הויכע פּרייזען, מוז מען שפּעקולירען אויף דער צייט, אויף די
טעג, ווען די קריסטליכע געוועלכער און קראַמען זענען געשלאָסען.
און ערשט ניט לאַנג, — ווייסט די „ניוואַ פאַלסקאַ“ — האָט זיך
אָפגעשפּילט אויף דער מאַרשאַלקאווסקאַ גאָס אזא מין קאַמעדיע:

צו אַ כלומרשט גאַנץ אַרענטליכען אידעל, וואָס האָט אָפּען
דאָס געוועלכ אום שבת, זענען אריינגעקומען דריי כלומרשט גאַנץ
אַרענטליכע אידען פון גאָס און האָבען זיך איהם געבויען און
גענייגט מיט אַ שעהנעם „גוט מאַרגען!“ און אזוי געזאָגט: „ר'
איד, נאָך וואָס פאַרזינדיגט איהר אייער נשמה און האַנדעלס אין
חייליגען שבת? צי איז אייער נשמה אַ וויסקראַביק פון א פּרעמד
דער מולטער און איז נישט געשטאַנען ביים באַרג סיני און נישט
געהערט, אז זעקס טאָג האָט גאָט געאַרבייט און באַשאַפּען די
וועלט, און דעם זיבעטען טאָג האָט ער גערוהט?“

דערויף האָט זיך דער כלומרשט שעהנער איד, וואָס האַלט
אָפּען דאָס געוועלכ אום שבת, צוריק גענייגט און מיט אַ שעהנעם
„גוט יאהר“ צוריק געבויען, און געלענטפערט און אזוי געזאָגט:
„רבּותים, נעמט די פּיס אויף די פּלייצעס און געהט צו אַלדי
שוואַרצע יאהר“... און אזוי זאָגענדיג האָט ער גאָר פּריינדליך גע'
שמיכעלט.

און די דריי כלומרשט אַרענטליכע אידען זענען ארויסגע-
גאַנגען פון קראַם און האָבען אויך געשמיכעלט, און איינער צום
צווייטען האָט געוואונקען מיט נחת: יוצא געווען געגען גאָט און

געגען קחל — ער וויל נישט, און אז ער וויל נישט, קענען מיר
אויך נישט וועלען...

און פיעל, פיעל אידישע געוועלכער לייזען אום שבת און
דעריבער מוזען די קריסטליכע סוחרים האַלטען אָפען די קראַם
אום זונטאָג! ...
געבער!

און פונדעסמוועגען הויבט זיך דער קריסטליכער מסחר. אַט
דער זייפענזידער פון וואַלסקא גאס נומער 13. די „ראַפּאַ“
ווייסט, וואָס אידען קאָנקורענטען האָבען אויסגעארבייט אונטער-
צוברענגען דעם קאָמונילישען זייף. עס איז זיי אָבער נישט געראָ-
טען... דער זייפענזידער וואַקסט און וואַקסט און שטעלט שוין
צו זייף אין די שפיטעלער אריין...

דערפאר אָבער וואַקסען ביי אונז אנדערע פרנסות. אמאָל
פלעגט מען זיך דרעהען ארום דער באַנק און — לעבען דער פּוּז,
האַט מען עס פארוועהרט. מען פלעגט האָבען שענקען, אויף
יעדען ווינקעלע א שענק — מאַכט זיך א מאַנאַפּאָל! מען פלעגט
האַנדלען מיט פּראָצענט, היינט, אויסער בסוד סודות — חס ושלום,
מען זעצט איין! אידישע זייפענזידעריי וועט אויך פאַלען, וואָל-
סקא נומער 13 וועט זי אודאי איינשלינגען... זיין ליבער נאָמען
שיקט אָבער די רפואה פאר דער מכה: אויפ'ן אַרט פון דעם אלעם
וואַקסט די ליטעראַטור!

א גאָסט איז ביי מיר געווען, א ווייטער קרוב, לאַ עליכם,
אז אַרימאָן.

— איך בין אייך געקומען בעטען אויף א חתונה...
ער מאַכט חתונה די זיבעטע מאַכטער. נדון האָט ער שוין
באַלעגט, חתונה די זיבעטע מאַכטער, די „פּאַפּירען“ זענען פאר-
טיג, די סאַליע און קלעזמער געדונגען, נאָר אויף א סעודה פעהלט
איהם, כאַטש עטליכע פונט פיש...

— נעמט איהר כאַטש, פרעג איד, אַז איידעם, א פרנסה-
געבער?

— נאָר ווי הייסט, זאָגט ער, א פרנסהגעבער!
ער אליין איז נאָר פון דער אַלטער וועלט, ער וואַלט געהאַט
אמונה און בטחון, ער ווייסט, אז גאָט פאַרלאָזט נישט.
— אַט, זאָגט ער, ווי איהר קוקט מיר אַז, לעב איד שוין

א יאהר 40 אהן א קאפיקע! און קיין פאך אין דער האנט האב
איד אויך נישט, איהר ווייסט דאך, און, זעהט איהר דאך — איד
לעב!

ווי אזוי ער לעבט, דאס אין שוין אז אנדער שאלה...

די טאכטער אבער אין שוין א היינט-וועלט'יגע, זי וויל דוקא
א פארטיגען פארשוין, א פרנסה-געבער... און ער האט איהר גע-
פונען... עס האט אפילו לאנג געדויערט, זי האט זיך אביסעל געעל-
טערט, די טאכטער; נאך געפונען, וואס איהר הארץ האט געגלוסט,
האט ער.

— וואס אין ער, אייער קינפטיגער איידעם? — פרעג איד.

— א שרייבער! — ענטפערט ער שטאלץ.

— אין א וואלד?

— חס ושלום... פאר וואס אין וואלד? א קראנקער אין ער,

חס ושלום, וואס?

— אין שטאדט, אין א געשעפט?

— אין שטאדט, אבער ניט אין א געשעפט, א גראבע זאך

וואלט מיין טאכטער נישט געוואלט. זי אין אפילו נאך א נעהטערין,
נאר א איידעלען געשמאק האט זי, היינטיגע צייטען — א שריי-
בער אין א צייטונג אין ער!

— ווי הייסט ער?

ער זאגט מיר א ווילך פרעמדען נאמען.

— א פרישער טאלאנט?

— אבער נאך א נייער, צאפעלדיג פריש פון דער נאדעל...

ער לערנט זיך נאך צו אביסעל גראמאטיק מיט אויסלעגען. נאך
מען שלאגט זיך שוין איבער איהם. סאקאלאון רייסט איהם ביי
דער פאלע צו דער ענציקלאפעדיע. „אחיאסא“ שרייט, זי קאן
אהן איהם ניט ענדיגען דעם „לוח“, „האור“ וויל איהם פאר א
סקערעטאר; זאל זיך נאך לייזען, — שרייבט מען איהם — וועט
זי איהם צאהלען א רובעל פערציג א חודש, לכל הפחות! היינט
גיט רייזען ארויס א זאמעל-בוך, וויל ער כאטש א נאוועלע. ווי
הייסט, זאגט ער, דו ביסט א יונגער, מוזט דו ארבייטען מיט יונגע,
אניט, וויל ער כאטש א שיר'ל, א פיצעל באדיי, אבי צום כאטשמעל-
צען!... היינט דער „העולם“ — צוויי טויזענט פינף הונדערט רובל

האכען זיי שוין, קוים וועלען זיי האכען דרייסיג טויזענט, מאכען זיי איהם פאר א רעדאקטאר! נאך פשוט!

— און דערווייל? — האט איר איבער די גליקען.

— איר האב דאך איר געזאגט: דערווייל לערנט ער צו גראמאטיק מיט אויסלעגען...

— בא, — גיט ער צו מיט א זיפן, — ער זאל שוין קענען גראמאטיק מיט אויסלעגען אויך, וואלט ער זיך געלאזט אפגיל-טען... וואלט איר צו איהם נישט געקומען; ער וואלט איינגענומען די וועלט!

— און ווי אלט איז ער? — פרעג איר.

— א יאהר ניינצען.

— מען וועט איהם נאך צונעמען צום מיליטער?

— תם ושלום, — זאגט ער — א קאליקע!

ז.

דעם טאג, ווי שעחן ער זאל זיך נישט אנהויבען, דארף מען נישט גלויבען. ער הויבט זיך אמאל אויף מיט א פנים פון א רחמנות'דיגען מליץ-יושר, און געהט אונטער — אלדאס-ביי זאל אזוי אונטערגעהן.

דער גרויסער דיכטער אסיאן האט עס אמאל געזאגט בררר

משל:

א יענער — האט ער באשריבען — האט זיך אמאל אין א שעהנעם העלען פריהמארגען געלעגט אפרוהען אויפ'ן שמעקענדיגען גראז, אין פרישען, גרינעם, זינגענדיגען וואלד, אונטער א בוים — א קדמון, וואס האט איהם איינגעשלעפערט מיט'ן זיסען גערויש פון זיינע פרישע בלעטער, און איינגעפליסט די בעסטע חלומות מיט'ן געזאנג פון צווישען זיינע צווייגען, — ווי נאך א מוטער קען איינוויגען און איינשלעפערען איהר איינאיינציג קינד מיט איהר זיסהאניגדיגען וויגע-ליעד...

נישט לאנג האט עס געדויערט!

דעם יענער האט אויפגעוועקט א דונער! און, אז ער האט

די אויגען געעפענט, איז ער שוין כמעט געשוואומען אין א טיך פון רעגע-רוואסער פון די ארומיגע בערג...

און איז אייד אסיאן וועניג, נעמט א מעשה פון האַמעל : די, וואָס דארפֿען אלץ זעהען פאַראַויס, האַבען נישט די טבע הויך אַרויפצוקוקען, און האַבען נישט געזעהן דעם פאַנגראַם, כאַטש ער האַט שוין געשוועבט איבער'ן שטערמעל אין דער לופטען, ווי אַ גייער, וואָס קרייזעלט אַרום, אויסקוקענדיג זיין רויב פון דער הויך ! נאר די אַידישע הערצער האַבען שוין געצאָפֿעלט. זיי האַבען געפֿירט, אַז עס קומט אַ צייט, ווען אַ „גשם אַלֵּהים“ וועט זיין, נישט קוקענדיג אויף זיין שענקייט, אַ געפֿערליכע זאַך, און אויפֿוועקען קנאה־שנאה !

און וואָס דאַרף איר אסך ראיות ? אַן אַלטער פֿיליסטער האַט אַמאָל געזאָגט : גלויב נישט דעם שענסטען מאָג ! און פֿון דאַמאָלט אַן געהט קיין עכטער בעל־הבית אָהן אַ רעגענ־שירם נישט פֿון שטוב אַרויס...

איר בין אייד נאָר געקומען זאָגען, אַז איר אַליין האַב איר איבערגעלעבט אַזאַ טאַג, אַ טאַג וואָס האַט זיך געעפענט ווי אַ שמאַלצ־גרוב פֿון נחת, און פאַרשלאָסען טאַקע—ווי אַן אמת'ער קבר. און דעם נחת האַב איר באַלד אין דער פֿריה נאָך אין בעט אַפֿילו געהאַט, דען איר בין געוואוינט דורכצואוואַרפען די פּאַסט : בריף און צייטונגען אין בעט, און טאַקע די לעצטע האַבען מיר געבראַכט די ישועות ונחמות.

ערשטענס, האַב איר פֿון קיינעם קיין מאָה־כ־ריף נישט באַקומען, כאַטש שוֹל־דיג בין איר איבער'ן קאַפּ, ווי עס פּאַסט פאַר אַ קליינעם סוחר... אַדער מייענע נושים זענען צו רייד געוואָרען, און עס פּאַסט זיי נישט צו מאַהנען ; אַדער — צו אַרים און האַבען אויף קיין פּאַסט־געלט נישט געהאַט, אַדער זיי האַבען מיר שוין לאַנג אַרויפ־געשטעלט אויף דער קאַנטאַ פֿון היזק און אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט — — —

צווייטענס — אַז אַנגענעמע דעפֿעשע אין „קוריער וואַר־שאַוסקי“, ווי איר אין אַנדערע, זיינע קאַנקורענטען, און נישט די דעפֿעשע אין אזוי אַנגענעם, ווי דאַס, וואָס עס פֿע ה ל מ אין דער דעפֿעשע.

ביי די לעצטע וויבאַרעם אין פֿויזען, האַט אַ איר בשום אופן

נישט דערלאזט, עס זאל אויסגעקליבען ווערען א פוילישער פרע-
זידענט; ער האט זיך איינגעשפארט און וויל דוקא א דייטש...
און אצינד שמעלט איך פאר, אז, א חוץ עמליכע אפעוואנטיסער-
מיטישע בלעטער, האט קיין איינציגער נישט פארגעסען אויסצו-
שמרייבען די אידישקייט פון די אויסקלייבער!...

עס פאלט מיר אויף קיין סעקונדע נישט איין, אז די בלעטער
האבען אזוי געמראכט: „אויב מען פארלאנגט, על פי דין פון אסי-
מילאטארישען שלחו ערוך, פון אידען, זיי זאלען נישט האבען קיין
אייגענעם פאטריאטיזם נאר דוקא א פרעמדען, מוז, לעבען דעם
אידיש-פוילישען, אויך א אידיש-דייטשער פאטריאטיזם עקזיסטיר-
רען, ווי אויך אז ענגלישער, פראנצויזישער, אמעריקאנישער א. ד.
גלייכען, היינט שוין א אידיש-פאנאמישער פאטריאטיזם אויך! אין
עסטרייך מוז נאך זיין א פערמישעניש פון אלערליי אידישע פאט-
ריאטיזמען. נאך וואס-זשע זאלען מיר ארויסשטעלען דעם איד?״
ווי געזאגט, איז מיר דאס נאך נישט איינגעפאלען! דאס וואלט
שוין געווען צו עהרליך און צו קלוג פאר טעגליכע גאסען-בלעטער
פון געוויסען סארט. זייער עהרליכקייט טרעט ארויס נאך געגען
שטארקערע, וואס לאזען זיך נישט בייסען נאר בעמען, און זייער
חכמה איז א בלימעל, וואס וואקסט קיינמאל נישט העכער פון
זוים פון בארג, זואו די בהמות פאשען... אלא מאי? מען רעכענט
זיך מיט'ן אידישען אבאנענט! דאס איז אויך שוין א גוטע זאך,
א סימן, אז מיר שטארקען זיך און, לעזענדיג א בלבול, זאגט מען
שוין ניט: „דאס מיינט מען יענעם, דעם מאוסען איד, און נישט
מיר, ווייל איד בין א שעהנער!״ מען ווייסט שוין, אז אלע
זענען שעהן פאר זיך און מאוס פאר פרעמדע! אפילו אין דער
דייטשער שול, דערצעהלט מען, ווערט ביים „לייענען״ שטייל אפ-
גערעדט, וועלכע בלעטער מען זאל שטיצען, און וועלכע עוקר מן
השורש זיין... נישט וואר — א נחת?

דריטענס, איז מיר אין דער האנט אריינגעפאלען אז אנאני-
מער צירקולאר, וואס ראט: מיר, אידען, זאלען מאכען יד אחת,
און אפזאגען דעם „קוריער ווארשאווסקי״! כאטש איד ווייס פאר-
זיטווי, אז דער „קוריער ווארשאווסקי״ איז נישט ערגער און נישט
בעסער פאר זיינע חברים; כאטש איד ווייס גאנץ זיכער, אז דער
צירקולאר קומט נישט ארויס פון אונזער צד, נאר פון „קוריער

וואַרשאַווסק׳ס" קאַנקורענטען, וואָס ווילען דאָס אידיש וואַסערל זאָל געהן אויף זייער מילכעל, פרעה איד מיר דאָר! פרעמדע האַל-מען אונז פאר א קראַפט! מחוץ למחנה גלויבט מען אין אונזער סאַלדאַריטעט! און, ווייסען ווייס איד, אז נישט א י י גוטע זאך האָט מען ביי אונז ארויסגעריסען פון דרויסען! דער ערשטער ציוניסט, למשל, איז געווען א פראַקוראַר, וואָס האָט דערצעהלט פון אַפענע גרענעצען!

איד געהט מיד צוריק צו די בלעטער און ווער געוואָר, אז די אַפענע אַנטיסעמיטען האָבען, נישט פאר איד געדאַכט, א גרוי-סען מכשול געהאַט. אז אַנדערער וואַלט שוין דעם האַלץ גע-בראַכען, זיי, וואָס שטיצען זיך אויפ'ן פאַלק מיט'ן קלויסטער, וועלען עס איד נישט אזוי לייכט איבערקערענקען. און די מעשה איז א שעהנע: זאָל אין די אויגען איז זיי פון אייביג אויף די „גאַזעטא האַנדלאַוואַ", וואָס שטעקט ווי עס איז אין אידישע הענט, און כאַטש זי טרעט ארויס גענוג שאַרף געגען ציוניזם און (אידר-שען, נאַטירליך!) נאַציאָנאַליזם, רעדט זי פאַרט אַמאָל א גוט וואַרט פאר די „כירגער פון מאַזאַאישער קאַנפּעסיאָן" און האָט נאָר גאַנץ אַפט א מאַוס'ן ריח פון אירישער חוצפה. אידישע חוצפה האָט זי, למשל, באַוווּזען ערשט נישט לאַנג, ווען עס איז גע-גאַנגען וועגען א פאַטריאַטיש ביין אַפּצולעקען. דער וואַרשע-ווער מאַניסטראַט האָט באַקומען אז אויסלענדישע הלואה פון דריי און דרייסיג מיליאָן אויף שטאַדט-זאַכען, האָט די פרעסע פאַרלאַנגט, זי זאָל זיין פאַרגעשטעלט אויף די אסיפות וועגען די חשבונות פון דער הוצאה והכנסה. ערשטענס, איז עס כבוד, צוויי-טענס א מין שטיקל פרויהייט. דריטענס, ווי געזאַגט — א ביין צום אַפּלעקען: נאָר אזוינע אסיפות דערלאַנגט מען צו פאַרביי-סען! און פיערטענס — וואו חשבונות, קאָנען אַריינפאַלען טעותים, טעותים דאַרף מען פאַרגלעמען און מוז פאַרגלעמען און העלפען פאַרגלעמען לעבט נישט איין פובליציסט... וואָס טוט די „גאַ-זעטא האַנדלאַוואַ"? אין סאַמע-ראַדנער היץ פון זיך מקריב זיין למובת הכלל, טרעט זי ארויס מיט א קאַלטער עצה טובה פאַר'ן מאַ-ניסטראַט, ער זאָל זיך נישט לאַזען כאַפען אין דער גראַבער נעץ פון פאַטריאַטישער חניפה, און נישט רופען די עמדה-אָרצים צו אסיפות וועגען זאַכען. פון וועלכע זיי האָבען קיין באַגריף נישט! פאַר-

שטעחט זיך, אז אלע „פערער־בייסער“, „בראָטען דרעחער“, פאטריי־אטיזם־הענדלער און אַנטיסעמיטען, אזוי אָפענע, ווי באַהאַלטענע, וואָס פאַרקויפֿען די סחורה, ווי אויסלענדישע ציגאַרען כּסוד סודות פון באַהאַלטעניש אַרויס, און גלאַטע „הויט־שינדער“, וואָס לעבען האַלב דערפון, ווייל די אַנדערע העלפֿט נעהמט צו דער סטיליסט, אַז די אַלע זענען אַרויס פון די כלים! הונדערט נמרוד'ס האַבען זיך געלאָזט געגען איינציגען אידישען פּוקס, און די „גאַזעטאַ האַנדלאָוואַ“ האַט זיך, — א וואַנדערליכע זאַך! — נישט דער־שראַקען. פאַרקערט, זי האַט נאָך די העזה געהאַט אַרויסצוטערע־טען מיט אַ בייזען אַרטיקעל געגען דער הנהגה אין שפּיטעלער.

דער שרייבער פון אַרטיקעל איז מיט דער הנהגה אין די קראַנקע־הייזער זעהר נישט צופרידען. מען באַהאַנדעלט דעם קראַנקען לויט דער אַלטער מאַדע, לויט דער אַלטער פּילאָזאָפּיע פון איוב'ס חברים נאָך, וואָס האַט געגלויבט, אַז יעדע קרענק איז איין אַנשיקעניש, אַ שטראַף פון גאָט, וועניגסטענס אַן אַפּקומעניש פאַר שווערע זינד.

וואָס בלייבט ביי אַזאַ אַבערגלויבען דעם קראַנקען צו טון? תּשובּה טון, אין האַרץ אַרײַן זיך קלאַפּען, מוסר הערען פון גוטע און פּרומע לייטס מויל, און אין איין וועגס וידוי זאָגען, קלאַפּען זיך על־חטא און אויסשטרעקען די האַלז געגען מלאַך המות'ס חלף... היינט — מיינט דער שרייבער — זענען אַנדערע צייטען. מיט'ן קראַנקען האַבען מיר מיטלייד, מיר ווילען איהם היילען, שטאַרקען, אַפּשוואַכען וועניגסטענס דעם וועהמאַג, הויבען דעם הומאָר, צויאָגען די מרה שחורה, פּרייער און לעבעדיגער מאַכען. אין שפּיטאַל איז אַבער אַלץ פאַרקערט. אַלץ וואַרפט אויפ'ן קראַנקען פחד און מרה שחורה. ערשטענס, איז דאָס שפּיטאַל אַ מין תּפּיכה, מיט „סווידאַניעס“ איינמאַל אין וואָך פאַר די נאַהענסטע קרובים. צווייטענס, איז אַלץ, וואָס רינגעלט אַרום דעם קראַנקען, פאַר'מרה־שחורה'ט, גרוי אַדער שוואַרץ, פון דאָקטאָר ביי צום פּעלדשער, פון די ווענט, ביז דער הייליגער שוועסטער אפילו ביי'ן שוואַרצען קרייץ אין זאַל.

דאָס האַט שוין איבערגעוואויגען אלעס! סטייטש, אַ איד האַט די העזה אונט מוסר צו זאָגען, אפיקורסות צו לערנען און נאָך אַ דעה זאָגען וועגען דעם קאַליר פון קרייץ?

וואָס לאַזט זיך אָבער אויס? די אַפּענע אַנטיסעמיטען האָר-
בען אַ מכשול געהאַט. עס איז גאָר קיין אידישער אַרטיקל נישט
געווען, עס זענען געווען, ווי עס האָט זיך אויסגעוויזען, אינציאָר-
לען — ראשי תיבות — פון אַז אמת קריסטליך-פּוילישען שריי-
בער פון אבות-אבותיו, אַזו א טראַפּען אידיש בלוט אין די אַרע-
רען...

און פון דעם מכשול שעפּ איד אויך נחת. מען האָט גע-
וואָלט אונזער איינציג אידיש-אַסימילאַטאַרישע צייטונג ווייטער
אַפּערלען ווי א ד ב ר א ח ה, נאָ דיר — עס איז גאָר אַ קריסט!...
נחת האָב איד געהאַט אפילו פון „פּשענגלאַנד טינאַדניאַווי“,
כאַטש ער האָט פון אַ קורצער צייט אַנגעהויבען ציטערען, מען זאָל
איהם נישט האַלטען פאַר אַ פּילאַסעמיטיש בלאַט, און דאָך געפּיז
איד דאַרט אַ ידיעה, אין וועלכער איד שמעלץ מיר, ווי אין סמע-
טאַנקאווען פּוטער, „די בעסטע פּוילישע דעקלאַמאַטאָרע —
שרייבט דער פּשענגלאַנד — האָבען מיר שוין פאַר עטליכע יאָהר
געזאַגט (און דער „איזראַעליט“ האָט אודאי מיט גרויס נחת
איבערגעשריבען), איז העלענאַ אַרקאַוויז, און אויב עמיץ קאָז מיט
איהר קאַנקורירען, איז עס גאָר מאַריע גלאָס“. און ווייסען ווייס
איד, אַז ביידע, אי העלענאַ אַרקאַוויז, אי מאַריע גלאָס זענען אי-
דישע טעכטער. אמת, קיין איינציגע פון זיי וועט אפּשר נישט
קענען און נישט וועלען דעקלאַמירען עפעס פון ביאַליקען אַדער
ראַזענפּערלען, אָבער — אַ כבוד איז דאָס! אַז אַסימילאַטאַר
דאַרף פון דער הויט אַרויסשפּרינגען!

היינט עטליכע קלייניגקייטען: ערנעץ אין דער פּראַווינץ זע-
נען צוויי פּריצות געווען אויף אַ אידישער חתונה, ביי אַ נביר'ס
אַ זוהן צי אַ טאַכטער, און זענען, דער „ראַלאַ“ צו צוזעצעניש,
געשטאַנען ביי דער חופּה מיט חבד'ות אין דער האַנט! איד
גלויב, אַז ווי דאָס פאַר פּאַלק וועט נישט לעבען, די פּלעמעלעך
פון די חופּה-חבד'ות, אין קריסטליכע הענט וועלען זיי באַשיינען
און כאַלייכטען דעם וועג פון מענשליכען לעבען — פון „ויסען“
ביז „ויחנן“...

היינט האָבען דריי פּריצים זיך צוזאַמענגעלעגט און מנדר
געווען הונדערט און פּופּציג רובל אויף די קרושעוויצער שול. די
דייטשע שול איז וואַרשע האָט גאָר די זכיה צו נדבות און מתנות

פון פריש גע'טובל'טע, דארט — פון אמת'ע און געוויס עהרליכע קריסטען, און ווייטער דאסזעלבע: די „ראלא“ פלאצט!
 נאך מעהר: אין קאמיטעט פון מלאווער פיל־הארמאניע איז אויסגעקליבען געווארען א איד אויך, און די „ראלא“ ציטערט, ער זאל נישט באהערשען די גאנצע פיל־הארמאניע און נישט הייסען זינגען און שפילען מהיפית.

און די ווארשעווער פיל־הארמאניע? צווישען די וועלט־ארטיס־טען, וואס זי ברענגט היי־יאהר אראפ, צו באלעבען דעם מוזיקא־לישען סעזאן, וועט זיין א גרעסערער פראצענט אידען ווי צווישען די מעסער־לייט פון דזשיקא גאס!

וואס נאך זאל איד אייך דערצעהלען?

דער „בעל כרחו יענה אמן“ איז אויך מקוים געווארען. דער אַנטיסעמיטישער „וועק“, וויל פאר ניי־יאהר זיך אינטערעסאנט און לעבעדיג מאכען און ניט א גאנצע רייכע ארטיקלען וועגען דער אירישער פראגע.

און וועמען געטרויט דער אַנטיסעמיטישער „וועק“ זיין לעצט מיטעל פאר'ן ניי־יאהר? אונזער איינעם איז די הענט אריין! „אהר“ האָט עס איבערגענומען און גיסט, און גיסט כמעט יעדען טאָג „לויט באַפעל“ — א איד טוט אזוי זיינס, אזוי וואָס מען הייסט איהם, בשלמות, מיט'ן גאנצען האַרץ!

און נאך: פאַראן א האַפנונג, אַז פון ניי־יאהר וועט די צאָהל פון וואַרשעווער גאַסען־פּערד פאַרמינדערט ווערען. ערשטענס, פאַרגרעסערט זיך די צאָהל פון אויטאָמאָבילען און, צווייטענס, זאל מען אויסשפאַנען די פּערד פון די טראַמווויס און באַוועגען זיי מיט עלעקטריציטעט אָדער אפּשר געדייכט ער לופט, וואָס וואַרשע פאַרמאַגט אויפ'ן העכסטען גראַד...

אזוי האָט זיך אָנגעהויבען דער טאָג, נאָר ווי אזוי ער האָט זיך געענדיגט, וויל איד אייך אויך דערצעהלען. אַרויסגעגאַנגען פון שטוב ביז איד א געהויבענער, צוריק געקומען — אויף אַלע שונאים געזאָגט!

נישט ווייט פון דער היים, באַלד אויף דער „וואַרימער“ גאַס, ביז איד שיעור ניט אַרויס פון די כלים.

א סצענע אין מיט'ן גאַס:

א רעדעל פאַר דער פאַבריק פון אייזערנע בעמען.

איז מיט'ן רעדעל שמעהט א פרוי מיט א שוואַרץ פער-
שמירטעז. — אז ארבייטער מיט א דער שראַקענעם, —
און א גאַראַדאָוואַי מיט א „שאלת-חכם" אויפ'ן ברייטעז
פנים. דאָס רעדעל ארום זענען קריסטען. אידען געהען פאַרביי
איילענדיג; וואו עס מאַכט זיך א גערעדעל, איז א אידיש פנים
געפעהרליך. איד האָב, נאָט זיי דאַנק, א טאַטאַריש פנים, שמעל
איד מיד אַפּ און הער וועגען וואָס עס געהט!
און געהן געהט דאָס וועגען א שמיד מיט שוואַרצע הענט
פון אייזען איבער א ווייס דאַמען-געזיכט.

די דאַמע שרייט: וו אומשאַסמאַק!
דער ארבייטער מיט דער פּאַלע אין גאַראַדאָוואַיס האַנט בעט
זיך אַפּ. ער איז נישט שולדיג. ער האָט געמיינט, עס איז א אידיש
קינד.

די דאַמע שרייט נאָך העכער: „וו אומשאַסמאַק"; אַצינד האָט
ער זי נאָך מעהר באַליידיגט. צי איז זי דען עהנליך צו א איד-
שער טאַכטער? פאַר וואָס זאָגט ער, און ער האָט געמיינט?
דער גאַראַדאָוואַי איז נוטה צו גלויבען, אז עס איז „א טעות
גוי מותר" —

דער עולם קוקט אַראָפּ אויף דער דאַמע, פּרובענדיג צי האָט
זי באַמת נישט קיין עהנליכקייט צו א אידישער טאַכטער — — —
פּלוצלונג גיט דער גאַראַדאָוואַי א געשריי: וואָס פאַר א רע-
דעל מאַכט זיך עס? אַלע רוקען זיך קוים, קוים און פאַמעלעך אַפּ,
און איד האָב מיד פּלוצלונג דערשראַקען און אַנטלאָפּען און ווייס
עד היום נישט, מיט וואָס די מעשה האָט זיך געענדיגט. רחמנא
לצלן, אַמאָל קומט די נשמה אין די פּיס אריין!

אַנטלאָפּען בין איד אויף דער טוואַרדע גאָס און האָב מיד
אַפּגעשטעלט מיט דער נשמה אין די ציטערדיגע פּיס ביי דער
סטאַנציע פון געלען טראַמווויי. באַמערק איד א שכן, דאַכט זיך,
נישט משלנו, און זידעלסט זיך „פּשאַ קרעוו", און גערעכט איז ער.
אויפ'ן געלען איז זיך זעלטען צו דערוואַרטען. פאַלסט מיר איין
א געשעפט: צוזאַמען צו נעמען א דראַשקע. מייז שכן באַשטעהט,
נאָר מעהר ווי זיבען קאַפּ. וויל ער נישט צו שטייער געבען, אויך
צאַהלען וויל ער! פאַר וואָס? ווייל ער פאַהרט נישט אויף
די נאַלעווקעס, וואו איד, פאַרשמעהט זיך, דאַרף, נאָר ווייטער.

מיין כפרה, נא דיך דרייצעהן קאפ. א דראַשקע פאָהרט אונטער,
 ער שפּרינגט אריין, איד געה איבער אויף יענער זייט און זיך.
 — איד בין, — זאָגט מיר מיין שכן, — קיין אַנטיסעמיט
 נישט, דערווייל נישט, מען דאַרף אייך נאָר אויף לאַנגע יאָהרען
 מיט אייער שפּריט, נאָר אויף אייערע נאַלעווקעס, זייט מיר מוחל,
 קריג איד דעם קאַטער!

איד באַנוץ מיר דערמיט, וואָס דער דראַשקאַר פאַריכט עפעס
 ביי'ם געשפאַז, און שפּרינג צוריק אַראָפּ צום טראַמוויי, מיט דריי
 צעהן קאַפּ. ווערט מען נישט געבוירען...

קוים איד האָב מיר דערוואַרט און פּאָהר... פּלוצלונג —
 סטאַפּ! וואָס איז? דער טראַמוויי קען נישט געהן, — א לויט.
 איד הויב מיר אויף — א שוואַרצע, אַנגעפראַפּטע נאַס, פון פאַרנט
 אַ אַרונ...

מיינס א שכן זאָגט: א אירישע שוואַרצע לויט!

א צווייטער באַמערקט: געוויס אַן עושר, א בעל-צדקה!
 — דאָס איז די מעשה, שרייט עמיץ מיט כעס, וואָס מען
 האַלט מלחמה מיט זייערע אַרעמע לויט. דער עושר בלייבט און
 העלפט! מען דאַרף זיך צו די עשירים נעמען...
 — אָבער ווי הייסט נעמען!

— געוויס!

דער אירישער דריי-פיערטעל טראַמוויי שווייגט און דער פּור-
 מאַן באַמערקט פון זיין זייט:

— וואו באַקומט מען דאָ א חלק ירושה?

— אַז מען נעמט נישט, האַט מען נישט!

אויך ניט שלעכט, וואָס?

אָבער דעם לעצטען און פעטסטען ביסען האָב איד ערשט
 פאַרנאַכט איינגעשלונגען.

עס איז געווען אויף מיין צוריק-דרייזע, אויך אויף א טראַמוויי,
 פון דאַרף וואַלאַ, וואו איד האָב מיינע טעגליכע געשעפטען יאָ
 פאַרזאָרגט און נישט פאַרזאָרגט, מיילער האַבען צוגעזאָגט און אויך
 גען — געליקענט...

פאַהרען פּאָהר איד שוין אין צווייטען קלאַס, צווישען אירען,
 נאָר פאַר מיר זיצט א קריסטליכע געזעלשאַפט: א קאַנאַניק מיט
 אַ פרוי. פון קאַנאַניק זעה איד נאָר א פעטען רויטען קאַרק, וואָס

וואַלט אויף קיין שום חולה (אויסער אויף א אידישען) קיין שלעכט
טען איינדרוק ניט געהאט; די דאַמע האָט געמוזט זיין פון אויס-
לאַנד אדער פון דער פּראָווינץ, ווייל דער קאַנאָניק האָט איהר
אויף שריט און טריט געזעכען באַשייד: דאָס איז דאָס, דאָס איז
יענעס...

— און דאָס — וועקט ער מיך פון מיינע פרנסהגעדאַנקען
אויף — איז דער וואַלער קלויסטער.

— פּריש געבויט? — הויבט זיך די דאַמע אביסעל אונטער.
— און וואָס פאַר א צרות — קרעכצט דער קאַנאָניק, און
דער קאַרק לענט זיך איהם אין פאַלדען, — איר האָב ביים געלט
זאַמלען געהאַט... עס איז איהם גאַנץ שווער צוגעגאַנגען. בא, איז
טייל הייזער האָט מען איהם די טיר פאַר דער נאָז פאַרמאַכט.
וואָס טויג — זאַגען זיי — קלויסטערס? דאָס זענען אַלטע זאַ-
כען! מען דאַרף שפּיטעלער, נאַכט־אַזיל־הייזער, איבערהויפט שו-
לען...

א זאַרזע — קרעכצט די דאַמע — איז פּראַנקרייך ווערט דער
קלויסטער געיאַגט און געפלאָגט.

— אויך פּראַנקרייך איז נישט שולדיג. פּראַנקרייך איז דעם
קלויסטערס ערשטע און לעבסטע טאַכטער... שולדיג זענען די איר-
דעלער, וואָס פאַרשפּרייטען זייער אפיקורסות אזוי דאָ, אזוי
דאַרט! און מיינסט, מיין טאַכטער, זיי ווייסען נישט דעם אמת?
א פאַרקערט פאַלק, אלץ להכעיס! נאָר נישט אייביג וועט זיין זייער
יומ־טוב...

— ווי אזוי?

— איז פּראַנקרייך וועט זיין א רעוואָלוציע! אירדעלעך —
חיק! ער מאַכט א צייכען ביים האַלז.

— און דאָ?...

די תשובה האָב איר נישט דערהערט, נאָר פּיחלען פּיחל
איר זי.

ח.

קישנעו האָט געווירקט אויף וואַרשוי, ווי א דונער אין שעה-
נעם העלען טאַג פון שטילסטען, קלאַרסטען הימעל.
וואַרשוי איז פאַרציטערט געוואָרען. אויף דער בערזע, אין טע-

אטער, אין צירק, אויף קאנצערטען און אין גערטלעך — פון שור
לען און נאסען נישט צו רעדען — האָט מען מעהר נישט געהערט,
ווי „אמת“? „אמת“! און אין די אויגען פון דעם, וואָס האָט גע-
פרעגט, איז פארלאָשען געוואָרען דער לעצטער פונק פון דער לעצ-
טער האַפנונג, צו הערען: עס הויבט זיך נישט אָן!

דערנאָך האָבען אלע באַקומען אַ תּאֵוה, אַ קרענקליכע תּאֵוה,
צו וויסען אלץ, אלץ, מיט'ן פינעלע, מיט'ן שפרענקלע; אויס-
צוטרינקען דעם סם ביו'ן לעצטען טראָפּען, און דער „קוריער וואָר-
שאַווסקי“, דער איינציגער ברונען, פון וועלכען וואַרשוי שעפּט
אלץ, וואָס זי ווייסט, האָט אַבער געשווינגען, געוואָלט, צי געמוזט
שוויינען, און אפשר ביידע צוזאַמען...

דערווייל האָט דאָס צורודערטע וואַרשוי איהרם געמאָן:
ארויסגעשיקט קיין קישינעו צוואַנציג טויזענט רובעל געלט און
צוויי אידישע רעדאַקטאָרען... געלט האָט אפשר וואַרשוי געקאָנט
שיקען מעהר; רעדאַקטאָרען מעהר האָט זי נישט; דערווייל נישט...
דאָס געלט איז אין קישינעו, מ'הסתם, צונג' געקומען, די
רעדאַקטאָרען אפשר אויך. איינעם איז גאָר באַשערט געווען צו
געפינען אַן אלטען כתב און אָפּצודרוקען אויסער קאַרעספּאָנדענ-
ציעס. דער צווייטער האָט אָנגעפילט אַ גרויס בוך מיט זכרונות,
אַן אַוצר אויף לאַנגע יאָהרען... נאָר פון דעם האָט וואַרשוי אויך
אַ נוצען געהאַט: אויף דעם צווייטען, וואָס איז אייגענטליך דער
ערשטער, האָט מען טאַקע געוואַרט, ווי מען וואַרט אויף משיח'...
עס איז שוין, נישט פאַר אייך געדאַכט, געקומען צו חרפות
וכוונות.

דער לייטישער עולם, דער צילינדער-עולם, די מזרח-וואנט
פון דער „דייטשער שול“, די געהנטסטע קרובים פון אזוינע גרוי-
סע און הויכע לייט, וואָס דערזעהן שוין נישט קישינעו, אפילו די
כנסת ישראל נישט... אזוינע, וואָס רעכטען זיך היינט-מאַרגען
אפילו אויפצוהערען צו צאַהלען עטאט און באַנגינען זיך מיט אלע
פּאַדאַטקעס — די אלע האָבען פּלוצלונג דערפיהלט, אַז זיי האָבען
באַקומען זייערס און אייגען עגמתי-נפש, און אייגענע שרעק, אַז איי-
גענע לעבענספּראַגע, איבער וועלכע דער „קוריער וואַרשאַווסקי“
וועט נישט ענטפּערען... פון וועלכער ער וועט נישט רעדען, און
אויב יא, וועט דאָס באַרץ וועה טון הערענדיג...

נאָר וואו ווערט מען עס געוואָר?

א טייל האַבען זיך בסוד סודות געכאַפּט צו די „נאַוואַסטי“; אַנדערע, וואָס האַבען אַמאָל אין אַ חדר געלערענט, האַבען מיט אַ פאַרבליטיגטען האַרץ און פאַרביסענע ליפּען באַלענגערט דעם אידישן שטען צייטונגס-טרעגער אין גאַס... מען כאַפּט די „הצפירה“, אַ הייז מיט בלאַט. אַנדערע, וואָס ווילען ביליגער מיט אַ קאַפּיקע, שטרעבן קען אויס די האַנט נאָכ'ן „הצופּה“, נאָך אַנדערע, וואָס האַבען וועניגער געלערענט, אָדער מעהר פאַרגעסען, פּאַלען, — לאַעליכע — מיט נאָך אַ שטאַפּעל טיפּער און ציהען אַרויס דעם „פּריינד“... און מען לויפּט, און מען לויפּט מיט אַ צאַפּעלדיגען האַרץ אַהיים, און מען פאַרשליסט זיך בחדרי חדרים און מען לעזט, און ווער עס האָט קיין חררי חדרים נישט, און ציטערט פאַר'ן ווייב, און שעמט זיך פאַר דער באַנע, צי פאַר דער דינסט, כאַפּט דאָס בלאַט מיט זיך אין גאַרטען אַריין, פאַרשלאָגט זיך אין אַן אָפּגעלעגען ווינקעלע און טרינקט דעם סם... אָדער שפּרינגט אַריין אין טראַמוויי און לאָזט זיך פיהרען קיין פּראַג. אויפ'ן וועג טרעפּען זיינע אַויגען די היימישע ווייסקעל און ער דערקענט זי נישט, עפעס איז זי איהם אַנדערש, וועניגער היימיש.

ווי עס איז, מען לעבט. די האַנט, וואָס האַלט זאָס בלאַט, צי-טערט; די אַויגען, וואָס קוקען אַריין און האַבען מורא אַן אַות צו פאַרלירען, פּינטלען, און ווייסע ליפּען ציטערען: באַזשיע, באַזשיע! אינמיטען כאַפּט מען אַרויס דעם זייגער, מען וואַרפּט אַן אויג אויף דער דאַטע פון אָנהויב בלאַט, צי האָט מען קיין טעות נישט אין דער צייט! אַן אַנדערער בייסט זיך אַריין אין דער ליפּ — צי עס איז קיין בייזער חלום נישט...

נאָר זאָט דערפון איז מען נישט געוואָרען...

מען פּיהלט, אַז עס מוז זיין מעהר! אַז עס איז פאַראַן אַ זיפּ, וואָס לאָזט נאָר דורך דאָס שיטערע, דאָס געדיכטע פאַרהאַלט זי ביי זיך... זאָל דער רעדאַקטאָר קומען, דער אַמת'ער רעדאַקטאָר!... און, איידער ער קומט, פאַרניט מען איהם אַלע זינד געגען די אַסימלאַציע, געגען „אויזראַעליט“, געגען די דייטשע שול וכדומה. זאָל ער קומען, זאָל ער נאָר דערצעהלען... ווי געזאָגט: געהאַפּט, ווי אויף משיח'ן...

און דער משיח האָט נישט געלאָזט לאַנג אויף זיך
וואַרטען.

ער איז געקומען און האָט גערעדט.
א ניער ירמיהו, א ניער חורבן, א שפּאַגעל־נייע איכה... א
ניער שבט־מוסר, מיט א נייעם ברענענדיגען גיהנום!

פארטריקענמע הערצער הויבען אָן בלוטיגען... גאָט ווייסט, אין
וועלכען אַשווינקעלע עס האָט זיך געוואַלגערט א פונק אידיש־
קייט, און עס האָט אויפגעפלאַקערט און צופלאַקערט זיך דורך די
אויגען אַרויס... האָר אויפ'ן קאָפּ שטעלען זיך קאפויר, שטייה־גע
וואַקסענע, הויך־געהויבענע וואַנסען צודרעהען זיך און פאַלען אַראָפּ
אין פאַרשטעלען די פאַרציטערטע ליפען... איבער בלאַנשירטע דאָ
מען־פנימ'ער ציהען זיך גאַנצע שנירלעך שוואַרצליכע פערעל פון
די אַרומגענדערטע אויגען אַרויס...

און דער אַטעם שטאַקט. הערצער שטאַקען און בלייבען
שטיל! — —

די קינה האָט זיך געענדיגט און זי קלינגט נאָך אין דער
לופט... און טרויעריג, ווי מיט שטילע פליגעל קלאַפט זי און שלאָגט
זיך נאָך אַרום ביי די ווענט, באַריהרט דערשראַקען די פאַרטעמען
פון פּוילישע מלכים, שוויצאַרישע בערג, רייזגענעדען און אַנדערע
קונסטווערק — —

און פּלוצלונג האָט די וואַרשעווער פאַרזאַמעלמע כנסת־ישראל
אויפגעהויבען דעם קאָפּ, און פון אלע געעפענטע מילעך איז אַרויס
א געבריל:

— א וועק מיט'ן „קוריער־וואַרשאוואַסקי“!

און דער „קוריער וואַרשאוואַסקי“, האָט זיך דערשראַקען...
און דאָס איז געוועזען שוין דער דריטער באַיקאַט.
דער ערשטער איז געווען אויף א געוויסען סאַרט טיי, דער
צווייטער געגען א געוויסער פאַכריק פון פאַפּיראַסען, דער דריי
טער ערשט אויפ'ן „קוריער וואַרשאוואַסקי“...
און אלע דריי באַיקאַטען האָבען אזוי לאַנג געדויערט און אזוי

פיעל געווירקט, וויפיעל אלע פוילישע באיקאטען געגען דייטשע סחורות...

און דער „קוריער וואַרשאַווסקי“ האָט זיך אליין געהאַלפּען... פּלוצלונג, אין אַ שעהנעם העלען זומער־טאָג, האָט ער אָפּגע־דרוקט דעם קראַנשטאַטער כּהן־גדוֹל'ס ווערטער... אביסעל האָט ער זיך פאַרשפּעטיגט, דאָך „בעסער שפּעט איידער קיינמאַל נישט“... דערנאָך, אז עס איז פאַרגעקומען אין דער וואַרשעווער סודעכנאַיאַ פּאַלאַטאָ דער פּראָצעס פּון טשענסטאַכאווער פּאַגראַם, און אַ טייל אדוואָקאַטען האָט פאַרטיידיגט די פאַר'משפּט'ע דער־מיט, אז אין פּוילען איז קיין אַנטיסעמיטיזם נישט פאַראַן, נאָר, אז מען האָט געהערט, ווי מען האָט געשלאָגען אַ פּויערשע דאַמע, האָט דער ריצאַרסקי האָנער פאַרלאַנגט, מען זאָל אויסהאַקען עטליכע אידישע שויבען פּון די פענסטער און ציין פּון די מיילער, בשעת, ווען דער צווייטער טייל אדוואָקאַטען האָט געזאָגט: לאַ כּי! גע־ווען אַנטיסעמיטיזם און עס וועט זיין, און עס מוז זיין, ווייל די אַי־דען שווינדלען, ראַבעווען, נאָגען אויס דאָס פּאַלק, ביז עס ווערט פאַרביטערט און שלאָגט — האָט דער „קוריער וואַרשאַווסקי“ אָפּ־געדרוקט נאָר די ערשטע רעדען. גענאָסען נאָר דעם זיס־ווייניגען שלאַר־געטראַנק און פּון דער רעשט אַ קלוגען שווייג געמאַכט.

ווי איהר זעהט, האָט זיך דער „קוריער וואַרשאַווסקי“ אליין אָנגענומען ביי די אויערען און אַרויסגעצויגען פּון דער בלאַטע... בנוגע צו טיי און פּאַפּיראַסען, האָט שוין געמוזט אַרויסטרעטען דאָס וואַרשעווער ראַבינאַט!

אַלץ רוקט זיך, די רבנים אויך!

אמאָל איז אַ רב געווען כּמעט סאַמע רוחניות... איך זאַג „כּמעט“, ווייל די רבי'צין האָט פּון רח"ש צי פּון די הייווען, דאָך אמאָל אָפּגעקאַכט אַ וויעטשערע און דעם רב'ס גוף האָט אויך גע־מוזט אביסעל וואַקסען... און נאָר אינגאַנצען אין הימעל אַרײַן האָט גלאַט אַ רב נישט געקאַנט, ווייל באַלד איז געקומען אַ באַהעלפּער און אַראָפּגעצויגען דעם רב ביי דער פּאַלע, צי דער פיפּיק איז כּשר... אבער אין נאָס אַרײַן איז אַ רב נישט געקומען. ערשטענס, איז אין נאָס אַ בלאַטע, און פּוילישע רבנים האָבען געהאַט אַ מאָ־נאַפּאַל, אחוץ אויף די כּשר'ע הייווען, נאָר אויף באַרוועס־געהען

אויך... און גלאט, ווי קומט מען עס גאר אריין, נישט קענענדיג
קיין צורת מטבע?...

מיט דער צייט איז אלץ אנדערש געוואָרען... היינטיגע רבנים
זענען וועלט־מענשען... לויפֿען ארום אין די „סאַנדעס“ אָפּנעמען
שבועות און האַקען אין רוסישען אריין, ווי אין א קרויט... קאַ-
רעספּאַנדירען מיט אויסלענדישע רבנים, צי מען קאַן נישט אמאָל
אַסר'ן טייל סערדינקעס וועגען א חשש פון חזיר־שמאַלץ, און מתיר
זיין אנדערע, וואָס ווילען האַבען א הכשר מיט א השגחה פרטית...
וועגען פּוטער פון גראָז מוז מען שואַל בעצה זיין ביי א כעמיקער...
און אז עס ווערט א סכסוך וועגען פּסח'דיגען טיי און — א מחלוקת
פון א סכסוך, קומט מען מיט די שאלות ותשובות אפילו אין די
צייטונגען אריין אויך... שווימט מען ארום אין בלעמער. אין נישט
מיט רש"י כתב, וואו און אזוי ווי די רבנים פלעגען שרייבען וועגען
עגונות און עבור־יאָהרען, גאַר טאַקע אויף דער פיערטער זייט צוויי-
שען די מודעות און מיט גרויסע, געוואַלט־שרייענדיגע מרובע-
אותיות, גלייך מיט „מאַנאַ-וואַנאַ“ פּאַפּיראַסען, שמעקענדיגע שטור-
קאַצען, קאַלירטע ראַקעמען, אַדער מודעות וועגען באַנעס און דינס-
טען וכדומה...

היינט מוזען זיי זיך נאָך אריינמישען אין באַיקאַמען...
און זיי האַבען זיך אריינגעמישט, און אויך אַרויסגעלאָזט אַ
מודעה וועגען מחילה און גוטסקייט, און ליעבשאפט, און זיי, דאָס
בין איד אַיך ערב, וועלען קיין חרטה נישט האַבען...

1900—1903

די לוי'ה

אין אזא גרויסער שמאָרט ווי וואַרשוי, מוזען זיין גרויסע לייט; און אז גרויסע לייט שטאַרבען, זענען גרויסע לוי'ות. אין יענער וואָך זענען דאָנערשטאג און פרייטאָג גרויסע לוי'ות געוועזען!

לער זענען געוועזען די נאָסען, די רעסטאָראַנען, קאָנדיטאָרייען, קאַפּעען; אין די גערטען האָט מען געקאָנט עובר זיין אויפ'ן גאַנצען שלחן-ערוד, אונזערען צי זייערען, אַהן עדות; פאַר דאָס איז פול געוועזען דאָס בית-עלמין, עס האָט געווימעלט אויפ'ן בית-החיים.

און ווער האָט זיך דאָרט דאָנערשטאג און פרייטאָג נישט געטראָפּען?

דער ווירט מיט'ן לאַקאָטאָר, דער מלווה מיט'ן לווה, דער ברויט-נעמער מיט'ן ברויט-געבער — אלע האָבען זיך אָנגעקוקט און אָפּגעקעכצט:

— וואָס איז ווערט — האָבען זיי געטראַכט — אונזער פריינדשאַפּט און אונזער האָס, אונזער קאָנקורענץ און אונזער הילף, אונזערע טענות, סכסוכים, קאָנטראַקטען און וועקסלען? פּלוצלונג האָבען זיך אלע אלס מענשען דערפיהלט! נאַטירליך נישט אויף לאַנג! נישט אויף לאַנג „נעמט זיך אַ לעבעדיגער צום האַרץ“! דאָס לעבען איז אייזען און שטאַל, די מאַראַל „הויך — ווייך און אָנגעבלאָזען!“ אין טויער פון בית הקברות קומט אַמאַל אַרײַן אַ מענש, נאָר אַרויס געהען שוין צוריק חיות רעות... גוט איז דאָך אַ ליכטיגע מינוט ביי ווילדע משוגעים! אַ לוי'ה, אַ יום-כּפּור, אַפילו אַ יום-כּפּור-קטן!

דאָרף איר אייד זאָגען, וועמעס די גרויסע לוי'ות זענען גע-

וועזען? „קינד־און־קייט“ ווייסט, אז „נתבקש בישיבה של מעלה“
איז געוואָרען ר' זיינוועלע, דער עלטסטער וואַרשעווער דין, כמעט
וואַרשעווער רב, און איז געקומען צו קבר־ישׂראל האַנערשטאג! ...
צורודערט זענען געוואָרען די מתים:

— ווער פאַרטרייבט אונז — קלאַגען זיי זיך — דעם זיסען
שלאַף אַהן חלומות, און הרהורים־דעים, פון די אויסגעגעסענע אוי־
געז־לעכער?

— צי האָט זיך עמיץ פון אויבען באַוויזען און אונטער זיינע
טריט ציטערט אזוי די ערד?

— וואָס טאַנצען, ווי שכור, די מצבות?

— און וואָס טרעט צווישען די קברים, צי געהט מיליטער אויף
ערגעץ אַ מלחמה?

אזוי פרעגען די מתים, און דער הספד ענטפערט זיי:

— ר' זיינוועלע געהט צו אייך, ר' זיינוועלע!

— מען מוז איהם גוט אויפנעמען — טראַכטען די מתים!
אַ קלייניגקייט פיערציג יאָהר „כמעט מרא־דאָטרא“ איז
וואַרשוי!

וויפיעל קרושין האָט ער מסדר געווען!

וויפיעל גמ'ן, עכטע כשר'ע גמ'ן האָט ער אין קהל־שטוב און

ביי זיך אין דער היים אויסגעריכט!

וויפיעל מאָל איז ער אויף כסא־שלא־אליהו געזעסען! וויפיעל

חליצות האָבען פאר איהם געשפיגען!

און וויפיעל דיר־תורה'ס האָט ער גע'פסק'ענט, וויפיעל פשרות

געמאַכט, און וויפיעל נולדים ונפטרים אויס — און איינגעשריבען!

און ווער וועט איבערצעהלען, וויפיעל הכשרים ער האָט אַרויס־

געגעבען! פאר פסח—אויף מיהלען, אויף בעקער־אויבען, אויף

מצה־מעהל, אויף מצה־געוועלכער, אויף פאַפירענע מצה־טעצלעך

וכדומה און אַ גאַנץ יאָהר — אויף וויינען, פליישען און אפילו

אויף פוטער פון פאַרשידענע קרייטעכצער!

און וויפיעל נשים, און וויפיעל טעפעל־לעפעל האָט ער גע־

אַסר'ט און מתיר געווען!

נישט קיין לעבעדיגער, נישט קיין טויטער, וועלען עס באַרע-
כענען. צעהל איבער די שטערען אין הימעל!

און דער מספיד קלאַגט :

„די שחיטה האָט ער געהאלטען ביד רמה!“
„נישט געלאָזט, אז ווער עס איז, פון וואַנען עס איז, זאָל קור-
מען מיט אַ סמיכה אפילו פון מאהדרבנים און אויסציהען אַ חלה!“
„בל-זמן ער האָט געלעבט, האָט אַ וואַרשעווער איד געוואוסט,
וואָס ער עסט, וועמעס פלייש ער עסט!“
און —

„אידישע קינדער האָט ער מיט מלמדים פאַרזאָרגט... אסך
מלמדים! אסך תורה, וועניג תורה! אבי נישט קיין ליטווישע
עברי — ווער מלמד! און מלמדים האָבען זיך געמעהרט כחול-הים,
קינדער האָבען זיך אויסגעלערענט דאווענען און חומש לערנען און
אידען האָבען פרנסה געהאט!“

„און אַ מרוצה-לקהל איז ער געוועזען!“

אַ לכּי-טוב, אַן עיד-טוב — פאַר אלעמען גוט!

פאַר אלע האָט ער געהאט אַ פריינדליכען בליק אין די ליכ-
טיגע אויגען, אַ זיסען שמייכל אַויפ'ן גלאַנצענדיגען פנים, אַ גוט
וואַרט אויף דער גלאַטער צונג און אַן אויסגעצויגענע, ווייכע, וואַ-
רעמע האַנט — פאַר אויסגעקיהלמע דייטשען, ברענענדיגע חסידים,
אויסגעטריקענטע מתנגדים, — דעריבער זענען אלע צו דער לויה
געקומען, און ווען אלע טרערען זאָלען אַריינשווימען אין קבר,
וואַלט דער אַרון, וואָס מען וועט אַריינגלאָזען, אַרומגעשוואַמען! —
און די מתים פון עולם-אמת זיפצען: אמת, אמת!

צווישען איין הספד און דעם צווייטען האָט זיך איבערגע-
דרעהט אַ מת מיט נאָך גאַנצע זייטען צו זיינע חברים און גע-
פרעגט:

— אַלערליי קולות הער איד, פאַרוואָס הער איד נישט די
קולות פון תנוקות של בית-רבנו, פון תלמוד-תורה-קינדער?
און נאָך אַ פרישער מת, כמעט נאָך נישט אַן אַנגעריהרטרער,
ענטפערט:

— די קונדייסים נעמען צו אַ לויח?!

זיי וואָלטען זיך אָפגעשטעלט אין נאָס און געשפילט אין „ציר-געל-מיגעל“, זיי וואָלטען זיך גע'ממית'ט, מיט שטיינער געוואָרפען און אין מטה אַריוו, צו דעם הייליגען מת געטראָפּען!
און פון בית-הקברות וואָלטען זיי אַ תל געמאכט! זיי וואָל-טען אויף די קברים אַרומגעטאַנצט, איבער די מצבות „קאַזשיאַל-קעס“ געמאכט...
און, וואָס דער עיקר איז, עס איז אַ חרפה און אַ בושה פאר דער פּאַליציי — אָפגעריסען, אָפגעשליסען, אויסגעהאנגערט...
אַזוי האָט געזאַגט דער פּרישער מת!

און ווער ווייס, וואָס נאָך פאר אַ בלבלים דער מת וואָלט אויסגעטראַכט אויף די אַרעמע תלמוד-תורה-קינדער, ווען נישט, וואָס דער צווייטער הספד האָט זיך אָנגעהויבען.
„כשמת אחד מן החברה, ידאנו כל בני החברה“ — אויף דעם האָט זיך דער מספיד געשטעלט.
עס איז אַ גמרא, אַ בפירוש'ע גמרא, און אַ בפירוש'ע גמרא איז הפקר; אויף איהר מעגען זיך אלע שטעלען, איבעררעהען, איבערניצעווען, אויסטייטשען מיט'ן קאַפ אַראָפּ און מיט די פּיס אַרויף, פּערט פאר וואַרשעווער קהל...
און דער הספד-מאכער טייטשט:
— אַז עמיץ געהט אוועק פון דער חברה, מוז די גאַנצע חברה זיינע געשעפטען פארזאָרגען...
— אמת! אמת! — שאַקלען ווייטער די מתים מיט די ביי-נערנע קעפּ: מען מוז זיך צוטיילען מיט די גדולים ונפטרים, מיט די שוחטים, מיט'ן סנדקאות, מיט אלערליי הכשרים — —
אמת! אמת!
דאָס אַלץ איז געוועזען דאָנערשטאָג.

פּרייטאָג האַבען די מתים כמעט גאַרנישט געהערט.
עס איז צו קבורה געקומען אַ אידישער גביר, אַ באַריהמטער בעל-צדקה — וואוועלבערנ!
נאָר די הספרים זענען געזאַגט געוואָרען אויף פּויליש, און אַ

איד, אז מען לעגט איהם, ווי עס דאַרף צו זיין, אין דער ערד אריין, הערט ער אויף פּויליש צו רעדען, און צו פאַרשטעהן!
 האבען זיך די מתים, נעבעד, פאַרטראַכט, און אזוי געטראַכט:
 — דער מענש איז אַ גרויסער, נאָר אַן אומגליקליכער מענש געוועזען; ער האָט אסך געזייהט, נאָר וויפּיעל וועט אויפּגעהן און וויפּיעל וועט אוועקטראַגען דער ווינט? !
 דער מענש האָט געהאט גאָלד, נאָר גאָלדענער, ווי גאָלד, איז געווען זיין האַרץ און האַרטער, ווי שטיין, זיין מזל:
 שלום האָט ער געוואָלט, און איז אין דער סאַמע רעכטער מלחמה געשטאַרבען! און איז אוועקגעגאַנגען פון דער וועלט אַהן האַפּונג, אז עס וועט אַמאָל זיין אַ שטילשטאַנד, אויב שוין נישט קיין שלום!

און ווייטער קלערען די מתים:

— וויפּיעל אידען וואוינען אין וואוועלבערג'ס ביליגע הייזער?
 — וויפּיעל פּראַצענט אידישע קינדער וועלען לערנען אין זיינע שולען?

— וויפּיעל אידען, און וויפּיעל נישט-אידען, פרעמדע און היי-מישע, געהען נאָר זיין מטה?

— וויפּיעל פון זיינע מיליאָנען וועלען בלייבען אויף דער זייט און וויפּיעל וועלען אַריבער אויף יענער זייט?

— און ווער — קלערען ווייטער די מתים — וועט זיינע געשעפטען פאַרזאָרגען?

רבנים וועלען נישט פעהלען; פון אלע זייטען וועלען זיי אַנ-קומען, מיט גרויסע און קליינע בערד, מיט פּראַטעקציע פון חסיד-אומת-העולם, דורך די שפּאַרעס וועלען זיי זיך אַריינרייסען, דורך פענסטער און קוימען קומען — און מען וועט זיי אויפּנעמען, מען וועט זיי מוזען אויפּנעמען, נאָר אזוינע וואוועלבערגס, מיט זייערע גרויסע מעלות, און גרויסע טעותים, אזוינע וואו נעמט מען?
 אזוינע גאָלדענע הערצער דאַרפען וואַקסען אויף שטיינער, ליידער וואַקסען שטיינער אויף גאָלדענע הערצער!

צוויי גרויסע, גרויסע לויזות געווען!

און גרויסע לייט פאַרנעמען אסך אַרט, אי ביים לעבען, אי

כיים טויט! פיער אַרעמע לויית האָט מען דעריבער געמוזט אָפֿ-
לעגען אויף מוצא־ישבת, נאָך הכרלה! די גרויסע האַבען פאַרלעגט
דעם וועג צום עולם־האמת!

צי איז דערויף קיין עצה נישט פאַראַן?

די וואוינונגען פאַר לעבעדיגע גרויסע האַבען צווייערליי גענג:
א פאַראַדנעם, א ליכטיגען גאַנג — אין גרויסע הייזער אויס־
געלעגט מיט פערסישע און טערקישע דיוואַנען, רעכטס און לינקס
אויסגעשטעלט מיט די פיינסטע געוויקסען; דאָ אַרום קומען פיינע
געסט, רייכע געסט; געסט, פאַר וועלכע דער גרויסער האָט וויין
און אלערליי לעקער־ביסען און אמת'ע האַוואַנאַ ציגאַרען —

און א טונקעלען גאַנג, א גאַנג א שוואַרצען דורך דער קיך,
פאַר קרובים, גלאַט פאַר אַרעמע לייט, פאַר וועלכע מען האָט אמאָל
א האַרטען דרייער, גאַנץ אָפֿט אן אַנווייזונג אין הימעל אַרײַן;
דער, וואָס שפּייזט ווערים, וועט דיך אויך שפּייזען, מעגסט עסען
ערד; אַדער אמאָל א גוט וואַרט: געה גלאַט צו אַל־די־שוואַרצע
יאַהר!

פאַרוואָס זאָל דאָס בית־הקברות קיין צוויי גענג נישט האַבען?
אַרעמע לייט איילען זיך אַזוי אין זייער רוה אַרײַן, פאַרוואָס זאָל
מען זיי פאַרהאַלטען, איבער שבת לאַזען?
מאכט צוויי גענג!

איינעם אן אויסגעפלאַסטערטען, א ברייטען פאַר רבנים,
ראשי־קהל, בעלי־צדקה און גלאַטע גבירים און פאַר האַלב וואַרשוי
(אַלס באַגלייטער, מיין איד!), מיט אַ גרויסען, גרויסען טויער און
דערנאָך מיט גאַלדענעם זאַמד אן אויסגעשאַטען וועג גלייך צו די
אויבען־אַז־שטעדט און פאַמיליען־קברים!

און א צווייטען וועג, א בלאַטיגען, א שמאַלען (אינגאַנצען פאַר
אן אלמנה צי אן אלמן, מיט עטליכע יתומים, צוויי־דריי שכנים!),
מיט א קליינעם טויער, מען קאַן יוצא זיין מיט א לאַך אין צוים —
פאַר אַרעמע לייט!

און ווילט איהר, די לויית זאָלען זיך נישט אויסמישען אויפֿ'ן
בית הקברות, האָט איהר דאָך אויף יעדען ווינק א „קאַרדאַן“ פון
„העלע קנעפֿ“ — מאכט א מחיצה! דיזעלכע, וואָס היטען איד

שמת תורה צו הקפות און יום-כפור, צו כל-נדרים אין דער „דיי-
 משער שול“, וועלען אייד היטען די קברים אויך!

און אינדערט א מעשה:

מה בין בני לבן חמי? — בשעת ווען דער אידישער גביר
 וואוועלבערג האט פאר אידישער ליטעראטור כמעט גארנישט גע-
 זארגט, האט, זכרוננו לברכה, ר' זיינוועלע קלעפּפּיש אסך פאר
 איהר געטאָן!

וכד הוה:

אמאל איז געווען א רב אין א שטאָדט, אויב איך בין מיד
 נישט טועה — אין פּלאַצק. איז דער רב א מחבר געוועזען און
 דערצו אן אַרעמאָן, פאַרשטעהט זיך, א דאַפּעלמער — אלס רב און
 אלס מחבר, און האט זיינע חדושי-תורה, אויב נישט מוסר-זאכען,
 נישט געקאָנט דרוקען...

מילא, כל-זמן א מעגש לעבט, לעבט ער מיט האַפּנונג; פאַר
 דער פּטירה אָבער האָט זיך דער רב געהייסען אויפּשרייבען אויף
 דער מצבה א צוואַג, אז ער וועט א מליציוזער זיין, דאָס הייסט, אז
 ער וועט זיך מיהען אין הימעל פאַר די, וואָס וועלען זיך פאַר איהם
 מיהען דאָ אויף דער ערד און וועלען אַפּדרוקען זיינע חבורים...
 און דאָס האָט ר' זיינוועלע געטאָן; ער האָט געלעט געזאַמעלט
 און געדרוקט!

ביי ר' זיינוועלע'ס אלמנה זענען אפילו פון דעם געלט גע-
 בליבען 60 רובעל, און זי זוכט צו געפינען נאָר מאַנוסקריפּטען
 (כתבי-יד, מיין איד, פון פּלאַצקער רב'ס מאַנוסקריפּטען) און וויל
 זיי ברענגען לבית-הדפּוס...

* *
 *

ר' זיינוועלע, זעהט אויס, האָט שוין זיכער עולם-הבא!
 דריי מאָל איז טאָג „אשרי“ האָט ער געזאָגט; פאַר מאַכלות-
 אסורות און שחיטת-חזין פיערציג יאָהר דורבאַנאָנד — גאַנץ וואָר-

שווי באהיט; דוחק־הקץ, צוזאַמען מיט די ציוניסטישע, איז ער נישט געוועזען, און דער פלאַצקער רב, זיין מליץ־יושר, איז אויך עפעס ווערט; און דעריבער, אז איך מאַך די אויגען צו, זעה איך בחוש, זוי ר' זיינוועלע'ס ווייסע נשמה פליהט אויף תפלין־דיגע כנפֿי־יונה גלייך אין הימעל אַרײַן, אין גר־ערן אַרײַן, צום כסא־הכבוד צו!

נאָר וואָס וועט זיין מיט וואוועלבערנ'ס נשמה?

זיין צדקה האָט אַזויפיעל פעהלער געהאט!

און גלאַט, ווער ווייסט צי מען קאָן זיך קויפֿען עולם־הבא פֿאַר

געלט, און ווען אפילו פֿאַר צדקה־געלט?

1902.

דער וכות.

אין קראשינסקי'ס גארטען. צוויי יונגע לויט. ביידע רעדען
איריש. נאָר איינער ליטוויש — דער צווייטער פּויליש-איריש. דער
ערשטער פרעגט, דער צווייטער ענטפערט.

— נו, איהר זייט נאָר אלץ נישט קיין ציוניסט?

— ניין.

— אַנטי?

— חלילה, פאַרוואס אַנטי? מורא האַבען פאר דער „גאַזעטאַ

פאַלסקאַ“?

— וואָס רעדן?

— איד ווייס צו וועניג!

— דהיינו?

— אַט... איד פלעג אמאָל ערנסט דאוונען... און דאָס דאוונען

איז — ירושלים און ירושלים! ארץ-ישראל און ארץ-ישראל!

ווייס איד אָבער נישט, צי האָט מען ירושלים און ארץ-ישראל

דעריבער נישט פאַרנעסען, ווייל מען דאווענט אזויפיעל; צי מען

האָט נאָר דעריבער נישט אויפגעהערט צו דאוונען — ווייל מען קאַן

אַן ירושלים און ארץ ישראל נישט פאַרנעסען?!

אין חדר פלעג איד לערנען: „ארץ זבת חלב ודבש“ — א

לאַנד — האָט מיר דער מלמד געמיינט — וואָס פליסט מיט האַ-

ניג און מיט מילך — האַניג און מילך האָט א קינד ליעב דאָס לע-

בען! ווייס איד? אפשר האָב איד מיר דעריבער דערפרעהט, און

איד האָב געהערט פון חבת ציון?

איד געדענק מיר נאָניג גוט אינגעלעווייז... די שפעטערע ציי-

טען באַמיה איד מיר צו פאַרנעסען... קיין גרויסע האַפנונגען אויף

שפעטער האָט מען אויך נישט... און, אז עס ווערט נישט גוט אויפ'ן

האַרץ, אַנטלויפט די נשמה צו די קינדער-יאָהרען, ווי אַ טויב אין

טויבענשלאג אריין... איד ווייס נישט, אויב אלע טוען אזוי, איד טו עס, און עס העלפט אמאל און פארטרייבט די מרה-שחורה... גע- דענק איד, ווי אלע מיינע חברים פלעגן מיט שמחה וישון נאָכ- לויפען דער פּאַלקאָוואַי מוזיק. בכלל דעם מיליטער. אין וואַרשוי זעהט מען עס זעלטענער, איז עס מעהר אינטערעסאנט — קינדער לויפען... מען קאָן זיך נישט זאָט אָנקוקען, ווי עס בליצט דורך די „שטיקעס“ פון די ביקסען; זאָט אָנהערען די שטאַרקע, פעסטע מעשענע קולות, וואָס געהען, ווי איינגעמען א וועלט. איד איינער, געדענק איד, פלעג מיר נישט פרעהען. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז ווען עמיץ באפאלט מיר, מיין טאַטע-מאַמע, מיינע ברודער און שוועסטער, וועט דאָס חיל נישט זעהן, נישט הערען, און ווייטער מאַרשירען, און ווייטער שפּילען, און ווייטער געהן איינגעמען די וועלט... און דערביי פלעגן מיר זיך באווייזען טרערען אין די אויגען... פשוט פאר קנאה: וואו איז מיין מיליטער, מיין מוזיק? אז יענער האָט...

איד פלעג, מיט פאַרמאַכטע אויגען און א צורודערטער נשמה, אויסהערען מעשיות פון משיח'ס צייטען. דער „רבי“ אין חדר פלעגט דערצעהלען, די באַבע אין דער היים, צי אין בית-המדרש — על- טערע אינגלעך. ווי ליעב האָב איד געהאַט דעם „מלך המשיח“! מיט אלעם גוטען און טייערען האָב איד איהם באקליידט און בא- האנגען! ביי א רייכער מומען (זי איז שוין אויפ'ן עולם-האמת) האָב איד אָפּגעריסען די פערעל פון האַלז. ביים גענעראל, וואָס האָט געוואוינט קעגענאיבער — די ווייסע פערערען פון איבער'ן קאַס- קע... ביים כהן-גדול — דעם חושן ואפוד צוגענומען! איד ווייס? נאָקעט און באַרוועס וואָלט איד א וועלט געלאָזט! אבער נישט שמענדיג, טיילמאַל האָט מיר מעהר גענומען משיח בן יוסף, וואָס דאַרף אומקומען, גע'הרג'עט ווערען... און איד האָב אויפּגעהוי- בען די אויגען צום הימעל: פאַרוואָס? פאַר ווען? און נאָך וואָס זאָל איינפאלען די אייזערנע בריק? און איד פלעג טראַכטען: ביי יציאת מצרים האָט ער די מלאכים נישט געלאָזט זינגען: מעשי ידי — זאָגט ער — טובעים ביים... און לעתיד לבא... אזוי אָהן רחמנות? וואָס זענען זיי ערגער פאַר די מצרים?

— קינדער-געדאַנקען!

— עהרליכער, ווי מענשען-געדאַנקען, און אמת'ער אויך! דאָס

זענען די גאלדענע פעדים, פון וועלכע עס שטיקט זיך ערשט אויס א נשמה פון א מענש, א פרישע ריינע נשמה...

נאָר געדענק איד: אין דער מערת המכפלה, געקויפט ביי די בני חת, וואָס האָבען מיט גוטע ריידעלעך אויסגעשווינדעלט אַרבע מאות שקל כסף... אין דער מערת המכפלה זיצט אברהם אבינו, אַנ-געלעהנט מיט'ן קאָפּ אויף דער מוטער שרה'ס שוים... די הגדה דערצהל'ט אזוי... און איד זעה בחוש, ווי די מוטער שרה, מיט אַ קעפעל ווי ביי א צימער-נאָדעל, זיצט און פיהרט מיט לאַנגע, נאָר דינע דורכזיכטיגע פינגער, צווישען אברהם אבינו'ס זיכערנע לאַ-קען... אזוי זיצען זיי און ביידע האָבען פאַרמאַכטע אויגען, און עפענען די אויגען וועלען זיי ערשט ביים שופר של משיח, ווען די טערקישע וואַרטע וועט פאַרשטיינערט ווערען פאַר שרעק... און עס פלעגט מיר ציהען צו דער מערת המכפלה... צום זיי-דען, צו דער באַבען...

נאָר אויך נישט שטענדיג!

טיילמאַל פלעגט מיר וואונדערען: פאַרוואָס טראַגט עס אברהם אבינו האָר אהויז באַרד און פאות?

טיילמאַל פלעג איד גאָר זיין פון הגר'ס צד, און וועלען דער מר-טער שרה'ן אַפּטון א שפּיצעל! און איד פאַנטאזיר הויך צווישען די חברים: איד וועל מיר אויסלערנען טערקיש, אנטלויפען קיין ארץ-ישראל, שטעלען מיר דאָרט פאַר א זעלנער, און אז עס וועט מיר אַנקומען צו שטעהן אויף דער וואך פאַר דער מערת המכפלה, וועל איד ביינאכט, אז קיינער וועט נישט זעהן, שטילערהייט אוועק-שטעלען דעם ביקס, אריינכאפען זיך אין דער הייל, אויף די נעגעל צוגעהן און געבען דער מוטער שרה אין נעזעל אַרײַן — — — נאָר אַרויסזאָגען: „א שנעל“, האָב איד די העזה נישט גע-האַט.

— בעסער א שמעק טאַבאַק! — האָט דאָד עמיץ אונטער-

געכאַפּט...

— קונדסים!

— גוטע צייטען געווען! ... און וואָס נאָר האָב איד געוואוסט

פון ארץ ישראל?

צום כותל מערכי, האָב איד געהערט, קומט מען צוזאַמען מאַרבע פנות העולם וויינען, די וואנט איז גליטשיג פון טרערען...

און איד האב געגלוסט צו דעם כותל מערבי... דאָרט אַ תשעה באב! צווישען און עולם מאַרבע פנות העולם וואַרפען בערעלעך! טיילמאַל איז מיר בעסער געפעלען די אילומינאַציע אויף ר' שמעון בן יוחאי'ס קבר! ווייבער וואַרפען פון די אַקסעל אַראָפּ די טייערסטע פאַרשירענפאַרביגע טערקישע שאַלען, טונקען איין אין פעסער שמוזיג און צינדען אָן! — אַחוץ אזוי הברלות, ליכט און קאַלירטע פאַפירענע לאַמטערען! אַ!

נאָך ביי אונז אויפ'ן הויף — מיר האָבען דאַמאַלט אויף דער פראַנצישקאַנער גאַס געוואוינט — האָט געוואוינט אויך אַ שוחט, אברהם מאַנים האָט ער געהייסען, אַ שם-דבר איז ער געווען דער אברהם מאַנים. ווען ער פלעגט מיר טרעפען, פלעגט ער מיר קניי-פען אין בעקעל; איד בין אַ שטיקעל עלוי געווען און ער — אַן אַלטער מתמיד! דעם נאָמען אברהם מאַנים, געדענק איד. נאָר פאַר-שמעלען קאַז איד מיר איהם שוין נישט. פאַרמאך איד די אויגען, זעה איד נישט מעהר, ווי אַ ווייסע לאַנגע, זעהר לאַנגע באָרד; זי איז געווען די לענגסטע אויף דער פראַנצישקאַנער גאַס, די לענגסט-טע אין גרויסען מנין. טיילמאַל זעה איד נאָך אַ רויטען האַלדראַן-נאַקען פון הינטען, מיט אַ שטיק באַוואַקסען האַרץ פון פאַרענט — ער איינער פלעגט נאָך טראַגען און אַפען העמד מיט נאָכגעלאָזטע בענדלעך... מעהר זעה איד שוין נישט... אַט דער אברהם מאַנים איז מיט דער צייט שוואַך געוואָרען אויף די אויגען, אוועקגעלעגט דעם חלף און געקליבען זיך קיין ארץ ישראל.

איז מנין איז געווען אַ רעש. לומדים האָבען געקלערט, צי מעג מען אויסמיידען משיח'ן, מען האָט אויפגעמישט הונדערטער גמרות און ספרים, אהין און אהער, — מען האָט זיך צושוויצט, צואמ-פערט... נאָר אַזוינע וכוחים פלעגען זיין וועגען אַן על חטא ביזם כפור שחל להיות בשבת, און פלעגען אַזוי לאַנג דויערען, ביז אַן אַלטער מנין-איד האָט זיך אויפגעשטעלט און פאַר'ן עולם עדות געזאַגט, ווי אַזוי מען האָט זיך נוהג געווען פאַרזאָרען! און אַזוי איז געבליבען דאָ אויך! דער מנהג איז, אַז ווער עס וויל פאַרשאַפּאַ-רען גלגול מחילות, פאַהרט קיין ארץ-ישראל...

צווישען אונז אינגלעך איז אויך געווען אַן אנדער מין וכוח... מען האָט זיך אָנגעשמעקט מיט השכלה... איינער פון מיינע חברים האָט געלאַכט: „וואו מען מעג ווערען יעדנעראל דאָרט איז ארץ-

ישראל" — יא! איהם פלעגט זיך שטענדיג חלומ'ען א רייט־פערד מיט עפאלעטען!

און אין דערהיים ביים ווארעמעס האָט מען געקלערט: ווי אזוי וועט אברהם מאנים, דער אלטער בטלן, מיט די האלב בלינדע אויגן גען. טרעפען קיין ארץ ישראל? די מאמע פרעגט: ווי ארום פאָהרט מען קיין ארץ־ישראל... דער טאטע זאָגט: מן הסתם איבער קאַנסי־טאַנטינאַפּאַל... און וואו ליגט קאַנסטאַנטינאַפּאַל? ווייט, ווייט! און מען האָט געשפּונען א מאָדנע געאַגראַפיע איבער טאַל און בערג, נאָר די אַלטע מירל האָט זי איבערגעריסען. די אַלטע מירל איז גע־ווען אונזער דינסט און האָט געזאָגט, אריינברענגענדיג דאָס צי־בעלע פלייש, אז אויפ'ן הויף זאָגט מען אויף זיכער, אז „ראָני“ די אברהם־מאניסיבע פאָהרט מיט... „ראָני“ וועט טרעפען, זאָגט די מאַמע. אלע זענען מודה, אז „ראָני“ וועט אויפ'ן פּויער נישט פאַר־ברענט ווערען!

דעם נאָמען „ראָני“ געדענק איך דורך אברהם־מאניס'עס א גלייך־ווערטעל. אז ער פלעגט פון שחיטה־הויז אהיים קומען שפּעט, פלעגט ער אַנקלאַפּען: קומי רוני בליטה!
און לייעב האָט זיך דאָס אַלטע פאַר־פאַלק געהאט. נאָר ווי לייעב!

אברהם־מאנים איז אונזער בעל־תקיעה געווען — און דאָס אַנטון פלעגען זיי, אפנים, האַלטען אויף איין בענ־קעל... און איינמאָל, ראש־השנה, איז אברהם מאנים געקומען צו די תקיעות אין ראָני'ס א העמד במקום א קיטעל! און האָט נאָך גע־שמייכלעט: „ניש־קשה אזא טעות, ראָני איז א צדקת!“ נאָר פאַר־שמעלען ראָני'ן קאָן איך מיר אויך נישט; איך געדענק נאָר: א קליינע, א פרעהליכע, א דורכזיכטיג פאַפּירען נעזעל מיט א קול פון א פויגעלע. נאָר „ראָני איז א לייט, מיט איהר וועט ער זיך שוין דורכשלאָגען!“

קעגען וואָס דערצעהל איך עס?

יא... ראָני איז צוריקגעקומען פון קאַנסטאַנטינאַפּאַל...

זי איז קראַנק געוואָרען פאַר בענקעניש, און פּלוצים פחד באַ־קומען פאַר'ן יום... אברהם מאנים איז ווייטער געפאָהרען...

ראָני האָט איהם פאַרלאָזט!

אז זי האָט צוריקוועגס דערזעהן די ווייסקעל, האָט זי געוויינט

פאר פרייד! אין גאס האט זי ממש געטאנצט — דערנאך אין זי געלאפען אויפ'ן בית-עולם ארויס און געפאטשט אין די הענטלעך: מיינע ליעבע קברים, מיינע טייערע קברים!... און עליה השלום, דער כאכען מיינע, האט זי מיט גרויס נחת און מיט טרערען אין די אויגען דערצעהלט, אז געלויבט אין זיין ליעבער נאָמען, וואָס זי האט זוכה געווען מיט איהרע אייגענע הענד אַנצוריהרען די שיה, וואָס אין אוועקגעשוואומען גלייך קיין ארץ-ישראל...

זי האט אַנגעריהרט די וואנט פון שיה און די האנט געקושט. ווי ביי א מוזזה!

— ווייבערישע זאכען!

— ניין, דו ביסט צו טרוקען, דו פארשטעהסט עס נישט: א ווייבערישע צי א מענישע, נאָר א האלבע נשמה דאָ, א האלבע דארטען...

— מען רעדט דאָך אבער נישט פון אלטע אידען און אידע נעס, וואָס אנטלויפען פאר גלגול מחילות... נישט פון שטארבען, פון לעבען רעדט מען!

— איד ווייס? דאָס אין געווען גירסא דינקותא... חרד-זאָר כעז... און היינט, וואָס ווייס איד? וואָס גיבען מיר די „בלעטער“? איד לען, וואָס עס לאָזט זיך לעזען... איד אליין אויף פּאַלי-

טיק פארשטעה מיד נישט... נאָר אזוי, וואָס הערט זיך דאָרט?

איינער זאָגט: יק"א און ראַטשילד הרג'נען די קאַלאַניעס מיט

זייערע שווערע פליגעל, וואָס זיי האָבען איבער זיי פארשפרייט...

דאָס אפּוטרופסות אין סם המות! עס וואָלט שוין לאנג דאָרט פתום

ורעמסס — טפן! ווי דאָס גלות האט זיך איינגעגעסען, איד מייז

„איש תחת גפנו“ געווען, און ווי ווייטער שטעהט... קומט א צוויי-

טער און זאָגט: ניין, דער חסרון אין, וואָס מען וויל איבער נאכט

מאכען פון א סוחר א פויער... אומגעלערענט מאכען... אַן אנראַנאַס-

שולע דארף מען. עפענט אן אנראַנאַס-שולע, וועט זיין ששון

ושמחה... קומט דערנאָך א דריטער, א כתוב השלישי און זאָגט:

וואָס ווילט איהר? פויגעל-מילך? עס געהט על צד היותר טוב!

אַ מחיה! און באותו הרגע, ווי איד לייען עס, קומט אריין אן אַרע-

מאן... ווער ביסט דו? א געוועזענער קאַלאַניסט אין ארץ-ישראל...

ער האט דעם „חלב ודבש“, אפנים, נישט פארדייעט!

זיי שווייגען אווילע, און דער ליטוויש-דערנער זאָגט:

— עם האט זיך געמאכט א נייע חברה צו שטודירען, אויס-
צופארשען ארץ-ישראל...
— בא! וואָלט געווען אז עסט... קלאַרע דבורים! ...
דען נאָך אמאָל דאַסזעלבע: אויף פאָליטיק פארשטעה איך מיר
נישט... אַדיע!
— אַדיע!

.1902

עמרת יתומים אין ווארשוי.

פערזאנען:

א בעל-בתישער מענש — האלב דויטש געקלוידט, די אויגען דערמאָנען אָן קעלבערנס, דאָס בויבעל — אָן קאַרלסבאד. זיצט ביי זויער-מילך מיט שווארץ ברויט. קוקט אויף ביידע, ווי אַ קינד אויף אַ רפואה און פאַרקרימט זיך ביי יעדען ביסען.
א חברה-מאָן — איינער פון די געפעהרליכע מענשען, וואָס צאָפען געלט פון דער וואַנט — פאר יתומים, אלמנות, תלמוד-תורה'ס, נשרפים, אָפגעפאַלענע משפחות וכדומה.

סצענע: ביי דער מליעטשאַרניע אין קראסינקיס גאַרטען.

דער בעל-בתישער מענש — דערזעהנדיג, אז דער חברה-מאָן קומט צו, פאַרקרימט זיך, פרואווט אויסדרעהען דאָס בענקעל. דער חברה-מאָן האָט איהם אָבער שוין דערזעהן.

בעל-בית (צו זיך). וואו מען זייהט נישט! ...
חברה-מאָן (צו זיך). ר'דא, דער פויגעל. (הויך).
מאָיען!

בעל-בית (זויער). מאָיען! (רוקט אָפּ דאָס נישט דערעסענע, וויל קלינגען און באַצאָהלען).

חברה-מאָן (נעמט איהם אוילוג דעם לעפעל פון האַנט אַרויס, קלינגט, צום בעל-בית). איך וויל אייך ווייזען אַ שעחנע זאָך. איילט נישט! (צום אַריינקומענדיגען מילך-מיוידעל). זויער-מילך און ברויט!

בעל-בית (צו זיך). אריינגעפאַלען!

ח ב ר ה - מ א ז. זעהט! (דערלאַנגט איהם אַ פעקעל פּאַמפּ-
גראַפיעו.)

ב ע ל - ה ב י ת. פּאַסט־קארטען־בילדער? הכנסה אויפ'ן
נאַציאָנאַל־פּאַנד? שוין געקויפט — עטליכע זעכציג שטיק... וואָס
זאג איד, עטליכע זעכציג — איבער הונדערט! אַחוץ אזוי מאַרקען!
ח ב ר ה - מ א ז (מיט אַ נישט־גלויביגען שמויכעל). זעהר
פּיין פון אייער זייט! (ערנסט). דאָך קוקט, עס איז גאָר עפעס
אַנדערש. פאַר קוקען צאָהלט מען נישט!

ב ע ל - ה ב י ת (נעמט אומגען, באַקוקט, פאראינשמערקט
זיך). דאָס פּאַטאַגראַפירט די פּאַליציי?

ח ב ר ה - מ א ז. פאַרוואָס גראַד די פּאַליציי?
ב ע ל - ה ב י ת. וואָס איז, איד קען נישט דעם עולם?
פון פּאַטשיעוואו, פון די האַלען, וואו נאָר מען שטופט זיך! אָט
דעם בחור (ער ווייזט אויף אַ פּאַטאַגראַפיע). קען איד! אַ שעהנער
פּוויגעל! מיר אליין אַרויסגעשלאַפּט אַ נאָז־טיכעל! אפילו געכאַפּט
ביי דער האַנט, נאָר פונקט ביי דער לינקער, און מיט דער רעכטער
האַט ער דערווייל איבערגעגעבען דאָס טיכעל אַ צווייטען... און
אויסלענדיש טיכעל געווען! פאַרפאַלען! געוואָרען פּלוצים אַ געד
פּייפּעריי — האַ, האַ! גאָט געדאַנקט, כ'בין אַנטלאַפּען — אַלע,
זעה איד, אַזוינע בחורים (זיפצט). — אַ חלול־השם, אַ חלול־
השם!

ח ב ר ה - מ א ז. אודאי!

ב ע ל - ה ב י ת. עפעס האָט מען מיר געזאָגט, אַז עס איז
פאַראַן אין וואַרשוי אַ הויקער, וואָס קלייבט צוזאַמען אַלע יתומים.
רחמנא לַצֵּל, און נעמט זיי אויף דער לערען... אַ פאַר טעג לערענט
ער די מלאכה, און דערנאָך מוז יעדערער יעדען טאָג עפעס אַהיים
ברענגען — אַניט, קריגט ער געשלאַגען! אויף די סטאַווקעס,
זאָגט מען, וואוינט ער... ווער עס ברענגט אַבער די פּיינסטע גנבה,
קריגט לעקער און בראַנפען! פאַר גאָלדוואַרג צאָהלט ער צו עטליכע
גראַשען! (וואַרפט צוריק די פּאַטאַגראַפיעו). אַ ל ע אַזוינע
פּנימ'ער... דאָס וועט אמאָל אונטערצינדען, מיט מעסער שטעכען,
כ'ווייס וואָס... פון רבי'נס אוניווערזיטעט!

ח ב ר ה - מ א ז. נאָר מוז איד אייד זאָגען, און „רבי“
באקומט אַ גרויסע קאַנקורענץ!

ב ע ל - ה ב י ת . מ י ו י נ כ פ ר ה !
 ח ב ר ה - מ א . ע ס א י ז נ י ש מ א י י ע ר כ פ ר ח ! (ד ע ר -
 ל א נ ג ש א י ח מ א צ ו ו י י מ פ ע ק ע ל פ א מ א ג ר א פ י ע ז .)
 ב ע ל - ה ב י ת . ש ו י ז ד ע ר ו ו א ק ס ע נ ע ג נ ב י מ א ו נ ג ל נ י מ ?
 ח ב ר ה - מ א . ז ע ה ט !
 ב ע ל - ה ב י ת (ב א ק ו ק ט) . א ו י ד א י נ ג ל ע ד — ד א כ ט ז י ד ,
 ד י א י י ג ע נ ע ג א ר , י א ?
 ח ב ר ה - מ א . י א .
 ב ע ל - ה ב י ת . נ א ר ע פ ע מ א נ ד ע ר ש ג ע ק ל י ד י מ ?
 ח ב ר ה - מ א . כ מ ע ט א ר ע נ ט ל י ד . ט י י ל ז א כ ע נ א פ י ל ו
 א ל ט ע , נ א ר א י ב ע ר ג ע מ א כ ט !
 ב ע ל - ה ב י ת . ע פ ע מ ז ע ה ע נ ז י ז א מ ע ר א ו י מ ...
 ח ב ר ה - מ א . ז י י ק ר י ג ע נ צ ו ע ס ע נ א ו נ צ ו מ ר י נ ק ע נ !
 ב ע ל - ה ב י ת . א ו נ א ו י פ ו ו א ס ש ט ו ד י ר ע ז ז י י ?
 ח ב ר ה - מ א . א ו י פ ב ע ל י - מ ל א כ ו ת !
 ב ע ל - ה ב י ת . א י ה ר מ א כ ט ח ו ז ק ?
 ח ב ר ה - מ א . ח ס ר ו ש ל ו מ ! ד ע מ „ ר ב י ' נ מ " ק א נ ק ו ר ע נ מ
 א י ז א ח ב ר ת .
 ח ב ר ה - מ א . י א — „ ע ז ר ת י ת ו מ י מ " ה י י ס ט ז י .
 ב ע ל - ה ב י ת . א ! ע פ ע מ ג ע ה ע ר ט !
 ח ב ר ה - מ א . א י ד ק א ז א י י ד ג ע ב ע נ ע מ ל י כ ע ד א מ ע נ ! ד י
 ח ב ר ת ה א ט ב י ז ה י י נ ט א פ ג ע נ ג ע ב ע נ ק י נ ד ע ר (ג ע מ ט א ר ו י מ א צ ע מ ע ל
 א ו נ ל ע ז מ) . א י י ז א ו נ צ ו ו א נ צ י ג צ ו ק א מ א ש ע ז - מ א כ ע ר , נ י י ז צ ו ש ו ס -
 מ ע ר , נ י י נ צ ע ה ז צ ו ש נ י י ד ע ר , ע ל פ צ ו ש א כ ט ע ל - מ א כ ע ר , ד ר י א ו נ
 צ ו ו א נ צ י ג צ ו ט י ש ל ע ר , א כ ט צ ו א י י נ ב י נ ד ע ר , פ י נ פ צ ו ג א ל ר ש מ י ד ע נ .
 נ י י ז צ ו ה י מ ט ע ל מ א כ ע ר , פ י נ פ צ ו ה א נ ט - ש ו ה מ א כ ע ר , צ ו ו י י צ ו מ ע כ א נ י -
 ק ע ר , נ י י ז א ו נ צ ו ו א נ צ י ג ה א ט ד י ח ב ר ת א ר י י נ ג ע ג ע ב ע נ א י ז פ א ב ר י ק ע נ !
 ב ע ל - ה ב י ת (א ב י ס ע ל א ו מ ג ע ד ו ל ד י ג) . ו ב ס ד ח כ ל ?
 ח ב ר ה - מ א . (ג ע ל א ס ע נ) . ל י י כ ט צ ו ב א ר ע כ ע נ ע נ : ה ו כ -
 ד ע ר ט א י י ז א ו נ פ י ע ר צ י ג א י נ ג ל ע ד ! ד ע ר ו ו י י ל ! ...
 ב ע ל - ה ב י ת (ו ו י ל א ו מ צ ו פ ר י ד ע נ ז י י ז) : א ל פ א י נ ג ל ע ד
 א ו נ א י נ ג ל ע ד ! ו ו י י ל ס ' א י ז ד א א ז ו ו י פ י ע ל ת ל מ ו ד - ת ו ר ה ' ס , ש ו ל ע נ פ א ר

בעל-מלאכות... נאָר אַ חברה! מיידי דע ד יתומות, וואָס
זאלען טון?

חברה-מאָן. מען פאַרזאָרגט מיידלעך אויך. נאָר וועניג,
עס פעהלט געלט!

בעל-הבית. אזוי... (וויל קלינגען).
חברה-מאָן (נעמט איהם ווייטער דעם לעפעל פון האַנט
אויס). וואָס איילט איהר? מען וועט מיר ברענגען, וועט איהר
צאהלען...

בעל-הבית (פארלעגען). איך אייל מיר!
חברה-מאָן. יא, ביי וואָס האַלט איד? אהא! פאַר אַ
צייט איז צו אונז געקומען אַ יונגע דאַמע —

בעל-הבית (פאַרטראַכט). אַ יונגע דאַמע —
חברה-מאָן. אַ יונגע דאַמע, פּיין געקליידט, גאָר
פּיין... פערפּומירט, אַז עס האָט אַין אַלע שטובען געשמעקט...
בעל-הבית. און וואָס האָט געוואָלט די דאַמע, אַ גרויסע
נדבה געבען?

חברה-מאָן. פאַרקערט. זי האָט מיטגעפיהרט אַ מוּי-
דעלע פון אַ יאָהר צוועלף, „אדער — זאָגט זי — נעמט זי דאָ ביי
מיר צו, אַניט וועט זי זיין ווי איד...“

בעל-הבית. אהא! פון יענע לייט! אַ נאַכט-פּוּינגעל?
חברה-מאָן. אַ נאַכט-פּוּינגעל —
בעל-הבית. און איהר האָט צוגענומען דאָס מיידעל?
חברה-מאָן. מען האָט געמוזט, נאָר עס פעהלט געלט!
אינגאנצען טויענט צוויי הונדערט און פּופּציג מיטגלידער —
בעל-הבית. וואָס צאהלען?

חברה-מאָן. פון דריי ביז צוועלף רובעל אַ יאָהר!
זעלטען איינער פיער און צוואַנציג, גאָר זעלטען זעקס און צוואַנציג...
בעל-הבית. שעהן געלט!

חברה-מאָן. אויף ציגאַרען גיט מען אויס מעהר!
בעל-הבית. איך נישט, איך רויכער נישט...
חברה-מאָן. איז אודאי גוט...
בעל-הבית. וואָס איז די גוטסקייט? מוז מען פאַהר-
רען קיין קייסינגען!

חברה-מאָן. אַז מען קאַז, פאַרוואָס נישט!

בעל-ה-בית. מען מוז — א מענש איז געפעהרליך!
 חברה-מאן (מיט א שמויבעל). מען זאגט, אז צדקה
 איז אויך א רפואה — פארשרייבט אייך!
 בעל-ה-בית. לויכט צו זאגען — אזויפיעל ארעמע
 קרובים אויפ'ן קאפ.

חברה-מאן. גוט מען האט א קאפ! און א קעשענע
 דערצו. פארשרייבט אייך.
 (דאס מילך-מידעל ברענגט דעם חברה-מאן עסען).

(דער בעל-הבית פארהאלט זי און צאָהלט. שמעלט זיך אויף).
 בעל-ה-בית. אריע! (ציהט אויס די האנט)
 חברה-מאן (ציהט זיינע צוריק). מען האט דאך גע-
 רעדט פון פארשרייבען?

בעל-ה-בית. מהיכא-תיתי... מהיכא-תיתי... נאר אצינד
 אייל איך מיר! איהר האט דאך אוראי א לאָקאל, א קאנצעלאריע,
 כ'וועל קומען, אוראי קומען... אריע! (רוקט זיך אָפ אַהן די האנט
 געבען).

חברה-מאן. איהר ווייסט דאך נישט די אַרעמע.
 בעל-ה-בית (פון ווייטען). געוואר ווערען, געוואר
 ווערען!

חברה-מאן (שרויט איהם נאָד). קארמעליצקא זיבען
 און צוואנציג! קארמעליצקא זיבען און צוואנציג! (צו זיך). דער
 כלב! (נעמט זיך צו עסען נאָכ'ן דריטען לעפעל). והוה דן את כל
 אדם לכף זכות — אפשר א קבען!

געגען האקאטא

די סצענע שטעלט פאר א באנק אין זאקסישען גארמען.
וועלכע איהר ווילט.

ז י — מיט א פנים פון א חצי-זכר'טע, זיצט אַבוסקעל פאר-
טראַכט און אפשר נישט.

ע ר — א שפיציגער יונגער מאַן; א שפיציגער הוט, א שפי-
ציגע נאָז, צוויי פליהענדיגע קראוואט-שפיצען, צוויי איבער-
געבויגענע קאמאשען-שפיצען וכדומה. מן-הסתם האָט ער
שפיציגע אויגען אויך. נאָר דער פון פאַרענט פאַרשפיצטער
ראַנד פון שפיציגען הוט פאַרשטעלט זי. ער געהט איבער
דער אַלוי, דערזעהט זי, פאַרקומט זיך, וויל זיך מאַכען כלא-
ידעה און פאַרבייגעהען — עס איז אַבער שוין צו שפעט.

ז י (האָט איהם שוין באַמערקט, רופט איהם צו מיט אַ שמויכעל,
וואָס וויל און דאַרף זיין זיס, און קומט אַרויס זייערליך). א... הער!
(זי רופט איהם ביים נאָמען; עס קומט אַבער אַנגעבלאָזען א ווינטעל,
רויסט איהר דעם נאָמען פון די דינע ליפען אַראָפּ און שלידערט איהם
אַרויף אויף א בויס — עס ווערט א שטיקעל גערודער צווישען די פי-
יעלעך — נאָר דאָס געהערט שוין נישט צו דער סצענע.)

ע ר (מיט אַ פיערשעל גענעץ). א... מאַדמואַזעל... (ער רופט
זי אויך אָן ביים נאָמען; עס בלאָזט ווייטער אָן אַ ווינטעל, כאַפט
דעם נאָמען און פאַרוואַרפט איהם צווישען די בלומען... די לעזער,
כאָטש זיי שפילען נישט מיט, מעגען, פאַרלירענדיג ביידע נעמען, גאַנץ
דרייטט — אַפּזיפּצען.)

ז י. זעצט אייד...

ע ר. דאַנקע, (זעצט זיך.) אַ שעה וועטער...
ז י (באלוידיגט, אַז מען הויבט אָן מיט איהר שמועסען פון ווע-
טער). דומהייטען; האָט איהר שוין געלעזען...?

ע.ר. וואס?

ז.י. נו — דאס נייעסטע נייעס... גאַנץ וואַרשוי רוישט...
ע.ר. געבוירען געוואָרען אן אינדיק מיט צוויי, דריי קעפּ
און אפשר נאָר אַהן א קאָפּ? אפשר האָט זיך באַוויזען אַ דבוק אין
פראַנאָ?

ז.י. פון לי—טע—ראָ—טור רעד איד...

ע.ר. פון אַ ליטעראַרישען אינדיק?

ז.י. אַד, וואָ! פון דר. רונדשטיין...

ע.ר. זי מיינען דעם דר. רונדשטיין, דעם געוועזענעם
שטייַלען גרויס־דראַקטאָר פון קלויז־זשרייעדיגען
ציוניסטיש־גאליציש־וואַרשעווער „ווסכור“, וועלכער האָט זיך אַר־
בערגעוויקעלט צום ריין וואַרשעווער „איזראַעליט“, און
אין אינווענס געשטעלט זיך פאר אן אויסלענדיש־וואַסער־טרעגער
אין „פּשעגלאַנד־טיגאָדניאַווי“? ...

ז.י. געשריבען האָט ער עס אין אַיזראַעליט...

ע.ר. און וואָס האָט ער געשריבען?

ז.י. אַ באַריהמט אַרטיקעל! כמעט די גאַנצע פּוילישע פּרעסע

האַט עס איבערגעדרוקט! ...

ע.ר. דאָס מוז שוין זיין אַ מאַכעל! דאָס וועט שוין קיין
„קויקעל“ נישט זיין. ניין! אונזער דר. האָט שוין געמאַכט אַ
קאַצעזש־פּרונג... דאַכט זיך — אַזא „נעבעך“, און אַז
מען דאַרף, שפּרינגט ער, — אויף וועמען איז ער אַרויפגעשפּרונגען?
ז.י. אַד, דער טאַז אייערער! דער אייביגער גאַלגע־הומאָר...

ע.ר. וועגען וואָס שרייבט ער?

ז.י. וועגען פּויוזנער אידען...

ע.ר. וואָס וויל ער פון זיי? שטילע מענשען... מען שטופּט
זיי, מאַכען זיי שטילערהייט פליטה קיין בערלין... די קהלות פאַלען
אַפּ... נאָר שטייל!

ז.י. נישט וועגען דעם רעדט ער... פאַרקערט, ער ערלויבט
זיי אפילו צו בלייבען אין פּויוזען, און צו זיין, ווי זיי זיינען, דיי־
טשען, עכטע דייטשען!

ע.ר. ער, דער ציוניסט — ערלויבט, אידען זאַלען זיין דיי־
טשען?

ז.י. ער איז דען נאָר ציוניסט? ...

ע.ר. קאָז זיין נישט — נאָך אַ קוויקעל, צי אַ קאָצענער שפרונג — א יונגער מאַן, פאַרוואָס נישט? ... הכלל — זיי מענען, זאָגט ער, זיין דייטשען...

ז.י. נאָר קיין האַקאָטיסטען נישט!...

ע.ר. נו, דומהייטען! וואָסער-געדראָשען! דער שוואַכער טאָר קוויקעל נישט האַלטען מיט'ן שטאַרקען געגען שוואַכען! ... קינדער אין די וויגען, ווייסען עס!

ז.י. ער זאָגט: זיי זענען!

ע.ר. האָט ער פאַקטען?

ז.י. אויסטראַכטען וועט ער נישט...

ע.ר. קאָז זיין, מוחל! אין אַ גרויסער פאַמיליע טרעפּען זיך אידיאָטען אויך! נאָר צי האָט ער באַרעכענט, וואָס עס אין פאַראַן מעהר: פּוילישע אַריסטאָקראַטען-פּריצים, וואָס פאַרקויפּען זייערע גיטער דער האַקאָטאָ, דייטשען צו באַזעצען, אָדער — אידישע האַקאָטיסטען?

ז.י. (אָפּגעפאַלען ביי זיך). ניין... קיין פאַקטען, בפרט קיין

ציפּערען אין אַרטיקעל נישט דאָ!

ע.ר. וואָס דען אין דאָ?

ז.י. עס אין דאָ גענוג! (מיט שטוינענדיגער וואַרעמקייט).

א טאָז, אַ סטיל, אַ באַגייסטערונג...

ע.ר. (אין איהר טאָן). הייס-פּוילישער פאַטריאַטיזם פאַר

אַנדערטהאַלבען קאַפּיקעס די שורה?

ז.י. (פאַרוואַנדערט). מעהר נעמט ער נישט? (דערמאָנט

זיך). אַד — שלעכטער מענש! אַלץ אויסגעלאַכט, אַרונטערגע-ריסען...

ע.ר. פאַרקערט — איד האַלט דעם אַרטיקעל פאַר זעהר

ניצליך...

ז.י. (מיט אַביסעל נעחון, דאָך אומרוהיג). אַ—הא!

ע.ר. נאַטירליך — נאָך אזאָ אַרטיקעל אין לייכט צו ווערען

פּראַפּעסאָר אין לעמבערג, אין קראָקוי... ווילענדיג צי נישט

ווייל ער די ג, געהט אַ מענש אין גלייכען וועג צו דעם, וואָס

נוט אין...

ז.י. פּווי...

ע.ר. שלעכט אַררעסירט, מאַדמואַזעל... שיקט ווייטער!

ז י (מראכט א ווילע: י א באליידיגען זיד, נ ו ש מ בא-
ליידיגען... ווארפט אויף איהם א בליק פון דער זייט; פלוצלונג לעב-
האפט). אבער די צווייטע העלפט!...

ע ר. דער ארטיקעל האט נאך א צווייטע העלפט? !
ז י. געוויס, און א זעהר ראדיקאלע, אבער נאך שטארק ראד-
דיקאל! ארויסגעטרעטען געגען קאפיטאליזם...

ע ר. מיט'ן פינגער אין שטיוועל — געשאקעלט?
ז י (אומגעדולדיג). געגען בורזשוואזיע. (היצוג). ער זאגט,
אז כל-זמן אידען וועלען דינען צום גאלדענעם קאלב, כל-זמן אידען
וועלען זיך וואלגערען אין בעל-בתי'שען רינשטאק...

ע ר. וועלען זיי זיין אסימילאטארען...
ז י. אה, ווא! האקאטיסטען וועלען זיי זיין!
ע ר. קאפיטאליזם — האקאטא — סידען צוזאמענגעבונג-

דען מיט א ציצה!

ז י. אה, נאך חוזק געמאכט... די צווייטע העלפט איז זעהר
שטארק! און ריהרענר אויך! ער פאררופט זיך אפילו אויף אידישע
געבעטען...

ע ר. אויפ'ן סדר'ל זיך געשמעלט? ! א! נאך א ש ט א ר-
ק ע ר קויקעל!...

ז י. אידען, זאגט ער, בעטען אויף שלום; אויף שלום צוויי-
שען מענשען און פעלקער... זיי בעטען, עס זאל אויפהערען קריג,
פארשווינדען קנאה'שנאה... זיי — ט א ר ע ז נישט זיין קיין
האקאטיסטען...

ע ר. ריכטיג, מאדמואזעל... קיין האקאטיסטען טארען זיי
זיכער נישט זיין... נאך וועגען ארטיקעל אליין, זעהט איהר, האב
איך א טעות געהאט; עס איז נאך אינגאנצען א ו מ נ ו צ ל י ד!
א ברכה לבטלה: אומזיסט, הייסט עס זיך אין טאמען אריין געד-
שאלטען!

ז י: וואס ווייטער?

ע ר. זעהען זי — די פויזנער אידען, וואס זענען, און מענען,
לויט דר. רונדשטיינ'ס ארטיקעל, זיין דייטשען, זאנאר עכטע דיי-
טשען, לעזען דעם פוילישען „איזראעליט“ נישט... פאר זיי איז
עס פארלוירענע שטראף-רייד... און קיין פראפעסאר אין לעמבערג
צי איז קראקוי וועט דר. רונדשטיין וועגען דער צווייטער העלפט

ארטיקלעל נישט ווערען... דער פאטריאָטיזם פון דער ערש-
טער העלפט, זעהט איהר, איז גוט, זעהר גוט! דאָס האָט
מען ליעב... ביי אַז אַרעמען פּאַלק, ווי מיר אָדער די פּאַליאַקען זענען,
איז פּאַטריאָטיזם אַ גאַנצבאַרע מטבע... אפילו געמאַכטער — אַלץ
בעסער ווי גאַרנישט. אָבער די צווייטע העלפט — אַנטריקאַפיטאַר-
ליזם, נייע אידעען מאַכען אַלץ צו שאַנדען! דאָס איז שוין סם...
אַ טרופות פאַר גאַליציען — ניין, ער וועט קיין פּראָפּעסאָר נישט
זיין... אויסער...

זי (האַלב פאַראַינטערעסירט, האַלב באַליידיגט). א ו י ס ע ר
ו ו א ס ?

ע ר. אויסער, אַז ער וועט די צווייטע העלפט אַפּרופּען... אַ
יונגער מאַן — וועט ער מאַכען נאָד אַ קויקעל... נאָד אַ
קאַצענ-שפּרונג... וועט ער אַפּשוי. זי, שלעכטער מענש... נאָר מיט
זי (כמעט מיט אַפּשוי). זי, שלעכטער מענש... נאָר מיט
גאַל, נאָר מיט גאַל געשפּיגען!

ע ר (מיט אַ האַלבען געניעז). באַ! אַ גאַל האָט מען, שפּייען
גאַנץ אַפּט—מוז מען! אַדיע!

זי (קאַלט). אַדיע... (בלויבט זיצען).

ע ר (געהט ווייטער, געהענדיג, פּייפט ער אַ גריכיש ליעדעל).

פּענעלאָפּא, די עגונה,

אַרבייט האָט זי פּולע הענט...

שפּינען, שפּינט זי גאַנצע מעג —

און ביינאַכט ווערט אויפּגעטרענט...

פּענעלאָפּא, די עגונה...

(עס יאָגט אַן אַ ווינטעל, צוואַנגט דאָס פּויפּען איבער'ן גאַנצען

זאַקסישען גאַרמען)

1902

פ א ל ע מ י ק .

(דר. רונדשטיין אלס ציוניסטען-קריטיקער)

1.

דער רעדאקטאר פון ווארשעווער „איזראעליט“ האָט איבער-
געהאַקט זיין גאַנג אַרטיקלען איבער'ן ציוניזם, וועגען דער מינסקער
פאַרזאַמלונג און האָט אַרויפגעלאָזט אויף דער בימה דעם דר. רונד-
שטיין, דעם באַריהמטען ערפינדער פון אידישער „האַקאַטע“ אין
פויעזען, און געגעבען איהם דאָס וואָרט, ער זאָל באַטראַכטען די
א י ר י ש ע פאַלקס-באוועגונג פון סאַציאַל-עקאָנאָמישען שטאַנד-
פונקט!

און דר. רונדשטיין, וואָס האָט געשטעלט איין פּוס אויף די
פויעזענער אידענס קעפּ, שטעלט אַצינד דעם צווייטען אויפ'ן ציוניזם
און בלייבט אַליין הענגען אין דער לופט, מלחמה צו האַלטען, ווי
ער זאָגט, מיט די מליצה'דיגע לופט-שלעסער פון א י צ ט י ג ע ז
ציוניזם!

לויט דר. רונדשטיינס מיינונג, מוז יעדע פאַרטיי געגרינדעט
ווערען אויף אַן עקאָנאָמישען פּראָגראַם. אַלץ מוז געבויט ווערען
אויף א ווירטשאַפּטליכען יסוד, און דאָס, צו זיין באַדויערען, טוט
דער ציוניזם נישט.

די עקאָנאָמישע פּראַגען ווערען אוועקגעלעגט אַן א זייט, פון
געגענוואַרמיס-פּראָגראַם ווערט גאַרנישט, אָדער ו ו ע י ג ג ע-
רעדט און ש ל ע כ ט גערעדט. דער לאַנדאָנער קאָנגרעס האָט
אפילו אויפגעשטעלט „א מין פּראָגראַם פאַר די געגענוואַרט“, נאָר
„דעם ווירטשאַפּטליכען פּראָגראַם האַבען געמאַכט אינזשענירען
אָדער דאָקטוירים“, מען האָט זיך אפילו נישט קלאָר געמאַכט די

ת נ א י ם, ביי וועלכע דאָס א ו י ס פ י ה ר ע ן פון דעם
כלומר'שט ווירטשאַפטיכען פראַגראַם וואָלט מעגליך געווען.

מען האָט גערעדט פון חברות פאר לעבענסמיטעל און אויס-
ארבייטען און דר. רונדשטיין אנטדעקט צו פינפצעהנטען מאל
אמעריקא, אז ווען דער ציוניזם זאָל אויף דעם אופן ארגאַניזירען
די אידישע ארבייטס־קראַפט, וואָלט ער באלד פאַרלוירען אלע
קלייז־הענדלער און קרעמער, ביי וועלכע ער וואָלט צוגענומען די
פרנסה... און מיינט, דאָס דערמיט שלאָגט ער נישט זיך און זיין
פאַרלאַנגען, אז דער ציוניזם זאָל בויען אויף עקאָנאָמיע.

איז דער אסיפה אין מינסק איז יאָ געוועזען אַן עקאָנאָמישער
רעפעראַט פון אַן עקאָנאָמישען ספּעציאַליסט דר. גורעוויץ. נאָר
דער פאקט שטעלט דעם דר. רונדשטיין נישט צופרידען. ערש-
טענס, האָט די פאַרזאַמלונג אויסגעהערט דעם רעפעראַט גאַנץ
קאלטבלוט'יג, כמעט פאַרשאַפּען, בשעת „די קולטור־פראַגע האָט
ארויסגערופען מינומען, מיט וועלכע דער ווינער פאַרלאַמענט וואָלט
זיך נישט געשעמט“ (?).

צווייטענס, רעכענט דר. רונדשטיין דעם רעפעראַט אליין פאר
ג א ר נישט, אָדער כ מ ע ט גאַרנישט.

דעם דר. גורעוויטש'עס מיינונג, אַז „ביי אידען שניידען זיך די
קלאַסען שאַרף נישט אָפּ, ווייל מען פאַלט גלייך אראַפּ צום לומפּענ-
פראַלעטאַריאַט“ איז נישט אמת. (און אַז דר. רונדשטיין זאָגט, איז
גענוג!) די פראַגע: „מען דאַרף מאַטעריאַליזירען דעם אידישען
נייסט“ איז נאָך קיין ווירטשאַפטיכעס פראַגראַם נישט, און „די
פראַקטישע פאַרשלאַגען, וואָס דר. גורעוויטש האָט געמאַכט, זענען
חלומות“, נישט צום אויספיהרען. די אַרטעלען און שותפות-
חברות זענען נאָך נישט דאָס לעצטע וואַרט פון דער וויסענשאַפט.
פֿורץ און שאַרף!

פון וואָנען נעמט זיך עס? עס קומט, — מיינט דר. רונד-
שטיין, — דערפון, וואָס „די ציוניסטישע ארכיטעקטען זאָרגען
מעהר פאר די דאָרשפיצען, וואָס דינען מעהר צו אַן אילומינאַ-
ציע פון מליצות, איידער פאר די פונדאַמענטען פון דעם גאַנצען
געבוי“.

און אזוי בויען טאָר מען נישט. „א געבוי אַהן פונדאַמענטען,
צופאַלט זיך, ווי א קאַרטעז־שטיבעל ביים ערשטען בלאָז“.

און דער פונדאמענט מוז זיין א ווירטשאפטליכעם געגענ-
ווארטס-פראגראם. ווייל „א סאציאלע פארטיי („סאציאלע“ איז
שטילערהייט אריינגע'גנב'עט) וואס וויל אויספיהרען איהרע אי-
רעאלען איז דער צוקונפט, מוז לעגען איהר זאמען אין דעם ניי-
לאנד (?) פון דער געגענווארט“. „לופט-שלעסער און חלומות זע-
נען שלעכטע פונדאמענטען פאר א געבוי, וואס זאל ארויפשיסען
צום הימעל מיט מיסטישע (?) בלומען-בעכער!“
די משלים פון בויען און זייען מישען זיך אפילו צופיעל
אויס כמעט אין יעדען זאץ ווערט געבויט און געזייהט, נאך נישט
וועגען סטיליסטישע פעהלער געהט עס.

דר. רונדשטיין האט אריינגערוקט נאך א קליין ווארט „סא-
ציאלע“ — א קליין שטיינדעלע, וואס דער לעזער קאן לייכט נישט
באמערקען און שטרויכלען דעריבער, און פאלען דעם הויך-פלאץ-
זאפישען קריטיקער אין שוים אריין...

דער ציוניזם וויל און מוז זיין א אידיש פ א ל י ט י ש ע
פ א ל ק ס-באוועגונג. דר. רונדשטיין מאכט פון איהם כלאחר יד
א ס א צ י א ל ע באוועגונג, וואס מוז ווירקליך געבויט ווערען
אויף א געוויסען ווירטשאפטליכען פראגראם און מוז ווירקליך
„אנגעהויבען ווערען אונטען, ביים פונדאמענט“.
„די נידעריגסטע פאכען פון לעבען מוז מען באלייכטען; די
קרעפטען, וואס ארבייטען און שאפען, אנטפלעקען; קלאר ווערען
וועגען געוועב פון אורזאכען (סבות), ווארים „די ווירקליכקייט
לאכט פון חלומות און פאנטאזיעס און זי ווארפט ארויס די הארפע
פון פאעטס האנט“.

די ציוניסטען אבער טוען עס נישט, זיי האבען קיין פעסטעם
ווירטשאפטליכעם פראגראם נישט.

„זיי פארבלענדען נאך מיט אן אילומינאציע פון מליצות און
באטויעבן מיט הויך-קליינגענדיגע, נאך הוילע ווערטער, ווי: ארץ
ישראל, קאאניאליזאציע, קולטור... אדער באשעפטיגען זיך מיט
„האלב-מיטעל“, מיט ווארעם וואסער פאר בלוטיגע וואונדערן, מיט
פלאסטער פאר הילצערנע פיס“...

אזוי רעדט דר. רונדשטיין פון „יעצטיגען“, פון היינט י-גען ציוניזם פון בעל-בתי'שען מאַמענט, ווען די באוועגונג וויל ווייס זיין, ווי שניי, און אומשולדיג, ווי א טויב.“ און קאן קיין פרייעס, ערענסטעס וואָרט נישט ליידען!

און געמיינט האָט ער, אז „אידען“, דאָס באַריהמטע מחפּאַלק, וועט אָנהויבען די אומאַנדערשונג פון זיין לעבען מיט דער גרויער, וואַכענדיגער, נאָר פונדאַמענטאַלער אַרבייט“ און וועט זיך „צו אַלעם ערשטען נעמען איבערצואַנדערשען די עקאָנאָמישע לאַגע.“

און, לויט דר. רונדשטיין, וואָלט עס זעהר לייכט געווען צו טון.

מען האָט נאָר געראַפּט — זאָגט ער — אָננעמען איינעם (וועלכען עס איז?) פון די הערשענדע עקאָנאָמישע פּראָגראַמען אָדער באַשאַפּען פאַר זיך אַ נייעם!

פון אַ קליין, שטילערהייט אַריינגע'גנב'עט ווערטעל „סאַציאַל-לע“ באוועגונג, איז אַרויס אַ גאַנצער שפּאַגעל נייער חוב! דער ציוניזם איז מחויב צו באַשמעטיגען, וואָס עס איז פאַר אַ ווירט-שאַפּטליכעס פּראָגראַם, אָדער צו שאַפּען אַ נייעם! אַלע ציוניסטען, מזרחי, פּראַקציאָניסטען, חירות (אויב זי לעבט נאָך!) און די מיטעל-פּאַרטיי, אַלע זאָלען זיך די הענט געבען און אָננעמען!

און באַמת באַקומען מיר אַ פונקצייע מיסיע! עס איז נאָר געזאָגט, אָננעמען אַ „הערשענדען פּראָגראַם“! די הערשענדע ווירט-שאַפּטליכע פּראָגראַמען זענען קלאַסען-פּראָגראַמען... און דער ציוניזם, אַלס פּאַלקס-פּאַרטיי, קאָן זיך מיט איין קלאַס נישט באַגינגען! ער וואָלט צוגאַנגען, ווי שניי אויף דער זון! אַפּשר איין פּראַקציע וואָלט געבליבען! אויך נישט די גאַנצע! מוז מען טאַקע באַשאַפּען אַ נייעם פּראָגראַם! און עס וועט זיין דאָס אַכטע וועלט-וואונדער, אַ ווירטשאַפּטליכעס סיסטעם פאַר גרויס און קליינדיגענדיגער, קאַפיטאַליסטען, בעלי-מלאכות, פאַבריקאַרבייט (אַביסעל איז פאַרט פאַראַן) אַיבער אַלע קלאַסען און פאַר אַלע קלאַסען! — פאַר אַלע און מיט קיינעם שאָרען!

און אויב מען וועט דאָס פּראָגראַם געפינען, וועט שוין די גאַנצע וועלט געניסען! מיר האָבען געהאַט אַ שווערע מיסיע צו פאַרשפּרייטען די אַמונה און אַהדות הבורא, דר. רונדשטיין זוכט אונז אַ צווייטע!

און אויב נישט, כאשטעהט דר. רונדשטיין, אז דער ציוניזם זאל זיך באנגיגען מיט איין קלאס! ... זאל ער נישט זיין קיין פאלקס-באוועגונג! לויט זיין רעצעפט דארפען די ציוניסטען ארויסטרעטען אלס סאציאל-פארטיי, און באגליקען מיט'ן ווירט-שאפטליכען פראגראם נאך „די גרויע דערשלאגענע מאסע, וואס ווערט פון היינטיגען, בעל-בת'שען ציוניזם געטריבען צו דער פינסטערער רעאקציע!“

וועגען „רעאקציע“ וועלען מיר נאך רעדען! איצנד שטעלען מיר נאך די פראגע:

ווי וועט אויסזעהן דר. רונדשטיינס צוקונפט-ציוניזם פאר דער גרויער מאסע אהן ארץ ישראל, קאלאניאל-באנק און אידישע קול-טור... וואס וועט אין איהם זיין ציוניזם טיש!

2.

מיר מוזען אנער דעם דר. רונדשטיין שטעלען נאך א פראגע: מיט וואס פאר א מיטעל רעכענט ער אויסצופיהרען דאס ווירט-שאפטליכע פראגראם, ווען עס זאל געגעבען אדער אָנגענומען ווערען?

ער לאַכט אויס די ציוניסטען, וואס רעדען זיך איין, אז די ווירטשאפטליכע פראגע וועלען פארענטפערט ווערען ערשט אין אייגענעם לאַנד, אין ארץ ישראל, און האָבען — ווי ער זאָגט — פאר'ן געגענווארטס-פראגראם נאך האַלבע מיטלען. און דאָך איז גאנץ לייכט איינצוזעהן, אז דאָס פארענטפערען מיט אידישען ווילען, מיט אידישער קראַפט, וואס עס איז פאר א ווירטשאַפט-ליכע פראגע, באזונדער פאר אידען אליין, נישט ארבייטענדיג פאר אַלע און גלייך מיט אַלע, איז שוין מעהר, ווי לופט-שלעסער בויען. דאָס איז איינפאך טפשות! דער ציוניסט האָט אַ לאַגישען אויס-וועג: כל-זמן מען איז נישט פריי, קאָן מען זיך אינגאנצען נישט העלפען. מיט געבונדענע הענט קאָן מען קוים דעם שמריק אויפ'ן האַלז לויזער מאַכען, ער זאל נישט ווערנען! קודם כל — באַפרייען די הענט! דער אפטימיסט גיט נאָך צו: דאָס פאָלק, וואָס האָט אמאָל געהאַט שבת, שמחה, יובל און אנדערע מענשליך איידעלע איינריכטונגען, וועט געוויס געהן אין דעם זעלבען וועג ווייטער.

ביז צו די העכסטע מדרגות. אָדער: דאָס פּאַלק, וואָס האָט אַזוי פּיעל געליטען און געהונגערט, וועט וויסען, וואָס ליידען און הונגער איז! דערווייל מוז מען אבער טון, וואָס מען קאָן, און מוז מען זיך כאַנגינען מיט האַלב־מיטעל, זאָל עס זיין אַ געגענוויכט פאַר אַנטי־סעמיטיזם, פאַר באַשרענקונגען א. ז. וו. ... ווער עס וויל אָבער דאָ, באַלד אויף אַן אָרט און שטעל, אינגאנצען אומאַנדערשען די אי־דישע לאַגע, מוז עס טון אַ וויסער אַ ל ב דעם ציוניזם.

דער ציוניזם, אלס פּאַלקס־נישט קלאַסען־באוועגונג, אלס פּאַל־ליטישע, נישט עקאָנאָמישע פּאַרטיי, פאַראייניגט און אַרבייט פאַר'ן גאַנצען פּאַלק; קיינעם נישט אויסגעשלאָסען. די אידישע פּאַלקס־פּראַגע און די אלגעמיינע אַרבייט־פּראַגע שטעהען זיך נישט אַקע־גען און דעקען זיך נישט. איין פּראַגע קאָן פאַרענטפּערט ווערען אַהן דער צווייטער. נאָך מעהר — די אַרבייטער פּראַגע קאָן פאַר־ענטפּערט ווערען, די אידען קאָן נאָך דערפון ערגער ווערען, אויב צום רעכט אויף אַרבייט — דאָס העכסטע אַרבייט־פאַרלאַנגען — וועט צוגעגעבען ווערען: אויסער אידען! וועט ערשט פון דער אי־דער־פּראַגע ווערען אַ לעבענס־פּראַגע! נישט קיין „נויט“, נאָר אַ ברויט־פּראַגע! און מערקווירדיג! — וואָס פאַר אַלעמען און ביי אַלעמען איז קלאַר און פאַרשטענדיג, ווערט ביי אונז און בנוגע צו אונז פאַרקניפּט, פאַרקריפעלט און אויסגעדערהט נישט צו דער־קענען.

צי וואָלט דר. רונדשטיין געראַמען דער פּוילישער פּאַליטישער פּאַלקס־באוועגונג אין פּאָזען, אָדער דער רומענישער אין גאַלי־ציען, זיי זאָלען זיך איבערניציווען אויף אַ פאַרטיי מיט אַ ווילד־שאַפטליכען פּראָגראַם? אויף אַן אַלט אָדער אויף אַ ניי באַשאַ־פענעם?

צי וועט עמיץ פאַרלאַנגען פון די אירלענדער, וואָס באַרען זיך פאַר'ן פּאַליטישען לעבען געגען ענגלאַנד, אָדער די אַרמענער, וואָס האָבען דיזעלבע נאַציאָנאַל־פּאַליטישע חשבונות מיט טערקיי, — זיי זאָלען זיך איינמאַל פאַר אלע מאל ערקלערען פאַר אָדער געגען מאַרקס?

צי ווייסט איהר נישט, דר. רונדשטיין, אז די ציוניסטישע אָדער אידיש־נאַציאָנאַלע אַרבייט וואָלט זיך שוין צו גליקליך גע־שעצט, זי זאָל ברענגען דאָס אידישע פּאַלק צו דער מדרגה, עס זאָל

האבען זיין אייגענע, באזונדערע פראגע פון „מייז“ און „דיין“, פון „ארבייט“ און „לויז“: פאר זיך אליין, ביי זיך אין דער האנט! מען זאל קאנען צוגעהן און קלערען איבער איהר מיט'ן אייגענעם פרייען ווילען?

צי ווייסט ער נישט, אז נישט נאָר גאנצע פראַגראַמען זענען אַצינד נישט צום אויספיהרען פאר און דורך אידען באזונדער, נאָר אז אפילו די קלענסטע תקונים, — איד וויל שוין נישט באנוצען דאָס קלינגענדיגע וואָרט „רעפארמען“, — קליינע פארבעסערונגען, וואָס ליגען האַרט ביי דער גרענעץ פון צדקה, מצוות ומעשים טובים, באַ! אַז אפילו צדקה, מצוות און מעשים טובים אליין זענען ביי אונז נישט אין דער האנט?

און ווייסט דר. רונדשטיין פון אן א ו י ס פ י ה ר ל י כ ע ז געגענווארטס־פראַגראַם אויף א צ י נ ד, אויף שוין, — וואָס שווייגט ער? פארוואָס וואָרט ער, די ציוניסטען זאָלען עס אויפ־ניי ערפינדען?

3.

דאָס לעבען איז א י י ז לעבען, און פארשידענע לעבענס־פראַגען באריהרען נאָר פארשידענע זייטען אָדער פארשידענע פונקטען פון לעבען. ווי די פראַגען, אזוי די פארטייען! די פאָר־טייען באַשעפטיגען זיך מיט פארשידענע פראַגען, און באריהרען זיך, גלייך מיט זיי ארום און ארום אויף אלע גרענעצען. „באריהר־רען“ איז אבער נישט „דעקען“. צוויי פראַגען, וואָס דעקען זיך, אָדער וואָס וואַרטען אויף איין ענטפער, זענען נאָר א י י ז פראַ־גע, נישט צוויי! צוויי פארטייען, וואָס זוכען דעמזעלבען צוועק און ווילען איהם דערגרייכען מיט דיזעלבע מיטעל, זענען נישט קיין צוויי, נאָר א י י ז פארטיי! אזוי אויך דער ציוניזם. אלס אידישע באַוועגונג, וואָס באַהאַנדעלט די אידישע לעבענס־פראַגע, באריהרט ער און איז, צו אלעם ערשטען, אָפּהענגיג פון דער אל־געמיינער לעבענס־פראַגע (דער פונקט, וואָס איז ליידער זעהר ווע־ניג באַשפראַכען!) און באריהרט נאָר אויסער דעם אלערליי נעבען־און הילפ־פראַגען, ווי קולטור, גלויבען, היגיענע, ווירטשאַפֿט, קונסט א. ד. ג.

א ציוניסט קאן זיך באשעפטיגען מיט דער קארסעטעד־פראַג-גע, צוליב דעם געזונט פון אידישע פרויען... און דאָך איז דער ציוניזם קיין קולטור־פראַגע, קיין רעליגיאָן־זאך, קיין ווירטשאַפטס־פראַגראַם, קיין קונסט, פונקט ווי ער איז קיין קארסעט־און קיין אַנטי־קארסעט־פראַגע... ווייל פראַגען, וואָס באַריהרען זיך, צי זיי ווירקען געגענווייטיג אויף זיך מעהר אָדער וועניג, גלייך צי קאָפּ פּויר — דעקען זיך נישט! און דער ציוניזם, ווי ער זאָל נישט פיהלען די באַריהרונג מיט דער ווירטשאַפטליכער פראַגע, קאן נישט נעמען אויף זיך צו היילען די סאַציאלע וואונדער, פאַרקערט — יעדער ענטפער אויף יעדער ווירטשאַפטליכער פראַגע מוז צושלאַגען די ציוניסטישע פאַרטיי און אַרויסוואַרפען פון דער פאַלקס־באַ-וועגונג די ק ל א ס ע ו, וועלכע דער ענטפער וועט שעדיגען צוליב אנדערע! קיין ר א ד י ק א ל ע ר גאַנצער ענטפער קאן עס שוין געוויס נישט זיין!

עס איז פאַרשטענדליך, אז דער פאַליטישער ציוניזם, וואָס וויל און מוז זאמלען די מיטלען אויף אויספיהרען זיין לעצטען צוועק ביים גאַנצען פאַלק און מוז זיך דעריבער אַרגאַניזירען אי-בעראַל, בשעת דאָס אויספיהרען אליין מוז ליגען אין די הענט פון איינצעלנע מענשען און אויף אַ געוויסען פּלאַץ, — אַז זייענדיג איז אַזאַ לאַגע, מוז דער פאַליטישער ציוניזם געבען יעדען קעמערעל פון צושפּרייטען אַרגאַניזם, יעדען רעדעל אין דער צוואוואַרפענער מאַשין עפעס צו טון, און זעהט, ווי „רעדער“ און „רעדלעך“ פאַרנעמען זיך מיט נאָהנט־ליגענדיגע הילפס־פראַגען, ווי אידישע קולטור, אידישע קונסט, אַרגאַניזאַציאָן פון אידישע אַרבייטער, וכדומה... אַניט וואַלטען די „קעמערלעך“ פאַרשטאַרט און אָפּגע-שטאַרבען, די רעדלעך זיך צולאָפען, און דער „קאָפּ“ איז ווין וואַלט קיין הענט און פיס און וועמען צו באַפעהלען נישט געהאַט! אויך איז זעלבסטפאַרשטענדליך, אז וואָס ווייטער די הילפס־פראַגען לי-גען פון מיטלע־פונקט (פון באַזעלער פראַגראַם), וואָס וועניגער די פראַגען, פאַר וועלכע די פאַרטיי־מענער אַנימירען אין ציוניסטישע גרויסע פאַרזאַמלונגען, באַריהרען דעם א י י ג ע נ ט ל י כ ע ן ציוניזם, וועט אַלץ וועניגער איינהייט זיין צווישען די פאַרזאַמלע-טע, און וואָס שאַרפער עס וועט זיין דער אונטערשיד, אַלץ פּלאַ-

כער און מיטעלמעסיגער וועט ארויס די החלטה... נאָר דערמיט מוז מען זיך באַנגיגען! עס קאָן אַנדערש נישט זיין!

דאָס האָבען מיר געזעהען אויף אלע קאָנגרעסען בנוגע צו קול-טור, און דאָסזעלבע זעהען מיר אויך איצט בנוגע צום ווירטשאַפּט-ליכען פּראָגראַם. ווי געלעהרט עס איז נישט געווען דר. גורעוויטש'עס פּאַרטראַג אויף דער מינסקער אסיפה, זענען אלע זיינע פּראַקטישע עצות נישט מעהר געווען, ווי בעלי-בתי'שע האַלכדימילעזן...

נאָר פון דאָנען איז נאָך נישט געדרונגען, ווי דר. רונדשטיין וויל, אז דער ציוניזם מוז זיך בויען אויף א פ ע ס ט ע ז ווירט-שאַפּטליכען סיסטעם; פּאַרקערט, געדרונגען איז, אז דער ציוניזם, וואָס וויל און מוז זיין א פּאַלקס-באוועגונג, טאָר נישט בויען אויף א ווירטשאַפּטליכען סיסטעם, וואָס קאָן העלפען נאָר איין קלאַס מיט'ן שאַרען (ווען אפילו מיט'ן עהרליכסטען) פון אַנדערע!

די ציוניסטישע פּאַרטיי, אלס אידישע פּאַלקס-פּאַרטיי, מוז זיך שמעלען א י ב ע ר די אידישע קלאַסען, ווי שאַרף זיי זאָלען זיך נישט אָפּשניידען איינע פון דער צווייטער און ווי פּאַר-שידען און ווידערשפענסטיג עס זאָלען נישט זיין זייערע אינטער-רעסען! דער ציוניזם האָט נישט דאָס רעכט צו פּאַרווערען זיינע מיטגלידער צו ווירקען א ו י ס ע ר ה א ל ב דעם ציוניזם. אויף איי-גענער פּערזענליך פּאַראַנטוואָרטליכקייט לויט זייער אייגענעם געדויען און איבערצייגונגען; אָבער אין ציוניזם אליין קאָן נאָר אַנ-גענומען ווערען א געוויסער אומשולדיגער קערן פון וואָס עס איז פּאַר א ווירטשאַפּטליכען פּראָגראַם, און נאָר מיט'ן צוועק, דער אידישער אַרבייטער זאָל נישט פּאלען נידעריגער פּאַר'ן אַרגאַניזירטען נישט-אידישען!

שמעלען זיך, ווי דר. רונדשטיין וויל, אויף א סאָציאלען פּוס, הייסט פון ציוניזם מאַכען א גאַנץ אַנדער פּאַרטיי; נישט קיין אי-דיש-פּאַליטישע, נישט קיין נאַציאָנאַלע, נאָר א פּאַרטיי מיט גאָר אַנדערע צוועקען!

דר. רונדשטיין פּאַרלאַנגט אָבער נאָך מעהר. עס איז איהם וועניג צו פּאַרלאַנגען, דער ציוניזם זאָל זיך גרינדען אויף א סאָ-ציאַל-ווירטשאַפּטליכען קלאַסען-פּראָגראַם, ער וויל נאָך דעם איינ-

ציג נאַטירליכען פאַרטייפונדאמענט — דעם נאַציאָנאַליזם אַוועק-שאַפּען.

„בשעת דער נייער מענש — זאָגט דר. רונדשטיין — שטרעבט זיך צו באַפרייען פון נאַציאָנאַלען אַבערגלויבען און באַמיהט זיך אַראָפּצואוואַרפען פון זיך דעם שאָוויניזם (די פּאַלשע נאַציאָנאַלע גאווה), ווילען די אידען (ציוניסטען?) גרינדען אן אייגענע אָרגאַניזאַציע אויף דעם אָפּגעלעבטען נאַציאָנאַליזם! דאָס אידישע פּאַלק, וואָס וויל דאָס פּעהיגסטע זיין צו די אַלגעמיינע מענשליכע אידעאַלען, פאַרבאַלנדישעט, צו דר. רונדשטיינס באַדויערען, אויף די פּאַלשע וועגען פון אַ וַעקוּינצעלט אונטערגעהאַלטענעם נאַציאָנאַל-געפיהל, וואָס איז געגען פּראַגרעס און נאַנץ אַפּט שעדליך (פאַרגלייך „ניוואַ פּאַלסקאַ“, „גאַזעטאַ פּאַלסקאַ“ וכדומה).

מיר האָפּען, אז דר. רונדשטיין מיינט עס אין אַלגעמיינעם, אז ער מעסט אַלע נאַציאָנאַליזמען מיט איין מאָס... אנדערע טוען נאָך אנדערש! פּרעמדע נאַציאָנאַל-שפּראַכען, פּרעמדע מדינות, אַנדערע פּעלקער-זעלען, אַלערליי היסטאָרישע טיפּען זענען כשר, אפילו הייליג, און פאַרדינען, אפילו פון אונזער זייט, אויף מסירת נפש, און נאָך אונזער אייגענער נאַציאָנאַליזם איז אַלס אַ י ד ע ע — געגען פּראַגרעס, אַלס פּאַליטיק — געפּעהרליך! נאָר אַ י ד י-ש ע אייגענאַרט, אַ י ד י ש ע קונסט, אידישע שפּראַך, גע-וואוינהייטען און מנהגים זענען „אַלטע לאַפּען אויפ'ן מיסט אַרויס-צואוואַרפען“... און דעם דר. רונדשטיין מוזען מיר ענטפּערען, אז די אַלגעמיינע מענשהייט אין געשטאַלט פון אַ ו ו ע ל ט-סטאַדע פון איינצעל-פּערזאָנען איז שוין אין שוםטערגאַס באַקאַנט אַלס קאַמירואַיאזשער אידעאַל! די מענשהייט, אַלס העכסטער אָרגאַניזם, מוז באַשטעהן פון פּרייע און זאַמע פּעלקער, ווי פּעלקער — פון פּאַמיליען, און די לעצטע — פון איינצעל-פּערזאָנען. אז דער „פּראַגרעס“ פאַרלאַנגט נישט די פאַרניכטונג פון פּעלקער, אזוי ווי ער פאַרלאַנגט נישט די פאַרניכטונג פון איינצעלנע אָרגאַניזמען, אום אויפצולעבען און צו באַפרייען די איינצעלנע „קעמערלעך“ אין לייב! דער פּאַרטשריט געהט נישט אזוי פלאַך! ער פאַרלאַנגט נישט נאָר אַ ב ר י י ט, נאָר אויך אַ ה ו י ד און ט י ה לעבען, און צו דעם צוועק מוזען זיך פאַרבינדען וואָס אַמאָל העכערע אָרגאַניזמען!

און פון נאַציאָנאַליזם ביז שאַוויניזם
 איז ווייט! מען טאר זיי אונטער דער האַנט נישט אויסמישען.
 נישט פאַרבייטען. ווי מען טאר עס נישט טון בנוגע צו גוטע
 און שלעכטע, קלוגע און נאַרישע מענשען!
 עס וועט קיינער נישט זאָגען: פאַרניכטעט א מענש, ווייל ער קאָן
 ווערען שלעכט! מען זאָגט: זוכט מיטעל, ער זאָל גוט זיין!
 בפרט אידישער נאַציאָנאַליזם, וואָס האָט קוים קראַפט זיך צו
 שיצען. און קאָן קיין ביזע חלומות נישט האַבען!

מיר זענען אַרויסגעטראָטען געגען דר. רונדשטיין נישט אַלס
 גואַל־הרם פון ציוניזם; דערצו האָט דער ציוניזם נאָהענטערע
 קרובים, נאָך וועניגער צו פאַרטיידיגען דאָס בעל־בתי'שקייט אין
 דער ציוניסטישער פאַרטיי... מעהר איז אונז געגאַנגען וועגען נאָר
 ציאָנאַליזם, און נאָך מעהר — וועגען אמת, וואָס דר. רונדשטיין
 פאַרטונקעלט און פאַרשמירט מיט מכלומר'שט געלעהרטע פראַזען
 און קלינגענדיגע ווערטער מכלומר'שט אין דער מלחמה געגען פראַז־
 זען און קלינגענדיגע ווערטער!

וועגען אידישער חוצפת.

עס איז פשוט משוגע צו ווערען!

וואָרים באמת — וואָס טוט מען?

נעלט אויף בעלער, ווערט וואָס אמאָל וועניגער! נייע שאַנץ
סאַנעטקעס, מען זאָל קאָנען האָבען אן אווענט יצר-הרע פאר א
רובעל, קומען נישט. נייע קלאָאונען — דער ציריק זאָל אינטערע-
סאַנטער ווערען, באַווייזען זיך נישט, און פאר דער פאָליטיק געהט
זיך אַן די גרינע גאַל...

וואָס איז היינט פאָליטיק? גאַרנישט!

איז פאָרן געהט א סדרה — אסומפציאַניסטען; ווייסט דער

טיוועל וואָס פאר א שוואַרצע חברה דאָס איז!

דער „פּשעגלאַנד-טיגאָדניאַווי“, וועלכען די „ראַלאַ“ האַלט
פאַר א אידיש בלאַט, זאָגט, אן די אסומפציאַניסטען זענען א באַר-
האַלטענע חברה פון גלחים-אינטריגאַנטען, וואָס ווילען איבערקע-
רען די גאַנצע פראַנצויזישע רעפּובליקאַנישע שיסעל, און אונזער
„קוריער וואַרשאַווסקי“, לעווינטאַל'ס, דעם געוועזענעם אפּוטרופּוס
פון אידישען שפּיטאַלס בלאַט, זאָגט להיפּוד: די אסומפציאַניסטען
זענען ווייסע שטילע טויבען, וואָס האַלטען זיך אין דער הויך אויף
די שפיצען פון קלויסטער און מען הערט נישט זייער פאַרע...

און געה, ווייס!

פון אפּריקא הערט זיך נישט מעהר, נאָר ויסען ויחננו. אַהין
גערוקט, אַהער גערוקט, צוויי בורען געפאַלען, פיער ענגלענדער
געפאַנגען. — עס ווערט נמאָס ומאָס!

ענגלאַנד האָט זיך פאַרקויכט אינמיטען איינשלינגען דעם
בור; נישט ארויסצואוואַרפען, נישט אַראַפּצושלינגען!

וואַלמען כאַטש די בורען אונטערגעלעגט יאַהאַניסבורג, אין
דער לופט זי אויפצורייסען! וואַלט כאַטש געפאַלען א הייסער
דימאַנטענער רעגען...

פון כינא קומען אזוינע שקרים, אזוינע גוזמאות :
 אז, ווען נישט, וואס אויף דער קראקעווער פארשטאנדט איז
 פארטאן אן אפען געוועלכ מיט א שילד מיט כינעזישע אותיות—
 ווען נישט, וואס דארט שטעהט א בפירוש'ער לעבעדיגער כינעזער,
 מיט אן אמת כינעזישען צאָפּ, אויף וועלכען די ווייבער קוקען מיט
 וואסער איז מויל און אויגען פאר קנאה, ווען נישט, וואס ער שטעקט
 א גאנצען טאָג און פארקויפט, ווי ער אליין זאָגט, ריינעם כינעזי-
 שען טיי מיט א צולאָג, וואָלטען מענשען געזאָגט : „איוב לא היה
 ולא נברא!“ — עס איז קיין מלחמה נישט פארטאן, קיין כינא נישט
 דא! עס איז א חלום, אן אויסגעטראכטע מעשה; ווי די דריי
 פראנצויזישע ברודער „גלייכהייט, פרייהייט, ברודערשאפט“, מיט
 וועלכע מען האָט א לאנגע צייט צו נארען געמאכט דעם עולם.
 הכלל — פוסט, תהו ובהו!

וואָס דען טוט מען? פון וואָס שרייבט מען אין צייטונגען!
 האָט מען זיך טאָקע אזוי לאנג געבראַכען דעם קאָפּ, ביו מען
 האָט באקומען פון וואָס צו רעדען, מיט וואָס די צייט צו פאַר-
 ברענגען; אבי נישט פון זיך אליין צו קלערען, אבי פטור צו ווע-
 רען פון נאַציאָנאַליזם, ציוניזם און אַלערליי געטאַנעשפענסטער,
 וואָס שרעקען די ווארשעווער לייט בייטאָג און ווערגען זיי ביי-
 נאַכט... א ניי עסק האָט מען געפונען: די — א י ד י ש ע
 ח ו צ פ ה !

עס איז אפילו נישט קיין נייע זאך! נאָר אפילו וואָרט, דער
 גרעסטער שניידער פון פאַריו, וואָס שאַקעלט מיט גאַנץ ווארשוי,
 ווי מיט א לולב, איז אויך נישט מחויב, אפילו נישט איין מאָל אין
 יאָהר, אויסצוקלערען א נייע מאָדע; ער נעמט אן אלטע, און
 פרישט זי אויף, און די אלטע מאָדע ווערט ניי, צוריק שעהן, און
 ווערט צוריק א מאַנגעט, וואָס ציהט אויס ביי די ווייבער דאָס
 האַרץ און ביי די מענער דאָס ביסעל מטבעות...

די פראַגע וועגען אידישער חוצפה איז זעהר אלט; אזוי אלט,
 ווי די אידיש-פּוילישע, אָדער די פּויליש-אידישע אסימילאַציע, מיט
 איהר אלטען פראַגראַם, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין איין
 וואָרט: „שאַ! שאַ!“ שטייל זאָל זיין! דיין קול זאָל מען נישט
 הערען! דייע תנועות זאָל מען נישט זעהן! קיין פאַח, קיין פאַלע,
 קיין אידיש וואָרט! כפרט איז א „צוקערניע“.

אזוי האָט עס געהייסען!

טראָגען א לולב מיט אן אתרוג אין גאס — פוי, אידישע חוצפה! יענער מיט די אָנגעצונדענע ליכטלעך און בעזעמלעך, — מען! אן איבערגעשפּאַלטען פוטערען מיצעל, צוזאַמענגעבונדען מיט בענדלעך, איז א מחיה; א „פּרוּוועסאָווקע“ — זאָל נאָט הי-טען! א העזה זיך צו ווייזען דערמיט אין גאס! ווער שמועסט רעדען א וואָרט אידיש אין גאס, אין טראָמווי, אין וואַגאָן פון אייזענבאהן, — דאָס איז שוין שפּיץ-די-שפיץ חוצפה!

א צייט לאַנג האָט א אידיש-פּוילישער, אָדער א פּויליש-אידי-שער משכיל גאנצע טעג און נעכט געשפּיגען מיט „חוצפה“... אַלץ ווערט אבער נמאס און די חוצפה איז אויך נמאס גע-וואָרען! מען האָט אָן איהר פאַרגעסען... אצינד, אין דער שלעכטער צייט, האָט מען זיך אָן איהר דערמאָנט, מען האָט אַרויסגערוקט פון אַלמען אויווע א צובראַכען ערדערען טעפעל מיט'ן פאַרגליווערטען, פאַרשימעלטען חוצפה-מאַכל, מען האָט איהם אויפגעפרישט, דער-וואַרעמט, צוגעוואַלצען, צוגעפעפערט... און, נאָט אייך, אינגלעך און מיידלעך און עסט! פאַרשמופט אייך די מיילעך און רעדט נישט פון געטאָ, ציוניזם, נאַציאָנאַליזם, קייט נישט און שלינגט נישט די האַרטע זאַכען, פון וועלכע א פּויליש-אידישער, אָדער אידיש-פּוילישער מאָגען פאַרדאַרבעט זיך אויף אייביג, אַן קאַרלס-באד וועט איהם נישט העלפען.

און צוריק די אלטע שאלה: צי איז פאַראַן אידישע חוצפה צי ניין?

איינער זאָגט: יא, אן אנדערער: ניין, א דריטער מיינט: אמאָל איז געווען און היינט איז נישט דאָ!
און אלע צדדים ברענגען ראיות, פאַררופען זיך אויך פאַקטען.
נאָט אייך עמליכע:

עס איז פאַראַן אין וואַרשוי א „צדקה גדולה“. נישט קיין אידישע, נישט קיין קריסטליכע, נאָר בכלל א צדקה גדולה, הייסען הייסט זי: „וואַרשאַווסקע טאוואַרוזשיסטוואַ דאַבראַטשינאַשטשי“ פאַרשרייבען דער צדקה-גדולה הייזער, קאַפיטאַלען, מען יעדער, אפילו דער גרעסטער חוצפה-ניק — א איד! דער „סטרוזש“ פון הויז, וואָס געהט פון צייט צו צייט ארום פון טיר צו טיר מיט א

רשימה אויף נרבות פאר דער צדקה גדולה, מאכט אויך נישט קיין חלוק, ווען ביי וועמען פסח געפאלט! ווער עס גיט, דעם פארר שרייבט ער, ביי דעם נעמט ער.

הכלל—די חברה נעמט ביי אלע; גיבען, זאגט מען, גיט זי נישט אלע... און עס איז קיין וואונדער נישט! מיר האבען ערשט מענס, אונזער, „קהל-שטוב“, מיר האבען אונזערע בעלער און קאנצערטען אויף צדקה, אונזערע „שניידקוילען“ אפילו פאר אידישע ארעמע לייט! אויף דעם גרינדען מיר א נייע א י ד י ש ע „צדקה גדולה“, וואס די רעגירונג האט שוין ערלויבט...

און צווייטענס, ווייזט אויס די „ראלא“, די „ניווא פאלסקא“ און דערגלויכען עהרליכע בלעטער, אז צדקה קומט פון לויטער ליעבשאפט, און — אויף ליעבשאפט האבען די קריסטען א מאנאפאלי; עליכו, איז די צדקה גדולה, וואס איז געבויט אויף ליעבשאפט צו ארעמע לייט, א ק ר י ס ט ל י כ ע חברה... אזוי וואס? אידען גיבען אויך אמאל געלט? אויף וואס גיבען זיי נישט?

הכלל — עס איז פאראן א צדקה גדולה, וואס נעמט ביי אלע, גיט נישט אלע — א פאקט!

דער עיקר איז, אז וואו עס איז פאראן א חברה, מוזען זיין גבאים, און וואו עס זענען פאראן גבאים, מוז זיין א קלפי... איז דער עיקר שאלה נישט, וואס די חברה טוט, — צי בויט זי הייזער, צי טיילט זי פאר ארעמע לייט, וכדומה, נאר — ווער דא ר א ר ו י ס פ ו ן ק ל פ י ?

כל-זמן אידען האבען זיך צונויפגענומען ביי דער קלפי און געמאכט יד-אחת מיט די ליבעראלען, וואס האבען, פאר דער קלפי און נאך דער קלפי (דאס הייסט: כמעט א גאנץ גערענדיג יאהר, ווייל חברות און קלפ'ים איז דא אסך!) צו די אידער לעך געשמייכלט און צוגעוואונקען, איז גוט געוועזען, האבען די ליבעראלען געהאט די חברה אין דער האנט! ... דאס יאהר אבער זענען וועניג אידען געקומען צו דער קלפי, זענען ארויס כמעט סאמע ווייסע מיוחסים און שווארצע ארטאדאקסען...

ווערט א מחלוקת:

זאגען טייל, אז עס איז א העזה געוועזען פון אידען, נישט צו קומען קאפ אויף קאפ צו דער קלפי און איבערלאזען די ליבער-

ראַלען אַהן הילף, און אנדערע זאָגען: פאר א שמיכעל, וואָס איז שוין פאַרגליווערט געוואָרען אויפ'ן אלטען ליבעראַלען פנים, האָר בען שוין אידען די חוצפה נישט געהאט צו קומען צו דער קלפּי... זיי ווייסען שוין, אז די האַלב גע'פּנר'טע קאָץ וועט שוין פאר זייערמוועגען מיט'ן עק נישט ריהרען...

נומער צוויי:

עס איז פאַראַן אין וואַרשוי א חברה, וואָס גיט בעלי־בתים קרעדיט אויף הייזער...

אידישע בעלי־בתים איז פאַראַן אין וואַרשוי א דריטעל; די רעקטאָרען האָט די חברה דריי. האָבען זיך די נאַלעווקעס מיט'ן גרויבאָוו געוואַנדערט, פאַרוואָס זענען אלע דריי דירעקטאָרען נישט קיין אידען... און, אז איינער פון די דריי דירעקטאָרען איז נפטר געוואָרען, האָבען זיי זיך מיטש געוועזען, פרוואווען אַפּצו־געבען שטימען פאר א איד...

געראַטען איז זיי נישט... נישט אלע אידישע בעלי־בתים האָר בען געוואָלט א איד; אסך האָבען מורא געהאט פאר א „אידישען טשינאווניק“...

זאָגען טייל: אז די אידען האָבען די העזה נישט געהאט צו מאַכען יד־אחת, אויסצוקלייבען א אידישען דירעקטאָר; און אַנ־דערע זאָגען, אז עס איז א חוצפה געוועזען, אזוינס גאָר צו ווע־לען!...

נומער דריי:

עס זענען פאַראַן אין וואַרשוי אידישע סקולפּטאָרען, אסך אידישע סקולפּטאָרען, האָבען זיי זיך צוזאַמענגענומען מיט עטליכע קריסטליכע חברים, געמאַכט אן אסיפה, און מען האָט אָפּגעקלערט: היות די סקולפּטאָרען האָבען עד היום נאָך קיין צעך נישט, זאָל מען מאַכען א צער.

מען האָט אָנגעגעבען וואו מען דאַרף, א בקשה; עס איז גע־קומען אן ערלויבניש, און דער מאַגיסטראַט האָט פאַרבעטען די סקולפּטאָרען אויף א זיצונג, מען זאָל עפענען דעם צער.

דאַכט זיך, אַלץ איז דער בעסטער אַרדנונג; דער באַאַמטער פון מאַגיסטראַט עפענט די פאַרזאַמלונג, לעגט פאַר, מען זאָל אויס־קלייבען עלטסטע, א קאַסירער, א סעקרעטאַר... שפּרינגען אַרויס די עטליכע קריסטליכע סקולפּטאָרען און זענען מודיע דעם באַאַמ־

טען פון מאגיסטראט, אז זיי קאנען מיט אידען צוזאמען, בשום אופן, קיין צעד נישט מאכען, אז די אידען קענען נישט די ארכייט, זיי זענען פושער, מאכען און פארקויפען טאנדעט און אזוי ווייטער, ווי אין „ראלא“ שמעהט, ווי אין „ניווא פאלסקא“ שמעהט, און — ווי אלע גוטע, פרומע קריסטען זאגען...

און — די קריסטען האבען פארלאזט דעם זאל...

א ו ז ע ר ע אירישע סקולפטארען האבען נישט געוואלט גרינדען דעם צעד אהן די קריסטליכע חברים, האבען זיי די אסיפה אפגעלעגט... אנגעהויבען איבעררעדען, טענ'ען, געבען צו פאר-שמעהן; באשר ככן — עס איז נישט גלייך, נישט מענשליך! אי-דען — א נוצליך פאלק, אירישע סקולפטארען — נוצליכע בעלי-מלאכות; און אנטיסעמיטיזם איז א פאסקודנער בלבול, וכדומה... און דערמיט איז דערווייל אוועק א צייט...

און דיועלכע צייט, וואס די אירישע סקולפטארען האבען בא-נוצט צו פארשווארצען ביי די קריסטליכע חברים דעם אנטיסעמי-טיזם, האבען די קריסטליכע סקולפטארען באנוצט אביסעל קלי-גער: זיי האבען זיך באמיהט און איינגעגעבען א בקשה, און בא-קומען אן ערלויבניש אויף א קריסטליכען צעד, און דערמיט אליין איז אפגעפאלען די ערשטע א ל ג ע מ י י נ ע ערלויבניש...

דאמאלט ערשט הויבען אן אונזערע אירישע סקולפטארען צו קלערען וועגען א באזונדערען אירישען צעד! זאגען טייל, עס איז א וואונדער, וואס זיי האבען די העזה נישט געהאט צו בלייבען אויף דער ערשטער אסיפה, און צו גרינדען דעם צעד אהן די קריסט-ליכע חברים...

אנדערע אבער זאגען, אז עס איז א אירישע חוצפה, היינטיגע צייטען צו גרינדען אין פ ו י ל י ש ע ן ווארשוי א א י ד י ש ע ן צעד...

וואס דען? ווארטען דארף מען!... דער אנטיסעמיטיזם וועט דאך אמאל אנטערגעהן... ער וועט מוזען אונטערגעהן!

און אז דער אנטיסעמיטיזם וועט אונטערגעהן, וועט מען אריין-נעמען אירישע בעלי-מלאכות אין די קריסטליכע צעכען! אי וואס? די קריסטליכע צעכען האבען קריסטליכע הייליגע פענער; יעדער צעד האט זיין קריסטליך-הייליגען פאטראן, זיינע קריסטליכע ימים-טובים, — וועט זיך דאך דער אירישער גאט נישט בייזערען, אויב

די אידען וועלען דאָס אלץ מיטמאכען! הלמאי, עם האָט נאָך קיין-
נעם קיין דונער נישט געטראָפען ביי א יאָלקע! און אז נישט, ווע-
לען די אידען נישט האַלטען די ימים-טובים פון צעד, נישט
טראָגען די פאָן. מאי כולי האי? וועניג באַגעהן מיר זיך אַהן פע-
נער, אַהן ימים-טובים?!

און, אז דער אַנטיסעמיטיזם וועט אונטערגעהן — וועט מען
נישט האַבען קיין צרות מיט דער נייער סעקציע פון בעלי-מלאכות,
וואָס וויל זיין ריין פון אידען, וואָס פאלט חלשות פאַר א ריח פון
אַ קנאַבעל אָדער א ציבעלע...

און אז דער אַנטיסעמיטיזם וועט בטל ווערען, וועט מען אַנ-
נעמען אירישע דאָקטוירים צו דער „פאָנאָטאָוויע ראַטונקאָווע“
(„גיכע מעדיצינישע הילף“), וועט כאַטש זיין איין פוהר פאַר
כשר'ע זופ ביי דער „געזעלשאַפט געגען בעטלער“, און אויף א סימן
פון כשר וועט מען נישט טרומייטערען, נאָר בלאַזען שופר...
זאל נאָר דער אַנטיסעמיטיזם בטל ווערען! זיפצט דער עולם...

און, האָט מען אָנגעהויבען רעדען פון אירישער חוצפה, וועט
זי שוין אזוי געשווינד פון צונג נישט אראָפּ!... דאָס האַבען שוין
אין זיך אלע אירישע פראַגען, אז זיי ציהען זיך, ווי א סמאָלע, נישט
אַפצורייסען! און עם איז א פשוט'ע זאָך: דאָרט וואו מען טוט,
ווערט אמאָל אַפגעטאָן, אכער וואו מען רעדט און מען קאָן נישט
מעהר נאָר רעדען, — איז טאַקע פון די „ניין מאָס רייד“ נישט
פטר צו ווערען! דערמאָנט מען זיך, אז ערשט נישט לאַנג האָט
איינער פון אונזערע איריש-פּוילישע אָדער פּויליש-אירישע שריו-
בער, א געוויסער „אַהר נומער 2“, געשמעלט אין א בראַשורע די
פראַגע: פאַרוואָס האַבען מיר נישט ליעב די אידען? און האָט
געענטפערט: דורך דער אירישער חוצפה!...

אין דער געזעלשאַפט דערצעהלט דערווייל עמיץ אַ מעשה:

ער האָט געקויפט א בילעט אויף דער אייזענבאהן און איז
אריין אין וואַגאָן, וואו ער האָט זיך אויסגעקליבען אַן אָרט, אַני-
דערגעלעגט דאָס פעקעל, און איז צוגעגאנגען צום פענסטער נאָך
אמאָל זיך געזענענען מיט באַקאנטע.

אז דער צוג האט געריהרט, איז ער צוריקגעגאנגען און גע-
וואלט זיך זעצען, נאך דער פלאץ איז שוין געווען פארנומען און
דאס פעקעל זיינס האט זיך געוואלגערט אויף דער ערד.
— מיין הער, — מאכט ער, נאטירליך אויף פויליש, צו א
קריסט, וואס האט איהם דעם אַרט פארנומען, אבער...
הערט א קלארע תשובה: פאשאַל וואו!...
ווערט ער שוין אביסעל אין כעס, זאגט ער נאך אמאל, ווי
הייסט? עס איז זיין אַרט, זיין פעקעל געלעגען...
ענטפערט יענער, שוין מינו א ווארט מעהר:
— פאשאַל וואו, זשירזשיע!
זאגט ער: ווי הייסט? באצאהלט האב איד גלייך מיט דיר;
האב איד דאס זעלבע רעכט, ווי דו... וכדומה...
הויבט יענער אויף א האנט...
רוקט ער זיך אָפּ פאר דער יד, און ווארט אויפ'ן קאנדוקטאר.
איז איינוועגס קוקט ער זיך אום און זעהט, אז איז וואנאן איז
דא אסך אידען און גאנץ וועניג קריסטען.
„פאר'ן ערנסטען פאל“... טראכט ער...
דער קאנדוקטאר קומט דערווייל אריין; הערט איהם אויס,
און פרעגט דעם עולם, ווי אזוי איז עס געוועזען? צי עס איז
אמת, וואס דער איד זאגט?
דער קריסט, וואס האט דעם אַרט פארנומען, שווייגט און
שמייכלט פייניגגעריש.
די אידלעך איז וואנאן שווייגען אויך. נאך די עטליכע קריס-
טען רופען זיך אָן, דאכט זיך, שלא ממין הטענה:
עס איז מיט די אידען — זאגען זיי — נישט מעגליך צו
פאהרען צוזאמען אין איין וואנאן: שטענדיג אומרוהען, שטענדיג
האָבען זיי טענות, טשעפען זיך אָן, ווי א סמאלע... מען דארף פאר
זיי האָבען עקסטרא וואנאנען, ווי פאר פיה...
דער קאנדוקטאר, וואס איז גארנישט געווארן געווארען, געהט
נאטירליך ארויס מיט גארנישט...
די קריסטען רעדען ווייטער, ווי אוממעגליך עס איז צו פאהר-
רען מיט אידען צוזאמען; די אידען שווייגען, איינער פון זיי האט
דאך נישט אויסגעהאלטען! עס איז געוועזען א איד, לויט דער נאָן,
נאך א קריסט, לויט די וואנאנען!

— אמת אידישע חוצפה! — האָט ער אויסגערופען אויף אַן עכט אידיש-פּויליש לשון, — אַ לאַדע וואָס, מאַכט מען אַ געשריי! און אַן אַנדערער האָט דערצעהלט אַן אַנדער מעשה:

— איד געה, — זאָגט ער, — אין גאס, טרעף איד א באַר קאַנטען פון פּראַווינץ, אַמאָל ביי מיר געוועזען! איד האָב'ן גער קענט אלס סוחר, אלס גרויסען סוחר; גרויסען קרעדיט געהאַט!... ביי מיר טאַקע געקויפט... געהאַנדעלט — נישט קשה... געדונגען זיך, נאָר געצאָהלט צו דער צייט.

פּלוצים האָט ער אויפגעהערט צו קויפּען... רעכען איד, ער איז איבערגעגאַנגען צום קאַנקורענט... וויל איד איהם שרייבען... היות... עס פאַסט נישט... איד וועל איהם העכערען דעם קרעדיט... קלער נערען די פּרייזען... וכדומה... האָב איד אַבער פאַרגעסען... פאַר-נומען, ווי איהר ווייסט...

אַז איד טרעף איהם אבער אין אַ גאַס, דערמאַן איד מיר, אַ זכרון, ברוד השם, האָב איד! געה איד צו, שלום עליכם!... ווי אזוי רערט מען מיט אַ איד פון פּראַווינץ? שלום עליכם... געשעפט איז געשעפט!...

איד זעה, ער איז אָפּגעריסען! ביי מיר איז ער געוועזען איז בעל-בתישע קליידער; רעכען איד, אַז דאָס איז ער צו מיר געקור מען איז גאַנצע קליידער, אַבער אין גאַס, — אַ פּראַווינץ אידעל, — טראַגט ער זיך, ווי אין דער הים!... פּראַווינץ-גבירים, ווייסט מען שוין, געהען אָפּגעריסען, נעכטיגען אין אַרעמע גאַס-הייזער, עסען איז די ביליגע קיכען... אַזאַ טבע האָבען זיי. הכלל — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום!“...

קלער איד מיר אזוי: אהיים פיהרען, איז אַ בושה פאַר'ן לאַקיי; פאַרבעט איד זייהם אויף שוואַרצע קאווע... מו'הסתם אויף די נאַלעווקעס, צו קאַנאַריק'ען...

פאַהרען מיט איהם אויף אַ דראַשקע, פאַסט נישט; געהען מיר צופּוס, כאַמש, איהר ווייסט, אַז די פּיס ציטערען מיר... נאָר— איבערגעקומען!

מיר זיצען שוין ביי דער קאווע... זאָגט ער מיר, ער איז הונג געריג!

היים איד עפעס דערלאנגען... זעה איד, — ער פרעסט!

טראכט איד — א פראוויניץ אידעל, פרעמד געלט, שלינגט
 ער! ... נאָר, — ער וועט שוין באצאהלען דערפאר!
 איד שפּרינג שיער נישט אויס דער הויט, נאָר אויסהאלטען
 מוז מען... ענדליך, איד אַטעם אָפּ! ער האָט, מיט גאַטס הילף אָפּ-
 געגעסען, אָפּגעווישט זיך די וואַנסען מיט דער פּאַלע...
 פּרעג איד איהם: וואָס הערט זיך? און וויל צושלאַגען צום
 געשעפט.

זיפצט ער!

פּרעג איד: „וואָס זיפצט איהר?“

ענטפערט ער, אז ער האָט שוין דריי יאָהר באַנקראַטירט,
 זיצט אָהן פּרנסה... וואַלנערט זיך אַרום אין וואַרשוי, זוכט א שטעל...
 א העזה פון א קבצן!... ענטפערט ער מיר „שלום עליכם!“
 געהט ער מיט מיר אויף שוואַרצע קאווע! איהר הערט א חוצפה!
 ער פּרעגט מיך נאָר, וואו איד וואוין! ער וויל נאָר צו מיר קומען!...
 און נאָר און נאָר אַזוינע מעשיות דערצעהלט מען וועגען
 א י ד י ש ע ר ח ו צ פ ה !

1901

דער פאקט און די פרעסע.

געשהן איז דער פאקט אין ווארשוי, אויף דער קראקויער פארשטאדט, אין א אירישעו באנקגעשעפט.

די געשיכטע איז געווען אן איינפאכע, נאך ווי פארשידענ-ארטיג און פארשידענפארביג האָט זי זיך אָפגעשלאָגען אין דער פרעסע.

געשהן איז די סצענע אין א שעהנעם העלען פארמיטאג, אין באנקגעשעפט זיצט פליגעלמאן, קלערט הוריות און ווארט אויף א קונה. אין צווייטען צימער זיצט דער בוכהאלטער זומער-שפרענ-קעלע און קלערט, מיט דער פערער אונטער'ן אויער, ווי אזוי צו פארשרייבען עפעס א שפעקולאציע אויף א ווערטפאפיר. אין דרויסען, ביים שוויפענסטער, וואו עס ליגען אויסגעלעגט אלערליי גאלדענע, זילבערנע מטבעות, באנקצעטלעך, בילעטען און ווערטפאפירען פון גאנץ אייראפא, האָט זיך אָפגעשטעלט וואשלאַפסקי. ער באטראכט דאָס פארשידענע געלט און נעמט זיך רעכט און עפענט די טיר פון געשעפט. ער גריסט שטאַלץ, ווי א „שלאַכ-טשיץ“, פליגעלמאן בויגט זיך דאָפּעלט אונטערטעניג אלס איר און אלס סוחר. וואשלאַפסקי פארלאנגט א ווערטפאפיר פון א גע-וויסען פרייז, זומערשפרענקעלע דערהערט אין צווייטען צימער די באשטעלונג און באווייזט זיך אויף דער שוועל, טאַמער וועט זיין פאר איהם א שליחות אין א צווייט געשעפט אריין; אין דער אייגענער קאסע, ווייסט ער, ליגט נישט פיעל מעהר, ווי אין שווי-פענסטער און גאנץ אָפט מוז מען אריינברענגען פון ערגעץ אַנדערש. וואשלאַפסקי באמערקט נישט דאָס זומערשפרענקעלע. סוחרים געהען שטיל, בוכהאלטער — נאָך שטילער. דאָס פאפיר פאר דעם פרייז, וואָס וואשלאַפסקי האָט פארלאנגט, איז גראד געוועזען, פליגעלמאן דערלאנגט עס און וואשלאַפסקי בעט, מען זאל איהם אויסשטעלען א רעכנונג. פליגעלמאן בויגט זיך איבער'ן

מיש און וויל שרייבען, נאָר אין דער זעלבער סעקונדע כאַפט וואַש-לאַפּסקי אַרויס פון בוזעם-טאַש אַ פּיסטאָלעט. אַינסטינקטיוו לאָזט זיך פּליגעלמאַן אַראָפּ אונטער'ן מיש, וואַשלאַפּסקי שיסט דער-ווּייל און טרעפט, אויפ'ן אָרט פון דער ברוסט, צו וועלכער ער האָט געצילט, פיעל העכער, נישט ווייט פון געלענק פון דער האַנט, אויפ'ן אָרט, וואו עס ליגט די שעלקע. די קויל האָט זיך אַריינגע-טריבען, פאַרוויקעלט אין דער שעלקע, נישט זעהר טיף אין לייב. אין דער זעלבער סעקונדע לויפט אונטער זומערשפרענקעלע, כאַפט אָן פאַרטומעלט וואַשלאַפּסקי'ן ביי דער לינקער האַנט און שטאַ-מעלט: וואָס טוט איהר? (נאַטירליך אויף פּויליש) און וואַש-לאַפּסקי ענטפערט איהם, שווייגענדיג, מיט אַ קויל אין שטערן אַרײַן... וואַשלאַפּסקי אַנטלויפט מיט'ן ווערט-פאַפּיר, זומערשפרענג-קעלע רוקט זיך צו צום שוויפּענסטער מיט'ן בלוטיגען קאַפּ, און בלייבט שטעקען אין פענסטער — און פּליגעלמאַן, וואָס האָט דאָס אַלץ אונטער'ן מיש נישט געזעהן, כאַפט זיך פּלוצלונג אויף, שפּרינגט אַריבער איבער'ן מיש, און לויפט פון געשעפט אַרויס, נאַכיאָגען וואַשלאַפּסקי'ן. וואַשלאַפּסקי לויפט איבער דער גאַס, פּליגעלמאַן נאָר; וואַשלאַפּסקי שפּרינגט אַרײַן אין אַ דראַשקע, פּליגעלמאַן נאָר; וואַשלאַפּסקי שפּרינגט אַרויס, לויפט ווייטער, שטרויכעלט איבער אַ שטיין און פאַלט, פּליגעלמאַן לויפט צו, ווי אויך פּאַליר-ציי, וואָס האָט זיך דערווייל געפונען, און ליגענדיג אויף דער ערד, דערלאַנגט זיך וואַשלאַפּסקי די דריטע קויל אין מויל אַרײַן... עס איז אָנגעקומען די „געשווינדע רעטונג“ און האָט אַוועק געפּיהרט אַזוי וואַשלאַפּסקי'ן, ווי זומערשפרענקעלע אין אַ שפּי-טאַל אַרײַן. דעם בילעט אויף אַ פּאַר טויזענט האָט פּליגעלמאַן אָפּ-גענומען און האָט נאָר געהאַט אַ היזק אין שוויפּענסטער, וואו פאַרשידענע ווערט-פאַפּירען זענען איבערגעוואַשען געוואָרען אין בלוט פון זומערשפרענקעלע'ן.

פּליגעלמאַנ'ען האָט מען לייכט און ביי איהם אין דערהיים אַפּערירט. דאָס שטיקעל שעלקע מיט'ן קיילעכעל האָט די פּאַמיליע באַהאַלטען לזכרון. שבת האָט פּליגעלמאַן „הגומל“ געבענשט, און דאָס ווייב איז דער הויך, אויפ'ן ווייבערשען באַקאַן, האָט זיך צוואוויינט אויף אַ קול, וואָס מען האָט שוין לאַנג אין דער דריטשער שול נישט געהאַט. דערנאָך האָט זי באַקומען מיגרען — —

די רעשט וועט איהר געוואָר ווערען פון דער פרעסע.

מיר מוזען נאָך צוגעבען, אז אין שפיטאָל, ווען מען האָט איהם אויסגעטאָן, איז פון וואַשלאַפּסקי'ן אַראַפּגעפאלען א פאַרוק מיט א פאַלשער באַרד !

דער „גאַסען-לויפער“ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט דעריבער געשריבען, נישט אומזיסט איז ער „גאַסען-לויפער“ ; ער כאַפט, זאָגט מען, נייעס, ווי פליגען.

„וואַשלאַפּסקי — האָט ער מודיע געווען, — איז קיין געבוירענער מערדער נישט, ער שטאַמט פון אַן אלט־שטעטלישער עהרליכער פאַמיליע און האָט באַקומען אַן אַרענטליכע ערציהונג. נאָכ'ן ענדיגען פון פיער קלאַסען, האָט מען איהם אַרײַנגעגעבען אין א געשעפט, פון וואָנען ער איז אַיבערגעגאַנגען צו דער באַהן-ביוראָ, וואו ער האָט זיך לעצטענס פאַרדינט ביז הונדערט רובעל א מאָנאַט. געהייראַט האָט ער די טאַכטער פון זיין פאַרגעזעצטען, וועלכען ער איז געפּלען מיט זיין כאַראַקטער, ווי אַזוי מיט זיין עהרליכער און געטרייער אַרבייט. געלעבט מיט'ן ווייב האָט ער די גאַנצע צײַט פון דריי פיערמעל יאָהר זעהר גליקליך. זי איז איינע פון די שענסטע דאַמען אין וואַרשוי. א בלאַנדיגע, מיט העל-שעהנע האָר און הימעל-בלויע אויגען, אַביסעל מאַגערליך, א דורכזיכ-טיגע הויט, פון די אויגען אבער פאַלען אויף דער הויט א לויטזעליג קינדישער, גליקליך ליכטיגער שמויכעל. עס זענען געווען אַלע שאַנסען, וואַשלאַפּסקי זאָל גליקליך זיין, נאָר די וועגען פון דער השגחה פרטיות זענען וואונדערליך און טיף, אין וואַשלאַפּסקי'ס נשמה איז א שרעקליכע קרענק, וואָס ער, ווי אַלע אַזוינע קראַנקע, האָט זיך באַמיהט צו באַ-האַלטען פאַר דער פאַמיליע, בפרט פאַר די חברים. צו פאַרמומלען זיך און צו באַטויבען האָט ער אָנגעהויבען טרינקען, צום הייס־געליעבטען ווייב האָט ער אָנגעהויבען רעדען מיט אַראַפּגעלאַזטע אויגען און גאַנץ אָפּט נאָך מיט ביטערקייט אין דער שטוימע, אין ביורא פלעגט ער זיצען שמונ-דען לאַנג פאַרטראַכט, בייסענדיג די פּעדער אָדער פּוצענדיג זיך, מכלומר'שט, די נעגעל. אָפּט פלעגט ער פאַרפאַלען ווערען און באַווייזען זיך אין א צײַט אַרום פאַרשטימט, צושטערט מיט ברוינע בלוז אַרומגענדערטע אויגען. דעם לעצטען טאָג איז ער גאָר אין ביורא נישט אַרײַנגעקומען. עטליכע קאָלעגען האָבען זיך מיט איהם געטראַפּען אין גאַס און האָבען איהם באַ-גריסט, נאָר ער האָט זיי נישט געענטפּערט... ווער עס איז אַזוי לויכט-

זינג געווען און אזא פארשטערטען מענש געבארגט פון דער האנט אַרויס
אַן אַנגעלאַדענעם פּיסטאָלעם, איז נאָך נישט באַקאַנט...

די „אייזערנע שער“ האָט איבערגעדרוקט פון „גאַסען-לוי-
פער“ דעם באַריכט מיט די באַמערקונגען און נאָך צוגעגעבען:

לויט מען דערצעהלט, האָט הער וו. (די „אייזערנע שער“ שרייבט
דעם נאָמען נישט אַרויס) נישט גלויב געשאַסען צו פּליגעלמאַנ'ען. ווען
ער צילט צו איהם, וואָלט ער געטראָפּען. ווי ער איז באַריהמט צווישען
זיינע קאָלעגען אלס דער בעסטער שיסער. פאַריאַהרען, אין אַ סילוועס-
טער אַווענט, האָט ער נאָך אַ שאַרף אַווענטברויט, מיט להי'ים אָהן אַ
צאָהל, געשאַסען צעהן מאָל און ניון מאָל געטראָפּען אין אַם פּיק. גער-
שאַסען האָט ער פאַרווירט אויף אלע זייטען, דער פּיסטאָלעט האָט אַכט
קוילען געהאַט. איינע האָט געלעכערט משה'מאַנסיפּיאַרע'ס פאַרטערע, וואָס
הענגט אויף אלע אידישע ווענט, און פונקט אין דעם אַלטענס נאָז אַרײַן;
צוויי קוילען האָבען געלעכערט צוויי שוויבען אין פענסטער אין צווייטען
צימער אַרײַן, איינע האָט באַקומען פּליגעלמאַן, איינע זומערשפרענקעלע,
איינע ער אַלײַן, און די רעשט צוויי קוילען האָט ערשט אויסגעשאַסען
דער פעלדשער אין שפּיטאַל. אז וו. איז צו זיך געקומען און האָט באַ-
מערקט, וואָס ער האָט אין שגעון געטאָן, איז ער אנטלאָפּען און אין טעות
מיטגעכאַפט אַ באַנקבילעט, אין וועלכען ער האָט איינגעהילט דעם פּיס-
טאָלעט; אַז מען האָט איהם געכאַפט, האָט ער פּריהער אָפּגעגעבען דעם
בילעט און דערנאָך זיך געשאַסען. זאָך-פאַרשטענדיגע זאָגען, אַז דאָס
געשעהענע אומגליק וואָלט נישט אַזוי גרויס געווען, ווען נישט, וואָס
ביידע אידעלעך פּליגעלמאַן און זומערשפרענקעלע, זענען אַזוינע פּחדנים!
צו קראַנק לאַכען איז, אַז אַזוי ווי מען האָט אַרויסגענומען דעם פּיס-
טאָלעט, זענען ביידע ווי שטום געוואָרען און נישט געשרייען „געוואָלמ!“
— וואָס אַ איד טוט ביי דער קלענסטער קלײַניגקײַט. נאָך פּליגעלמאַן
איז אַרונטער אונטער'ן מיט און זײַן הינטיש-געטרױער בוכהאַלטער איז
געלאָפּען ראַטעווען דאָס געלט אין שוײַפענסטער, (דאָס ערשטע איז ביי
אונזערע אידעלעך—געלט!) און איז שוין דאָרט געבליבען!

אַלס צולאַג:

„פּליגעלמאַן, אלס רױכער מאַן, האָט זיך קורירט אין דער הױם
ביי זיך. דער געוויסער ד"ר... האָט איהם באַלד אַרויסגענומען די קוילען,
גענויס איז פּליגעלמאַן פאַרזיכערט פאַר אַן אומגליקליכען צופאַל און וועט

נאָך פון עסק עפעס פארדינען. וו. נעבעך, און זומערשפרענקעלע ליגען אין שפיטאל און די דאָקטוירים זוכען אין זיי אַרום די קוילען און קאָנען זיי נישט געפינען.

דער „מעלער־לעקער“ דערצעהלט נאָך די מעשה און לויבט די באַמערקונגען פון „גאָסען־לויפער“ מיט דער „אייזערנער שער“ און האָט זיין אייגען שטיקעל מוסר אויך.

„מערדעריי — זאָגט ער — ליגט נישט אין דער סלאַווישער נאָ-
טור. מיר זענען פון דער נאַטור צו ווייך, צו גוטמוטיג און אונזערע
נשמות זענען צו לייטזעליג בלוט צו פאַרגיסען, בפרט וועגען געלט. דאָס
שמעקט מיט סעמיטוזם, מיט אַזיען! און דעריבער, אויב וואַשלאַפּסקי
איז נישט קראַנק אויף די געהירען, ווי די ציומונגען שרייבען, און
דער שפּיטאַל־דאָקטאָר, ווי מיר האָבען געהערט, לויקענט אָפּ און אויב,
ווי וואַשלאַפּסקי'ס קרובים פאַרזיכערען, עס שמעקט אין זיין בלוט קיין
אוינציגער פרעמדער מראַפּען, האָט די געשיכטע פאר אונז גאָר אַן אַנ-
דערע געשמאַלט. מיר זענען זיכער, אז פליגעלמאַן האָט וואַשלאַפּסקי'ן
באליידיגט. אונזערע געשעפטס־לייט באהאנדלען אַלע גראַב, קוקען פון
אויבען אַראָפּ אויפ'ן קונד, בפרט פליגעלמאַן מיט זיין אידישער אראַ-
גאַנץ (תוצפה). מיר האַפּען, אז קיינער וועט אונז נישט פאַלש פאַר-
שמעהען און נישט רעכענען אונז פאר אַנטיסעמיטען, נאָר פאקט בלייבט
פאַקט, אראַגאַנט זענען זיי די אידען. זיי זענען מענשען און האָבען
מעלות און חסרונות, ווי אַלע מענשען, נאָר תוצפה האָבען זיי מעהר פאר
אַלע פעלקער. די שפּאַניער מעגען זיך ביי זיי לערנען תוצפה. אפילו
דער וואַרשעווער „איזראַעליט“ לויקענט עס נישט אָפּ. וואַשלאַפּסקי איז
מין־הסתם אַ שלאַכטשויץ און קאָן קיין פּלעק אנדערש, ווי מיט בלוט נישט
וואַשען. די אידיאַטישע פראגע זומערשפרענקעלע'ס: „וואָס מוסט דו,
פּרויץ?“ האָט איהם נאָך מעהר צורייצט, בפרט נאָך ווען זומערשפרענקעלע
האָט איהם אַנגעכאַפּט, ווי מען זאָגט, פאר'ן לאַץ — און ער האָט נאָך
אַמאָל געשאַסען! דעם צווייטען שאָס קאָן מען שוין אויף זיין חשבון
נישט שמעלען! פאר גריכנצאָרן האָט ער שוין נישט געוואוסט, וואָס צו
טון!

דאָס אַלץ איז ביי אונז זיכער, דאָס אַלץ וועט שפעטער באַשמעטיג-
גען דאָס געריכט. די פראַגע איז נאָר, צי האָט ריכטיג געמאָן פליגעלמאַן,
וואָס האָט אויסגעריסען פון וואַשלאַפּסקי'ן נאָכ'ן שיסען זיך פון דער

האלב-פארשטארמער האנט דעם בילעט... ווער ווייסט, ווען וואשלאַפסקי איז באלוידיגט געוואָרען: פ א ר אָדער נאָכ'ן באצאהלען פאר'ן ביר-לעט? און אפשר איז וואשלאַפסקי געקומען אין געשעפט אַרײַן פ א ר פ ו י פ ע ז, נישט קויפֿען קיין בילעט?

פליגעלמאן, הגם אַ איד, קאָן זיין אַן עהרליכער מאַן; עהרליכקייט ווענדט זיך נישט אין דער רעליגיאָן, נאָר אינ'ם כאַראַקטער פֿון מענטש, נאָר ערשמענס, ביי אַזאַ צופאַל! אפשר פיהלט ער זיך גערעכטיג צוצור-נעמען דעם בילעט פֿאַר די קאָסטען פֿון דער אָפּעראַציע, וואָס ער האָט זיך געמאַכט פֿאַר'ן פּאַפּירענעם געלט, וואָס איז פֿאַרבלייבט געוואָרען אין פענסטער, און אפשר פֿאַר די עטליכע חדשים, וואָס ער וועט צאָהלען זיך מערשפּרענקעל'ן אומזיסט געהאלט? אין דעם פֿאַל וואָלט מען מיר דעם געעהרטען פליגעלמאן אויפ'ן וואָרט נישט געגלויבט, בפרט היינטיגע צייטען, ווען דער אידישער האָס געגען קריסטען האָט זיך אַזוי געשמאַקט סױ ווי סױ, די פּאַליציי האָט נישט געדאַרפט דערצו דערלאָזען."

די „היימישע גרין“ גיט איבער וואָרט ביי וואָרט דעם „טעלע-ר-לעקערס“ ספּקות וועגען בילעט און כאַמערקט דערצו:

„סױ ווי סױ איז אַ וואונדערליכע זאַך, ווי די אידישע ממשלה וואַקסט אין אונזער וואָרשווי פֿון טאַג צו טאַג. דער עהרליכער „טעלע-ר-לעקער“ פיהלט אויף זיכער, אז דעם בילעט האָט פליגעלמאן גע'גול'ט כמעט פֿון אַ טויטער האַנט, און האָט די העזה נישט אַרויסצוזאָגען עס בפּירוש און קאָקעטירט מיט אידען און זייער רעליגיאָן אפילו. נישט אין דער רעליגיאָן און נישט אין בלוט, זאָגט ער, שמעקט עהרליכקייט, נאָר אין כאַראַקטער. אבער, הונט'טיוועל-מענטש, פֿון וואַנען נעמט זיך כאַראַקטער, אז נישט פֿון דער הייליגער רעליגיאָן און אויך נישט פֿון עלטערען בירושה? נאָר דער „טעלע-ר-לעקער“ האָט עטליכע הונדערט איד-דישע אבאָנענטען און זיי האָט ער מורא צו פֿאַרלירען: דער איד איז טרפּה, אָבער זיין גראַשען איז כּשר. און אפשר שמעקט אסך אמת דער-רינען, ווייל עס איז דאָך באַמת אונזער גראַשען... וואָרים וועמעס גראַש-שען האָט אַ איד?

אָבער מיר אלס פּרוי און עהרליך בלאַט, זאָגען אַרויס בפּירוש: פליגעלמאן האָט דעריבער איבערגעלאָזט זיין בוכהאלטער באַגאַסען אין בלוט, ווייל ער האָט געפּיהלט, אז מען קאָן כאַפּען אַ בילעט! וואָס? פרעגט

איהר — פליגעלמאן, דער הויפט־עהרליכער מאן פליגעלמאן וועגען געלד? אוי, נארען, נארען, קריסטליכע נארען! צי ווייסט איהר נישט, אז דאָס גאלדענע קאלב פאר א גאָט האָט געמאכט אהרן, אהרן הכהן, אהרן, דער כהן גדול, און אז פון דאמאָלט אָן האָט דאָס גאלדענע קאלב צו שאַ פּען איבער זייערע אלע נשמות. אז עס ברענט, ראַטעוועט א איד נישט דאָס ווייב, נישט די קינדער, אפילו נישט זיין הייליגע גמרא, נאָר דעם בייטעל מיט געלט!

און אפשר וועט אונזער „טעלער־לעקער“ זיך באַרוהיגען, ווען פליגעלמאן זאָל שווערען אין קײַטעל און טלית, אז דער בילעט איז זיין? מווען מיר איהם דערמאָנען, אז אין זיבענצענטען און גאָר אין אכצענט־טען יאָרהונדערט, האָט דער ביסקופ אין סאַנדאַרמירוז פאַרברענט אַכט־צעהן אידען מיט אמאָל פאר א פאַלשער שבוועה!

ווייסט איהר, וועמען מיר וואָלטען געגלויבט? טאַקע דעם אַרעמען זומערשפרענקעלע און אָהן א שבוועה! נאָר ווען? ווען ער לויקענט אָפּ דעם מעות און נעמט אָן אונזער הייליגע קאָטוילישע רעליגיאָן. און זייט די קויל האָט איהם געריהרט די געהירען, וויל ער עס; בענקט ער צום אמת, חלש'ט ער צום אמת! די באַרמהאַרציגע שוועסטער אַנטאַנינאַ כאַפּט ער אלע מאָל אָן בוי דער האַנט און קוישט זי מיט ברענענדיגע ליפּען און מיט'ן גאַנצען האַרץ. „בוי אונז — זאָגט ער — זענען אַזויבע פינע, הערליכע און באַרמהאַרציגע מלאכים נישט פאַראַן!“ „בוי איך — זאָגט ער — איז בעסער, אלץ בעסער!“ און ער וואָלט שוין אפשר לאַנג די זכיה געהאט אויסגעלויזט צו ווערען פון בלייערנער אידישקייט, און די נשמה זיינע וואָלט זיך אויפגעהויבען אויף הייליגע פליגעל צו גאָטס ליעבשאפט און לייטזעליגקייט, ווען נישט דער אידישער פאַנאַטיזם, וואָס טרעט איהם נישט אָפּ א רגע! אָדער פליגעלמאן קומט, אָדער א מוטער, אָדער א שוועסטער, מען לאָזט איהם מיט דער הייליגער שוועסטער קיין רגע נישט אליין...

ווען וועט שוין אויפהערען די אידישע ממשלה אין שטאָדט און זייער ווירטשאפט אין אונזערע שפּיטעלער?

גאָר פון אַן אַנדערען שטאַנדפונקט פרעדיגט די אלטע „פלעך־דער־מויז“:

— „ווייטער א רויב נאָך א מערדעריי, נאָך א קאָטוילישע נשמה האָט זיך פאַרפלעקט אין בלוט און אין הימעל וויינען די מלאכים פאר

זיין ליעבען-נאַמענס שטול: ווען וועט זיין א סוף?
און וועגען וואָס איז עס געגאַנגען? וועגען געלט!

וועגען געלט האָט א קריסט, וואָס דאַרף ליעב האָבען און אַלע מוחל זיין, געשאַסען יענעם און זיך... און דער זעלבסטמערדער ליגט אין שפּיר-מאל אין די הענט מיט די שאַרפע נעגעל פון אשמדאי, און די קויל האָט זיך איהם פאַרשמעקט אין די געהירען, ווי א זינד אין א נשמה, און ער קאַן אפילו אויף קיין רגע צו זיך נישט קומען, א קרעכץ טון, אין געדאַנק וועניגסטענס תשובה טון... און דער יצר-הרע לאכט, און דער יצר-טוב שטעהט אָפּגערוקט פון ווייטען און פאַרשמעלט זיך די אויגען... און דער שיינוועל פון גיהנום שטעהט גרויס אויסצורויסען די זינדיגע נשמה פון זינדיגען גוף און צו שלעפען זי אין גיהנום אַרײַן אויף אייביגען צער, אויף אייביגע יסורים, אויפ'ן אייביגען פייער!

אז מען וועט איהם אפילו נישט קריסטליך באגראָבען, און מען וועט נישט באַשפּריצען מיט הייליגען שפּרינג-וואַסער זיין קבר, ווי א תּיה וועט מען איהם אַרייַנוואַרפען אין אַ זאַק ביי דעם צוים...

און ווער איז שולדיג?

מיינט נישט, אז זיינע חברים, צו וועלכע ער האָט זיין נדן אין קאַרטען פאַרשפּילט, צו די „עופות טמאים“, צוליעב וועלכע ער האָט זיין פרום און כשר ווייב פאַרלאָזט, אַדער מאַטע-מאַמע, וואָס האָבען איהם אַר-בייטען און שפּאַרען נישט געלערענט, און אפילו נישט ער אליין מיט זיין אויסברענגעריי. שולדיג איז דאָרויף! שולדיג זענען זיינע איבער-זעצער! שולדיג זענען די אלע, וואָס האָבען געלערענט, אַז א מענטש קומט אַרויס פון אַן אָף, און האָט נאָר אַזויפיעל נשמה, וויפיעל עס האָט א חזיר צו אן אנדער אומריין מיר. שולדיג זענען די, וואָס האָבען אויס-געלערט דעם הימעל פון גן-עדן, פון מלאכים און אפילו פון גאָט, און געהייסען אפילו דעם רעגען, ער זאָל פאלען נישט פון הימעל, נאָר פון וואַלקען! שולדיג זענען די, וואָס האָבען אָפּגעריסען דעם געוויסען, די עהרליכקייט, דעם מוסר אינגאַנצען פון דער רעליגיע, און געהייסען זיי זוכען ביי זיך אין האַרץ, אין מענשליכען האַרץ, וואו דער שיינוועל שטעקט. שולדיג זענען די, וואָס האָבען געוואָגט, אז דער מענטש איז נישט באַשאַפען געוואָרען אויף הכנעה, אויף אונטערטעניגקייט, אויף צער און יסורים, אבי גליקליך צו זיין אויף יענער וועלט, נאָר האָבען איהם געהייסען זוכען זיין גליק דאָ, דאָ אויף דער וועלט, אין רינשטאַק פון אַלע האַוות, פון קאַרטען-שפּילען און פרעכע ווייבער! שולדיג זענען די,

וואָס האָבען געלערענט, אז אלע מענשען זענען גלויך, אז אלע ליפען דאָר-
פען טרינקען פון בעכער מיט ווין, אז אלע הענט מעגען גראַבלען אין
שיסעל מיט קרעפלעך — —

זוי זענען שולדיג און אויף זייער נשמה פאלט דאָס בלוט, וואָס
ווערט פאַרגאַסען, די זינדיגע שאַמען, וואָס פאַרשמעלען די הייליגע זון
פון דער אמת'ער רעליגיאָן...

דאָ, אויף דער וועלט, אויב וואַשלאַפּסקי וועט געזונט ווערען, וועט
דער פראַקוּראַר רעדען וועגען איהם; אויף יענער וועלט וועט דער קטיגור
רעדען פון דאָרוין, העקעל, באַקל און אנדערע הינט, וואָס האָבען אויס-
געבויען די קריסטליכע נשמות"...

און די „טויבע גלאַק“ ציטירט די אַלטע „פלעדער-מויז“ אין
ציטונג-שטימען און באַמערקט מיט גרעסערע אותיות פון איהר
זייט:

„גאַלדענע און בריליאַנטענע ווערטער! נאָר ווייל פליגעלמאַן איז
אַרויס פון געפאהר, זומערשפרענקעלע איז נישט געפאַלען טויט אויפ'ן
אַרט, זאָגט אונז אונזער קריסטליך האַרץ, אז דער באַרמהאַרציגער גאַט
וועט זיין פאַר וואַשלאַפּסקי'ן פול מיט חסד, און דער טויט וואַשלאַפּסקי'ס
(לאַנג לעבען וועט ער שוין נישט) וועט מכפר זיין אויף זיינע זינד.
אויב ליידען וועלען נאָר די, וואָס האָבען די וועלט מיט זייער
פאַלשער פילאָזאָפיע פאַר'סמ'ט, און אין מדבר אַרײַן פאַרריבען“.

פער און שוועבעל גיסט דערפאַר דער „סעמיטען-פרעסער“:

„מיר זענען — זאָגט ער — נישט אָפהענגיג פון קיינעם. אויף
אונזער געוויסען ליגט נישט קיין איינציגער אידישער פענגיג, מיר ווילען
און דאַרפען, גאַט זיי דאנק, קיינעם נישט שמויכלען און קאַנען אַרויס-
זאָגען דעם גאַנצען אמת. מיר ווייסען נישט און ווילען נישט וויסען,
ווער וואַשלאַפּסקי איז, ווי ווייט ער איז געווען פון הייליגען ריינעם
גלויבען, ווי אַזוי ער האָט געלעבט אין דער פאַמיליע און וויפיעל טובות
ער האָט געהאט אויף זיך. וואַשלאַפּסקי איז שמערבליך קראַנק, און מיר
ווינשען איהם „א גוטען שליסטוועג“ און גלויבען נישט, אַז גאַט זאָל
פון זיינעם וועגען נסים טון און איהם געזונט מאַכען, כדי דאָס געריכט
זאָל האָבען ארבוים און כדי דער סקאַנדאַל, אז א „סקי“ האָט געשאַסען
א איד און אפּשר נאָך צוגעכאַפּט בוי איהם א פאַר רובעל, זאָל נאָך אַמאַל
דורכליפּען די וועלט! דאָס פאַרלאַנגט אודאי דער וואַרשעווער „איזראַ“

עלימ", וואָס וויל דערוועקען רחמנות אויף זיין סטאַדע... און אויב דער בילעט איז וואַשלאַפּסקו'ס, איז ער פאַרפאַלען, א איד וועט אויף זיין קריסטליכער אלמנה מיט'ן קריסטליכען יתום, וואָס דאַרף געבוירען ווער רען און באקומען בירושה א פיינעם נאָמען, ווי א קינד צוויכען אויפ'ן שטערן, קיין רחמנות נישט האָבען! אָבער נישט אין דעם געהט עס. די זאך איז וויכטיגער, ווי אַ פאַרלאַזמע אלמנה מיט א יתום אָדער יתומה... און עס איז נישט דער ערשטער און נישט דער לעצטער קריסטליכער גראַשען און אידישע הענט! וויכטיגער איז דאָס, וואָס די אידישע באני קירען פיהרען איבער כמעט אלע אונזערע מענער, אלע אונזערע מעכטער און וויבער! דער אידישער באנקיר פיהרט זיי אראָפּ פון עהרליכען פרוי-מען וועג, בארויבט זיי פון אלע מדות ומעלות טובות, וואָס זיי האָבען מיט דער מוטערס מילך אויסגעזויגט, פון עלטערען אין בלוט באקומען, און דאָס טוט דער אידישער באַנקיר נישט מיט זיין ליכווע, נישט מיט זיין שווינדעל, דאָס געהט באזונדער! טון טוט ער עס מיט זיין שווי-פענסטער, וואו ער לעגט אויס דעם יצירהרע אין געשטאַלט פון זילבער, גאָלד, באַנקאַצעמעל און אלערליי ווערט-פאַפירען. אַזאָ שוויפענסטער אין אַן אַרעמער, פאַרהונגערטער, אויסגעמאַטערטער קריסטליכער שטאַדט, איז ערגער, ווי א געצענדיגער-מוזת אין גאָטס הייליגען הויז! און וואו עפענט ער זיין שוויפענסטער? אין די אומרוהיגסטע גאַסען, וואו עס וויר מעלט פון ארבייטער, וואָס געהען אין פאַבריק אריין און קומען צוריק: פון פרויען, וואָס שפאַצירען, אָדער קומען צוריק פון געבעט: פון אינגלעך און מיידלעך, וואָס אוילען זיך אין שולע אָדער צוריק צוריוועגס... דאָס אלץ פאַרהאלט זיך ביים אידישען באַנקירס שוויפענסטער און בלייבט שטעהן און ווערט בלאס פאר תאוה, און די אויגען פלאמען אויף, און די ערגסטע געדאַנקען, וואָס זענען יאָהרען לאַנג געשלאָפען, וועקען זיך אויף צום געוועלטיגען, צום הערשען, צום פאַרפיהרען... דער פרוימער אַרבייטער געהט אין פאַבריק אריין אַרבייטען, און דאָס שוויפענסטער רוימט איהם איין: מאך שבת! און ער געהט און רעדט אַן זיינע חברים צו אַלעם ביז! אַן אַרעם מיידעל מיט א צרויסענעם שאלעכעל איבער'ן קאַפּ געהט אין אפטיק אריין פאר אַן אַלמער קראַנקער שכנת נאָך א רע-צעפט, און דאָס שוויפענסטער שטעלט זי אַפּ, און רוימט איהר איין: געה צוריק, ווערג די קראַנקע און נעם אַרויס דיין ירושה פון אונטער'ן קי-שען. א וויבעל געהט דורך, אַך! וויפיעל בריליאַנטען וואָלט זי פאַר דעם געלט געקויפט! און אין די אויגען פלאַמט איהר אויף די זינד!

זי ווייסט שוין, ווער עס וועט איהר אַזאָ געלט געבען, דער מאָן מיט די קינדער וואַרטען אויף מיטאַג און זי מאכט אן אומוועג, פאַרשפּעטיגט זיך און קומט אהיים מיט אַ פאַרברענטער נשמה צום פאַרברענטען מיט-טאַג... און אונזערע מיידלעך מיט מוזיק־טעשעלעך אונטער'ן אָרעם, דער-הערען דאָ אן אנדער מוזיק, א גיהנום־מוזיק... און אונזערע באַאָמטע לערנען זיך דאָ צו האַסען זייער אַרבייט פאַר וועניג געלט און אויסצור-שמעלען די הענט אויף מעהר...

דאָס איז דער גיהנום, וואָס יודאָ האָט אונז געעפּענט אין אַ קריסט־ליכער שטאַט און גענויט נאָך אונזערע קריסטליכע באַנקירען זיי זאָלען איהם נאַכטון! מאַנכע קריסטליכע שווי־פענסטער געהען נאָך איבער די אידישע! מען קאָן דאָך נישט איבערלאָזען דעם גאַנצען געלטהאנדעל אין אידישע הענט, די זאָלען אונז אויסלערען און אַוועקשיקען אונזער גאַלד און זילבער צו זייער גויעם משיח, צום דר. הערצל אין זיין קאָלאָניאַל-באַנק אַרײַן!

אם שאַרפּסטען אפשר איז אַרויסגעטרעטען די „צוואַנגיאַקע“:

— „ווען וועט מען שוין אראַפּטרייבען די אידישע הענדלער פון קריסטליכען מאַרק? זאָלען זיי צוריק אין געטאָ אַרײַן און דאָרט איינס דאָס אַנדערע ווערגען!

אַוועק היט די אידישע קהל'שע שווי־פענסטער! וואַרים, מיינט נישט, אַז דאָס איז פּליגעלמאָן צי קוגעלמאָן! מאַרגען וועט איהר זיי טרעפּען בעמלען אונטער אַ מויער. קהל'ס קאַמיסיאָנערען זענען זיי, פון אַליאַנס־איזראַעליט, פון אידישען פּאַנדי, פון קאָלאָניאַל-באַנק! נישט אומזיסט איז אין די לעצטע צייטען אַזאָ מאַנגעל אין געלט! דר. הערצל האָט צוריק־געצויגען דעם קרעדיט און זאַמעלט 25 מיליאָן דאָלאַר אַפּצוקויפּען אַרץ ישראל ביים סולטאַן! און אַרץ ישראל איז נאָר אַן אויסרייד. מיינען מיינט מען דעם הייליגען קבר, וואָס מען וויל שענדען, אַדער באַלעגען מיט אַ אידישען שטייער, ווי זיי האַבען פאַרציימענס געמאַכט מיט די קלויסטער אין מאלאָ ראַסיע!

דער טאַג איז נישט ווייט! דאָס פּיהלען מיר, דאָס פּיהלען אַנדערע, דאָס פּיהלען אלע עהרליכע, נישט פאַרשמעלטע קריסטען! און נישט ווייט איז דער טאַג, ווען דאָס אלץ וועט אַנטפּלעקט ווערען, און דאמאָלט — וועה צום קהל'שען הויז (גרוזשובאָווסקא זעקס און צוואַנציג), וועה צו אַלע ציוניסטען, צו די נאַטאַנאַנס, צו די גראַסגליקס!

מיר רעדען, חס-ושלום, נישט אן צו געוואַלט, נאָר די פאַרכיטערטע
 הערצער פּלאַצען און צו קיין גומס קאָן נישט קומען. —

איז א פאָר טאָג ארום האָט געשריבען דער „נאַסען-לויפער“:

„וואַשלאַפּסקי לעבט נישט מעהר!

דער באַרמהאַרציגער גאָט האָט איהם אויסגעלייזט פון ווילדען

שגעון!

דער שגעון איז שוין אצינד זיכער, ווי דער טאָג. דער בעסטער

באווייז — די קירכע האָט ערלויבט אויף א קאַטוילישע קבורה!...

מיר האָבען ריכטיג געטראָפּען!

זומערשפרענקעל'ס קויל איז נאָך נישט געפונען געוואָרען! —

1903.

גוטע פריינד.

זאל אייד היטען זיין ליעבער נאמען פאר גוטע פריינד!
באקאנטע, זעהט איהר, זענען נאך קיין אומגליק נישט. גריסט
איהר איבעריגע צעהן מענשען א טאג, קאן עס נאך שאטען אייער
קאפעלוש; אייער נשמה מעג דערפון וויסען אזוי וועניג, ווי וועניג
זי ווייסט פון די ברויט און זעמעל-קוילעכלעך, וואס איהר קנעט
און קאלערט, פארטראכטערהייט, איבער'ן טיש.

פריינד אפילו קאנען אויך אמאל נוצליך זיין!
א מענש, וואס האט „התבודדות“ מיט „חשבון הנפש“, קראצט
זיך גאנץ אפט מיט די נעגעל אזוי טיף און שארף אין דער נשמה,
אז ער מוז זיך אמאל פארבענקען צום באלזאם פון א פריינדס גע-
טרייער האנט, און דער פריינד טוט עס גערן, — „אפגעגעבענע
זאכען“, טראכט ער. און ווירקליך, ווען איין מענש זאל דעם צוויי-
טען נישט העלפען, וואלט נאך קיינעם קיין האָן נישט געקרעהט.
אָבער „גוטע פריינד“.

איד מיינ אזויגע, וואס זענען נישט מחויב אַנצוקלינגען און
זענען יוצא מיט א לייכטען אַנקלאַפען, ווי רחמנא לצלן, דער מלאך-
המות... וואס דארפען, מיט'ן מלאך-המות צוגלייך, אפילו נישט
פרעגען, צי זיי שמערען נישט... וואס זענען קלאָר אין יעדען ווייך
קעלע פון דיין שטוב, ווי א איד אין „אשרי“ און — פון דיין
נשמה, ווי דיין אייגען ביזן געוויסען! דאָס, זעהט איהר, איז
שוין אז אומגליק! א קללה, פון וועלכער די „תוכחה“ ווייסט נישט,
און קיין גוטער איד זאל נישט וויסען!

און אזוי ווי איד בין געבענשטש מיט אלעם גוטען, בין איד
געבענשטש מיט גוטע פריינד אויך!

און איינעם, — א גוטע פריינד, הייסט עס, — האב איד,
קומט ער צו מיר א פאר מאָל אין דער וואך, פרעגען אויף קליין

געלט! פינף קאָפּיקעס איז שוין אן הלואה; איבער פינף און צוואנציג געהט שוין זיין השגה נישט, אָדער געטרויט ער מײן פריינדשאַפט נישט. איינמאָל, אז ער האָט בײַ מיר אַ נייעם, גער־שליפענעם שפּיגעל געזעהן, מיט אַ גאָלדענעם ראָם אין קריינדלעך. האָט ער געקוקט און געקוקט, און אַ ישוב געהאַט, און מיט אַמאָל אַ זאָג אַרויס געמאָן: ד ר י ס י ג קאָפּ! און דאָס ערגסטע איז — ער ניט אָפּ! און דער עהרליכער מאַן, דער עהרליכער גור־טער פריינד, שלעפט מיר אַ פּאַר מאָל אין דער וואָך אַראָפּ אין דער בלאַטע, וואו די קליינע ווערעמלעך לעבען און חלומ'ען פון קאָפּיקעס, פון בייגעל פאַר קאָפּיקעס, העכסטענס — פון אַ מיר־טאָג פאַר 5 קאָפּיקעס אין דער ביליגער קיך! איך וויל אַ וועלט איבערבויען, און ער רעדט פון קאָפּיקעס...

אַ צווייטען האָב איך, קומט ער נאָר משבת לשבת, דערפאַר אָבער — נישט מיט לעדיגע הענט, אַ פעקעל ברענגט ער. אַ גאַנצע וואָך געהט ער אַרום אין גאַסען, קאַפען, אין הייזער און גערטנער און קלייבט אויף דאָס גאַנצע לשון־הרע, וואָס מען רעדט אויף מיר, און ברענגט עס מיר לכבוד שבת...

און דאָס פעקעל בינדט ער אויף מיט פאַרציטערטע הענט, מיט אַ האַרץ־רייסענדיגען רחמנות־פנים און ברוינע־בלויע ליפּען. ער עפענט דאָס פעקעל, און די לשון־הרע־ווערעמלעך צוקריכען זיך אין אלע ווינקעלעך, איבער דער גאַנצער שטוב, ביז אויפ'ן וואנט־שענקעל אַרויף, וואו מיינע מאַנסקריפטען ליגען, — מײן ירושה, וואָס איך וועל איבערלאָזען דער וועלט, און — עס ווערט אַ שטיק, נאָר אומאויפהערליך פאַפּיר־פרעסעריי... און ער שטעהט, פאַרלעגט די הענט איבער'ן ברוסט־ברעטעל, און זיפצט: אַ שלעכ־טע וועלט! און ווערט דערנאָך ביזן, שפּייט אויס: פּוּ! נאַטיר־ליך — וואו ער שטעהט און געהט!

אַ גרויסע נפּקא־מינה...

און גאַנץ אָפּט פּיהל איך אַ לײַז באַשפּיגען... און אַ דריטען האָב איך, וויל ער מיר נאָר אינגאַנצען אומ־ברענגען. עס איז נישט מײן צײַט, זאָגט ער. און מיט אַ זיכער־הייט פון גרעסטען נביא אָדער פון גרעסטען נאָר וויל ער מיר אויסווייזען, אז איך האָב געדאַרפט געבוירען ווערען: אָדער אַסד פּריהער, אָדער נאָר אַסד שפּעטער. איך האָב געזאָלט, אין אַברהם

אבינו'ס צייטען, פאשען שאף אין דעם מדבר, אָדער ערשט העט, העט לעתיד לבא, — און ארומשוועבען מיט די דאמאָלטידיגע נאָר קעטע נשמות אין די העכסטע לופט־ספּערען, אויף לופט־באַלאַנען, און לעקען זאלין אָדער קאנדעל־צוקער פאר וויס־בלוי און טיף־ הויכער זעליגקייט. אַ ניט, מוז איד ארומנעהן מיט א צושפאָלמענער נשמה אַלץ בערדיטשעווסקי...

און נאָר, און נאָר...

נאָר איינעם האָב איד, באַשטעהט ער פאַר צעהן!
אז ערנסט־בייז־שווייגענדיגער גוטער פריינד, ער קומט, זעצט זיך קעגענאיבער, און שווייגט.

די ברעמען אראַפּגעלאָזט, די אויגען זאָלען די וועלט נישט פאַר־ ברענען; די ליפען פאַרביסען, אַ ניט, גאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ ברענענדיגע דערנער עס וואָלטען פון דאָרט אַרויס. און הענט מיט פּוּיסטען; קאַלְט־ערהייט, איז ער גרייט חרוב צו מאַכען ש"י עולמות מיט אמאָל! ... און אזוי זיצט ער און שווייגט. אונטער זיין שמערן — זעה איד בחוש — וועבט און שפינט זיך אויס אן „אבוניטעלני אקט" קעגען גאָט און וועלט; ער וועט איהם אמאָל אַרויסדונערען... עס איז אבער נאָר צו פריה; זיין צייט וועט ערשט קומען... דערווייל שווייגט ער, אָדער וואַרפט א פאַר ווערטער... און ער זיצט מיר קעגען־איבער און שווייגט. און עס ווערט מיר אומהיימליך פאַר'ן שווייגען, עס פאַלט אויף מיר אן אומעט, אַ מרה־שחורה, איד פּיחל, ווי עס דאַמפט פון איהם אַרויס א שאַד טען און איד זאפּ איהם איין מיט די אויגען... און וואָס מעהר שאַד טען איד זאפּ פון איהם איין, טונקעלער, שוואַרצער ווערט אין מיר, ארום מיר — אַלץ ווערט גרוי, שוואַרץ און אין איינוועגס — פּויל און ווערמיג.

איד ווער אמאָל בייז:

— וואָס ווילסט דו פון מיר?

— פון דיר? — ענטפערט ער קוים — גאַרנישט! נאָר פיער

און צוואַנציג גראַשען א טאַפּ קאַרטאַפּעל!

גאָט איז מיין עדות, איד עס קיין קאַרטאַפּעל נישט. א שוואַר־ כער מענש, דאָקטוירים האָבען פאַרוועהרט. איד זעה זיי כמעט פאַר

די אויגען נישט. וואָס געהען מיר אָן קארטאָפּעל. ווען, וועניגס-
טענס — וויינטרויבען!

אַבער וואָס העלפט עס! ער שווייגט, עס דאַמפט פון איהם
גרויליך-פויל, און איר זאָפּ עס און שלינג עס איין!
און איר פיהל, אז איר מוז מיר וועהרען קעגען שאַטען, קעגען
דער מרה־שחורה, קעגען די פּוילע ווערעמלעך, וואָס הויבען מיר
אָן, שאַרבנדיג, ארומצוקריכען אין קאַפּ...

איר מוז איהם אַ ל י י ז צורודערען, מיט עפעס העכערס
פאַראַינטערעסירען... מיט העכערס און בעסערס, ווי קארטאָפּעל,
ווי וויינטרויבען אפילו... איר זוד אין די געדאַנקען, אין זכרון דאָס
שענסטע, דאָס בעסטע און וויל עס איהם אויסשיטען פאַר די וואַ-
סעריג־באהאַלטענע אויגען מיט די גרויע ווערעמלעך אויפ'ן אָרט
פון אויגען־אַפּעל, און זאַגען: נא, זעה! זעה! שעהן איז דאָך די וועלט!
כ א ט ש קארטאָפּעל זענען טייער! איר וויל איהם צוטראַגען די
פיינסטע בלומען צו דער נאָז, — נא, שמעק! פאַראַן צדיקים אין
סדום... האַנג אויך... קעפּ, וואָס קלערען; הערצער, וואָס קלאַ-
פען; הענט, וואָס ארבייטען... נאַטירליך — לטובת הכלל...

און איר זאָג איהם: טאַקע טייער קארטאָפּעל. אבער אונזער
וואַרשעווער „איזראַעליט" האָט זיך איבערגעבעטען מיט'ן וואַרט
„זשיד", און האָט עס גע'כשר'ט על פי „לינדע" און אנדערע היסד
טאַרישע קוועלען! עס פעהלט אפילו קיין עגמת נפש נישט: ענג-
לאַנד האָט חרטה באקומען און צוריקגענומען „אונגאַנדאָ"; די
פראַקציע מיט דער סעצעסיע וועלען מוזען זוכען נייע שטיינער
געגען דער אַרגאַניזאַציע; דער „חוצפּה" האָט זיך צובריקערט און
אַראַפּגעוואָרפען דעם ערשטען „באַרייטער"... א רחמנות! דער
„גאַנצער", אויף וועלכען מיר האַבען מויערען געשטעלט, האָט זיך
צונויפגעשמעקט מיט דער „ראַלע" און געטוישט זיך מיט פראַס-
פעקטען... אויפ'ן „יריד פון בעל־מלאכות" האָט מען קיין איר נישט
אַריינגעלאָזט און „שא" די „פאַראַידישטע" פּוילישע פּרעסע האָט
נישט פראַטעסטירט, — דאָס אלץ איז אמת, אבער פעלדמאַן, דער
פון גאַליציע, א ו נ ז ע ר פעלדמאַן, — האָט קונה־שם געווען
מיט זיין „שאַטען" (ציען), וואָס מען האָט פאַרגעשטעלט אין טעאַ-
טער. עס איז אסך געראַטענער פּונ'ם „צדיק", וואָס מען האָט
זומערצייט אין די גערטלעך געשפּילט. דאָרט האָט געשלאָגען א

נודנע העלקייט פון צדיק'ס קאַפּאַטע, דאָ איז אלץ באַדעקט און אַרומגעהילט מיט אַ היינט־מאָדישען שאַטען...

נישט אמת, וואָס טשעכאַוו'ס שאַטען האָט דערצעהלט אין „הזמן“, אז פּעלדמאַנ'ס שאַטען האָט קיין אידישען טעם נישט. און, למשל, אז עס האָט נישט קיין אידישען טעם? אבער פּילאָזאָפּיע האָט עס? אַנגעפילט מיט פּילאָזאָפּיע!

פּאַקטען — זאָגט פּעלדמאַן — געהען נישט לאַבד, — וועד רען נישט פּאַרלירען, הייסט עס. מען פּאַרנעסט זיי אמאָל, אָדער מען מאַכט זיך פּאַרנעסענדיג, — קומט אבער די רעכטע מינוט, שווימען זיי אַרויס. פון מעשים־טובים שטראַלט אַן אייביגער נחת, פינקעלט אַרויס אַ קרוין איבער'ן קאַפּ... און פון מעשים־רעים — זאָל גאָט שומר ומציל זיין! פון זיי דאַמפט אַרויס אַ שאַטען, וואָס געהט דיר נאָך טריט ביי טריט, טריט ביי טריט, ביז ער עפענט אַ מויל און שליינגט דיך איין! ... ווי אַ שלאַנג... לעבעדיגעהייט! ... דו פּאַרמאַכסט זיך אמאָל בחדרי חדרים מיט אַ ניי שפּילעכעל, מיט אַ נייער האַפּנונג, מיט אַ ניי גליק, און זאָגסט: איד ביז עס ווערט! מיין נשמה איז העל, ווי אַ זילבערנע טויב; ריין, ווי אַ פּריש געפּאַלענער שניי און ליעבליך מילד, ווי אַ לבנה־שטראַל... מאַכט זיך אַ גוטער פּריינד, וואָס האָט אַ זכרון מיט אַ נאָז, דער־שמעקט ער און דערמאַנט דיך. קומט ער און עפענט די טיר, און לאָזט אַריין דעם שאַטען, און עס ווערט דיר אלץ גרוי און פינס־טער און ווערעמיג פּאַר די אויגען! און מען קאָן זיך אויך אַהן דעם גוטען פּריינד באַגעהן... דו האָסט נאָר דעם שאַטען אין דיר אַליין! פון דער געטאַנענער זאך בלייבט דיר אַן אַפּזאָץ אויף דער נשמה, און דאַרטען ליגט ער, דער שאַטען, איינגעהויקערט, איינגעקנילט, ווי אַן אַפּגעגאַנגענער באַנד־וואָרעם... און דאַרט זיצט ער און וואַרט, און לויערט, און לאַקערט... און ווען דו גלייבסט דיך אויס, הויבסט דיך אויף פון מיסט, אויף וועלכען דו ביסט געפּאַלען פון קראַנקען בעט, אויף וועלכען דו ביסט געלעגען גרייט צום גוסס'ן, און שמעלסט דיך אויף דער וועלט אַ געשריי צו טון: להר"ם! נישט געשטויגען, נישט געפּלויגען, איד האָב נישט געזינדיגט! ניין, קיין נער ווייסט נישט, קיינער וועט נישט וויסען! און דער וועקסעל, וואָס איד האָב אויף גליק און לעבען, איז נאָר נישט איינגעצאָהלט, און דו עפענסט דאָס מויל און ווילסט פּריי איינאַטעמען, איינ־

זייגען, איינזאפען דאָס פרייע גליקליכע לעבען, — דאמאלט הויבט ער זיך פלוצלונג אויף, ציהט זיך אויס, הויבט אָן וואַקסען... און ער וואַקסט און צוואוואַקסט זיך און פאַרשפּרייט זיך אין אלע דיינע אברים, אין אלע ריצען און שפאַלטען פון דיין נשמה... און ער וואַקסט אלץ מעהר און מעהר, און גרעסער... און וואַקסט דיר פון מויל, אויערען און אויגען אַרויס... און קריכט אַרויס, און לעגט זיך דיר איבער'ן פנים, און עס ווערט פאַרשוואַרצט; איבער דיין שטוב, און זי ווערט גרוי און וויסט, איבער דער וועלט, און זי ווערט דיר גרוי און געל... און דאָס לעבען איז שוין קיין לעבען נישט, דאָס גליק — קיין גליק נישט... גאַרנישט... כאַטש וואַרף זיך אין דער וויקסעל אַרײַן... א וואַ ראיא: א מיידעל!

א מיידעל, נעבעד, האָט צווישען די שוויצער בערג אן אומ' גליק געהאַט, א ליעבע, הייסט עס... זי האָט זיך דאָרט פאַרגעסען אַביסעל, צו ווייט פאַרקראַכען! נאָר קיינער ווייסט נישט. מיט דער צייט האָט זי עס אַלײַן פאַרגעסען... דער שותף פון דער עבירה האָט זיך שוין לאַנג אראַפּגעקאַלערט פון א גלעטשער, און עס איז פון איהם קיין שריד ופליט געבליבען... און זי וויל נאָר אַמאָל אויפבליהען. קומט די צייט, שרײַט זי: להד"ם! וויל אָנהויבען אויפ'ס נײ! נאָר פּעלדמאַן, אונזער גאַליצישער פּעלדמאַן, לאָזט נישט. דער שאַמען זיינער לאָזט נישט... טיר און טויער זענען פאַרמאכט; קומט א גוטער פריינד, וואָס האָט א נאָז און דער-שמעקט, א זכרון און געדענקט און לאָזט אַרײַן דעם שאַמען, און ער צוואוואַקסט זיך, דער שאַמען, און שלײַנגט אײַן דאָס מיידעל מיט'ן להד"ם! פּיירפּאַף — זי שיסט זיך אין קאַפּ אַרײַן —

פאַרשמעהסט?

— נישט כּראַי — ענטפערט ער — אז צוועלף קאַפּיקעס אַ

טאַפּ קאַרטאַמעל!

דאָס בלוט איז מיר אנטרונען געוואָרען! וואַלט ער כאַטש עפעס אנדערש אויסגעטראַכט! אן אידעע-פיקס, רחמנא לצינן!
 איד גיב מיר אבער אַזוי געשווינד נישט אונטער! מיט א קאַרטאַמעל לאָז איד מיר נאָך נישט דערשיסען! דיר געפעלט נישט פּעלדמאַן, נאָדיר מעטערלינק! מעטערלינק מיט זיין טרופּע... מיט זיין אייגען ווייב, וואָס שפּילט אין דער טרופּע... זעהר שעהן און

זעהר פריש איז זי שוין נישט, אבער עפעקטפול. דער עיקר, דער שוואַנען-ווייסער האַלז. זי טראַגט זיך טאַקע דעקאַלטרט... זי זאָל א שטאַטשאַרקע שפּילען, א שטאַטשאַרקע אין א ווינטער-טאָג, וואָלט זי גענאָנגען א וי פ ג ע ר י ס ע ן. דער עיקר איז דער שוואַנען-האַלז. דערנאָך ערשט דאָס שפּיצגע נעזעל, די שפּיצגע גאַמבע... דערנאָך ערשט דאָס פראַנצויזישע שפּילען...

עס איז אפילו צו געשווינד און צו עכט פראַנצויזיש... נישט אונזער היימיש ווארשעווער באַנע- און דאַמע-לשון... און די זאכען זענען אביסעל צו טיף, צו הויך און, פאר אונזער גראַב-היינטיגען בעל-הבית, אביסעל צו געבעלדיג, און נישט צום גלויבען: בלינדע זעהען מעהר, ווי א קלוגער בעל-הבית מיט אַפּענע אויען; טויבע הערען מעהר, ווי ער מיט אַפּענע אויערען אויפ'ן „מיסטישען קאַנצערט“ אין פּילחאַרמאַניאַ. נאָר עס מאכט נישט אויס! מעטערלינק, זיין אייגענע טרופע, זיין אייגען ווייב, איהר שפּיציר-נעזעל מיט'ן ווייסען שוואַנען-האַלז. און — פאַרט פראַנצויזיש. און היינט דער לייכטער מאַנטעל, וואָס לופטערט זיך אין מאַנאַ-וואַנאַ איבער'ן נאַקעטען לייב... סודי-סודות! און ווי וואָלט געווען, ווען עס רייסט זיך ווינטער-צייט אויף א פענסטער אין זומער-טאַמער און עס בלאָזט אריין א משוגע'ן ווינטעל? הא?

און אונזער בעל-הבית לויפט...

פון היימישע מענשען פארלאנגט ער מוסר און צניעות און פאַרקנעפּעלטע קליידער ביז אונטער דער גאַמבע... היינט וויל ער נאָר, עס זאָל אלץ זיין קלאָר און פּליטקע, ווי א גענזען-טייכעל, וואָס שעמט זיך נישט מיט'ן זאַמד און נישט מיט די ווערעמלעך צווישען זאַמד... פעלדמאַן, נעבעך, כאַטש פיין פּויליש, האָט מורא יוצא צו זיין מיט'ן שאַטען אליין און שטעלט צו א גוטען פריינד, א פשוט'ען כשר ודם, וואָס עפענט איהם די טיר, און וואָלט זיך, אייגענטליך, אַהן דעם שאַטען באַגאַנגען... אז ער ווייסט, זאָגט ער א לייך אויס! ווייסט ער נישט, — טראַכט ער אויס! אבער מעטערלינק! פון איהם פאַרלאַנגען: וואָס? נישט אינטערעסאַנט? — אפשר, ווען נישט פיער און צוואַנציג גראַשען א טאַפּ קאַר-טאַפּעל!

טראַכט איד מיר : אזוי האָסט פיינט טעאַטער, נאָ דיר לוי-
טעראַטור ! און איד דערצעהל איהם גדולות, עם וואַקסט ביי אונז,
ווי אויף הייווען ; ווי גורקען אין א דונער-צייט, ווי גערשטען ביי
דער לבנה. דער „איזראַעליט“ איז אפילו אומרוהיג געוואָרען... א
קאַנקורענץ געגען פּויליש... נאָר ווער הערט איהם ? ! דער „הצופה“
ווייל איבעריאָגען די „הצפירה“ און האָט זיך איינגעשפּאַנט מיט'ן
„השלוח“ ביי איין דישעל, אפילו א חשש פון „כלאים“, נאָר פּאַהרען
וועט זיך... „הצפירה“ וועט יעדען פּרייטאָג געבען ליטעראַטור :
הייד און ווייד, ווי א באַכעם — אפשר, נאָר נישט אזוי פעט ! —
און דערצו כריין און זענפט פון אלערליי קריטיק... אפשר וועט
עמיץ שרייבען „לידדת“... דער „המליץ“ וועט אויך אודאי אַרויס-
שפּרינגען פון דער הויט, דער „הזמן“ אויך... און די „הצפירה“
מיט'ן „הצופה“ וועלען, זיי להכעיס, נאָר אפשר צוזאָגען שאַטען מיט
קאנדעל-צוקער... און אפשר, — אויפ'ן אמעריקאנער אופן —
הענטשקעס מיט שטיוועל... און „הילף“ מיט הילף פון יענער
זייט... און יום-טוב בלעטער, און „לוח אחיאסף“ דיק, ווי „טויוזענט
און איין נאכט“... און דער לוח איז פון סאַמעראַדנע יונגוואַרג...
און די דיזירויטליכע פינגער צופען, נישט נאָר די סטרונעס פון
דער האַרפע און זינגען מיט גרויס בענקעניש צו ליכט, לופט און
אַלעם גוטע... נאָר אויך אין פּובליציסטיק... נא, זעה ! מיט איבער
די קדושים אויפ'ן פרעמדען לשון, און ביים ווייטער — סאַמע
שווייצערקען ! באַרוכאַון בראַקט איין אַחד-העם'ן מיט „בערדיר-
טשעווסקי'ן“, ווי צוויי שוואמען אין איין באַרשט, און עס קומט
אַרויס, אז די ליטעראַטור אונזערע וואַקסט יאָ און וואַקסט נישט.
דר. טאַן רעדט וועגען דיסציפּלין אין פּאַרטיי און באווייזט, על פי
קאנט ושאַפּענהויער, אז פּאַרטייען באשטעהען נאָר פון שטיקלעך
נשמות, ווייל די רעשט פּאַרטוען מיר ערגעץ אַנדערש... דר. ניי-
מאַרק הייסט דעם דר. הערצל, יק"א און אַחד-העם, זיי זאָלען זיך
דערלאַנגען די הענט און ער וועט זיי ארומבינדען מיט א כשר'ער
ציצה, אבי שלום ! ווייל באמת „אלו ואלו דברי אלהים חיים“. דאָס
אומגליק איז נאָר „שפּעת קלגסים“, — וואָס איינער פאַרשיטעט
דעם צווייטען נישט... און נאָך חכמים —

נאָר ער האַקט מיר איבער :

— און וואָס זאָגען די חכמים וועגען יקרות אין קארטאָפּעל ?

און דאָס איז אמת !

קארטאָפּעל האָבען מעהר אָנהענגער, ווי פּילאָזאָפּיע, שלינגען זיך בעסער, ווי די פּיינסטע פּובליציסטיק, אָבער — וואָס קער זיך דאָס אָן מיט חכמים ? זיי רעדען אפילו נישט פון וויכטיגערע זאָכען. למשל : וואָס וועט טון די וועלט אָהן קייזער ווילהעלם'ס פּיין-קליין גענדיגער שטימע ? פון וואַנעט נעמען זיך דער יאפּאָנישער פּלאַט מיט דער יאפּאָנישער העזה צוזאָמען ? זיי לאַזען אפילו קיין וואַרט נישט פּאַלען וועגען פּראַצעס פון ענגלאַנד קאָנטראַ טיבעט. אפילו נישט וועגען דעם, פאַרוואָס האָט די באַראַנעסין זומער נישט באַקור מען נאָבעלס נאָגראַדע פאַר פּרידענשטיפטעריי ? צי דעריבער, ווייל זי געהערט אויך צום אידישען אַפּוועהר, וואָס איז נישט מרכה-שלום ? און אפילו נישט וועגען דעם ניי-לייכטענדיגען מעטאָל... דער שאַטען „אונגאַנדאָ“, וואָס איז אַרויס פון דר. הערצל'ס אויגען, האָט דאָס אלץ פאַרדעקט, פאַר'חשב'ט און דערנאָך מן הסתם איינגעשלונגען... אָבער, הכלל ?

זאל איד מיר דעריבער, מיין גוטער פּריינד, אונטערנעבען ? איז היי-יאָהר — זאָג איד איהם — נישט קיין גערעטעניש אויף קארטאָפּעל, געראַטען דערפאַר מצוות און מעשים טובים ? ממש פון טאָג צו טאָג ! דאָס שפּיטאָל — געענדיגט ? עם פעהלען אלץ נאָך וואַרעמע שטיוועל און קליידער פאַר שווינדזיכטיגע, וואָס דאַרפען זיצען אויף באַלקאָנען צי ביי אַפּענע פענסטער, — נאָר ערשטענס, א זון אָהן פּלעקען, בפרט א שפּיטאָל אָהן פעהלער — איז נישט פאַראַן. צווייטענס — איז אפשר באַלקאָן און אַפּענע פענסטער — לאו דוקא ! מיר האָבען איבערגעלעבט פּיאַווקעס און באַנקעס, מיר וועלען דאָס אפשר אויך איבערלעבען. אָבער נאָר אויפּהערען צו גלויבען די דאָקטוירים, וואָס פּיהרען ויכותים, רופען צו די-זתורה'ס פאַר קאַלעגען, און אויב די קאַלעגען האַלטען איינעם נישט סאַטיספאַקציאָנספּעהיג, לויפט ער, ווי דער ערשטער פּוילישער מאַגנאַטעל — מסר'ז... „אחייער“ און „עזרת יתומים“ לעבען, ווי אמת'ע שוועסטער און ברודער, דאָס הייסט : זיי קריגען זיך כמעט מאַגנעטליך, אָבער צו א מעסער כאַפען און אַפּקוילען קומט עם נישט ! און עם וועט מיט גאַטס הילף נישט קומען ! היינט האַלט

דר. פּאַזאַנסקי אין דער „דייטשער שול“ אין מאָל אין צוויי וואָך
 כען רעדען וועגען אירישער געשיכטע; און נעכטיגע אסימילאטארען
 וואָס זענען נאָר אינגאנצען פון עולם הדמיון נישט אַרויס, קומען
 הערען, און — אזוי גלויבט, וועניגסטענס, דער דר. פּאַזאַנסקי, —
 עס קאָן זיי זיין צו רפואה... און היינט די נייע צדקה-חברה פאַר
 חדר-אינגלעד! און דער קאַנצערט, וואָס וועט מיט גאָטס הילף זיין
 פאַר די ביליגע קיכען, און נאָר, און נאָר...

און איד וויל קיין אַפטימיסט נישט זיין, איד זאָג נישט, אז די
 בעל־בתישע נשמה האָט זיך, מיר־נישט־דיר־נישט, פּלוצלונג צו־
 גליחה, ווי און גאָטס וויינגארטען, וואָס ווייסט פון קיין ווינטער
 נישט... פון דער העלער הויט אַרויס צופלאַקערט! איד ווייס, אז א
 בעל־בית צו זיין, איז לייכט. אז מען איז, איז מען! לעבט מען שוין
 בשלום מיט גאָט און לייט, און מען האַמפּערט זיך נישט מיט דריי
 פיערטעל עשרת הדברות... אָבער א י ד ע ר מען ווערט, איידער
 מען קומט פון „גאַרנישט מיט גאַרנישט“ צום זמר פון „מנוחה־
 ונחלה“! דאמאלט איז אַן אומרוהיגע צייט, פון וועלכער עס בלייבט
 אַן אַפּוּאַץ אויף דער נשמה...

און אין דעם אַפּוּאַץ ליגט באַהאַלטען דער שאַמען! איינגעהויר־
 קערט, איינגעקנוילט און איינגעשרומפען, ליגט ער און וואַרט, און
 לאַקערט, און זעהט ער, אז דער בעל־הבית וויל פריי אַפעטמען און
 געהט ביים רויטען שטורקאץ אין זאַקסישען גארטען אויף דער
 גליטש, קריכט ער אַרויס... וויל ער זיך, דער בעל־הבית, איבער־
 שלילען איבער'ן פריש־געפאַלענעם שניי, מיט א „פרעהליכקייט“,
 וואָס האָט עפעס איבערגעלאָזט צווישען די שווייצער־בערג, אָדער
 עפעס געבראַכט פון דאָרט, צי פון ערגעץ אַנדערש, — שפּרינגט
 ער, דער שאַמען, אַרויס, און לעגט זיך איבער'ן פריש־געפאַלענעם
 שניי, ווי א שוואַרץ טוך אויף ווייסע תכריכים... און — „צדקה
 תציל ממות“! דער בעל־הבית האָט אמאָל אין חדר געלערענט צי
 עמיץ זאָגט איהם אונטער... און כדי די שמחה בייטאָג און דער
 שלאָף ביינאַכט זאָלען נישט געשטערט ווערען, דער מאַדאָם מע־
 טערלינק'ס שוואַנען־האַלז זאָל נישט פאַרנעבעלט ווערען און —
 די וועלט זאָל בלייבען וועלט, מוז מען אָדער פּי־פּאַפּאָ אָדער
 עפעס טון, גוטס טון... וואָרים דער שכר פון מצוות איז אויף
 ד ע ר וועלט. פרעהליך ווערט, דער שאַמען פאַרשווינדט! כאַטש

אויף א ווילע! און אויף דער ווילע ווערט אלץ דורכזיכטיג און קלאַר, ווי א גענוען-טייכעל; מען זעהט דעם זאַמד אַרויס, די ליעד בע ווערעמלעך אַרויס! און זומער שיינט די זון, אין קארלסבאד אין מאַרינבאד, צווישען די שווייצער-בערג... ווינטער גלאַנצט דער שניי און ביבערקעלנער שליטלען זיך, אדער גליטשען זיך אויפ'ן אייז, וואו חוה'ס טאַכטער גליטשט זיך אמאָל אויס, פאַלט, און עס ווערט א פּרעהליך געלעכטער... כאַטש א נייער שאַטען ווערט באַשאַפען...

און איז נאָך נישט אינגאנצען קלאַר, איז דער שאַטען נישט אינגאנצען פאַרשוואונדען, האָט די לעבעדיגע זון נאָך פלעקען, געהט מען צו צום ראַנד פון אַפּגרונט, און מען לעגט די פלאַכע האנט איבער די אויגען, און מען קוקט אַראָפּ: צי קומט ער נישט פון דאָרט, דער שאַטען? ! עס שווינדעלט אביסעל, נאָר מען קוקט... און „יגעת ומצאתי“ — אז מען קוקט, דערזעהט מען! פון דאָר טען קומט ער! אומריין איז דאָרט! נישט געוואַשענע פּאַדלאַגעס, קוים גענעל-וואַסער, נישט געקעמטע קינדער... און מען לויפט, און מען דערזעהלט עס אין דער היגיענישער חברה און — ממש תוך כדי דבור, ווערט — שופטים ושופרים! לאַזט מען אַראָפּ אין תהום אריין א טויז „אַפיעקונעס“ — אפטרופסים, וואָס זאלען קור קען אויף ריינקייט, רעדען וועגען וואַשען, רייבען, קראַצען... וועד גען גרינעם זיין, און העמדער, נישט דוקא משבת לשבת... און אין דער נעסט פון דער געזעלשאַפטליכער מרהיטחורה וועט אָנהויבען בלאַנקע און בליצען און שיינען...

און ער האַקט מיר איבער און פרעגט:

— אַבוואָל פיער און צוואַנציג גראַשען א טאַפּ קאַרטאַמעל!

און רעד מיט איהם!

אז אידע-פיקס, רחמנא לצלן!

אן אפענער פריוו.

(וועגען מילדסקאנדאל).

מיט א פאר יאהר צוריק וואלט דער מילדסקאנדאל אזויפיעל שלעכט בלוט נישט אנגעמאכט. ביי דער טיר זענען געשטאנען ערנסטערע און וויכטיגערע פראגען אין האבען געווארט אויף באד שייד... און דער „עולם“ איז געווען פיעל ראדיקאלער, פריידענקיי שער...

דאס געשריי פון א פאטער: איך וויל נישט, מען זאל מין טויט קינד באשניידען, קענען מין איבערצייגונג... און דער פראג טעסט פון א קינסטלער, וואס איז פארציטערט געווארען, הערענדיג פון באשניידען א טויט קינד — ביידע וואלטען זיך געהערט, ווי געפלאצטע פיש-פאכירען צווישען א געפלאצערדיג פון באמבען, ווען עס דאכט זיך, אז אטראט ווערט חרוב די א ל ט ע וועלט און מען טראגט שוין ליים און זיגעל א ג י י ע צו בויען. — איז אזא צייט וואלט נישט נאר די פראגע פון באשניידען א טויט קינד, און צי וועלען זיך די ביז אהער באגראבענע מתים נישט פיהלען באליידיגט, נאר אפילו אין מעריטא — דעם עצם-ענין אפ-אדער נישט אפשאפען מילך-געמאכט זעהר א קליינעם איינדרוק... נאר די רויטע פאהן איז פון דער האנט ארויסגעפאלען, די שווארצע רעאקציע האט געזיגט אויף דער גאנצער ליניע, פולע תפיסות, פולע קאטארגעס, אין „ווייטען מזרח“ בלייבען זיך טויר זענטער סקעלעטען — און דער גרויער מענש, דער מיטעל-מענש, די אונטערדריקענדע מאיאריטעט, וואס שמעקט נאר צום פעהר דעל, פון וואנעט דער ווינט בלאזט — אט דער גרויסער, גרויסער עולם האט זיך א ווארף געטאן — ד ע כ ט ס...

און—א יום־טוב איז אויף דער רעכטער גאס... אין דער ליני-
קער, אויב מען קרעכט נישט און מען וויינט נישט, — איז שטיל,
בית־הקברות'דיג שטיל...

און אין דער שטילקייט, האָט זיך דעם טויטען־קינדס פאַטערס
געשריי דערהערט, און דער קינסטלער־פראָטעסט האָט אין אלע
מידע הערצער אָפּגעהילכט. עס איז א פראַגע געוואָרען: און די
רעכטע זייט, דערהערענד א גערופעריי פון לינקס, איז באלד ארויס
מיט דער פויסט. דער גרויער מענש האָט זיך, נישט קלערעדניג,
געשטעלט אויף דער זייט פון דער פויסט... און די געלע פרעסע,
וואָס באַדינט דעם גרויען מענש, האָט געעפענט דאָס מויל — —

און אַנגעהויבען האָט זיך די טראַגיקאַמעדיע.
וואָרים זאָגט, וואָס איהר ווילט, זייט אַן אַנהענגער אָדער אַ
גענגער פון מילך, — טראַגיקאַמיש איז א פאַטער, וואָס גיט איר
בער זיין קינד, און, דאכט זיך, אַן איינציג קינד — דער ערד
צום פוילען, און דראַהט מיט פאַליציי, אויב מען וועט דאָס
קינד נישט אַרײַנלעגען אין דער ערד אַרײַן גאַנצעהייט, אויב
עס וועט איהם פעהלען א פיצעל הויט פון צעהן חדשים'דיגען
קינד...

און טראַגיקאַמיש איז דער ראַבינאַט, וואָס זאָגט: מיר מוזען
זיך מוסר נפש זיין פאר מילך פון א טויט קינד, אויסער, אויסער
— אויב די פאַליציי וועט הייסען באַגראַבען אַזוי, ווי עס איז...
טראַגיקאַמיש איז די גרויסע גרויע מאַסע, וואָס זעהט אין
נישט־מל־זיין פון א טויט קינד א געפאָהר פאר'ן אידישען פאַלק;
בפרט דער אסימילאַטאָר, וואָס האָט מורא, ער זאָל זיין צווייטע
העלפט נישט פאַרלירען: נישט בלייבען פאַלאַק אָהן „מאַיזשעשאַ"
וועג אַ וויזנאַניאַ“, אויב ער וועט נישט שטיצען דעם ראַבינאַט...
טראַגיקאַמיש איז דער אידישער, היימיש געבאַקענער אינטער־
ליגענט, וואָס ווייזט ראַדיקאַלע פויסטען דער גאַנצער וועלט, מאַכט
באַמבעס פאַר'ן אַפּסט מיט אלע קלויסטער, שטריק פאר אלע
שדים און מלכּים, נאָר אַז עס קומט צו איהם אַליין, ווערט ער
פאַרציטערט...

און טראַגיקאַמיש איז א פאַלק, ביי וועלכען די פראַגע פון

מל' זיין א טויט קינד, ווערט א לעבענס־פראגע און עם קען קומען צו א תורבן פון א קהלה...

עס איז מעגליך, אז אין א געוויסער צאהל פון יאהרען ארום, וועט גרושיבאווסקא נומער 6 און 28 זיין א חורבה, עם וועט נישט בלייבען א שטיין אויף א שטיין, קליינע שדימ'לעך וועלען זיך דארט שפילען אין זאמד, און צובלאזען עם אויף שבעה ימים, אויף אלע „עקוועלמען“, און תשעה באב, וועט זיצען דארט א אידענע; שווארץ, אין שווארצען געקליידט, אויף א בערגעל זאמד מיט א צאינה וראינה אין דער האנט וועט זי זיצען, און וועט ברומען, וויינענדיג ברומען:

איבער ראד און וואגען איז חרוב געווארען ביתר, איבער א הון מיט א האז — טור מלכא, איבער קמצא בר קמצא — ירושלים, און איבער א גאר נישט, א כמעט גארנישט פון א קליין קינד, פון א קליין טויט קינד — די גרעסטע אידישע קהלה אין אייראפא... און אויף אז אנדער ארט וועט שטעהן א פאלאץ... א הויך כען קוימען וועט ער האבען, ווי די גרעסטע פאבריק. דורך די פענסטער וועלען זיך ארויסרייסען פייערדיגע פלאמען, ווי פון א קאלד־אויווען, איבער'ן קוימען וועט זיך רינגלען א געדיכט פעטער רויך פון מענשען־פלייש, ביינער, מארד און בלוט, ווי איבער א מזבח — א קרעמאטאריום וואו מ'וועט די מתים פארברענען... און פאר'ן קרעמאטאריום וועלען דענקמעלער שטעהן. דער פאטער פון טויטען קינד און נאך עטליכע פריידענקער...

די מילד־פראגע איז ביי אונז נאך נישט צייטיג... פאראן נאך זעהר פיעל, פיעל פאנאטישע און אפילו ווילד פאנאטישע אידען. זייער גאט, איז נישט דער גאט פון ישעיה, ירמיה און יחזקאל, און זייער תורה איז נישט די, וואס דארף ארויסגעהן פון ציון און באלייכטען די וועלט... קיין ראסע און קיין פאלק איז נישט באפרייט פון אמאויזם; מיר — א פאלק אהן זעלבסטשטענדיגער קולטור — געוויס נישט... און א קרבנות־גאט רעגירט נאך, אזוינער, וואס שמעקט נאך פעטען רויך... נאטירליך נישט מולד; גאנצע קינדער נעמט ער

נישט. לייטזעליג איז ער, און באַרמאָרציג... ער איז יוצא מיט „אבי וואָס...”

ותקח צפורה צור... אויסגעפרואוּט!

און מאַכט זיך א ברית ראש השנה, איז דער בעל תוקע מוצי'ן אויך... ער רינט נאָך מיט מקוה-וואַסער און כאַפט דעם שופר איז בלוטיגען מויל אריין — תקיעה... — — — — —

און פרומע אידען זענען פאַראַן — אַן אונטערדריקענדע מאַיאָריטעט, און ביים פרומען איד איז אַלץ הייליג. דער קלענס-טער דין איז היי-אַדום, דער קלענסטער, נאַרישסטער מנהג... דער גאַנצער גלות-שטריק, וואָס וויקעלט זיך, פון דורות איבער דורות, ארום זיין האַלץ, און דריקט איהם, און ווערנט איהם, נישט אַפֿ-צואַטעמען... איז הייליג! און מען מוז מודה זיין, ווי טראַגיש עס זאָל זיין, אָדער ווי ווילד עס זאָל נישט קלינגען, אז דאָס פאַר מינדערען פון אַטעם, דאָס איינשלאַפערען פון אירישען לעבענס-פּוֹלֶס ביז מינימום, האָט זעהר פיעל געהאַלפֿען צום אויס-און איבערהאַל-טען די קויל-שוואַרצע און די רויט-בלוטיגע צייטען פון אינקוויזי-ציעס, עקסאַצען און דערגלייכען יאָמערליכער נויט, וואָס קיין פּאַלֶק האָט נישט איבערגעלעבט...

און וואָס עלטער, איז דעריבער הייליגער דער קניפּ... און מילֶה איז אזוי אַלט! מ צ י צ ה איז שוין אַלט! דאָס איז אַ גאַנצע וועלט-אַנשוואַונג, אַ רעליגיאָנס סיסטעם, און נישט אזוי לייכט לאַזט זיך אַ מענש איינוואַרפען זיין בית המקדש און אַרויסטרייבן בען פון דער חורבה זיין גאַט. דאָס צוזאַמענברעכען פון אַ וועלט-אַנשוואַונג איז די גרעסטע טראַגעדיע. און אַממעהערסטען בלוט איז פאַרגאַסען געוואָרען צוליב רעליגיאָנס סיסטעמען, מיט וועלכע מענשען און פעלקער ווערען צונויפגעבונדען, צוזאַמענגעוואַקסען... — — — — —

און — אויב עס זענען פאַראַן „אויך-און „בויד“-אידען, באַרוואָס זאַלען קיין סימבאָל-און צייכען-אידען נישט זיין?
מילֶה איז אַ סימבאָל; אַ צייכען, אַז מען געהער צום אירישען פּאַלֶק. אזוי באַגרייפֿען עס 99 פּראָצענט פון אירישען פּאַלֶק. אמת, מילֶה איז עלטער פאַר אידען... נאָר ווער געדענקט די

אלטע גרויען צייטען? עס באשניידען זיך נישט נאָר אידען אליין; קנאַפּע 200 מיליאָן נישט אידען באשניידען זיך... דאָס מעהרסט אידען לעבען אָבער צווישען נישט באשניטענע קרויסען!

און דער סימבאָל איד איז גייסטיג און אַרעמער, זעהר אַרע־מער איד. ער פארמאָגט שוין קיין אידישען אינהאַלט נישט. דער תּוֹך פֿון זיין אידישער נשמה איז אויסגעוועפט; דאָס ליכטיגע פינד טעלע איד איז באַגראָבען אין פרעמדען אַש, און צופֿאַקערט זיך זעלטען אַמאָל ביי א פּאַגראַם, אָדער אזוי — אין א יאַהרצייט... אויף קבר אבות...

קיין שבת, קיין יום־טוב, קיין תשעה באב; קיין אידישע פרייך און לייד. און דאָר לעבט נאָר דער פּאַלקד און ראַסע־אינסטינקט. און פאר אַפּרייסען זיך פון שטאַם, פאר נאָר אינגאַנצען ארויס פון געטא. ציטערט מען... און דער סימבאָל איז אזא באַהאַלטענער, און קאָמפּראַמיטערט נישט... און, צום באַרוהיגען דאָס פריי־היימליכע דענקער־געוויסען: האָט ער א דאָקטאָר־שפּריך: פּראָפּי־לאַקטיק... און הערט ער עפעס קעגען סימבאָל, דאכט זיך איהם, אז מען רייסט איהם אָפּ דאָס לעצטע העמד פון לייב, און מען שעלט איהם, א נאַקעטען און א בלויען אין מיט'ן מאַרק אריין... און ער דערפיהלט זיך נאָך — עלענדער, אַהן טאַטע־מאַמע, אַהן קרובים, און גוטע פריינד...

און נאָך איין מאַמענט איז פאראן אינם מיל־היסקאנדאַל... דאָס ארויסטרעטען קעגען מילה אויף אידיש, אויף מאַמע־לשון... דאָס רעדען עפענטליך, פאר'ן גאַנצען עולם! די פּוילישע בראָך שורע: „אוועק מיט'ן באַרבעריי“, די ארטיקלען קעגען מילה אין פּוילישען „איזראַעליט“. נאָך מעהר אַפּקורסישע ארטיקלען אין „השלוה“, אין אַמאָליגען „השחר“, ווער שמועסט אין אַמאָליגען „החלוץ“, זענען שאַרפּער, פיעל שטאַרקער, פיעל איבערצייגענדער געווען, אבער — געהאַלטען אין א שפּראַך, וואָס איז נישט צו־גענגליך פארום גרויסען עולם. און דעם גרויסען עולם, מיינט אונזער בעל־הבית און זיין משרת דער בעל־בתישער אינטע־ליגענט, טאָר מען די אויגען נישט עפענען...

שארט נישט, זאָל מאַרגען איינגעפיהרט ווערען אַלגעמיינע וואהל־רעכט, וועניגסטענס צו א שטאַדט־דומע, אָדער ווען נאָר צו אַ קהל־שטוב, וואָלט דער זעלבער בעל־הבית, דער אייביגער פּאַר־

וועניו און זיין אינטעליגענט געשמעלט זיך פאר'ן נייעם פרנסה-געבער און כבודי-טיילער אויף די הינטערשטע לאפקעלעך, און איז די הינטישע אייגעלעך וואָלט זיך אנגעצונדען אזא מין איי-בערגעבענהייט, אזא מין געטריישאפט און אזוי פיעל חנופה...

דערווייל אָבער איז עס צוקונפּטס-מוזיק...

דערווייל האָט מען צופיעל שטיקער עולם הזה, וואָס מען דאַרף פאר'ן עולם באַהאַלטען: נישט ווייזען, עס זאָל איהם קיין וואַסער אין מויל אַרײַן, ער זאָל קיין שלעכט אויג נישט געבען, קיין האַנט נישט אויסשטרעקען... און — אזוינע אידעען אויך!

ברט דאָס אַרויסטרעטען קעגען אזא רעליגיעזען גרונט-געזעץ!

מאַסען אַהן רעליגיאָן, ווי שרעקליך!

נישט דאָ, אין אַן אַפּענעם בריף, איז דער אָרט צו באַטראַכטען די פּראַגע פון סאַציאַלאַגישען שטאַנדפּונקט: פון וואַנען שטאַמט מילך — אין אַלגעמיין, קודם מתן תּורה, און נישט נאָר ביי איר דען אַליין. די פּראַגע איז נאָר: וואָס פאַר אַ כאַראַקטער האָט מילך ביי אונז.

ערקלערען מילך מיט פּראָפּילאַקטיק איז ראַציאָנאַליזם. מיט סימבאָליסטיק — דערצו דאַרף מען אַ פאַרגעבעלטען קאַפּ. און גאַנץ אויסטערלישע אויגען מוז מען האַבען, מען זאָל זעהען אין דער אַפּעראַציע אַליין פּאַעזיע אדער שעהנקהייט.

רעכט האָט דער פּשוט'ער איד: מילך איז אַ קרבן.

נביאים זענען אויפגעשטאַנען קעגען קרבנות. אָבער נביאים, אזוינע וואָס נאָט האָט זיי געגעבען די ווערטער אין מויל אַרײַן, אַנריהערנדיג די לעפּצען מיט אַ פייערדיגע קויל. מענשען, וואָס האַבען געטריבען די אַלט-צייטיגע שוואַרצע וואַלקען מיט שטראַך לען פון שפּעטסטען מאַרגען, וואָס האָט זיך שוין גערויטעלט אויף זייערע הויכע בערג, ווען די טעלער זענען נאָר איינגעהילט גע-ווען אין שאַטען. און מענשען זעלבסטפאַרגעסענע, וואָס האַבען גערעדט צום פּאָלק אין נאַמען פון הויכע אידעאלען, אין נאַמען פון איינציגען גאָט...

דאצו טויג דער מאדערנער קינסטלער נישט... דער, וואָס קען פון זיך אליין נישט ארויס און נישט אריבער, וואָס וויל זיך גלייבט שען איבער לעבען, ווי אַ לאַבענדיגער ליכט-שמראַל איבער אַ וואַסער שפיגעל; דער, ווען ער שטעלט זיך קעגען אַלמע, ריזיג-אַלמע רעליגיעזע מאַמענטען, וועט שטענדיג אויסזעהן ווי אַ דאָזיקכאַט, וואָס רייסט זיך מיט פליגעל פון ווינט-מיהלען; אדער, ווי אַ אינגעל, וואָס כאַפט זיך מיט אַ רייטבייטשעל צו דער לבנה...

די עכט-פרומע, די ערנסט פרומע האַבען געהאַט דאָס רעכט זיך צו פיהלען באַליידיגט און געקרענקט...

אַבער פון דער אַנדערער זייט, איז מילך אַ קרבן, מוז עס זיין אַ גערנוויליג קרבן; נויטען צו קרבנות קאָן מען נישט, טאָר מען נישט...

נאָך געפערליכער איז אַפצושטעלען דאָס גאַנצע אידישקייט אויף איין מצוה, — זאָגען אז אַהן דער מצוה, אָדער אַהן דעם סימבאָל, וועט דאָס אידישקייט בטל ומבוטל ווערען, הייסט, נישט מעהר און נישט וועניגער, ווי באַליידיגען דאָס העכסטע און דאָס הייליגסטע, הייסט זאָגען: אידישקייט האָט קיין תּוֹדָה, קיין אייני האַלט נישט, קיין נשמה נישט, — ווילט איהר אזוי זאָגען?

„איך וואָלט מיין האַנט קעגען מילך נישט אויפגעהויבט!“ — זאָגט נאָמבערג, און ער האָט פאַר זיך רעכט. בפרט ה י י נ מ, ווען דאָס אידישע לעבען שוועבט צווישען אזוי פיעל געפאָהרען. ווען טויזענטער אַנדערע לעבענספראַגען געפינען פאַר זיך קיין צייט, קיין קאַפּ און קיין האַנט...

נאָך מעהר. כל זמן די גרויסע אידישע מאַיאָריטעט האַלט מילך פאַר אַן אויסשליסליכען צייכען פון געהערען צום אידישען פּאַלק, דאַרף, לויט מיין אינערליכע איבערצייגונג, יעדער פריי-רענקענדיגער איד, אַלס איד זיך אונטערגעבען, אום נישט אָפּגע-ריסען צו ווערען פון שטאַם... דאָגעגען אַלס פריי-דענקער האָט ער דאָס רעכט, און איז גינסטיגערע צייטען די פליכט, קענען אזא

איבערצייגונג מיט דער קראפט פון איבערצייגטען וואָרט — צו שטריימען.

און דעריבער—האט עמיץ גערעדט, מאָר מען איהם נישט צונעמען דאָס וואָרט, און וויל מען א קינסטלעריש מויל מיט שמר ציגע שמאמעס פארשמופען, מוזען מיר רופען:

שמוציגע לייט, די הענט ביי זיך!

.1908

אויף א מיטינג.

גייט א זייגער פארנאכט האָב איד ערהאלטען אן אייני-
פֿאַרונג אויף אן „ערלויבטען“ מיטינג, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען
זייגער זיבען, דאָס הייסט מיט צוויי שטונדען פֿריהער. איד
באַטראַכט דעם פּאַסט־סטעמפּעל: ער איז נאָך פֿון אייערנעכטען.
איד פֿרעג ביי'ם בריפענטרעגער באַשייד, שמייכלט ער: „פֿאַר-
דעכטיגע“ בריף הייסט מען אָפּגעבען וואָס שפּעטער, וועניגסטענס
מיט אַ טאָג שפּעטער.

— יאָ געהן, נישט געהן?

איד קוק ארויס דורכ'ן פֿענסטער: די גאַס איז שטיל. איד
בויג ארויס דעם קאַפּ דורכ'ן לופּטשיק: מען הערט נישט מעהר,
ווי דאָס זעלבע קלינגען פֿון שליסען־גלעקלעך — מען שיסט
נישט אין די גאַסען. אין דערהיים זיצען ווערט שוין איבערדריסיג,
מען פיהלט זיך אָפּגעריסען פֿון לעבען, פֿאַרשיקט, פֿון אלעמען פֿאַר-
געסען, פֿון גאַט און וועלט צוזאַמען.
איד געהן.

דער שניי סקריפעט עפעס נישט היימליך אונטער די פֿיס.
איבער'ן קאַפּ אַ קאַטער, אָנגעזעצטער טונקעל־שטאַלערנער הימעל
מיט אַ האַלבער מאַט־זילבערנער לבנה, — אָפּגעביסען אָדער אָפּגע-
שאַסען די צווייטע העלפּט! און זי וואַנדערט ווייטער — אַ קאַ-
ליקע. ערגעץ וואו, ווי פֿאַר שרעק צוזאַמענגעשטויסענע הויפּענדר-
לעך שטערן. די גאַסען — לער, די לאַדען — צו.

ביי אַ ווינקעל שטעהען צוויי גרוי איינגעהילטע סאַלדאַטען.
עס איז זיי קאַלט און לאַנגווייליג. זיי טופּען מיט די פֿיס, גע-
נעצען און איינער, הער איד, צוקומענדיג, זאָגט דעם צווייטען:

— איי, ווי מיר ווילט זיך אצינד אויסשיסען!
— לאַנגווייליג! — איז מודה דער צווייטער.

גאט זיי דאַנק, איר בין שוין אויפ'ן מיטינג. קאָפּ אויף קאָפּ.
עמיץ — דער צווייטער צי דער דריטער רעדנער — שטעהט ביים
בעלעמער און האַלט אין מיט'ן דרשה. קלאַגענדיג — שעלטענדיג
געהט דער טאָן:

„הייזער האָט איהר געבויט און זייט אין זיי נישט געזעסען...
בויער האָט איהר געפלאַנצט, און זייער פרוכט נישט פארוכט;
קליידער האָט איהר געוועבט, און פרעמדע האַבען זיי געטראָגען.
און איר האָט דורכגענומען די נעץ און די קעלט; קארן און ווייץ
האָט איהר געמאַהלען, און קיינמאַל נישט געגעסען צו דער זעט!
און אייערע זיהן, און אייערע מעכטער האָט מען איר פון די
אַרעמס ארויסגעריסען און צו פרעמדער, שווערער אַרבייט געטרי-
בען“...

איר דערקען די „תוכחה“, מיין תוכחה, מיט וועלכער מען
האָט מ י ד פארשאַלטען, און דאָר מיינט דער רעדנער נישט
מיד... און אויך נישט מיד מיינט ער, ווען זיין טאָן ענדערט זיך,
ווען עס שלאָגט זיך אונטער'ן באַלקען דער שטאַלענער קלאַנג:

— נאָר אצינד איז אייער טאָג געקומען! איהר וועט די ריכ-
טער זיין... און איהר וועט משפּט'ען... מאָס פאר מאָס!

ווי די טראַמפּייטען איבער יריחו'ס מויערן קלינגט עס!
אַבער נישט מ י ד מיינט ער. און איר פארוינק אין מיינע

געדאַנקען, און איר טראַכט:

— צי איז ווירקליך אזוי נאָהנט שוין דער טאָג?

מאָסקוואַ איז שטיל געוואָרען... די באַריקאָדען צושמע-
טערט... דאָס „שולדיגע“ און „אומשולדיגע“ בלוט איז פאַרשיט מיט
ריינעם, אונשולדיגען שניי. דער באַהן - ש ט ר י ק איז
נישט געראַמען, דער אַל ג ע מ י נ ע ר — נאָר וועניגער. די
רענטע איז געשטיגען. די אויסלענדישע פרעסע ווינשט דעם גראַף
וויטע גליק; זיינע פאַפירען זענען אויך געשטיגען! דורנאָוואַ
וואַקסט נאָר איבער וויטען! די געפענגענישען זענען איבערגעפילט,
אין די שפּיטעלער איז נישט אריינצואוואַרפען קיין שפּילקע. פון די
צערקלען געהען די קולות ער לב השמים...

אז אמת'ער סדומ'ער „הכצעקתה“, נאך גאט מיט זיינע
מלאכים קוקען נאך נישט אראפ...

צי גלויבט דער עולם דעם רעדנער?

איך קוק מיר אום און אום און קום אויך צום גלויבען.

די צאהל פון די אפטריוניגע, פון די איבערלויפער פון יענעם
צד באווייזט עס מיר: איידער א שיה געהט אונטער, אנטלויפען
די מיוז. און דער מיטינגרואל איז פול מיט אזוינע מיוז...

גאט די לייט פון דער פרעסע, וואס שמעהען ארום „בעלעמער“
און ווארטען אומגעדולדיג אויף זייער צייט צום רעדען, די היינט-
מאדישע געלערנטע...

דאס זענען נישט די, וואס וועבען אין דער שטיבל די אידעען
פאר שפעטערע צייטען; דאס זענען די, וואס ארבייטען ארויפ'ן
טאג און פאר'ן טאג! איינצעל-פארקויפער... די
צווייטע צי די דריטע הענט. פאר דאס אבער מענשען מיט נען
פון כארטען אָדער פון האזען, וואס דערשנאפען אויגענבליקליך, פון
וועלכער זייט עס הויבט אן צו בלאזען דער ווינט!

דאס זענען גלגולים פון די, וואס דינען שמענדיג דער גע-
גענווארט, דעם ערשט-געבוירענעם אצינד. גלגולים פון די, וואס
האבען אמאל די קנעכטשאפט פארטיידיגט, וואס האבען אמאל
שווארץ אויף ווייס באוויזען, און גאט האט עס איינגעהענטיג בא-
שאפען די סטאדע, און דעם הונט, צו היטען די סטאדע, און דעם
פאסטור, צו שרען די סטאדע; אָדער: הערען, קנעכט און די פא-
ליציי אין דער מיט.

דאס זענען גלגולים פון די, וואס האבען שפעטער אביסעל
דעם בעל-בת-ישען ליבעראליזם געטראגען, די
הייליגע מאכט פון „פרייוויליגען“ קאנטראקט געפרעדיגט, די גע-
רעכטמעסיגקייט פון קייטען, וואס מען זעהט נישט מיט בלוזע
אויגען — פון שווינדעל און שטיצען רויב באוויזען; מיט איין
ווארט: וואס האבען אלץ-אין-איינעם די בעל-בת-ישע ברודיגע וועש
אין געלערטען זיפען-שוים געוואשען און גערייניגט. און היינט
זענען זיי דא! היינט ווארפען זיי די בריק פון געלערטען שפיני-

וועבס איבער'ן אָפּגרונט צווישען זעט און הונגער, צווישען פינסט
טערניש און ליכט... און — זיי ווייסען געוויס, וואָס זיי טוען!

רעדנער רעדען; פּעד און שוועבעל גיסט זיך זיי פון מויל.
מיט ברענענדיגע אויגען און טאָפעלט-שארפע שווערדען טראָגען
זיי, ווי אמאָליגע כרוכים, די בעלי-בתים פון גוֹרֶדן ארויס! אָפּגע-
שאַפט מוז ווערען זייער פּריווילעגיע; די נ ע ד ו נ ג ע נ ע
ארבייט... וואָרים „דריי-פּאַכיג איז דער פּלֹד פון דער געדונגענער
ארבייט!“ „מיט פּאַרדרום ארבייט דער, וואָס באַקומט נישט דעם
גאַנצען ווערט פון דער ארבייט“, „מיט עקעל און גרימצאָרן ווערט
איבערגעפּילט דער לעבעדיגער מענש, וואָס מוז ארבייטען, ווי אַ
טויטע מאַשין; וואָס איז נאָר א צולאַג, א צודאַט צו דער טויטער
מאַשין! וואָס מוז זיין אונטערטעניג דעם ראַד, דעם טויטען ווערק,
אַהן אינציאטיווע, אַהן ווילען און דעריבער אַהן לֹסט צו דער
ארבייט!“

און „פּאַרפּלֹכט איז די ארבייט דורך איהר פּאַרטיילונג, דורך
איהר צוברעקעלטקייט; ווען דער מענש מאַכט אַלץ איינ-
איינעם דיזעלבע אויסגעמאַסטענע, פּאַרגעשריבענע קליינע באַווע-
גונג, אָפט נישט וויסענדיג אפילו, צו וואָס זי נוצט“...

„נידריגער פּאַר'ן פיה איז דעריבער געפּאלען דער מענש...
מיר ווילען איהם הויבען!“

„הויך דער מענש!“ — „נידער מיט'ן בעל-הבית!“

„הויך דער מענש!“ — „נידער מיט'ן בעל-הבית!“ בריילט
דער גאַנצער סאַלאָן, נאָר אינמיטען בריילען פון דער שטורמיגער
מאַסע קייקעלט זיך דורך א דונער פון גאַס...

אַ פּראַוואַצירטע באַמבע, צי אַ שאַס פּער טעות פון אַ האַר-
מאַט?

אַבער דאָס אַלץ שרייט איבער דער רעדנער!

„נאָר דער טאַג פון דער וועלט-גערעכטיגקייט קומט! מיר
וועלען די ריכטער זיין“ —

און צווישען ארבייטער-עולם זיצען בעלי-בתים, מיט נאַרישע
פנים'ער, נאַריש-אויסגעגלאַצטע אויגען, און הערען זייער שאַנד,
און פאַטשען מיט: „בראווא!“ —

און עם טרייסלען זיך זיי די בייכלער, ווי פאר נחת! זיי זענען נאך קיינמאל נישט אזוי העסליך געווען!
 „די שקלאפעריי, די ניי-מאָדישע שקלאפעריי מוז אָפּגעשאַפּט ווערען!“

„בראווא, בראווא!“ און הענט מיט גאָלדענע רינגען הויבען זיך אין דער הויך און פאַטשען בראוואָ! און די גאָלדענע קייטען טאַנצען איבער די פלושענע וועסטען פאר גרויס נחת!
 און דאָס זענען דאָך דיזעלבע שטאַלצע בעלי-בתיים, וואָס האָר-בען ערשט נעכטען אינדיווידואַליזם און, על פי ניטשע די „הערן-מאַראַל“ געפרעדיגט, וואָס האָבען דעם שווייס פון ארבייטער-פאַלק נישט געקאָנט פאַרטראַגען, וואָס האָבען זיך געהויבען, ווי די גע-טער אין וואַלקען, הויך איבער'ן „פעבעל“, וואָס האָבען געהאַלטען יעדען פאַרלאַנג פון אַ העכערען לויזן פאר אַ דרייסקייט, דאָס פאַר-קירצען פון ארבייטס-טאַג — פאַר אַ פאַרברעכעריש אומפאַר-שעמטקייט, וואָס האָבען אלע ארבייטער פאַר איינפאַכע גנבים גע-האַלטען און געלאָזט רעוודירען ביי יעדען אריוואָן אַרויסגעהן פון פאַבריק...
 און אַצינד? אַצינד לויפען זיי איבער! פאַטשען זיי בראוואָ. און ווילט איהר, שלאָגען זיי זיך אין האַרץ אַריין „על-חמא“. עס געהט, אפנים, דער יום הדין, עס געהט!
 אַט שטעלט מען ווי ערב יום כפור, קערות! פאַר געפאַנגענע, פאַר פאַרוואַונדעטע, פאַר פאַמיליען פון געפאַלענע, פאַר פאַרשיק-טע און — אויף געוועהר!
 און דער בעל-הבית וואַרפט מטבעות; אויף זיין אייגענעם „פאַהיבעל“ וואַרפט ער.
 ער איז מיר קיינמאל נישט אזוי נמאס געווען.

און די שוואַרצע לייט קומען אויך.
 לאַנגזאַם און שטיל קומען זיי. פאַמעלעך, ווי עס פאַסט פאַר הייליגע לייט; שלייכענדיגע, ווי אמת'ע טעמפעל-דינער.
 אַט געהט איינער צו בעלעמער צו פּרעדיגען. קריסטליך-סאַציאַל פּרעדיגט ער.
 נעכטען האַט ער די באַצווונגער געהייליגט. קלוגע שווינדעל-

קעפּ געזאלבט, כאַפּער־הענט געבענשט; איבער בעכער פון בלוט
און שווייס ברכה געמאַכט. און היינט?
„מיר האָבען עס שוין לאַנג געזאָגט! לייכטער איז אַ מויל־
טיר צו פּאַסירען דורך אַן אויער פון אַ נאַדעל, אלס דעם ריי־
כען דורכצוגעהן דעם טויער פון גז־עדו“...

מיט דער צייט וועלען נאָך וועלט־באַצוווינגער קומען און זאָר
גען: „יענע זענען שוין צו שוואַך; זייער נאַקען שוין צופיל
דורכגעפּוילט, און קענען שוין אונזערע שטולען נישט דערטראָגען;
א י ה ר זייט פּריש און געזונט, בויגט אייד און לאָזט זיי אונז
שטעלען אויף אייך“...

אַלץ וועט קומען מיט דער צייט!
דערווייל, אַ היים־געהענדיג, פּאַסיר איך דורך טויטע גאַסען.
קאַלט און שטיל איז דער שטאַלענער הימעל, מיט אייד־פינ־
קעלריגע שטערענדלעך און אַ האַלב־אַפּגעשאַסענער לבנה...
אומהיימליך סקריפעט דער שניי אונטער די פיס און אקעגען
קומט מיר אַ וואַקעלדיגער קאַזאַק:
— טי קודאָ שליאַעשסיאַ?!
איך כאַפּ פּאַר שרעק אַרויס אַ פּאַפּיראַס און דערלאַנג איהם.
— ספּאַסיבאַ, באַריז! — ענטפּערט ער מיר און וואַקעלט זיך
ווייטער.

פון דער שווערער צייט.

דאָס קריסטליכע וואַרשע איז פון דער העלער הויט פרום געוואָרען: איבער טיר און מויער, איז פענסטער און וויטרינעס, איבעראַל — הייליגע בילדער. דאָס פרומע קריסטליכע וואַרשע קריגט פחד פאר'ן הונגעריגען, אפעלירט צום קריסטליכען רחמנות, יושר און ברודערשאפט און ווייזט אָן מיט'ן מינדסטען פינגערל צום אידישען שכן; יענער איז געוועהנט דערצו און די שטראף וועט זיין לייכטער...

דערווייל פארשטעהט מען זיך נישט אויפ'ן וואונק.

א דרייצעהן יעהריגער יאשקא מיט אן אָפגעריסענעם דאָשעק און א צושפאלטענעם אויער און „זיינס גלייכען“ יוסקע מיט לויפענדיגע אויגעלעך און א צוקראצטען נעזעל קוקען נישט אויפ'ן „להכביל“ פון צווישען שתי-וערב און ארבע כנפות, און כאַפּען ביידע צוזאמען איין פלאַש מאַנאַפּאַל, און וואַרפען אויף דער געפרוירענער גאַס. דאָס „לעבעדיגע וואַסער“, וואָס האַט גע-קאָנט דערקוויקען אזוי פיל פרומע נשמות, שפּריצט לחלוטין אומ-זיסט ארויס פון דער צושמעטערטער פלאַש, אן אמת'ער „בל-תשחית“, און די פלאַשען-שטיקער גליטשען זיך קלינגענדיג און פינקלענדיג, גלייך עפעס רעכטס, ווייטער איבער'ן אייז...

א פרומע ווייבערשע נשמה, אריינגעזעצט פון בעל-הרחמים גאָט אין א גוף מיט א געשטופעלט און האַלב אָנגעשוואַלען פנים, טאַפט א פלאַש אונטער א שאַל און לויפט צו א ווינקעל און וויל שוין א ברכה מאַכען, — יאשקא און יוסקע האַבען עס דערזעהען: שטעה, אַלטע מכשפה! מיר זענען קיין גנבים נישט! און מען רייסט איהר אויס'ן פון אונטער דער שאַל די פלאַש, טראַסק! עס שפּריצט, עס קנאַקט — —

און פאר גרויס שמחה איבער'ן נצחון כאפען זיך יאשקא און יוסקע ארום און זינגען, און טאנצען מיט האַלב־באַרוועסע פים איי בער אייז און גלאַז...

א גרויסער הויפען געהט. ערנסט, גלייך, „פּריוועסאָוסקיס“ מיט מיצען און קאפעליושען אויסגעמישט, איבער דער גאס, די אויגען פאר זיך, גלייך! ... זיי געהען אפשר א קעגען משיח'ן? צווישען עולם דערהערט זיך א קול: „עה, גומע ברידער! וואו-היין געהט איהר? וואס טוט איהר? אויף דער פראנצייסקאנער גאס האָבען אירען א גלח געטויט! קומט!“ דער עולם פארצי-טערט א וויילע, נאָר עמיין נעמט די שלאַנג אן ביי א לאַץ: „אין וועלכער פאבריק ארכייטסט דו, ברודער?“ ער שווייגט, און פויס-טען האַלען אויף זיין קלוגען קאפּ...

וואס איז געשעהען?

צי איז ווירקליך גענוג געווען, אז אן אלטער, אַסטמאַטי-שער גענעראַל זאָל, אויפ'ן וועג פון ווילנא קיין פאַריז, אָפּשטעלען זיך ביי דער נעווא, און, אפשר אַהן שום כונה, ארויסזאָגען דאָס ווארט: „צוטרויען“ — עס זאָלען ווירקליכע וואונדער געשעהן? צי האָט ער, נישט ווילענדיג, אָפּגעשפּראַכען אן עין-הרע, פאַריאַנט א שווערען כּשוף, אָפּגערוקט איין אַלף פון שווערען ה א ר ז? און דער גרויסער עולם איז ארויס פון דער הינער-פּלעט?

אַלץ קאפּויר: בלינדע זעהען, לאַמיר לויפען, טויבע שרייען... און איז מיט'ן ווינטער אונטער'ן גרעסטען אייז רודערט זיך, וועקט זיך: אַקסעל צו אַקסעל, ברידער! הויבט איד, צוואויגט איד, צושמעטערט! דער הימעל רופט!

דערווייל איז נישט היימליך, איבערהויפט אווענט-ציים... די לערע אָפּגעשטאַרבענע גאס קוקט דיר אין פענסטער אריין מיט בלינד-אונטערגעשלאָגענע אויגען, מיט אן איינאיינציגען

פלאַטערן, א שריד ופליט פון אלע חברים... און דאָס אַרעמע פלעך
מעל דערנינען ציטערט, פלאַטערט, וואַרפט זיך ווי'ן א פיבער:
פיקט, ביקט, ניקט און טיקט זיך, אַט פאַרשלינגט עס די חיה רעה
— די נאַכט; און עס שרעקט זיך פאַר'ן טויט, און איז מיטען דער
גסיסה גיט זיך עס מיט'ן לעצטען כח א וואָרף, ווי א שלייען פון
אונטערן מעסער, און א הייב, א טאַנץ — ווי לאַנג וועט דויערן
די גסיסה?

ערגעץ ווייט, ווייט פלאַצט א שויב פון א וויסטאָוע, — אפּשר
א שאַס? א „צופעליגער“... אין עק הימעל שפּריצט ארויס א
פיערדיגע צונג פאַרשווינדט און זינקט איין... און ווייטע פאַר-
שטיקטע קולות הערען זיך —
נאַר טסס!

עס הערען זיך פעסטע, זיכערע טריט איבער דער גאַס...
די שטאַטס-לאַגיק אויפ'ן דרך הישר געהט, מיט „אותות
ומופתים“ אין דער האַנט... אותות ומופתים ז י כ ע ר ע,
ש נ י י ד ע נ ד י ג ע, פ י י ע ר ד י ג ע...

וואָס נאָד?

עס צושפּריצען זיך די געדאַנקען אין מח, ווי די פונקען, ווי די
פויגעל אונטערן פרייען הימעל...
עמיץ קלאַפט אין טיר?
דאָס לעבען? אָדער נאָר דער „א ו ר ח ח י י ם“?
ביידע נישט.
חברים...

אַבער וואָס פאַר א פנימ'ער ד אָ ס האַט!
— חוּק, — פרעג איד דעם עלטערן, — וויפיעל קוואַרט
עסיג האַסט דו היינט אויסגעטרונקען?
חוּק, אין שוואַרצען העמדעל מיט'ן גרויסען ביינערנעם קאַפּ,
מיט די וואַסערדיגע אויגען אין פאַרמעטנעם פנים, זעצט זיך, פיהרט
מיט א ציטעריגער האַנט איבער'ן שוואַד-און אַש-גרוי באַוואַקסע-
נעם קאַפּ, און זיפצט אָפּ:

— א וויסטער, פינסטערער חלום!

— וואָס איז?

— איד בין, ענטפערט ער, קיין גבור נישט, פארפאלען...
 „פאראן גרויסע שטארקע מענשען מיט אייזערנע הענט און
 שטאַלענע נעגעל, וואָס געהען צו צו פעלזען ביים ים, רייסען
 פון איהם שטיקער און ווארפען אין הימעל אריין, און ווילען זיך
 אזויערנאך אראפּווארפען דאָס טעלערל פון הימעל...
 „פאראן קלענערע גבורים, שפילען זיי מיט אייזערנע רעש-
 לעך, ווי אין באַל...“

„פאראן נאך קונצענמאכער, וואָס שרעקען אומזיסט דאָס
 „געעהרטע פובליקום“ און ווארפען מיט פ א פ י ר ע נ ע קוילען.
 ד ע ק ע ל - ק ו י ל ע ו , נאך הינטער דער סצענע שלאָגט עמיץ
 אין א בלעך אריין, מיינט מען: דאָס דונערן די קוילען...
 „פאראן נאכטוואַנדלער, וואָס קריכען מיט בלויע הענט אויף
 גלייכע מויערן...“

„איד בין עם נישט... נישט קיין גבור, נישט קיין סוראָנאט
 פון א גבור...
 „איד בין חוזק...“

„איד בין א מענש, קאטאָרי...
 „א מענש, וואָס האָט איד א האַרץ און א לונג און לעבער...
 „נאך אז דאָס האַרץ טוט מיר וועה, האָב איד קיין נביא'ישע
 טבע נישט, ארויסצולויפען מיט א קול אין מאַרק אריין: א רוז
 אין אייער טאַטענס-טאַטען-אריין! און, אז די לונג הייבט אָן פויר-
 לען און די גאַל גיסט זיך איבער, האָב איד קיין טבע נישט, ארויפ-
 צושפרינגען אויפ'ן טורעם פון פייער-וועהר און אראָפּ שרייען:
 ס'ברענט! ... עם ברענט נישט אין ערגעץ, נאָר ביי מיר...“

„דאמאָלט האָב איד דוקא לייעב התבודדות...
 „ליג איד מיר, ווי א בער אין דער בערלאַגע, און ביים מיר
 פאך האַרץ-הונגער די לאַפעס; גאַנצע בערג אָפּגעביסען...
 „ערשט אז עם ווערט מיר גרינגער. געה איד ארויס.
 „נאך וואָס? פייען אויף קהל...“

„פיהרען, ווי ישיבת-חורים-גבורים מיט שמענדער פאר כלל-
 זיין אין די הענט קעגען ארוו-קודש, קען איד נישט... גיט מיר
 א חברה חדר-אינגלעך, מיט געמאכטע פייקלעך, וועל איד מיט זיי
 געהן צום ראש-קהל אויף א קאץ-מוזיק... דאָס קען איד...
 „איר געהער נישט צו דעם, וואָס איהר רופט „לעבען“ און

דאס „לעבען“ געהערט נישט צו מיר. איד שפיי אויפ'ן „לעבען“.
און אויך נאָר פון דערווייטענס...

„צווישען מיר און דעם „לעבען“ פ ל י ס ט און אפשר
שטעהט א וואסער...“

„איבער'ן וואסערל שפיי איד, איבער'ן וואסערל שטעל איד
פייגען ארויס, פיער מיט אמאל, דאָס קען איד! אמאל — א
ווייסע צונג, איהר ווייסט, איד לייך אויפ'ן מאַגען...“

„אז מען זעהט מיר און הערט מיר נישט נוט, שטעל איד
מיד אויף שטאַלצען און פייה... עס איז נישט אזוי נ א ט י ר ל י ד.
נאר עס טראַגט זיך ווייט, ווייט... עס הערט זיך!
„און דער עולם שרייט: בראַוואַ! ביס!“

„נישט דער געטראַפענער — אַנדערע... דער געטראַפענער
שילט...“

„כאַטש ניט איד בין שולדיג; איד שפיי אין דער וועלט
אריין. שולדיג איז דער ווינט, די השגחה פרמית... ער אָבער שילט
מיד און דער עולם קייכט, פלאַצט פאר געלעכטער...
„אַמאל פלאַצט א גבאי...“

„ער האָט פון צדקה־פּושקע ארויסגעשניפט א גאַלדענע מטבע;
ער האָט געזעהען, ווי א באַנקיר האָט אריינגעוואַרפען, נישט באַ
מערקט, אז עס איז א פ א ל ש ע מטבע... האָט ער גע'לָקח'נט...
האַט ער מורא געהאַט פאר באַזוכען און געפינען, האָט ער די מטבע
אויף דערווייץ איינגעשלאָנגען... קום איד ארויס אויף שטאַלצען.
מיט א יראַת־שמים־פנים און איין ארויסגעשטעקטע צונג, און פיער
פייגען אין די הענט, — לָאָכט ער, קנאַקט ער, פלאַצט ער; איין
העלפּט—רעכטס, די צווייטע—לינקס, די מטבע—אין דער מיט...
דערזעהט דער עולם, זי איז פאַלש, פלאַצט דער ע ל ס פאר
געלעכטער...“

— נו, אויך מיין עסק! — וויל'מיר איהם טרייסטען.
— „בא — זיפצט חוזק אָפ — דאָס אַלץ איז נוט געווען
איבער'ן רוהיגען, שטיל־פליסענדיגען אָדער גרינליך־שטעהענדיגען
וואַסערל. מען האָט מיר געזעהען, געהערט, און: בראַוואַ, ביס!
„צינד — א ים!“

„שטעל דיך אויף שטאַלצען, פאַליעם דעקען דיך איבער!
„פייה — ווען א ים קאָכט צו זיך...“

„שפיי — ווען ער שפייט, און גלייך ארויף צום הימעל;
 טו עפעס, ווען די וואסער־ריזען צושפילען זיך, צוזינגען זיך,
 און שפארען אין דער וועלט אריין, טראָגענדיג מיט־רעדער און
 שטיקער גרעבל אויף די אַקסעל...
 „טו עפעס!“...

חזק פארשטומט, און נישט בעסער, ווייזט זיך אויס אין
 דעם פּאַעט...

— גם אני בחלומי, זאָגט ער...
 „א פּוילע זאָד...“

„וואָרים וואָס בין א י ד ? א מענש מיט א פייפערל...
 „מיט א פּאַרכשופ'טען פייפערל...“

„פון א פּאַרכשופ'טער קאַלינע א פייפערל... פון עק וועלדעל,
 געבויגען איבער'ן וואסער שטעהט זי, און זאָפט אין זיך איין דאָס
 גערויש פון קליינעם שטילען וואסערל, פון קליינעם פּאַרזל'ומ'טען
 וועלדעל, פון מחנות פייגעל, וואָס פליהען אונטער בלויען הימעל,
 שלינגען ווערימלעך און זאָגען שירה, און די ווייסע בייכלעך צימער
 רען פאר נחת, פאר דאָנק... פון ד ע ר קאַלינע א פייפערל“...
 און א מיידעל האָב איך געהאַט מיט א פּויגעל־האַרץ...“

זיצען מיר אין שאַטען פון דער קאַלינע, אין עק וואָלד, ביים
 קלאָרען טייכעל; איך שפיל און איהר פּויגעל־האַרץ צוגעהט, צו
 געהט...“

שפּאַרט זיך אַן דאָס זיסע קעפעל אויף מיין קני, קוקט זי
 צו מיר ארויף מיט שטיל־זיסע־בריי־ער־אויגען, וואָס פינקלען מיט
 שטילען נחת, ווי א פּויגעל, וואָס האָט א ווערימעל געכאַפט, און
 איך זאָפ איין דאָס נחת און שפיל פאר גרויס פרייד, פאר דאָנק,
 וואָס גאָט האָט מיר די פינקעלדיגע אויגלעך מיט'ן זינגענדיגען
 פּויגעל־האַרץ באַשערט, עס איז מיין...“

עס צימערט איהר ברוסט פאר נחת, טרערען קומען מיר אין
 די אויגען אריין פאר גרויס דאָנק און איך שפיל אויפ'ן פייפערל...
 און עס מאַכט א רושם, שטאַרק! — אויף איהר... זי שטרעקט

צו מיר הונגעריג אױם די ווייסע הענט... דורשטיג שוילען מיר
אקגען די קרעלענע ליפלעד!

און נישט נאָר אויף איהר...

א ווייסע גאַנז שווימט איבער'ן טייכעל און שמעלט זיך אָפּ
מיט א דינעם גרעזעל אין מויל... און זי שלינגט עס נישט איין, פאַר-
געסט עס און בויגט אױם צו מיר דעם ווייסען האַלז און קוקט,
און שוויגט...

א יאַלאָוקע קומט ארויס פון שטילען וועלדעל, מיט עכט
פרום־קעלבערנע אויגען, מיט א חז'עוודיגען, צערטליך־דינענדיגען
מױלעכל און בלייבט שמעהן ווי פארכשופט, און זעגלט שטיל
מיט'ן זיידע־העריגען עק אין דער שטיל־שמעקענדיגער לופט...

און פייגעל מיט ווייסע און געלע בייכלעד שמעלען זיך אָפּ
אונטער'ן הימעל און צווימשערען:

— ווער איז דער פויגעל דאַרט?!

„איר געפעל...“

„איר געפעל און ווער גרויס; עס איז צייט צו געהן אין דער
וועלט אריין, שפילען פאַר דער וועלט... פארכשופ'ן א וועלט, דאַס
לעבען באצויבערען, ווי דען!“

„און אז מיין מיידעל דרימעלט איין, קוש איר זי שטיל צום
„אדיע“ אין ווייסען שמאַלען שמערן אריין — און לעג לאַנגזאַם
איהר קאַפּ פון מיינע קני אויף א בינטעל גראַז אראַפּ, — זי
זיפצט אָפּ אין דרימעל, עס ריהרט מיר נישט, העכערע צוועקען
פיהרען מיר... איר פארשווינד, צו דער וועלט לויף איר מיט מיין
פייפערל, מיט מיין פארכשופטען פייפערל, פון דער פארכשופטען
קאַלינע, פון עק וואַלד, ביים שטילען טייכעל...“

— נו, שפיל פאַר דער וועלט?

— שפיל! די וועלט שפילט, און נישט אויף א פיר-

פערל!

„דאַס לעבען אלײן גיט קאַנצערט!“

„נישט אויף פייפערלעד, נישט אויף פלייטען, נישט אויף היל-

צערנע און געבלאזענע אינסטרומענטען...“

„ה א ר מ א ט ע ז שפילען, ק א ר ט ע ט ש ע ז זינגען,

טענער — שראַפנעלען!“

„די לעבענס אַפּערע געהט, א וועלט־פּאַעמא! ווי קום איד מיט מיין פייפערל“...
 ער האַקט אָפּ און מאַכט אוועק מיט דער דורכזיכטיגער האַנט...
 — א רחמנות נאָר אויפ'ן מיידעל, נעבעד...
 —

— מיר איז נישט בעסער! זיפצט דער פילאָזאָף...
 יאָהרען האָט ער אין דער הויך אין זיין דאַכשטיבעל פאר־בראכט... ביי קאַרנע שטראַלען דורך פאַרגרינטע שייבלעך ביי טאָג ביי א ציטעריגען חלב'נעם ליכטעל ביינאַכט, איז ער אַ גאַנץ לעבען אַפּגעזעסען, קלערענדיג און גריבלענדיג, וואָס „גלייך“ איז... און אז ער איז שוין גרוי און אַלט געוואָרען, אז די צייט האָט איהם אויסגעצויגען דעם מאַרד פון די ביינער און אויסגע־זויגען די פאַנטאַזיע פון קאַפּ, איז ער ערשט געפאַלען אויף דער המצאה, אז „גלייך“ איז דאָס, וואָס עס איז נישט קרום... און ער האָט געוואַלט אויפשפּרינגען פאר פרייד, נאָר די קני האַבען אַנגעהויבען קנאַקען!
 אלץ איינס! אבי נישט אומזיסט אזוי פיעל יאָהרען, אזוי פיעל לעבען געוואָרגען און געשטיקט! ער האָט ארויסגעפּישט א פערל פון תהו ובוהורדיגען ים... און ער איז אַ גוטער, נישט פאר זיך אליין האָט ער זי געפונען, ער וועט זי שענקען דער וועלט... ווי קראַנק און עלענד ער איז, וועט ער באַשענקען א וועלט... און ער געהט קוים אראָפּ פון די טרעפּ, אַפּט קריכענדיג אויף אלע פיער; די ביינער קנאַקען... נאָר, געלויבט איז זיין לייעבער נאַמען, אַט איז די גאָס...
 — רבותי, הויבט ער אָן —
 זיין קוץ אָבער ווערט דערשטיקט...
 פאַליעס מענשען שלאַגען איבער דער גאָס, טויענטער צונגען רופען:

— מיר ווילען! מיר ווילען!
 „ווער פּרעגט וואָס גלייך איז?“
 מיר אלע פארשווייגען... יעדער פון אונז פיהלט די לאַסט.
 זיי — פון שווערע געדאַנקען, איד — פון די יאָהרען...
 —

עמיץ קלאפט!
אהא? דאס לעבען? ...
ניין... עם האט זיך נאך געדאכט!
שווערע, נאך זיכערע טריט איז גאס, די שטאטסלאַגניק געהט,
מיט אותות ומופתים געהט זי... פעסט, שטייף, אייזערען...

.1906

פ ר א מ ע ט ע א ו ס .

דציהה'שע נקמה!

דאס שטאלענע געטליכע הארץ!

א נאקעמען, האט ער מיר מיט קאלטע אייזערנע קייטען צום
קאלטען פעלזען צוגעשמירט.

און פון דער פייכט-קאלטער הויך לאזט זיך אן אדלער, א
שווארצער, ברייט-פליגעלדיגער אדלער, מיט אן אומבארמהארציג-
קאלטען בליק אין אויגן...

און דאס קאלטע אומגעהויער, דער קאלטער פעלז וועט פון
מיר זאפען און זאפען די ווארעמקייט פון הארץ, און דער מער-
דערישער אדלער וועט עסען פון מיר די לעבער...

און אייביג, אייביג וועל איך ליידען!

דער מערדער — —

די געטליכקייט האט ער מיר נישט צוגענומען, די אומ-
שמערבליכקייט — נישט! אייביג זאל שלאגען דאס הארץ, דער
פעלז זאל האכען פון וואס צו ציהען, און אייביג וועט צוריק און
צוריק וואקסען די לעבער, דער אדלער זאל האכען אייביג צו
פרעסען!

אזוי וויל ער, יופיטער —

אזוי איז ער זיך נוקם!

און פארוואס?

ליכט האב איך ביי איהם גע'ננב'עט, ליכט — א פונק פייער

פאר ארעמע מענשען!

אלץ וויל ער זאל זיין איינגעזונקען אין פינסטערען תהום און
פון דארט ארויפקוקען מיט כאגייסטערט נארישע אויגען צו די

געטער אויפ'ן אָלימפ, צו די, וואָס זיצען איינגעהילט אין פרעכ־
טיגען ליכט, עסען אמבראָזיא און טרינקען נעקטאר.
און ער וועט זיך פון צייט צו צייט אראָפּלאָזען אין פינסטערען
תהום אריין, אין געשטאלט באַדיי פון א קוה — אַרויסצוכאפּען
א שעהנע און א טייערע פּערל פון ים...
און איך האָב זיי ליכט געבראַכט —
כא—כא—כא — עס איז גענוג א פונק ליכט! ביי א פונק
ליכט, זעהען די געטער, זעהט דער אָלימפ אנדערש אויס — און
יופיטער, וואָס קאָן שוין די קוה־פּעל פון זיך אינגאנצען נישט
אראָפּוואַרפּען...
—————

וואָס לאָזט זיך דער אַדלער אזוי לאנג אראָפּ?
וואָס באַטייטען די רעדער, וואָס ער מאכט אין דער לופט
אין דער הויך?
ווייל ער מיך פריהער נאָד שרעקען — איז נישט די שרעק
גרעסער פאר דער ערנסטער שטראַף?
הא — ווי שאַרף עס ענטפּערט די לופט אויף יעדען ריהר פון
די שוואַרצע פליגעל, אויף יעדען שניט פון די שפיציג־שוואַרצע
ברייטע מעסער...
און ער שווימט און שווימט...
נאָט אין הימעל איז עס נישט — — —
וואָס?
עס איז דאָך אוממעגליך!
פאָרוואָס? פאר א פונק פייער! אין פייער און פלאַם איינ־
געמונקטע געטער זאָלען קאַרגען א פונק פייער! יופיטער, וואָס
דונערט ביי יעדער לייכטסטער געלעגענהייט, אויף יעדען געבורטס־
טאָג פון דער אינגסטער אָלימפישער סוברעטע, ביי יעדער מאָל־
צייט, טיילמאָל פאר זיך אליין ביי יעדען הויך — זאָל קאַרגען א
פונק?
און וואָס וועלען זיי, די אַרעמע מענשען, מאכען פון א פונק?
פייער וועלען זיי מאכען, כא, כא, כא! קעלבער וועלען זיי
בראַטען, פאר זיך, פאר דיר אויך, יופיטער!

און אז ס'וועט דיר אַרויס פון האַלץ, וועט דיר שמעקען אַבי-
סעל געבראַטען קעלבערנער רויך!

ניין — נאַרישע מענשען, נאַרישע געמער!
קעלבער בראַטער, קעלבער פרעסער...
פאַר וועמען, פון וועמען וועל איך ליידען...
ניין — טויזענט מאַל ניין!
עס איז אַ מיראַזש, אַ וויסער חלום — מען דאַרף נאָר די
אויגען אויפרייסען!

געוויס אַ שטיק שוואַרצער, פאַרגליווערטער, טויטער וואָל!
קען בלאַנדזשעט פאַרוויסט אַרום אין דער לופט — נישט קיין
אַדלער — וואָס פאַר אַ פעלץ, כאַ—כאַ—כאַ! קיצלען לאָזט ער
זיך, קראַצען, איך שויל איהם, ווי אַ קעכין אַ קאַרטאַפּעל — אַ
ווייכער נאַרישער פעלץ...

און די קייטען —
כאַ—כאַ—כאַ!
שטרוי, פויערישע שטרויענע שטריק — —
שפּרינג אויף פּראַמעטעאָס!
דו האַסט פון דיין אייגענס אַ שוואַרצען חלום געליטען... קיין
פעלץ, קיין קייטען, קיין אַדלער, קיין יופּיטער, קיין אַלימפּ...
וואו האַסט דו אַ פונק פייער גענומען!
האַ, וואָס!

פּראַמעטעאָס — כאַ—כאַ—כאַ!
געוויס אויך אַ חלום — — —
אַ וואַהנזיניגער חלום, אַ לייגנער אַ גרעקס אויסגעטראַכטע
מעשה — ווער פּראַמעטעאָס, ווען פּראַמעטעאָס —
וואָס פאַר אַ פונק פייער...
עס איז פינסטער, נאַכט.
אַ אַ אַ — —
נאָר אַביסעל שלאַפען!

צי בין איך נישט אַ פּוריסדרב נאָר אַן איבעריגען גלעזעל?

דער טאג.

דער מאניפעסט איז, וואס אנבאלאנגט צו דער אידישער לאגע. נישט קלאר. איז וויטע'ס ערקלערונג — וואקעלדיג... די רעגירונג וועט שטרעבען צו גלייכבארעכטיגען אלע איינוואוינער אין דער אימפעריע. קיין צייט דערויף איז נישט באשטימט, און וויטע, ווי מיר ווייסען פון די בלעמער, האט פולע הענט ארבייט און אויך סער דעם נאך אפענע טירען פאר דער פרעסע, אפענע אויערען פאר אלערליי פארשטעהער; כמעט ער שלאפט נישט! ... צי קלינגט עס נישט ווי: משיח וועט קומען, ער מוז קומען, נאר ווען?

און אנטשיידען וועט די דומע. זי וועט פיליכט, ווי אמאל די פוילישע געזעצגעבונג, זאגען: אדרבא, אידען קומט גלייכבאר רעכטיגונג, נאר זיי מוזען זי פארדינען, אומזיסט טרינקט מען וואסער, און אויך נאר איז קליינע שטעדטלעך; און — אויב די פאות זענען שוין אפגעשניטען; אומגעשוירענע בערד טראגען רוסען אויך, לאנגע רעק אויך, דארף מען נאר פארלאנגען, זיי זאלען דאורן נען אויף רוסיש!

האט מען טאקע געקלאפט א טעלעגראף צו וויטען מיט אן אנפראגע, צי איז די אידישע גלייכבארעכטיגונג פארזיכערט, האט ער — א פארניומענער מענש — נאך נישט געענטפערט... פאר דאס האבען אויף זיין ארט געענטפערט אנדערע: די כוליאנאעס, די שווארצע מאות, די באסיאקעס, רופט זיי, ווי איהר ווילט נאר; די באהעלפער און אונטערשטיצער פון דער הערשענדער פארטיי, וואס מוז און וויל פארט נישט אראפ, און שפרעכט אפ איהרע שלעכט מיט'ן אלטען שפרוד: פון מיין קאפ אויפ'ן אידישען קאפ...

די אלטע שפיצלעך, פון וועלכע פארטשויטס-פארטייען לא-בען און מיר, מיר אידען, וויינען. יענע קייקלען זיך פאר געלעכטער

און מיר פאר שאַנד, שפאָט און וועה, און פאָרגיסענדיג אונזער בלוט, אונזער האַרציג בלוט אין דער בלאַטע אַרײַן...

און די אַלטע אידען, וואָס מיר האָבען אין אונזערע חלומות לאַנג באַגראָבען, לעבען נאָך און געהען אַרום אין די גאַסען; היינט מעג מען; מען כאַפט אינעוועניג אַ צימער און מען געהט כלומר'שט מיט אַ פנים פון פראַנקאָוואַפריי אויף אַ הפּער-וועלט...

— פאַגראַמען! שריי איד זאָ אידען אין אויער אַרײַן; איד וויל וויסען, צי ער לעבט באַמת, צי ער געהט אַרום אויפ'ן עולם הדמיון.

— אין רוסלאַנד: ענטפערט ער מיר שטאַלץ.

פרעמד בלוט, הייסט עס, פאַרגיסט זיך.

איד פאַרלאָז דעם אַפּגעשטאַרבענעם און געה ווייטער איבער דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס... מאַסען געהען. ביי יעדען אין מח בוערט די פראַנע: מען וועט שיסען, צי ניין? און געה געהט מען. עס געהען באַגייסטערטע פאַרטיימענשען, וואָס זענען ווירק-ליך גרייט אַרײַנלאָזען אין זיך דעם ערשטען בעסטען באַיאַנעט, אויפ' צורייסען זיך די ברוסט פאַר דער ערשטער בעסטער קויל... עס געהען אויך מענשען, וואָס ווערען מיטגעריסען מיט דער מאַסע, מענשען, וואָס האָבען גאַרנישט זייער אייגענס און ווערען צוגער צויגען פון דער קראַפט פון דער מאַסע, גלייך אייזען-שטויב פון אַ מאַנעט, און וועלען זיך אויך צופליהען, ווי דערזעלבער שטויב ביים ערשטען טראַמפלען פון באַריטענע פערד, פון ערשטען הילד פון אַ שאַס אין דער לופט, אפילו פון אַ הויכען פאַליציאָנמען-געשריי, גאָר פאַרגעסענדיג, אַז היינט רעגירט עמיץ אַנדערש אין דער גאַס, אַז דער ערשט-נישט-לאַנג אַליין הערשענדער פאַליציאָנמעט איז געפאַלען! און נאָך אַז אַנדער סאַרט מענשען געהען... איינ-ציגווייז געהען זיי, שטיל, ווי נגבים, אויסקענדיג, ווי דאַס ערג-סטע אומרוהיגע געוויסען און מיט בליצען פון שלאַנגען-גיפט אין די אויגען — אַגענטען פון דער אַלמער אַרדנונג געהען...

עס הערט זיך געזאַנג, עס באַווייזט זיך אַ רויטע פאַז, עס

ווערט א געשריי: הימלען אראָפּ! און דער מענש פון דער מאַסע,
פאר ליעבשאַפט, פאר פרייד און גאנץ אַפט פאר בלויווער געוועהנד
הייט צו פאַלגען, כאַפט זיך צום היטעל, נאָר אויב עס איז א קריסט,
הערט ער הינטער זיך:

— הויב נישט! עס איז אַ אַ י ר י ש ע פּאַן... אַ אַידישער
געזאַנג!

און איינער פון די אונטער-זאָגער געהט צו צו זיין חבר און
פרעגט:

— אַפּשד אַנפאַלען?

— ניין, מיר זענען צו וועניג! — הער איד א תשובה.

עס קומט צו צו מיר איינער א האַלב-לעבעדיגער, האַלב-טוי-
טער איד און פרעגט:

— צי קאָן זיין אין וואַרשוי א פּאַגראָם?

און איד קריג אויף איהם, אויפ'ן האַלב-טויטען, האַלב-לע-
בעדיגען, קוים אַטעמדיגען וואַרשעווער איד, רחמנות און זאָג איהם:
ניין.

— זיכער? — גלאַצט ער אויף מיר די אויגען אויס.

— זיכער, דער הינער פּראַלעטאַריאַט איז אנטוויקעלמער; די
צאָהל פון לומפּענפּראַלעטאַריאַט — קלענער. דער געווערב-מאַן
טרינקט פיעל וועניגער, צו די געהיימע אנגענטען האָט מען קיין צור
טרויען נישט, און הער! מען שרייט: יעדנאַשטש! ניעד זשיע
יעדנאַשטש! אויסערדעם — צוויי גרויסע אַנטיסעמיטען האָבען
אויף אַ וויץ פאַרזיכערט, אַז עס וועט נישט זיין, זייער אַנטיסע-
מיטיש עהרען-וואַרט געגעבען...

און עס קומט אין איהם אַרײַן א חיות, א ניי לעבען, דאָס
פנים שיינט, די אויגען לייכטען, ווער איד פּלוצלונג ביזן אויף איהם
און זאָג:

— און א פ ש ר יא... קיין נביא בין איד נישט!

און ער איז צוריק האלכטוויט, האלכט-לעבעדיג געווארען... ער שטארט! ער פאלט...
אפשר פארבעטען איהם צום זעלבסט-שוץ?

רויטע פענער — מאסען באגייסטערטע פנימ'ער, פלאמענדי-גע אויגען — העלדען... אייערע און אונזערע צוואמען! יעדנאָשטש! און אין מיר אַרעמען, נאָך לעבעדיגען איד דרעהט אין אלטען קראַנץ קען האַרץ די פראַגע:

— צי וועלען זיי מיר אויך העלפען?

עס געהען פארטייען נאך פארטייען, פענער נאך פענער — מיינע, בוי אין דער לעצטער מינוט חייס-געליעבטע פענער: פרוי-הייט! אכט-שטונדיגער ארכייטס-טאָג! עס לעבע דער פראַלעמאָד ריאַט!... און דאָד איצט, אין דער מינוט, ווען פאָגראַמען שטעהען אין דער לופט, זענען זיי מיר נישט אזוי היימיש, נישט אזוי הייס געליעבט... דאָס איז מיר איצט פיעל צורועניג!

צוויי געהען פארביי און איינער פון זיי לערענט דעם צווייטען: — דער קלאַסען-קאמף מוז זיך אריינמישען אין נאַציאָנאַלען קאמף, נאָך אויף אזוי ווייט, ווי עס אינטערעסירט דעם קלאַסען-קאמף — — —

ווי ווייט עס קאָן אינטערעסירען, האב איד נישט געהערט. עס האָט א דונער געטאָן: יעדנאָשטש! הייזער ציטערען... איד אַבער ציטער אויך...

מיין טאָן איז נישט געפעלען געווארען. „סטייטש, אין היינט טיגען מאַמענט, ווען די וואנט פאלט, די טירען פון תפיסות סקרי-פען און ווילען זיך עפענען, און וועלען זיך היינט-מאָרגען עפען גען, ווען די צייטונגען געהען אַרויס (אין די רעזידענצען) אַהן „דאָזוואַלענאַ צענזוראָי“, ווען צעהן מאָל אין טאָג פאַרזאַמלען זיך מיטינגען, און מען רעדט וועגען אלץ פראַנק און פריי אין די אוי-גען פונ'ם אלטען טשינאַוויק... היינט רעדסט דו פון קאַפּעל'ישען?“

רבותים, זייט מיר מוחל... זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב
 מיינע אויגען, און אויף זיי מיינע אייגענע ברילען און קאָן נישט,
 און וויל נישט זעהן אויף אייערע אויגען, קל וחומר — אויף אייערע
 ברילען! און אז איך זעה אין דער לופט ארומשוועבען קאָפּעלען
 — מוז איך געבען אַ משל מיט אַ קאָפּעלען... און אין דער לופט
 זעה איך שווימען ארום קאָפּעלען אַהן קעפּ, אַהן מענשען... אַ
 טראַגיקאַמעדיע זעה איך, אַ פּוריס־שפּיל!

איז קאָפּ דרעהען זיך מיר, ווי פּליגעל פּון אַ ווינט־מיהל, רעס־
 קריפטען, מאַניפעסטען, מיטינגען, פּאַרזאַמלונגען, סאַמע גוטע זאַך
 כּען, און פּול בּין איך „גאַלגען־הומאַר“... איך זעה אַן עולם געהט
 אין באַד, זיך כלומר'שט אַפּוואַשען, און האָט אַפּילו אַ בעזעמעל
 צום שמייסען זיך אין די הענט, נאָר אַהן פּרישע וועש! אַרויסגע־
 הענדיג פּון דער היץ, פּון פּלוצלונג'דיגער התלהבות, וועט ער צוריק
 אין אַלטען העמד, אין דער אַלטער ברודיגער וועש... אַ נייער טאַג,
 זאַגט איהר, — איהר גלויבט, און איך גלויב נישט! צי האָט
 איהר דאָס רעכט צו פּאַרלאַנגען פּון מיר אַמונה?

און נישט איהר אליין, לעזער, פאַרלאַנגט אַמונה...

די אַלטע וועלט, וועלכע איהר האָט שוין, ווי איך חלומ'ט
 זיך, איז קבר אַרײַנגעלעגט, מיט ערד באַשיט און איהר, ווי עס
 דאַכט זיך אײך, געהט צוריק פּון דער לוייה און רייסט גראַז און
 וואַרפט צוריק אויפ'ן קבר — די אַלטע וועלט האָט פּאַרלאַנגט
 אַמונה...

אויף אַ הויכער פּאַלקע פּון האַלץ־ווערים צופּרעסענעם שראַנק
 איז געשטאַנען אַן אַלטער, דריי־פּיערטעל אויפגעעסענער ספר, און
 האָט פּאַרלאַנגט אַמונה. און איהר לעבט נאָר אין זײַן צײַט, און
 דאַרפט אײך נאָר פּיהרען לויט זײַנע עצות...

דער רב און דער צדיק האָבען פּאַרלאַנגט אַמונה, אז פאַר זיי
 איז אַפען דער הימעל, וואָס איז פּאַרשלאָסען פאַר אַ ייִך...
 דער דאַקטאָר, ביים בעט פּון קראַנקען, האָט פּאַרלאַנגט אַמונה אין
 זײַנע סודות, אין זײַן באַהאַלטענער קבלה־מעדיצין, וואָס ער טאַר
 נישט אויסזאָגען, נישט דעם קראַנקען, נישט זײַנע נאַהנטסטע

קרובים. דער סוחר בכלל, דער רייכער און דער קאפיטאליסט בפרט, האבען פארלאנגט אמונה, אז יעדער גראשען איז עהרליך פארדינט; דער ביוראקראט האט אודאי פארלאנגט אמונה! איהר מוזט איהם גלויבען, אז ער ווייסט אלץ, טוט אלץ צו אייער בעסטען, בפרט ווען איהר באצאָהלט דערפאר, און קוים האט איהר אַנגעהויבען מסופק צו ווערען, איז ער, גאנץ עהרליך, ביז געווארען און אז א טאטע ווערט ביז, שמייסט ער; פון דעם האט נאך שלמה המלך געוואוסט...

און אויב די נייגעפענטע וועלט פארלאנגט אויך אמונה, זאג איר איר, אז די נייע וועלט איז קיין נייע נישט, אז דאס איז אַ מלמד, וואס האט זיך פורים לשם מצוה, איבערגעקעפעלט אויף גוי'ש, פון רעכטס אויף לינקס, און געמיינט, אז מען וועט איהם נישט דערקענען...

ווארים נישט נאך איהר, לעזער, פארלאנגט אמונה... די בעלי-בתים, וואס פארפלייצען די מיטינגען און הערען אויס די זיסע רייד פון פאסטעמפאָווער דעמאָקראַטיע, וואס בליהט אלץ אויף גערעכטיגקייט; די פייערדיגע אויסגעשרייען פון דער נאראַ-דאווער דעמאָקראַטיע, וואס טראַגט די ווייסע פאַן; די שטע-כענדיגע, בייםענדיג-ברענענדיגע רייד פון פראַלעטאריאט-רעדנער און נאך און נאך אלערליי פארשידענע רעדען, און פאטשען נאך יעדער רעדע „בראוואַ!“, ווילען אויך, מען זאָל זיי גלויבען; גלויבען, אז זיי האבען: ע ר ש ט ע נ ס, פאַליטישע איבערצייגונגען, צווייטענס, בלויז געפיהל פון גערעכטיגקייט, כאַטש זיי באַנוצען זיך מיט'ן אַרבייטער-בלוט פאַר זייערע צוועקען, און דריטענס, אז זיי האבען באמת אהבת נפש ליעב דעם שטרייקענדיגען פראַלעטאריאט, וואס שמעהט פאַר זיי און פאטשט זיי און שמייסט זיי מיט איר זערנע ריטער און שפייט זיי נאך דערצו אין פעטען פרצוף אריין...

און די רעדנער, די פארטייען-פאַרשמעהער?

אט שמעלט זיך אויף א אידעל מיט וואַנסען און שיט פייער און פלאם, ער זאָגט, אז ער איז א געבוירענער פאַליאק, אז אין דער שטוב, וואו זיין וויג איז געשטאנען, האט מען גערעדט פויליש, אז דאס ערשמע ליעדעל, וואס ער האט געהערט, איז געווען א פויליש ליעדעל — אז זיין גאנץ פארלאנגען, דאס ציל פון זיין גאנצען לע

בען, זיין איינציגע האפנונג איז צו פארדינען דעם טיטעל: „אביר-וואטעל פאלסקי“...

און דערביי פארלאנגט ער א קלייניגקייט; ער פארלאנגט, אז איך און די אלע, וואס זענען געזעסען ביים טיש פאר דער פרעסע, און דאס גאנצע הובליקום אין סאלאן פון פילחארמאניע זאלען האבן בען אין איהם אמונה, און גלויבען איהם, אז ער רעדט אין נאמען פון „בונד“, אז דער „בונד“ האט'ס געשיקט, אזוי צו זאגען, אז זיין פראגראם איז דעם „בונדס“ פראגראם...

און א פארטרעטער פון ס. ד., וואס וויל אפילו קיין באזונדערע קאנסטיטואירענדע פארזאמלונג פאר פוילען נישט, פארלאנגט, מען זאל איהם גלויבען, אז ער איז אזא גוטער הייסברעך-געברויזטע, פאליעס-שלאגענדיגע וואסער צוציהען צו זיין מיהל, עס זאל רעהען דאס איינציגע רעדעל פון „כאזשע צאש פאלסקי“.

און א פארטרעטער פון פ. פ. ס., וואס וויל א קאנסטיטואירענדע פארזאמלונג עקסטרא פאר ווארשוי און דערמאנט נישט א ווארט וועגען ליטא, מאלאראסיע, ליפלאנד, א. ד. גל., פארלאנגט פון מיר אמונה, אז ער וויל, ערשטענס, בשום אופן זיך נישט אפ-טיילען פון רוסלאנד, אז ער איז, צווייטענס, גערעכט פאר אלע פעלקער אויף דער וועלט, און דריטענס, אז עס איז מעגליך א קאנסטיטואירענדע פארזאמלונג אין פעטערבורג, די צווייטע אין ווארשוי און אז ביידע וועלען אויספיהרען גראד דאס זעלבע, ווארים דאס לעבען וועט שוין ווייזען, ווי אזוי!

און א אידעל מיט א נאז א לא פינטשעו, אפילו מיט א בארד, פארטרעט די פוילישע נאציאנאל-פאסמעמפאווע דעמאקראטיע, און זאגט, אז די וועלט מוז שטעהן אויף פרייהייט און גערעכטיגקייט גלייך פאר אלע, און דעריבער מוז אין גאנץ פוילען, וואס האט איין דריטעל אירדישע באפעלקערונג, הערשען נאך די פוילישע שפראך, קאנען עקזיסטירען נאך פוילישע שולען, און מאכט זיך אפילו נישט וויסענדיג, אז דאס אירדישע דריטעל, מיט'ן אויסנאם פון א גאנץ קליין ביסעל אפטרניגע, וואס האבען איינגעזאפט דאס „פוי-לישע ליעדעל נאך אין דער וויג“, וויל אירדישע שולען, דאס אנער-קענען פון דער אירישער שפראך, וועניגסטענס אין אייגענע אפ-געזונדערטע אנגעלעגענהייטען, — דאס משהרבינו-פערדעל פאר-

לאַנגט פון מיר אמונה, אז ער האָט אַ לאַגישען קאַפּ, אז גערעכט איז פּויליש פאַר פּאַליאַקען און אומגערעכט—אידיש פאַר אידען... און אונזער איינער, וואָס בויט זיין ירושלים אויפ'ן אידישען נאַציאָנאַליזם, ווייץ: איד זאָל איהם גלויבען, אז דאָס צוברעקלען פון גרויסען רוסישען לאַנד אויף קליינע לענדער, וואָס מוזען זיך מיט דער צייט אַפּרייסען גאַר אינגאַנצען, וועט נישט צוברעקלען די אידישע מאַסע אין לאַנד, און אז עס וועט קיינמאַל נישט קומען די צייט, ווען דער ליטווישער איד מיט'ן פּוילישען, וואָס לעבען אזוי אויך נישט ווי אמבעסטען, וועלען זיך נישט זיין אזוי פּרעמד, ווי דער דייטשער איד מיט'ן פּראַנצויזישען, און נישט קוקען אויף זיך, ווי קאַז און מויו!

און אפילו דער טיש פאַר דער פּרעסע, וואָס פאַרלאַנגט גאַר געוואלטיג דאָס פּרייע וואָרט און ווערט שיער נישט משוגע פאַר כּעס, אז מען רעדט קעגען ליערעל „באַזשע צאַזש פּאַלסקי“ און טאַפּעט מיט די פיס, און שרייט, ווי אין אַ דול־הויז: אראָפּ! אראָפּ! פאַרשטאַפּט איהם דאָס מויל! אפילו דער טיש פאַר דער פּרעסע פאַרלאַנגט פון מיר אמונה, אז דאָס פאַרלאַנגען די פּרייע הייט פון וואָרט איז ביי איהם אַן ערנסט און ער מיינט עס פאַר אַלע...

און די, וואָס געהען מיט מיר צוזאַמען אַרויס פון וויעץ, פאַר־לאַנגען אויך פון מיר אמונה, איד זאָל גלויבען, אז די רעזאָלוציע פון וויעץ, מען זאָל פאַרלאַנגען גלייכבאַרעכטיגונג פאַר אידען, דאַרף מיך אינגאַנצען באַרוהיגען, כאַטש פאַר דער רעדאַקציע פון „גאַ-ניעץ“ שמעהט אַ גרויסער פּוילישער פּאַלקס־מיטינג און שרייט, צווישען אנדערע געשרייען: פּרעטש ז זשידאמי... און כאַטש די שוואַרצע מאַה רעגירט פּראַנס און פּרוי איבעראַל, אידישע פּאַגראַד־מען צופּלייצען זיך אומעטום און — צוויי פּוילישע גמינעס האַכען שוין פאַרלאַנגט, מען זאָל אַרויסטרייבען די אידען...

און אַלע בעל־ביתים, זיערע און אונזערע, פאַרלאַנגען פון מיר אמונה, אז עס איז אַ יושר, דער פּראַלעמאַריאַט זאָל ברענען, און זיי זאָלען אויפ'ן לעבעדיגען פּיער בראַטען גע'גול'מע קאַר־טאַפּעל; אַז עס איז אַ יושר, דער אַרעמער אַרבייטער זאָל זיין אין דער פינסטערער נאַכט אַ לעבעדיגער שטורקאַץ, ביי וועלכען זיי

וועלען צעהלען זייער געראבעוועט געלט און אונטערשרייבען זיינע פארשווינדעלטע וועקסעל...

און די ווארשעווער פאליציי וויל, איך זאל איהר גלויבען, אז דער מאניפעסט איז מאניפעסט פאר איהר אויך, בשעת, ווען זי שמעכט און שיסט די נישט-באוואפענטע מענער, אלטע לייט, וויי-בער און קינדער אין די גאסען... אז איהר גאנצער מיין איז, עס זאל זיין שטיל און רוהיג אין גאס און דעריבער מוז זי שמעכען און שיסען; בשעת, ווען זי לאזט דורך פראנק און פריי די גרעסטע מאניפעסטאציעס פון דער שווארצער נאראדאווע דעמאקראטיע...

און פעטערבורג פארלאנגט, אז דער מאניפעסט, וואס מען האט באקומען דורך געשרייען, פראטעסטען און סטרייקען, קאן ערפילט ווערען ערשט דאמאלט, ווען די געשרייען, פראטעסטען און סטרייקען קען וועלען אויפהערען! דאס גאסען-גערוידער שמערט דער רעגירונג ביי דער ארבייט!

זאל האבען אמונה, ווער עס האט... איך האב נישט, און ווייל איך האב נישט, שרייב איך פעליטאנען פון קאפעלושען... פון קאפ-פעלושען און קעפ, און מענשען.

אויס! מעהר פיהר איך מיט דער אלטער רעגירונג קיין מחלוקת נישט.

כל-זמן די אלטע רעגירונג, וואס וויל בשום אופן נישט אלט ווערען, האט מלחמה געהאלטען מיט מאניפעסטען, אין געווען א געשעפט צו ענטפערען מיט לייט-ארטיקעל, פעליטאנען — מיט אלערליי לייטער אריבער מיט מאניפעסטען, און — שרייבען קענען מיר בעסער! האט א י י ז זייט געבעטען זיין קרעדיט, האט די צווייטע קורץ און שארף געענטפערט: לא! האט איין צד געזידעלט: פאר'חלומ'טע קעפ, דעמאגאגישע אונטערהע-צער וכדומה, האט דאס צווייטע געענטפערט: שטארקעפ, אינטרי-גאנטען, שווינדלער, פראוואקאטארען! אויפ'ן פאפיר האבען מיר שמענדיג די אויבער-האנט געהאט; דאצו האבען מיר געשיקטערע הענט, שארפערע צונגען און א פרייערען סטיל. נישט אומזיסט זענען מיר טינט-אויז-פערער לייט! אצינד האט זיך אבער די אלטע רעגירונג מיט געווען און האט צוריק ארויסגענומען און אנגע-שארפט דאס אלטע כל-יזין: קריגס-צושטאנד, קאלבעס, שטיקעס, ארעסטען, פארשיקערען, קריגס-געריכטען — אויף דעם איז שוין

מיט טינט און פּעדער נישט צו ענטפערען! זאל זי קומען אויף אַ נדרע הענט, און מיר, מיר עצהגעבער און טינט-און-פּעדער-לייט, וועלען זיך דערווייל באשעפטיגען מיט כשר'ע, שטילע היימישע געשעפטען — ביז דער צאָרן וועט אריבער! ביז דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און די שטילע ארבייט פון אונטער דער ערד וועט צוריק ארויס אויף דער ליכטיגער שוין.

און היימישע געשעפטען האָבען אויך דאָס רעכט אויף אויפּמערקזאמקייט.

און היימישע געשעפטען פּעהלען נישט.

די קאָמיסיע, וואָס איז געזעצט געווען ביים ווארשעווער גע-נעראַל-נובערנאָמאַר, אום אויסצואַרבייטען דאָס נייע געזעץ פון אַ שטאַדט-פּאַרוואַלטונג (זאַרזשאַנד מיעסקי — גאַראַדסקאיע סאַ-מאַ אופּראַוולעניאַ) איז פּוילען, און וואָס האָט איבערגעריסען איהר אַרבייט ביים ערשטען אויסרופען פון קריגס-צושטאַנד, — די קאַ-מיסיע האָט אַצינד צוריק אויפגענומען איהר אַרבייט און האָט שוין אויפּסניי עטליכע זיצונגען געהאַט.

אויף דער לעצטער זיצונג איז געשטעלט געוואָרען די פּראָגע: איז וועלכער באַציהונג דאַרף שטעהן דער אידיש-פּוילישער קהל צו דער שטאַדט-פּאַרוואַלטונג? און ביידע אידען, וואָס זיצען איז קאָמיסיע, צוויי פייערדיגע זיילען פון דער פּויליש-אידישער אַסי-מילאַציע, האָבען אַרויסגעזאָגט די מיינונג, אז די אידישע געמיינדע דאַרף אין קיין באַציהונג נישט אונטערפּאלען דער שטאַדט-פּאַר-וואַלטונג; אז די אידישע געמיינדע דאַרף זיך פיהרען באַזונדער, עמאַנציפּירט פון אלגעמיינע שטאַדט-זאַכען. אַזוי אויך דאַרפען באַפּרייט ווערען אלערליי צדקה-חברות און — וואָס דער עיקר איז — די מיינונג איז פון דער קאָמיסיע אָנגענומען געוואָרען. עס פּראָפּאַגירט זיך נאָך: דער ווארשעווער דאָזאַר זאל שטעהן אין דער שפּיץ פון אלע עמאַנציפּירטע פּראַווינציאַלע דאָזאַרען, אָפּע-נער געזאַנט: עס ווערט פּאַרנעלעגט אַ פּרייע אָרגאַניזאַציע פון אלע אידישע געמיינדען אין פּוילען מיט ווארשוי אין דער שפּיץ. זעהט איהר נאָך אַמאָל, אז אַ „אידישע קישקע קאַן מען

ו ו י ר ק ל י ד נישט שאצען", אסימילאטארען איז א רעגירונגס-קאמיסיע פארלאנגען א פרייע אידישע פאלקסטימליכע ארגאניזאציע, און ווען אפילו אהן א „געזעצגעבענדען סיים!"

נאך צי ערלויבט דערויף דאס הערשענדע געזעץ וועגען איי-דישע געמיינדען?

דאס הערשענדע געזעץ איבער אידישע געמיינדען ערלויבט אלץ און גארנישט; געשווינדער — גארנישט, ווייל דערווייל איז נאך געגען געזעץ אלץ, וואס דאס געזעץ האט נישט אויסדריקליך ערלויבט, און דאס געזעץ, פון וועלכען מיר רעדען, איז זעהר אלט, זעהר קנאפ און — ווי אלע אונזערע געזעצען — געלאטעט און דורך נישט-געשיקטע הענט.

איבער דער גאנצער צייט, ווען דאס לעבען האט זיך אזוי גע-וואלטיג געענדערט, האט זיך די רעגירונג מיט די אידישע גע-מיינדען כמעט נישט באשעפטיגט, און אזוי ווי מען קאן לאנג די קינדער-שיד נישט טראגען, האבען די אנטוויקעלטערע געמיינדען (ווארשוי, לאָדז...) לאנגזאם, יעדעס מאָל מיט א ספעציעל ער-לויבניש פון מאַניסטראַט, זייערע אטריבוציעס (רעכטע) פאַר-שפּרייט, פאַרטייט, און וואָס מען האָט באקומען, שוין פעסט גע-האַלטען אויף שפּעטער און ווייטער אנטוויקעלט. מיט דער צייט האָט די געמיינדע זיך אויפגעהערט צו פאַרלאָזען אויפ'ן געזעץ און דער איינציגער מאָטיוו אין אלע פאַפּירען צו דער רעגירונג איז געוואָרען: היות, ווי דער מנהג איז... אויף רוסיש דיסעס עס „По примѣру прежнихъ лѣтъ“

אצינד, אז דאס אלטע און פאַרשימעלטע שווימט אָפּ און ער ארגאניזירט זיך, אויף דער גאנצער דערווייליגער רעאַקציע נישט קוקענדיג, א ניי לעבען, וואָס מוז האָבען נייע פאַסענדיגע געזעצ-ליכע פאַרמען, בלייבען די אידישע געמיינדען אַדום-נאַקעט, און עס איז נויטיג א ניי געמיינדע-געזעץ, וואָס זאָל פאַסען צו די נייערע לעבענס-פאַרמען. און ווירקליך: דער ווארשעווער דאָזאַר האָט אַרויסגעזעצט א קאָמיסיע פון עטליכע פאַרשמעהרע אויסצואַרביי-

טען א נייעם געזעץ-פראַיעקט פאר די אידישע געמיינדען אין פוילען.

דערפאר, וואס דער ווארשעווער דאָזאר שלאָפּט נישט, קומט איהם א שעהנעם דאנק, פון דער צווייטער זייט אבער, איז א פראַ-יעקט פאר אידישע געמיינדען, וואס וועט אויסגעארבייט ווערען פון היינטיגען ווארשעווער דאָזאר, פאר'ן אידישען נאַציאָנאַל-לע-בען, אביסעל צו געפעהרליך.

די היינטיגע פאַרשטעהער, אלס פאַליטיש עהרליכע לייט, טא-רען נישט פאַרגעסען:

(1) אז דער אוסטאוו דארף זיין נישט פאר ווארשוי אליין, נאר אויך פאר דער פראָווינץ. נאָד מעהר: אז די פראָווינץ איז מעהר פאַראינטערעסירט דערינען, ווייל זי דארף אונטערפאלען ווארשוי.

(2) אז זיי, די היינטיגע פאַרשטעהער, זענען אויסגעוועהלט געווארען, לויט א זעהר אלטען, היינט שוין, אפילו אין רוסלאנד, נישט פאַסענדיגען וואהל-רעכט, וואס האָט געגעבען די דעה נאָר, פאַרהעלטניסמעסיג, פאַרמעגליכע לייט.

(3) אז געוועהלט זענען זיי געווארען נאָר צום פאַרוואַלטען מיט דעם, וואס עקזיסטירט שוין: חשבונות צו פיהרען, הכנסה והוצאה צו מאכען, נעמען געלט און געבען געלט און לויט א בא-קאנטען און באשטעטיגטען בודזשעט, אבער נישט אַרויפצואוואַר-פען אויף קהל א נייע לעבענס-פאַרם, פאַרבינדען דאָס אידישע לעבען מיט א נייעם אוסטאוו. דאָס געהערט צו זייער מאַנדאַט נישט, אויף דעם האָבען זיי קיין פאַלמאכט פון קיינעם נישט! און אויך —

(4) אז די קאָרענץ פון די היינטיגע פאַרשטעהער איז טויענטן ייִן הונדערט און פינף געענדיגט, און ווען נישט דער קריגס-צושטאַנד מיט די אומרוהען, דורך וועלכע די געמיינדע-וואַהלען זענען אָפגעלעגט געווארען, וואַלטען מיר פיליכט שוין געוואוסט, אז די געמיינדע האָט נישט דעם נאנצען צוטרויען צו די רייכע, עהרליכע, טעטיגע, אָבער וועניג, אָדער גאַרנישט א י די ש געבילדעטע יעצטיגע פאַרשטעהער...

און אז עס איז דעריבער א יושר :
 צום באטראכטען דעם אוסטאוו צוצורופען די פּראָווינץ און
 איז וואַרשוי אליין — די ווירקליך-אידישע אינטעליגענץ. —

טראַצ-אַד !

די דיקע מויערען ציטערען.

גאַטס דונער איז נישט אזוי שטאַרק. ערד-ציטערניש, וואָל-
 קעז-ברוד !

— מאַדאַם !

זי הערט מיר נישט. זי ציטערט, די פינגער איז די אויערען.
 די אויגען שטאַר, דאַס געזיכט אַהן א טראַפען בלוט, א דיקער טראַ-
 פען שווייס אויפ'ן שטערן, זי פאַלט טיף אריין אין פאַטעל.

— וואַסער ! — רוף איד, נאַר מיין שטימע ווערט פאַרדעקט
 מיט דריי געדיכטע סאַלווען.

דאַס שיסען האָט זי שוין נישט געהערט.

דער קערפער איז ווי אַפּגעשטאַנען ; א לייכטער שוידער לעשט
 זיך אויס ביי די פאַרבלאַסמע ליפען.

און נאָך א נאַנצער שטונדע, אז זי איז קוים צו זיך געקומען,
 האָט זי, מיט א טרערען-אַנגעזאַפּטער שטימע, געפרעגט :

— וואָס איז עס ?

— קריג, מאַדאַם !

— אַבער דער האָס ! פון וואַנען נעמט זיך דער האָס ?

— איהר ווילט ליעבשאפט, מאַדאַם ?

— ליעבשאפט, באַדמחאַרציגקייט... האַרמאַניע...

— גוטע זאַכען, מאַדאַם !

— האַרמאַניע, מלאכים-געזאַנג, הימעל-שפּיל...

— ווי איז אַבער, מאַדאַם, אז א פרעכע האַנט האָט די האַר-

מאַניע איבערגעריסען ? אז אינמיטען הייליגער ברודערשאַפט איז
 עמיץ געשעדיגט געוואָרען, בלוט איז פאַרגאַסען געוואָרען — דאַן,
 מאַדאַם...

— וואָס דאַן? — פּרעגט זי מיט נאָך נישט באַרוהיגטע אוי-
גען, נאָר שוין מיט עטוואָס גערויטעלעטע ליפען.
— דאַן, מאַדאַם, איז די ל י ע ב ע, די באַרמאַרציאָגקייט,
די אַלץ־פאַרצייַהענדיגע ברודערשאַפט אַ פאַרברעכען!
— אַ פאַרברעכען?

— געוויס. לאַזט זי, די ליַעבע, הערשען, די ווייכע, פאַר-
טרערטע, אייביג קושענדיגע ליַעבע, וועט קיין ווייץ און קיין קאַרן
נישט וואַקסען; זי וועט נישט לאַזען אויסרייסען די דערנער, און
זיי וועלען פאַרדעקען דאָס פעלד. עס וועלען קיין פּרוכט־בויםער
נישט אַרויס, עס וועלען קיין בלומען אין קיין גאַרטען נישט שפּראַך
צען, ווייל פלאַנצען און לערע בויםער וועלען פאַרנעמען דעם
פלאַץ. „ריהר נישט!“ זאָגט די ליַעבע.

און צוואוואַקסען וועלען זיך אויך נאָר די מענשען־דערנער.
די ווילדע מענשען־פלאַנצען... און פאַר גוטע און פּרומע און ערלעע
וועלען שטעהן תּליות אין די ג א ס ע ו, וואָס וועלען געוואַשען
ווערען מיט'ן עהרליכסטען בלוט... „ריהר נישט!“ זאָגט די ליַעבע.
און ביי די תּליות וועט זי שטעהן און מיט די גוטע און פּרומע
און ערלעע ורוי זאָגען און פאַרשפּרעכען, ו אַ ס איהר ווילט
אויף י ע נ ע ר וועלט... די וועלט אַבער וועט זיך אייביג
באָדען אין בלוט, אין בלוט פון די בעסטע, פון די שענסטע, פון
די העכסטע...

— אַד, גאַט! — רופּט זי אויס דערשראַקען, און פאַרשטעלט
די קוים־אויפגאַנצענדיגע אויגען מיט די מאַרמאַר־ווייסע הענט.
— גאַט, מאַדאַם, האָט זיינס געטאַן. ער האָט אויסער ליַעבע
נ אַ ד עפעס באַשאַפען.

— וואָס?
— דאַס, וואָס איהר רופּט ה א ס און איז ווירקליך נישט
מעהר אַלס ג ע ר ע כ ט י נ ק י י ט!
דאַס פּרעכע אינסטרומענט, וואָס האָט יאַלעכט אַריינגעבלאָך
זען אין דער מענשליכער סימפּאָניע, מוז פאַרשטומט זענען... די
האַרמאָניע, וואָס איז צושטערט געוואָרען מיט געוואַלט, מוז צו-
ריקגעשטעלט ווערען מיט געוואַלט!

זי נעמט די הענט פון די אויגען אוועק.
— און דאַן? פּרעגט זי, אז זי וועט צוריקגעשטעלט ווערען?

— דאן, אויב עס וועט אמאל געשעהען, זאל הערשען די
ליעבע!

די וועלט, ווי געזאגט, איז די אלטע...
עס האבען זיך נאר געענדערט די אויסרופען, די קלינגענדיגע
ווערטער, די ארט, לויט וועלכער יעדער פארטיימענש, יעדער פאר-
טייקאמיוואיאזשער רופט אין זיין געוועלבעל אריון, איז פאר-
ענדערט געווארען — דאס פארטיימאטעריאל — דער מענש
האט זיך נישט געענדערט...
און ווייל דער מענש האט זיך נישט געענדערט, וויל ער, מען
זאל איהם גלויבען! ווער עס האט אלערע קאסע, מוז
לעבען אויף קרעדיט, מוז אונטערשרייבען וועקסלען, און גאנץ
אפט — פאלשע וועקסלען, וועלכער ער האט גארנישט בדעה צו
צאהלען!

איד רעד שוין נישט פון דער ביוראקראטיע (שפייט אויס
דריי מאל!), וואס בארוהיגט דאס פאלק פון פאגראמען...
פון שטאטס-מענער, וואס צומיילען צווישען פריהייטס-הונגערענע
פאלק מענירצעמעל, וואו עס ווערען אויסגערעכענט אלערליי
מאכלים טובים, און רעכענען גארנישט צו דערלאנגען, און רעקען
אפילו נישט דעם טיש, און הייצען אפילו נישט אונטער די קיד...
איד רעד גאר פארקערט פון צדשכננדו...
זאלען די שטארבענדע באגראבען זייערע טויטע, איד רעד פון לע-
בעדיגע, פון די, וואס געהען אקעגען דעם נייעם לעבען און רופען
עס ארויס פון אלטען ביוראקראטישען תהו ובהו, פון די, וואס רר-
פען אלע פינף מינוט „לחיים!“ און נישט איבער'ן בעכער פון ביר
ראקראטישען בלוטיגען וויין, נאר לחיים קאנסטיטוצאנטע, לחיים
דער אכט-שטונדיגער ארבייטס-טאג און — לחיים ווארשעווער
קאנסטיטוצאנטע!

פון פ. פ. ס. רעד איד!

פ. פ. ס. פארלאנגט פון מיר אמונה, אז דאמאלט, ווען עס
וועט אויסגעפייהרט ווערען איהר פאליטישע פראגראם, וועט זיין
פריי, אלץ פריי, יעדעס פאלק, אפילו יעדע איינצעלנע אינדיווי-
דואליטעט; — „מיר — זאגט מאדאם ס...קי, די געוועזענע ג—ע

מיט איהר קלינגענדיגער, אַרײַנשלייכענדיגער שטימע, — מיר, פ. פ. ס. אז מיר וועלען זיגען, וועלען נישט זיין אזוי קלײַנליך, אזוי ענגהערציג עמיצען אין זיינע געוועהנהייטען צו שטערען, מיט געוואַלט זיין געשמאק צו ענדערען, זיין פריי-וואָרט צו שמעלען" — און דער מיטינג-זאַל, דער פ. פ. ס. עולם, פאַטשט: בראַוואָ! עס הייסט: אודאי! און אויף דעם זעלבען מיטינג ענדערט דאָס פ ר ע ז י ד י ם פון פ. פ. ס. מוטוויליג די ר י י ה ע פון אויסגעטיילטע שטימען... רוקט אָפּ די נישט פ. פ. ס. שטימען. וואָס ווייטער און ווייטער, און בשעת עס לאַזט די פ. פ. ס. לײַט רעדען, ווי לאַנג זיי ווילען, כאַטש די אויערען אין זאַל ווערען גע-שוואַלען, באַרענעצט זי די צייט פאַר נישט פ. פ. ס. דרעדנער...

פ. פ. ס. פאַרלאַנגט פון מיר אמונה, אז דער נאַציאָנאַל-קאַמף איז גאַרנישט, כמעט גאַרנישט, דער עיקר איז דער קלאַסער קאַמף, וואָרים די ערשטע „פ" פון „פ. ס.", די אַל, וואָס שטאַרט פון זאַק אַרױס, איז, אויב נישט נאָר לנױ, כלל וכלל נישט לתשימש, עס געהט נאָר וועגען דעם, וואָס די „סמך" מוז באַצײר-כענען די גרענעצען פון טעריטאָרױם, פון דעם פּלאַץ, וואו דאָס פּאַלץ, וואָס איז נישט מעהר, אַלס א טײל פון דער אַלגעמײנער פּראָלעטאַריע-אַרמײ, שטעהט! און דער פּאַרלאָ איז: פּראָלעטאַ-רײער פון אַלע לענדער, פּאַראײניגט אײך! וואָרים דער ב ל ו ט פ א ר ב א נ ד, דאָס נאַציאָנאַלע געפיהל, איז בײ איהם פיעל שוואַכער אַלס דער קלאַסען-פאַרבאַנד — די סאָלידאַריטעט פון אַלע פּראָלעטאַרײער, — און דאָר וויל זיך פ. פ. ס. אויף קײן פּאַל נישט אויסגלייכען מיט ס"ד און „בונד", וואָס פאַרלאַנגען, עס זאַל זיין איין קאָנסטיטואַנטע אין פעטערבורג פאַר אַלע פּראָווינצען, וואו אַלע פּראָלעטאַרישע פּאַרטייען וועלען זיך צוזאַמענהאַלטען און אויסרײסען פון בױראַקראַטישען האַלץ די נאַנצע פּאַלקאַמענע פּרױהײט פאַר אַלע פעלקער, די ווייטסטע אויטאָנאָמיע פאַר פעל-קער טעריטאָריאַלישע און א קולטורעלע אויטאָנאָמיע פאַר עקס-טעריטאָריאַלע פעלקער! און פ. פ. ס. פאַרלאַנגען, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס זיי שעדיגען די פּאַראײניגונג פון פּראָלעטאַריאַט, אויף אַרײַט-אויטשטעל און עקסטרע קאָנסטיטואַנטע פאַר פּוילען, גאַנץ גוט וויסענדיג, אז אויב די פּראָווינצען, וואָס רײסען די בלוטיגע פּעריס, מיט וועלכע די געוואַלט האָט זיי צוגעגעהט צום אימפּערי-

יום, וועלען זיך אפטרענען צו פריה, וועט אין די אינערע גובער-
ניעס דער פראלעטאריאט, צוזאמען מיט די ראדיקאלען און לי-
בעראלען, ווערען אזוי אפגעשוואכט, עס וועט זיך אפילו נישט
לוינען ארויסצושטעלען קעגען זיי עטליכע כוליאנעס...

איד, פערזענליך, האב איד גארנישט דאגעגען, וואס דאס
בלוט פולסירט אפט שטארקער און דאס נאציאנאלע געפיהל רופט
העכער, אלס עס ווילט זיך אמאל דעם טעארעטישען גענאסע פון
פ. פ. ס. ! נאך וואס אבער פארלאנגען פון מיר גלויבען אין ד. ע. ס.,
איז וועלכען ער גלויבט אליין נישט ?

פ. פ. ס. פארלאנגט נאך קרערט אויף עפעס אנדערש : עס
וויל מיר איינרעדען, אז עס האלט מלחמה נישט נאך מיט דער
פינסטערער נארדאווער דעמאקראטיע, נאך אפילו מיט'ן קלויס-
טער שלאגט עס זיך ! ווארים נישט נאך די נארדאווע דעמא-
קראטיע וויל טאנצען איהר אייגען טענצעל אויף די שאנצען פון
דער אלטער פעסמונג, וואס דער פראלעטאריאט האט איינגענומען
מיט הונגער, שווייס און בלוט, נאך אויך די גלייכנילטיגקייט וויל
אריינשמעקען איהר פאן אויף דער שאנצ. — „אזעק מיט'ן
קלויסטער !“ רופט פ. פ. ס. און ווייטער : „לעבען זאל דער רעד-
נער !“ די פיעלחארמאניע ציטערט ! ווארים באמת, „די ליעבשאפט,
די ברודערשאפט, וואס דער גלח פרעדיגט, איז נאך א הוילער,
פוסטער קלאנג ! — זאגט ווייטער דער רעדנער, — דאס איז די
פאלשע שלאנג, וואס וויל פארזינדיגען דעם פראלעטאריאט, ער
זאל נישט קאנען קומען אין זיין גרעדן אריין“... און נאך אמאל :
בראווא ! הענט ווערען געשוואלען, פ. פ. ס. ברילט, ווי א לייב !
און פלוצלונג, שא ! עס ווערט שטיל אין זאל, ווי אויף א בית-
עלמין, די פארשוויצטע פנימ'ער ווערען פארקלערט, די אויערען
שפיצען זיך און ציהען זיך, ווי קעגען שופר של משיח, די אויגען
ווערען פול האפנונג, פרייד, תענוג און שטראלען מיט א וואונ-
דערליכען גלאנץ פון אונטערגעבענקייט און עהרע... וואס איז ?
ווער רעדט, וואס מען הערט'ן אזוי ? ווער רעדט, וואס זיינע רייד
איגיטען זיך צאי אין די הערצער, אין די העלדעז-הערצער פון פ.
פ. ס. ? עס רעדט א גלח, א מאנאך ! און פון וואס רעדט ער ? פון
דער זעלבער קלויסטער-ליעבע, וואס איז ערשט נישט לאנג אויס-
געלאכט געווארען, געטויט און באגראבען געווארען !

און פ. פ. ס. פארלאנגט פון מיר אמונה, אז זי מיינט מיר אויך, אז מיר, מיר ארעמען איד, וועט עס אויך פארזארגען; אפילו אין די ביכלעך פון פ. פ. ס. ווערט געשריבען, ווערט געדרוקט. אדרבה, אידען זענען אויך מענשען... און איד זעה, זיי זענען מענשען! אין דער שפיץ פון פ. פ. ס. שטעהען, ברוד השם, אסך, אסך אידען און אידענעם!

רבנו של עולם, — טראכט זיך נישט איין אידישער פראד לעטאריער אין זאל — נאך וואס זאל עקזיסטירען דער בונד? נאך וואס טיילען זיך?

און פונדעסטוועגען, פונדעסטוועגען איז דער וועקסעל, וואס פ. פ. ס. שרייבט פאר אונז אונטער, נישט קיין רעכטער וועקסעל... דאס איז א באנקאנט, וואס די קאסע פון פ. פ. ס. קאן נישט און האט נאר ברעה נישט צו צאהלען...

ערשטענס — ווערט דער באנקאנט געוויזען נאך אונטער פיער אויגען... אין דער רעזאלוציע ווערען מיר נישט דערמאנט! די פיינסטע און שטארקסטע רעדנער, וואס רעדען פון פעלקער-בא-פרייאונג, האבען, אויסרעכענענדיג אלע פעלקער, וואס פ. פ. ס. וועט און מוז באפרייען — מיר נישט גערעכענט, מיר פאלק נישט דערמאנט... און, ווי געזאגט, נישט נאך פון פראלעטארישע אינטערעסען איז גערעדט געווארען! ס'יער אַ ש ע ו ן ס ק י האט גערעדט, און מיט באנייטערונג גערעדט, וועגען דער גרוי-סער און פיינער ראַלע פון נאַציאָנאַליטעטען און ווייטער מיר און מיין נאַציאָן נישט דערמאנט. איד גלויב זיין הארץ! עס איז גוט, עס איז וויד, עס איז עהרליך און ערהאבען, נאך ליפען האט ער וואונדערליכע: זיי קענען דאס ווארט אידישע נאַציאָנאַליטעט, אויב עס הויבט זיך אויף פון הארץ, נישט דורכלאזען, עס ווערט ערגעץ פארלוירען אין דער הייל פון מויל, אין א לאך פון א שלעכטען צאן. אדער דערשטיקט אין האלז...

איד גלויב נישט פ. פ. ס., און גלויב נישט ט א ק ע דע-ריבער, ווייל עס האט צווישען די פארשטעהער אזויפיעל אידען פון געוויסען סארט, און צווישען די אפיציעלע רעדנער אזויפיעל פון דיזעלבע אידען! ווייל איד קען די אידען, איד קען די אלטע

קנעכט, די אלטע פּאַלקס־פּאַרקויפּער, נאַציאָנאַל־הענדלער — די אלטע אסימילאטארען!

די גרעסטע ווייבערישע זייל, אויף וועלכער דאָס הייליגטום פון פ. פ. ס. הויבט זיך, א געבוירען אידיש קינד, האָט גערעדט נישט נאָר אין פיעל־האַרמאָניע, נאָר אויך ערגעץ אנדערש... און דאָרט האָט זי דערקלערט, אז זי איז א „פּאַלקא“, ווייל א פּאַלקס איז נישט קיין בלוטיבאגריף, נאָר א באוואוסטזינד־באגריף; „די, וואָס פיהלט זיך אַלס פּאַלקא, איז עס!“ — מיר קענען דעם „גע־לעהרטען“ הער פ... נאָר גענוג מיט נעמען!

דערמאָנען מוזען מיר נאָך איין אידיש געבוירענעם רעדנער פון פ. פ. ס., וואָס האָט נאָר דאָס רעדעל געטוישט! דער האָט געזאָגט: „חברים, צי איז צייט צו רעדען וועגען פעלקערשאַפטען דאמאָלט, ווען מען רעדט וועגען פּראָלעטאַריאַט?“ דעם קענען מיר אויך...! ערגעץ אנדערש האָט ער אונז געזאָגט: „איד בין מודה, איד האָב צוויי נשמות, איינע א פּוילישע און די צווייטע (הערט: די צווייטע!) א אידישע“... און ער האָט רעכט דעריבער, וואָס ער וויל נישט רעדען פון דער נאַציאָנאַל־פּראָגע, ער וויל זיך נישט ווייזען פאַר'ן עולם אַלס אומרוה, וואָס רודערט זיך אהין און אהער, פון איין נשמה צו דער צווייטער! אַלס לעדערנער דישעל, וואָס איין נשמה שלעפט אַהער און די צווייטע אַהין!

— און הער ד. ? אייגענטליך נישט הער ד., נאָר גענאָסע ד. ! עס איז אַן אַרבייטער, א אידיש געבוירענער אַרבייטער! אַלס אַרבייטער פּרעהט ער זיך, און קאָן די פּרייד אין זיך נישט באַ־האַלטען און מוז די שמאַטע אויפ'ן זאַל ארויסוואַרפען, — ער פּרעהט זיך, אז ער, דער איינפאַכער אַרעמער אַרבייטער האָט די זכיה צו זיין אין פיעל־האַרמאָניע, וואָס איז באשאַפען געוואָרען נאָר פאַר רייכע לייט... דער רעדט שוין אפילו אידיש אויך, דער מוז שוין באַריהרען מיך אויך...

„און עס איז — זאָגט ער — א אידיש, פּאַליטיש פּריי פּאַלקס געווען! נאָר כּמשך דער צייט זענען פאַרשידענע פאַרענדערונגען געוואָרען...“

על כּן? צי זענען מיר א פּאַלקס, צי ניין?

ײַז תּשובּה קאָן ער נישט געבען! וואָרים — וואָרים פ. פ. ס.

צײַ וועלכער די „פ.“ וואַקסט מיט יעדער סעקונדע אויפ'ן חשבון פון „ס.“ — האַט קיין צײַט נישט צו אַזעלכע נאַרישע פּראַגען!...

רבותי, איד גלויב נישט! איד וועל נישט גלויבען פ. פ. ס., כל-זמן זי וועט האַבען אין זיך אזוי פיעל אידען פון געוויסען סאַרט. אידען יונגע, נאַר אויסגעפּוילטערע אלס אונזערע לאַנגגעשטאַר-בענע און באַגראַבענע שענקער און פּריצ'ישע פּאַסטורירט. און איד ראַט אויך דעם אידישען פּראַלעטאַריאַט: גלויב נישט! דיין אַרט איז אין אַ אידישער אַרבייטער-אַרגאַניזאַציע!
היט דיך — זאָג איד איהם — פאַר פ. פ. ס., כל-זמן זי האַט אויף איהר לייב די אַלטע אידישע אסימילאַטאַרישע מכה!

וואס איז די וועלט?
אַ פּאַדערהייזעל צו יענער! דאָ געהט מען פאַר ביי דאַרט בלייבט מען.
דאָ אַרבייטען? דאָ לייען האַבען? דאָ אויף מאַר-גען און אויב ער מאַרגען רעכענען?
זאָלען מיליאָנערען זיך מאַרמאַרענע מאַנומענטען בויען; פאַר אונז אַרעמע איז גענוג אַ דיין און שמאַל ברעטעל צוקאַפּענס...

און מען לעבט „אבי ווייטער“, „אבי איבערצוקומען“...
ערב יום טוב זיפצט מען אָפּ: שוין נאָך יום טוב!
צום מאַרגענס, מען עפּענט קוים די אויגען
אויף, קלערט מען שוין: ווי אזוי וועט מען איבערלעבען דעם טאָג,
און פאַר'ן שלאָף הויבט מען אויף די הענט: געלויבט איז זיין
ליעבער נאַמען — אייבער געלעבט אַ טאָג!

פאַרקירצען זיך די צײַט אין פּאַדערהויז טאַר מען נישט. דעם באַדעם איבערהאַקען טאַר נישט קיין אידישע האַנט — ווי לאַנג גאַט וועבט, וועבט ער — בעל כּרחד אתה חי — לעבט מען איבער

דאַנק. דערהאַלט מען דאָס לעבען מיט „אבי וואָס“, פאַרכיסען מיט „וואָס עס איז“.

און ברענגט די מאַרק־אידענע אַ הון אין שטוב אַרײַן, נעמט די בעל־הבית'טע די הון אין האַנט אַרײַן, טאַפּט זי און וועגט, און פּרעגט: וואָס וועל איך אָפקומען מיט איהר ?
און זעהט איהר עפעס שיינט, פליהט אייך דורך פאר די אוי־גען א גלאַנץ, איז עס אַן אַטלעסענע קאַפּאַטע — ל ש ם מ צ ו ה, פאַר י ע נ ע ר וועלט, אַ בנד לשבת ויו־טובּ...

אַבי ווייטער...

קינדערייאַהרען זענען אַ פאַרשפּיל צו דער חופּה... און קומט דער חופּה־טאַג, טוט מען אַז דעם חתן ת כ ר י כ י ם, חתן־כלה פאַסטען און זאַגען ו ד ו י — זיי גרייטען זיך שוין צום טויט... און די ערשטע גרויע האָר ?

אַ „פּאַוויעסטקע צום בית־דין־של־מעלה!“ דין וחשבון גיב אַפּ!

און — „לעב גוט, וועט דיר לייכט זיין דער טויט“ און „גע־דענק אינ'ם טויט, זאַלסט קאַנען גוט לעבען“ — דאָס איז די מאַראַל...

מענשען וואַנדערען, מענשען שטאַרבען, קהילות בויען זיך, קהילות ווערען חרוב. די שפּראַצען, יענע וועלכען...

אַבי ווייטער!

געשעפטען אויף ניין און ניינציג יאָהר ?

אַ וועלט פאַרזאַרגען ?

געמויערטע צדקות ?

ערגעץ אינוואַרצלען זיך ? צוויי גלות־בלימעלעך שפּראַצען

איז אַידישען האַרץ! „אַבי ווייטער!“ און „אַבי איבערקומען!“
לעבעדיגע שטעהען נישט פעסט; מתים וואַרטען אויף גלגול מחילות... ווער עס וויל זיכערער געהן — קריכט אויף אלע פיער!

טאַנדעט.

אַלץ איז טאַנדעט: דאָס לעבען, דער האַנדעל, די אַרבייט...

אַהן ליעבשאפט, אַהן זיכערקייט — אַהן מאָרגען און שפּעטער — ציטערדיגע שאַטען, ציטערדיגע און כאַפּענדיגע...
פון דער לופט אין דער לופט אַרײַן...
אַלץ איז נעײַנד; דער איד, זײַן ארבייט, זײַן לעבען, זײַן פּאַר־ליטיק... אין אַרט, ווי אין דער צײַט... צווישען „קויפּען“ און „פאַר־קויפּען“ האָט דער סוחר קײַן צײַט נישט אַפּצואַטעמען... אָפּהאַל־טען, אויסהאַלטען איז ער נישט אימשטאַנד...
אויסגעלערענט א שטאַד מיט דער נאָדעל, חתונה געהאַט, אַ ווערק־שטעל געעפּענט — אַם לאַ עכשױ, אימתי? אָפּען שטעהט די גרוב און וואַרט!
אַלץ איז אויף דער מינוט און פאַר דער מינוט; מײַד לײַד, פון האַנט צו האַנט... אבי ווייטער!
צדקות ומעשים טובים, פאַרטייל־לעבען, פּאַליטיק — האַלבע מיטעל, פּיערטעל מיטעל, צײַטען, פּעדי־ם...
די „כנסת ישראל“ זיצט און לאַטעט און צערעוועט... אבי איז בערצוקומען...

און דאַסזעלבע: לײַטעראַטור... קונסט...
דער שטריך, די סקיצע, א מאַמענטעל, א פאַרטרעטעל, א בליץ־אויפּנאַם — וואו איז דאַס ווערק?
דער פּויער אקערט אָפּ און וואַרט... זײַהט אָפּ און האַפּט...
דער זאַמען געהט אויף, ער קוקט, דאַס האַרץ קוועלט, — ער וואַרט; גאַלדען ווערט די זאַנג, דאַמאָלט ערשט קומט ער מיט דער קאַסע!
מײַר שניידען נישט ג א ל ד ע נ ס, נאָר „גרינס“... אָפּט רײַסען מײַר מיט די נענעל פון דער פּײַכטער ערד ארויס די קױם־אויפּגעשוואַלענע זאַמען און באַקען!
טאַנדעט: „וואָס עס איז“ מיט „אבי וואָס“... גראָזען! די שפּראַצען, י ע נ ע וועלען — ווען וועלען ב ו י מ ע ר וואַקסען?

די אלטע „יחירי סגולה“, די עמליכע אָפּגעשטאַרבענע, פאַר-
שטיינערטע צעדער אויפ'ן לבנון, קוקען אַראָפּ צו אונזערע גרעזע-
לעך און זיגען: דאַס זענען אונזערע אייניקלעך! ...

...און מיינט נישט, אז איד זעה נאָר אייערע רוקען און מיר
פאַרבלינדט דער שטויב פון אונטער אייערע פיס.
איהר האַט מיר נישט אויסגעמידען; אום מיט ליכט-
שאפט א בליק צו וואַרפען אויף אייערע בלאַסע פנימ'ער און פלא-
מענדיגע אויגען, מוז איד מיר גאנץ אָפּט אומקערען! ...
צווישען אונז איז דער שטרייט פון „מאַרגען“ און „איבער-
מאַרגען“ ...

איד בין דער זוהן פון אויסדרוועהלמען איביגען וואַנ-
דער-פאַלק ...

און מיט'ן „אויסדרוועהלמען“ איז מין ערנסט; מין בלד-
סיגער, מין טראַגיש-שטאַלצער ערנסט.

אונז האַט מען אויסדרוועהלט צו שאַנד און שפּאַט, צו וואונד
און וועה, צו שלעג און פּיין; מיר זענען די שוואַכסטע און די
מינדסטע ...

איהר פיהלט עס נישט? איהר זייט ספעציאליסטען
פון קלאַסע־וועה ...

עס ליגט א מענש אין גאַס און קאַן אויסנעהן אַהן הילף צוויי-
שען ספעציאליסטען. ער איז אָפּגעשוואַכט און פאַכט מיט דער
נשמה —

— נישט מין זאָר, א צאָנדראַקטאָר בין איד!

— נישט איד דאַרף עפעס טון, איד הייל נאָר נען ...

אַז אַנדערער איז א מבין ספעציעל אויף אויערען, נאָר איינער
פאַרנעמט זיך מיט הויט־קראַנקהייט, איינער זאָגט:

— מין פאַר איז דער מאַגען!

און דער מענש פאַכט דערווייל מיט דער נשמה און קאַן
שטאַרבען.

— מין פאַלק האַט מען אויסדרוועהלט צו שאַנד און שפּאַט,
צו וואונד און וועה, צו שלעג און פּיין! אַבער עבען דערמיט

טרייבט מען איהם צו דער ווייטסטער מעטע פון דער מענש-ליכער גערעכטיגקייט, צום ווייטסטען פאָסטען אויפ'ן וועג פון דער מענשליכער פרייהייט, צום לעצטען זיג איבער די פיזישע מאַכט, איבער'ן פיזישען צוואַנג, און — די „מעהייט“, אין וועלכער נאָר מען איינע פון איהרע געשטאלטען.

מיט קינ'ס שטעמפעל האָט מען מיין פאָלקס שטערן געצייג-כענט און דערמיט צום אייביגען וואַנדערען פאַר שאַלטען און — געבענשט.

איהם האָט מען מיט געוואלט אריינגעשטעקט די רויטסטע פאַן אין די הענט און גערופען:

— געה! אלץ ווייטער און ווייטער געה, מיט אלע באפרייער, מיט אלע צוקונפטיקעמפער, מיט אלע סדום-איבערקערער... נאָר בלייבען שטעהן מיט זיי, קאַנסט דו נישט... די ערד וועט ברענגען אונטער דיר!

— אויף שריט און טריט צאָהל די בלוטיגסטע קאָסטען פון יעדען באפרייאונגס-פראַצעס, נאָר אין די באפרייאונגס-דערקער-טען ווער וועניג, זעלמען אָדער גאַרנישט דערמאָנט... דו געה און בלוטיג ווייטער!

— דו ביסט דער שוואַכסטער און דער מינדסטער און וועסט אויסגעלייזט ווערען ערשט צו אַלערלעצט...

— אַזוי לאַנג, ווי עס וועט בלייבען א שטיין פון אַלע מויר-ערען, וועט ער ליגען אויף די ין אַקסעל און דריקען!

— אַזוי לאַנג, ווי עס וועט בלוט פאַרנאַסען ווערען, א ווילען — אונטערדריקט, א פליגעל — אונטערנעשניטען, — וועלען עס זיין די ינע פליגעל, די ין ווילען, די ין בלוט...

דו וועסט באפרייט ווערען ערשט צו אַלערלעצט, ווען דער מענש וועט באפרייט זיין פון דער ערד! ווען פון מענשען-ווערם וועלען מענשען-אָדלער ווערען.

שטאַלצירט נישט מיט אייער רויטער פאַן, זי איז נאָר דער שוואַכער אַפגלאַנץ פון דער בלוטיגער פאַן אין דער האַנט פון אויסדרוועהלטען פאָלק!...

פון פאלק, וואס איז פארשאלטען און געבענשט געווארען, אויסגעלייזט צו ווערען צו א ל ע ר ל ע צ ט, צו זיין דער אייביג בלוטענדיגער, אמווייטסטען געהענדיגער אנטראג, וואס ווערט נאָט איז דעם לעבען געשמעלט...

מיט מײן פאלק געה איד, פון גלאַנץ פון זיין פאַן פלאַמט מײן נשמה און א י ד רוף: אידען פון אַלע לענדער און פעל-קער, פאראייניגט אייד... לאנג און געפעהרליך איז דער וועג — האַלט אייד צוזאַמען!

דאָס לעבען ארום אונז וואקסט, ווי א גוט איינגעזויערט טייג, נאָר בײַ אונז איז שטיל — כמעט שטיל, ווי אין די אלטע גוטע צייטען...

פ. ס. פארזאמעלט אין פיעלהארמאניע טויענטער און טויערענער — עפענטליך און קרעפטיג הערט זיך איהר ווארט, איהר שמעטערענד ווארט; באהאלטען און כסוד-סודות זענען די מיר טינגען פון אונזער „בונד“...

נ. ד. (נאראדאווע דעמאקראטען) שווייגט נישט — מיטינגען און דעמאנסטראציען — פארוואס שלאפען אונזערע ציוניסטען? „אזא אונטערשיד פון גלויבען“ האָט זיך געעפענט א געזעל-שאפט צו לערנען, לעזען און שרייבען, „אויס אַנאַפאַבעטען!“ ווערט גערופען, און פון הויז צו הויז, פון טיר צו טיר געהען ארום אינטעליגענטען און אינטעליגענטקעס און פרעגען זיך נאָך: נישט דאָ עמיץ איז הויז, וואָס קאָן נישט שרייבען, נישט לעזען און האָט חשק זיך צו לערנען? און מען לערענט אומזיסט, מען גיט ביכער אומזיסט און שרייב-געצייג אומזיסט, און מען בעט זיך רחמים: לערענט אייד! א פאלק, וואָס וויל אויפלעבען, מוז קענען לעזען און שרייבען!

וואו איז אונזער חברה „אלף-בית“! — וואָס טוען אונזערע אינטעליגענטען?

א לעהרער-פאראיין, א שול-פאראיין, — אויף דער גאַנצער ליניע געהט א מלחמה פאַר פויליש, פאַר דער פאַלקס-שפראַך! מען דארף באפרייען דאָס שוואַכע קינד פון דעם דאַפּעלמען יאָד צו לערנען אין א פרעמדער שפראַך! — פויערען אין די דערפער נע-

מען זיך צוזאמען. טרייבען ארויס די פרעמדע שרייבער, די פרעמדע
דע לעהרער — פּויליש מוז זיין די שולע.

ווער שטרייט פאר א י ד י ש ?

די חברה „בעלי בתים“ האָט זיך געווענדט צום מאַגיסטראַט
און געבעטען, דער מאַגיסטראַט זאל געבען זיינע לאַקאַלען אויף
פאַרטרגע פאַר'ן פּאַלק. דער גענעראַל ביביקאָוו האָט צוגעזאָגט, —
צו די פאַרשטעהער פון דער אַרדישער געמיינדע האָט זיך קיינער
דאַרום נישט געווענדט...

פאַר'ן פּראָסטען פּאַלק ווערט געעפענט א פרייע אַנוווערזי-
טעט, מיט'ן צוועק:

אויפצוהויבען די בילדונג פון דער מאַסע;

פאַרטיפערען די קולטור צווישען ארכיטער און געווערנס-
לייט;

צו געבען זיי די מעגליכקייט זיך אַרענטליך און געהעריג צו
פאַרווילען!

צו דעם צוועק ווערען איינגעפיהרט:

סיסטעמאַטישע, אלגעמיין בילדענדע פאַרטרגע.

עפענטליכע, פּאַפּולער-וויסענשאַפטליכע פאַרלעזונגען פאר
גרויסע מאַסען.

ספעציעלע פאַרטרגע און פאַרלעזונגען אין פאבריק-שולען —
אויסער דעם וועט מען פאַרמעגליכען דעם „פּראָסטען עולם“
דאָס באַזוכען פון מוזעען, אויסשטעלונגען, פאבריקען און אלע-
מיינע עפענטליכע אַנשאַלטען... אַרגאַניזירט וועלען אויך ווערען
רעדלעך (קרייזען) פאר טעאַטער, כאַר און אַרקעסטער...

וואו איז אונזער פאַלק-הויז, אונזער טאַמבוי-
האַלע?

דאָרט וועקט זיך דאָס נייע פרייע לעבען, די גייסטליכ-
קייט קאַן אויך שוין נישט שלאָפען ווי אמאָל. עס איז די טעג
א מיטינג פון גייסטליכע געווען. און ווייסט איהר, וועגען וואָס זיי
האַבען געקלערט און וואָס זיי האָבען באַשלאָסען? נישט וועגען הי-
מעל-זאַכען! נישט וועגען הכשרים אויף וואָס עס איז!

זיי האָבען געקלערט, ווי אזוי מיטצואווינקען מיט'ן פּאַלק...

דער גייסטליכער, האָבען זיי באַשטימט, איז נישט באַפרייט
פון פליכטען, קעניג, לאַנד און פּאַלק...

זיי האבען פראטעסטירט געגען זייער אפיציעלען ארגאן אין ווארשוי, וואס באשעפטיגט זיך נאָר מיט דינים פון תענית און מנהגים פון קלויסטער און ווייסט נאָרנישט וואָס צו זאָגען, וועגען דעם נייעם לעבען, וואָס וועקט זיך ארום און ארום!

זיי האָבען באַשלאָסען צו שטרייטען צוזאמען מיט'ן פּאַלק פאר דער אויטאָנאָמיע פון פּוילען... פאר א ריין פּוילישער אַר- מיניסטראַציע, פאר דער פּוילישער שפראך, פאר א וואַרשעווער קאנסטיטואַנטע! און געוועהלט זאָל זי ווערען אַל געמיינליך, גלייך, אוממיטעלבאר און געהיים...

און דעם אַרבייטער — זאָגט די גייסטליכקייט — טאָר מען פון האַנט נישט אַרויסלאָזען; מען דאַרף דעם סאַציאַליזם אַרייַן נעמען אין קלויסטער, וואָרים — הערט, הערט! — וואָרים אַלץ דאַרף זיין פאַר'ן פאַלק און דורך דעם פאַלק!

און דעריבער — זאָגט די גייסטליכקייט, — מוז מען הויבען די מאַראַלישע און עקאָנאָמישע לאַגע פון פּאַלק, זיין נאַציאָנאַל- געפיהל — פאַרטיפערען, דערוועקען אין איהם דאָס געפיהל און דעם געברויך פון זעלבסט-הילף — — —

און אונזער „ראַדאָמער רב" לאָזט אפילו צו שלשים נאָך די פּאַנראָמען נישט פאַסטען — —

פאַרוואָס געהען פאַרלוירען די אידישע פּאַלקס-ליעדער? פאַר- וואָס מוזען אידישע טאַלאַנטען שפּילען „בר כּוכבא" און „אשה רעה"? וואו זענען אונזערע אידישע אויסגאבען?

און צוזאמענקומען קאָן מען זיך נישט; די „דייטשע שול" איז פאַרהאַמערט, די „גמיע" פאַרשלאָסען, און דער עולם שלאָפּט...

עס פלאַצט.

דער שטורעם רייסט דעם דאָך. אייזערנע טאַראַנען לעכערען די ווענט, דער לאַנג פּוילער פּונדאָמענט צורודערט זיך — — „מפּי עוללים ויונקים" — קינדער מאַרשירען מיט רויע פּענער אין די גאַסען; הויבט די מיצען, אלטע, קלוגע, פאַרויב-

טיגע לייט! עם האָט זיך שוין געפונען א ווייכער קאָזאָס, און אמת'ער „קאָזאָס הנגול“, וואָס האָט נישט געוואָלט שיסען! „זאָ-טשעם? — פּוסקאי סאַביראיוטסיא!“

דער פּלאַט שטעהט אין פייער — מיליטערישע מוזיק ציהט דורך די גאַסען מיט מאַרסעליאַנקעס! סאַלדאַמען לעזען מאַרקס אין די קאַזאַרמעס — מיט פּאַליטישע פּאַדערונגען טרעט אַרויס די פּאַליציי; בא! אפילו קנעכט ביי קנעכט, וואָס דינען אַנדערע קנעכט — די „טשינאַווינקעס“ פון דער וואַרשעווער גמינע, צו-זאַמען אפילו מיט די קברנים פון הייליגען אַרט, אַרגאַניזירען זיך, דעלעגאַטען שוין געקליבען! — אלץ פּלאַמט, רעזידענצען ברענען, אין העלען פייער שטעהען פּראַווינצען! אין די פינסטערסטע ווינג-קעלער פון מענשליכען לעבען באווייזט זיך ליכט! ביים ליכט אין דער עולם בודק חמץ, וואַרפט אַרויס דעם אַלטען שימעל, דאָס אַלטע, דאָס פּוילע, דאָס שרעקענדיג-ציטעריגע, דאָס שוואַרצע, מיט די פּאַרלעגטע הענט, פּאַרוויינטע אויגען, דאָס אייביג האַפּענדיגע און נישט טוענדיגע — —

אַ ניי לעבען שפינט זיך, וועבט זיך אויף דער חורבה פון אַלטען — —

און מיר, וואו זענען מיר?

— אַם ראַדיקאַלסטען — זאָגט מען — זענען אידען! אַהן אַ קלער צו טון רייסען זיי דאָס אַלטע, אַדער העלפּען עם איינ-צורייסען, אַהן רחמנות שטורעמען זיי אלע אַלטע לעבענס-פּאַרמען, אלע עקאַנאָמישע און מאַראַלישע אינסטיטוטען: ווייל אלץ האָט זיי נאָר געדריקט, געשטיקט און געוואַרגען. זיי קאַנען דאָס פּאַר-נאַנגענע נישט ליעב האַבען, ווייל דאָס איז דורכגעזאַפט מיט זייער קריווד; דאָס געהענדיגע — נישט באַדויערען, ווייל עם איז מיט זייער בלוט באַשפּריצט!

אַזוי זאָגט מען, און דאָך — וואו זענען מיר?

מיר אידישע שרייבער, וואָס דאַרפען געהען פּאַראַוויס? וואו איז אונזער אַרגאַניזאַציע? פּאַרוואָס זענען מיר צושפּרייט און צו-זייהט, ווי די שעפּסען?

וואו איז די „אַגודת סופרים“? דער „שריפטשמעלער-פּאַר-באַנד“?

צי האבען מיר נישט קיין אינטערעסען, מאראלישע אָדער עקאָ-
 נאָמישע, ארום וועלכע מיר דאַרפֿען זיך זאַמלען ?
 גלויבען מיר נאָר אין אלטען, דריקענדיגען, פינסטערען, וואָס
 צוטיילט, אום צו הערשען ? — אָדער מיר גלויבען נישט אין זיך
 אַליין, אין אונזער קראַפֿט, אין אונזערע צוועקען, און אונזער גאַנצע
 מאַראַל איז : „כאַפּ פאַר דער שורה און עס, כאַפּ פאַר דער שורה
 און טרינק“, „מאַרנען“ איז קיין טאַג נישט ?

1906.

א י ג ה א ל ט :

זייט

7	בילדונג
24	וואס הערט זיך
28	וועגען געשיכטע
37	וואס ווילען מיר
42	דער לץ
63	אויך א פעליעטאן
75	שרייב א פעליעטאן
83	וואס זאל איר וועלען ?
91	עקבתא דמשיחא
96	איבער שרפות
105	די נייע באוועגונג
116	אין אייראפא און ביי אונז אונטער'ן אויווען
126	אונזער טרייסט
129	תענית געדאנקען
131	די עשרות הדברות
137	פורים
138	עס געהט צו פסח
139	ל"ג בעומר
144	הורמוז און אחריומוז
149	וויסען, אידעען און „איומען“
152	בריה אויס ווארשוי
201	די לוויה
209	דער זכות
216	עטרת ישראל אין ווארשוי
221	געגען האקאטא
226	פאלעמיק
237	וועגען אידישער חוצפה

זייט

247	דער פאקט און די פרעסע
259	נוטע פריינד
270	וועגען מילה סקאנדאל
278	אויף א מיטינג
284	פון דער שווערער צייט
293	פראמעטעאום
296	דער טאג

